REVISTA MUZEELOR 1 1969

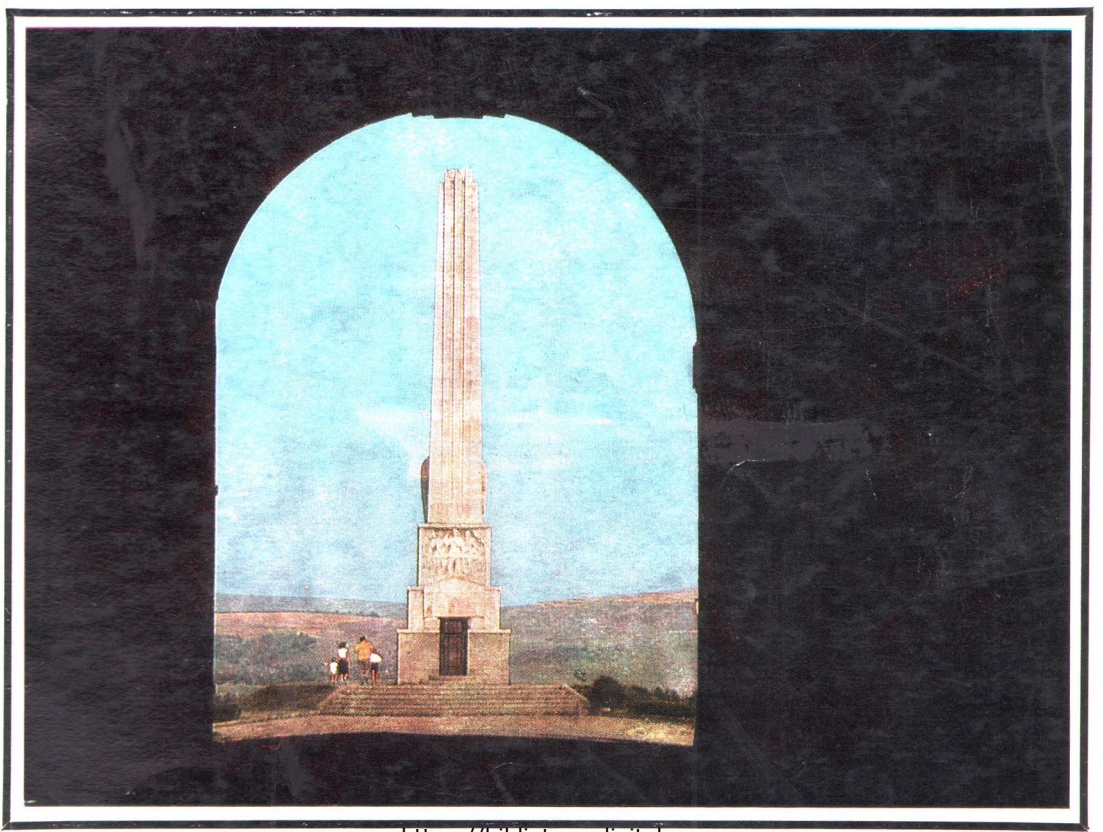

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

vizitați muzeele din alba-iulia

https://biblioteca-digitala.ro

INDEXUL ARTICOLELOR PUBLICATE ÎN «REVISTA MUZEELOR» ÎN ANUL 1968

ALBULESCU V. — Vizitînd monumentele Cracoviei (p. 90).

ALBULESCU V. — Vizitînd monumentele și muzeele din Finlanda (I) Catedrala și castelul de la Turku (p. 180).

ALBULESCU Valentin — Vizitînd monumentele și muzeele din Finlanda (II), (p. 476).

ALEXIANU AL. — Despre un portret neștiut al lui Alexandru Ypsilanti și cîteva date inedite despre pictorul Niccolo Livaditti (p. 458).

ANANIA George și ZDERCIUC Silvia — Vezi ZDERCIUC Silvia și ANANIA George.

ANGHELESCU Nițâ și DIACONU Petre — Urme vechi de locuire în colțul de sud-vest al Dobrogei (p. 348).

ANTAL Vasile și SZABO Iosif — Observații asupra unor limicole (Fam. Charadriidae și Scolopacidae) pe Mureș (p. 440).

ARDELEANU Ion — Hotărîrile Conferinței Naționale a P.C.R. program al dezvoltării multilaterale a culturii românești (p. 3).

ARIMIA Maria și RABINOVICI Herbert — Noi fotografii intrate în fondul documentar al Muzeului de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România (p. 38).

ARMĂȘESCU G. — Caravana muzeistică (p. 421).

BACOVIA G. Gabriel — Muzeul memorial « George Bacovia » (p. 519).

BALECA Constanța — Donația Michaela Eleutheriade (p. 432).

BALȘ Ion și ISTUDOR Ion — Vezi ISTUDOR Ion și BALȘ Ion.

BĂCESCU Mihai — O mare sărbătoare a muzeologiei cehoslovace (p. 374).

BĂLAN C. și CANTACUZINO Gh. — Date noi pe marginea cercetărilor istorico-arheologice de la m-rea Cătălui (p. 547).

BĂLAN C. și PĂNOIU A. — Vezi PĂNOIU A. și BĂLAN C.

BĂLAȘA D. — Un sculptor-miniaturist: Suilnl fiul lui Po (p. 562).

BĂNĂȚEANU Tancred și DUMITRESCU Mircea — Preliminarii la organizarea Muzeului de artă populară al R. S. România (p. 25).

BĂNĂȚEANU Tancred — Muzeul etnografic din Neuchâtel la a 175-a aniversare (p. 236).

BĂNĂȚEANU Tancred și FORMAGIU Hedviga — Probleme privind studiul crolurilor cămășilor populare românești (p. 395).

BĂNĂȚEANU Tancred — « Arta neagră » expoziția Muzeului etnografic din Neuchâtel la București (p. 523).

BĂRCĂCILĂ Alexandru — Muzeul Regiunii Porților de Fier (Turnu Severin) (p. 135).

BENEDICT Cristian — Cu privire la esența și funcțiile generale ale muzeului de artă (p. 30).

BEREȘ Iosif — Răspîndirea bizamului (Ondrata zibethica L.) în depresiunea Maramureșului (p. 57).

BERCIU Ion — Expoziția Henri Breuil (p. 93)

BERINDEI Dan — Anul 1848 în documente artistice (p. 197).

BOICESCU Șerban — Folosirea fulgerului electronic în fotografierea la mică distanță și macrofotografie (p. 50).

BOICESCU Șerban — Reproducerile fotografice în activitatea muzeologică și de cercetare (p. 410).

BORSZICZKI Carol — Acvaristica în muzee în condiții nefavorabile (p. 49).

BORONEANȚ Vasile — Descoperiri aparținînd culturii Vučedol în zona Porților de Fier (p. 352).

BORONEANȚ Vasile — Descoperiri gravettiene în peștera lui Climente (p. 542).

BREZU Constandina — Reconstituirea unui univers poetic — colecția Ion Minulescu — Claudia Millian (p. 143).

BRUDIU Mihalache — O descoperire Hallstattiană în sudul Moldovei (p. 344).

BUCUR Corneliu — Cu privire la domeniu, izvoare și metode de cercetare în etnografie (p. 433).

BUDIȘ Monica — Cîteva mori cu ciutură în zona « Porților de Fier » (p. 451).

BUJOR Expectatus și ROȘU Lucian — Cuptoare primitive de redus minereul de fier din epoca getodacică, descoperite la Cireșu (p. 307).

BUȘILĂ Valentina — Expoziția de scoarțe românești (p. 175).

CANTACUZINO Gh. și BĂLAN Constantin — Vezi BĂLAN C. și CANTACUZINO Gh.

CATRINA Constantin — Aspecte ale alimentației tradiționale cu struguri (satul Țiu-Dolj) (p. 457).

CĂZĂNIȘTEANU C. — Autenticitatea și semnificația unei săbii a lui Tudor Vladimirescu (p. 109).

CĂZĂNIȘTEANU C. — Amintirea lui 13 Septembrie 1848 (p. 389).

CERNOVODEANU Paul — Tipuri și costume pitorești bucureștene din albumul lui Henikstein (1825) (p. 162).

CHELCEA Ion — Țestul de copt pîine (p. 170).

CHELCEA Ion — Prof. dr. A. J. Bernet Kempers: « Openluchtmusea in Rœmenië » (p. 187).

CHELCEA Ion — Luntrele monoxile la noi (p. 362).

CHIHAIA Pavel — Un sculptor român din epoca brîncovenească: Lupu Sărățan (p. 17).

CHIHAIA Pavel — O emblemă cantacuzină la Muzeul Național de Antichități (p. 357).

CIACHIR Nicolae — Muzei i pametniți na Kulturata, nr. 1—4 (1966), nr. 1—3 (1967) (p. 185). Vijesti

https://biblioteca-digitala.ro

muzealaca i Konservatora Nrvatske nr. 1—6 (1966) (p. 186).
CIACHIR Nicolae — 150 de ani de învățământ românesc (Școala de la Sf. Sava) (p. 210).
CIACHIR Nicolae — Muzeul din Lugoj (p. 317).
COMȘA Eugen — Obiect de bronz descoperit în zona Medgidia (p. 346).
CONSTANTINESCU Paula — Pictorița Elena Popescu în Muzeul de artă al R. S. România (p. 74).
CONSTANTIN Rodica — Muzeul memorial « Nicolae Grigorescu », din Cîmpina (p. 430).
COROCLEANU Ileana — Tipurile citorva specii și varietăți ale genului Alopia H. și A. Adams 1855, păstrate în colecția de moluște a Muzeului Brukenthal (p. 422).
COSTEA Florea și MARCU AL. — Vezi MARCU Al. și COSTEA Florea
COSMA Viorel — Filarmonica « George Enescu » din București la 100 de ani (p. 498).
CRĂCIUN Victor — Evocarea personalității lui George Coșbuc în muzee și expoziții (p. 226).
CRISTUREAN I. și ELIADE Eugenia — Sternbergia Lutea (L) în insula Ada-Kaleh (p. 538).
CRUCEANU Ion — Casa-muzeu « George Stephănescu » (Căpățîneni-Argeș) (p. 338).
C. I. — Schweizerisches Archiv für Volkskunde (p. 188).
DAVIDESCU M. — 580 de ani de la fundarea Mănăstirii Cozia (p. 206).
DENE Viorica — Galeria de artă pe roți (p. 254).
DIACONU Petre și ANGHELESCU Nițâ — Vezi ANGHELESCU Nițâ și DIACONU Petre
DIHOR Ion — Capcane din lemn folosite la vînătoare în clisura Dunării (p. 310).
DINUȚĂ Gh. — Contribuții la studiul așezărilor țărănești din vechiul ocol al Crasnei — Huși (p. 166).
DOBRESCU I., MARCU M., POPESCU D. — Ideea de istorie tehnico-științifică — criteriu fundamental în organizarea muzeelor tehnice (p. 563).
DRAGOMIR Ion — Tezaurul feudal de obiecte de podoabă de la Șendreni (p. 255).
DRĂGOESCU Ion și ERHARD Andrei — Muzeograful etnograf Iulius Teutsch (p. 123).
DUMITRESCU Mircea și BĂNĂȚEANU Tancred — Vezi BĂNĂȚEANU Tancred și DUMITRESCU Mircea
DUMITRESCU Vladimir — C. S. Nicolăescu-Plopșor (p. 377).
EFREMOV Alexandru — Două icoane din prima jumătate a secolului al XVIII-lea (p. 139).
EFREMOV Alexandru — Ion și Sofronie — zugravii mănăstirii Sucevița, pictori de icoane (p. 503).
ELIADE Eugenia și CRISTUREAN I. — Vezi CRISTUREAN I. și ELIADE Eugenia
ERHARD Andrei și DRĂGOESCU Ion— Vezi DRĂGOESCU Ion și ERHARD Andrei
FLORESCU Bobu Florea — Coloana lui Traian (p. 130).
FOCȘA Marcela — Contribuții la studiul portului popular din Orăștie (p. 70).
FOCȘA Marcela — Motive antropomorfe pe scoarțele populare românești (p. 275).
FOCȘA Marcela — Metoda corelațiilor în evidența colecțiilor etnografice (p. 328).
FORMAGIU H. și NISTOROAIA Gh. — Expoziția de artă populară românească la liceul « Ion Neculce » din București (p. 85).
FORMAGIU H. — Symposjum « Organizacja muzeow etnograficznych na wolnym powietrzu: zasady i metody » w Bukareszcie (p. 187).
FORMAGIU H. și BĂNĂȚEANU T. — Vezi BĂNĂȚEANU T. și FORMAGIU H.
FORMAGIU H. și STANCIU Smărandița — Ornamentica porților de șură din zona Codru (p. 556).
GHEORGHIAN Mușat și GHEORGHIAN Mihaela — Situația tipurilor de foraminifere din colecția Neugeboren de la Lăpugiul de Sus — Hunedoara, aflată în Muzeul Brukenthal din Sibiu (p. 333).
GHEORGHIȚĂ F. — Lumina în muzee (II), (p. 322).
GHEORGHIȚĂ F.—Lumina în muzee. Efecte deteriorante ale luminii și metode de protecție (p. 412).
HOBUSCH Erich — Calificarea în profesiunea de preparator pentru zoologie în Republica Democrată Germană (p. 282).
IACOB Maria — Consfătuirile anuale ale Consiliilor locale de ocrotirea naturii — un prețios ajutor orientativ în organizarea activității de ocrotire a naturii (p. 533).
IACOB Maria — Perfecționarea cadrelor de specialitate din muzee în atenția Direcției muzeelor și monumentelor din CSCA (p. 280).
IACOBESCU Natalia — Muzeul Cornel Medrea (p. 336).
IONESCU Gh. Dimitrie — Casa Vergu-Mănăilă din orașul Buzău (p. 173).
IRIMIE Cornel — A doua conferință europeană de lucru a muzeelor etnografice în aer liber (p. 182).
ISTUDOR Iqn și BALȘ Ion — Contribuții la cunoașterea materialelor folosite în pictura exterioară a bisericilor din secolul al XVI-lea din Bucovina și la unele probleme de tehnică (p. 492).
IUGA G. Victoria — Conservarea bunurilor muzeale (p. 154).
JANČAR Iosef — Expoziția « Arta populară românească în Cehoslovacia » (p. 86).
JUGĂREANU Veturia — Moldavica și Valahica în colecția Bibliotecii Brukenthal (p. 360).
JURCA C. și PÎRVULESCU Gh. — Expoziția « Anul revoluționar 1848 », (p. 425).
KISS Marika — Expoziția « 20 de ani de la proclamarea Republicii » (p. 175).
KOLEHMAINEN Alfred — Citeva date privind muzeul în aer liber, Seurasaari și alte gospodării — muzeu din Finlanda (p. 245).
KORODI-GAL Ion — Despre cîteva metode pentru studiul hranei și al hrănirii la păsări (p. 293).
KOVÁTS Ludovic — Date cu privire la frecvența speciei Gavia Stellata (Pont) în România (p. 55).
KRSTEVA Angelina — Muzeul etnologic din Skopje (p. 520).
LEAHU Valeriu — Vlad Zirra « Un cimitir celtic în nord-vestul României » (p. 184).
LEONTE Ileana — « 1848. Mărturii documentare ». Expoziție arhivistică (p. 465).
LUCĂCEL Vasile și POP Constantin — Vezi POP Constantin și LUCĂCEL Vasile.

https://biblioteca-digitala.ro

MAIER R. O. — Gropile de păstrat bucate (cereale) în Dobrogea (p. 280).
MAKSUTOVICI G. — Note de vizitator prin cîteva muzee iugoslave (p. 88).
MAKSUTOVICI G. — În memoria poetului Octavian Goga (p. 337).
MARCU Al., COSTEA Florea — Sabia județului Brașovului (p. 60).
MARCU M., DOBRESCU I. și POPESCU D. — Vezi DOBRESCU I., POPESCU D. și MARCU M.
MARINESCU Gh. Marioara — Mircea V. Babeș (p. 190).
MĂCIUCĂ Balcica — Triumful autenticității: retrospectiva Lucian Grigorescu (p. 228).
MĂRGHITAN Liviu — Cărămizi cu ștampila legiunii a XIII-a Gemina, recent descoperite (p. 446).
MIHALCU M. — Considerații asupra curățirii obiectelor textile din colecțiile muzeale (teste, curățire în medii apoase, detergenți) (p. 415).
MIHALCU M. — Considerații asupra curățirii obiectelor textile din colecțiile muzeale (II) (p. 512).
MIRCEA Dorana — Donația Marius Bunescu (p. 176).
MÎRȚU Flaminiu — Un ecou al Renașterii în a doua jumătate a secolului al XV-lea la Cîmpulung Muscel (p. 449).
MOLDOVEANU Aurel — Forme de activitate educativă folosite la muzeele științifice și tehnice (p. 318).
MOLDOVEANU Aurel — Fișierul muzeelor (p. 282).
MOZES Tereza — Din experiența Muzeului județean Oradea. Sistemul de evidență științifică a secției de etnografie (p. 213).
MUREȘEANU Lucia — Etnografia clasei muncitoare: obiect și direcții de cercetare (p. 32).
MUNTEANU Mircea și POPOROGU Ion — Vezi POPOROGU Ion și MUNTEANU Mircea.
M. M. — Corespondență Gh. Marinescu (p. 467).
NETEA Vasile — Alba Iulia, orașul desăvîrșirii unității de stat a poporului român (p. 485).
NER Anais — Fișier (p. 478).
NICOLĂESCU-PLOPȘOR Dardu, și WOLSKI Wanda — Considerații generale asupra studiului complex al populațiilor vechi (p. 301).
NICOLESCU Corina — « Roumanie trésors d'art », expoziția de artă românească de la Neuchâtel (p. 536).
NICOLAU Golfin Marin — Între Preziosi și Szatmary (p. 78).
NISTOROAIA Gh. și FORMAGIU H. — Vezi FORMAGIU H. și NISTOROAIA Gh.
NISTOROAIA Gh. — O expoziție de artă populară românească la Havana (p. 368).
OPREA Petre — Cu privire la expertizele tablourilor de artă românească (sec. XIX—XX) (p. 113).
OPREA Petre — Rezultatele unui sondaj la Muzeul de artă al R. S. România (p. 316).
OPREA Petre — Vasile G. Morțun, colecționar de artă (p. 401).
OPREA Petre — Lucrările colocviului « Muzeul și noul public » (p. 568).
O. P. — Muzeul de artă din Torino (p. 375).
OPREA Viorel — Colocviul Constantin Brâncuși (p. 82).
OPREA VIOREL — Prin muzeele din R.P. Mongolă (p. 372).
OROVEANU Mihai — Mijloace juridice privind apărarea valorilor muzeale (p. 329).
PANAIT I. Panait — Muzeologia turcă contemporană (p. 469).
PANAIT CRISTACHE Ioana și PANAIT I. Panait — Organizarea activității muzeistice la București în anul 1864 (p. 509).
PANDELE Barbu-Aurel — Conservarea lemnului din construcții în muzeele etnografice în aer liber (p. 325).
PĂVELESCU Gh. — « Muzeul obiceiurilor și tradițiilor populare », — Făgăraș (p. 438).
PĂLTĂNEA Paul — Cîteva stampe inedite referitoare la orașul Galați (p. 66).
PĂNOIU A. și BĂLAN C. — Un interesant monument de artă: biserica de lemn din Păroși-Leleasca (p. 264).
PELEANU Georgeta — Secretele compoziției « Cheful » de Ștefan Luchian (p. 266).
PETRESCU Ileana — Cîteva considerațiuni privind urmările imediate ale revoluției din 1848, în Oltenia (p. 202).
PETRESCU Paul — Muzee etnografice în aer liber din Republica Federală a Germaniei (p. 177).
PETRESCU Paul — Dr. Dietrich Drost « Kunst aus Afrika » (p. 468).
PETRESCU Paul — Irimie Cornel, Focșa Marcela — « Icoane pe sticlă » (p. 575).
PÎRVULESCU Gh. și JURCA C. — Vezi JURCA C. și PÎRVULESCU Gh.
PLATTNER Hans — Carl F. Jickeli (1850—1925) (p. 23).
POLIȘ Rozalia — Lopătarul (Platalea leucorodia L.) specie clocitoare în Valea Erului (p. 160).
POP Constantin — Cercetări arheologice recente la Pompei (p. 92).
POP Emil — Medicul și naturalistul Ilarie Mitrea (p. 101).
POP Constantin și LUCĂCEL Vasile — Un relief cu cavalerii danubieni în Muzeul din Zalău (p. 356).
POPESCU Petre Demetru — Aportul Muzeului de artă în prezentarea epocii Renașterii la lecția de istorie (p. 28).
POPESCU Rica — Branul în sistemul legăturilor comerciale dintre Brașov și Țara Românească în sec. XIV—XVI (p. 62).
POPESCU Mircea — Creșterea colecțiilor la secția de științele naturii a Muzeului din Craiova (p. 235).
POPESCU-GORJ Aurelian — Institutul Butantan de seruri și vaccinuri pentru combaterea bolilor transmisibile și veninurilor animale, din São Paolo (Brazilia) (p. 369).
POPESCU D., DOBRESCU I., și MARCU M. — Vezi DOBRESCU I. și MARCU M.
POPESCU Mircea — Dezbaterea internațională despre problemele educației în muzee (p. 568).
POPILIAN-BRATILOVEANU Marcela — Cîrimna —o vatră portativă (p. 554).
POPOROGU Ion și MUNTEANU Mircea — Muzeul mineritului din Petroșani (p. 137).
POPOVICI VICTORIA — Muzeul Universității Iagelone, Cracovia. Muzeul de știință din Londra (p. 182).

https://biblioteca-digitala.ro

POPOVICI Victoria — Activitatea profesorului Iuliu Moisil la Muzeul pedagogic al Casei Școalelor (p. 406).
POSTOLACHE Florica — Din activitatea lui N. N. Tonitza la Constanța (p. 272).
P. I. — Simpozion 1848 la Craiova (p. 466).
RABINOVICI Herbert și ARIMIA Maria — Vezi ARIMIA Maria și RABINOVICI Herbert.
RAȚĂ Victor — Trei sferturi de veac de la crearea P.S.D.M.R. Vestigii muzeistice din mișcarea muncitorească la sfîrșitul secolului al XIX-lea (p. 221).
ROȘU Lucian — A IV-a sesiune de comunicări a muzeelor (p. 189).
ROȘU Lucian și BUJOR Expectatus — Vezi BUJOR Expectatus și ROȘU Lucian.
ROȘU Lucian — O nouă așezare Coțofeni în județul Mehedinți (p. 541).
SACERDOȚEANU Aurelian — Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade și Olah (p. 5).
SACERDOȚEANU Aurelian — Despre un sigiliu al lui Mircea cel Bătrîn. O rectificare sigilografică (p. 443).
SARAFOLEAN G. — Karl Marx în traduceri și prezentări expoziționale românești (p.217).
SĂNDULESCU Marcela — Muzeul de artă și educația estetică a elevilor (p. 128).
SĂNDULESCU Marcela — Expoziții comemorative 1848 în București. (p. 429).
ȘERBAN C. — O revistă de istorie militară (p. 367).
ȘERBAN Constantin — « Danubius » (p. 574).
SFÎRLEA M. — Șase secole de istorie a orașului Slatina (p. 466).
SIMONESCU Dan — « Mănăstirea Putna » apărută la Viena (p. 87).
SIMIONESCU Raluca — Muzeul sporturilor din Brașov (p. 341).
SIMACHE N. I. — Trei picturi necunoscute de Pîrvu Mutu (p. 560).
STANCIU S. și FORMAGIU H. — Vezi FORMAGIU H. și Stanciu S.
ȘTEFAN Al. S. — « Sargeția » (p. 88).
STOICESCU Zoe — La Muzeul regional de științele naturii din Ploiești o noutate: cabinetul de protecția plantelor (p. 59).
STOICA Georgeta — Muzeul etnografic în aer liber de la Bokrijk (Belgia) (p. 250).
SZABO Iosif și ANTAL Vasile — Vezi ANTAL Vasile și SZABO Iosif.
TĂLPEANU Matei — Note ornitologice din Dobrogea (p. 533).
T.M. — Centenarul « Grigore Antipa » (p. 85).
TEODOSIU Anatolie — Despre paternitatea lucrării « Samson dărîmînd templul lui Dagon » (p. 462).
UNGUREANU Nicolae — Despre relația profil-conținut în activitatea muzeistică (p. 125).
VASILIU A. Maria — Modicogrillus geticus nom. nov. — Gryllus (Modicogryllus) Chopardi Kis. 1967 — Orthoptera, gryllidae (p. 540).
VÎRJOGHIE Florica — Zece coți de catifea brodată pentru un caftan domnesc din secolul al XVI-lea (p. 156).
VLĂDESCU Cristian — Contribuții la cunoașterea armamentului folosit de oștile române în a doua jumătate a veacului al XIV-lea (p. 258).
VLĂDUȚIU Ion — Arta populară românească în Musée de l'homme (p. 529).
VOLK Peter — Muzeul de artă decorativă al orașului Köln (p. 147).
VULPE Radu — George Murnu, literatul, arheologul, directorul Muzeului Național de Antichități (p. 116).
WOLSKI Wanda și NICOLĂESCU-PLOPȘOR Dardu — Vezi NICOLĂESCU-PLOPȘOR Dardu și WOLSKI Wanda.
ZDERCIUC Boris — Gheorghe Dăncuș (1906—1967) (p. 150).
ZDERCIUC Boris — Cursuri de muzeografie etnografică — 1968 (p. 574).
ZDERCIUC Silvia — O monografie despre ceramica populară (p. 467).
ZDERCIUC Silvia și ANANIA George — Muzeul de artă populară al R. S. România prezentat de Editura Meridiane (p. 367).
Z. S. — Expoziție jubiliară (p. 467).
ZUB Alexandru — Expoziție « Vasile Pârvan » la Bacău (p. 224).
x x x — Instituțiile și publicațiile cu care « Revista Muzeelor » face schimburi de publicații (p. 576).

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA MUZEELOR

APARE SUB ÎNGRIJIREA DIRECȚIEI
MUZEELOR ȘI MONUMENTELOR DIN C.S.C.A.
Redactor șef: LUCIAN ROȘU

https://biblioteca-digitala.ro

Redacția: Calea Victoriei 120
Sectorul I, București
Administrația: str. Brezoianu nr. 23—25
telefon 14.67.99

COPERTA I
Obeliscul lui Horea, de la Alba-Iulia
COPERTA IV
Poarta a 3-a a cetății Alba-Iulia

https://biblioteca-digitala.ro

ACTIVITATEA PARTIDULUI NAŢIONAL ROMÂN DIN TRANSILVANIA ÎN PREAJMA ŞI ÎN PRIMII ANI DUPĂ DESĂVÎRŞIREA FĂURIRII STATULUI NAŢIONAL ROMÂN

M. MUŞAT şi V. PIUCĂ

Cadrul istoric şi social-politic în care s-a desfăşurat viaţa societăţii româneşti în preajma şi după desăvîrşirea procesului de realizare a statului unitar român a influenţat radical — în complexul importantelor deplasări, schimbări şi regrupări ale forţelor de clasă — rolul, tactica de luptă şi programul de activitate ale Partidului naţional român din Transilvania.

Împrejurările istorice deosebite în care luase fiinţă şi îşi desfăşurase activitatea pînă la desăvîrşirea procesului de formare a statului naţional unitar român [1], făcuseră ca, în perioada subjugării naţionale a Transilvaniei de către imperiul habsburgic, acest partid să se bucure de o mare influenţă în rîndul unor largi pături ale populaţiei româneşti din Transilvania. Această popularitate se explică prin faptul că pentru realizarea deziderateului unirii Transilvaniei cu România au militat largi pături sociale şi forţe politice, între care un rol însemnat l-a avut burghezia şi reprezentantul ei politic — Partidul naţional român. Acţionînd în cadrul programului de revendicări sociale şi naţionale ale poporului român de dincolo de Carpaţi, P.N.R. a reuşit să-şi creeze o largă popularitate şi sprijin de masă. Acest fapt a şi determinat conducerea P.N.R. ca, după Congresul de la Sibiu din 10 ianuarie 1905, să părăsească principiul „pasivităţii" [2], politică aplicată pînă atunci, şi să adopte tactica luptei parlamentare. Prin prevederile ce şi le-a fixat atunci, în program figurau o serie de revendicări sociale şi naţionale ca: recunoaşterea individualităţii politice a poporului român şi asigurarea dezvoltării sale etnice şi constituţionale; aplicarea în practică a legii cu privire la egala îndreptăţire a naţiunilor prin folosirea limbii materne în administraţie, justiţie şi şcoli, autonomia deplină a confesiunilor, a comunelor şi cultelor şi alegerea funcţionarilor din rîndul populaţiei; vot universal, garantarea dreptului de întrunire şi asociere, libertatea învăţămîntului, presei şi culturii româneşti, împroprietărirea ţăranilor prin vinderea în parcele, în condiţii favorabile, a moşiilor statului etc. [3], revendicări care corespundeau în general unor categorii sociale destul de largi.

Pe baza acestui program, P.N.R. îşi propune candidaţi pentru alegerile parlamentare din 1905 şi 1906, trimiţîndu-şi în parlament 15 deputaţi, care împreună cu cei 8 deputaţi slovaci şi 3 sîrbi s-au constituit în „clubul naţionalităţilor" condus de românul Teodor Mihaly. Declarînd că: *„Nu va abzice niciodată şi de dragul nimănui la drepturile şi aspiraţiile lor naţionale"*, această organizaţie politică a demascat, de la tribuna parlamentară, politica de asuprire naţională şi socială, cerînd asigurarea deplină a drepturilor popoarelor asuprite din monarhia habsburgică [4].

Subordonînd programul politic şi activitatea unuia din cele mai importante obiective spre care năzuiau masele largi ale naţiunii şi care îşi avea rădăcini istorice în lupta de veacuri a poporului pentru libertate, Partidul naţional român se prezenta în acea vreme ca o grupare politică menită să îndrume lupta maselor populare din Transilvania pentru realizarea deziderateleor sociale şi naţionale. *„Viaţa* — scria Mihai Popovici — *a creat partidului naţional din Ardeal concepţia interesului general pentru toate păturile, toate clasele cimentînd în acelaşi timp în conţinutul ideii naţionale şi ideea solidarismului politic"* [5].

Acest fapt a şi conferit, în această perioadă, P.N.R. o fizionomie socială şi de clasă destul de eterogenă. În rîndurile sale erau cuprinse elemente aparţinînd tuturor păturilor sociale ale

[1] Bazele P.N.R. s-au pus la conferinţa generală a celor 153 delegaţi din cele două partide româneşti din Banat şi Transilvania, create în anul 1869, care s-a ţinut între 12 — 14 mai 1881, la Sibiu (vezi T. V. Păcăţian „Cartea de aur", Sibiu, 1915, vol. III, p. 84).

[2] Tactica pasivismului a fost adoptată la cea de-a treia conferinţă a P.N.R. de la Sibiu din 1887. Aici s-a stabilit că doar în cazuri singulare şi numai cu asentimentul conducerii partidului se pot face unele excepţii.

[3] Teodor V. Păcăţian: „Cartea de Aur", Sibiu, 1915, vol. III, p. 169 — 171 şi 285.

[4] *Ibidem*, p. 215 — 218 (vezi şi discursurile deputaţilor români în parlamentul din Budapesta în aceeaşi operă, p. 241 — 294 şi următoarele).

[5] „Doctrinele partidelor politice", Bucureşti, f.a., pag. 262, articolul *Solidarismul politic* de Mihai Popovici.

https://biblioteca-digitala.ro

populației românești: țărănimii, micii burghezii orășenești, burgheziei și moșierimii. Relevînd acest aspect, Octavian Goga scria mai tîrziu: *„Fără a fi un partid propriu-zis și fără alt program decît ideea rezistenței naționale, noi am ocrotit sub acest drapel toate curentele. Se găseau alături de noi oameni de toate nuanțele: conservatori, burghezi, democrați și chiar socialiști, se înglobau diverse teorii, subordonate însă toate ideii unice care era: solidaritatea națională"* [6].

Trebuie însă subliniat că, cu tot programul său burghezo-democratic care-i asigura în această conjunctură istorică o bază socială și electorală mult mai largă și mai stabilă în comparație cu al celorlalte partide și grupări politice din România, și, în același timp, făcea posibil ca în organele de conducere ale acestuia să activeze și o serie de elemente cu vederi democratice, mai apropiate de interesele țărănimii, micii burghezii și ale altor pături sociale, P.N.R. reprezenta interesele burgheziei și moșierimii române din Transilvania. Prin însăși forța inegalității sociale, baza de clasă și tonul în conducerea Partidului național român le asigurau reprezentanții burgheziei și moșierimii ca și ai celorlalte elemente concentrate în jurul băncilor [7]. Sesizînd acest aspect, N. Iorga scria: *„În Ardeal inteligența grupată în jurul băncilor adesea necruțătoare, participă la exploatarea țărănimii... Această inteligență îmburghezită conducea partidul național"* [8].

Cum însă burghezia românească din Transilvania și elementele moșierești erau mult mai slabe economic și politic în raport cu burghezia și moșierimea națiunilor dominante, le determina să apeleze mai mult la sprijinul maselor, fapt pentru care acceptau mai ușor în programele lor politice unele revendicări burghezo-democratice radicale, toate subordonate însă, pentru moment, ideii eliberării naționale. Aceasta explică faptul că sub presiunea maselor populare și a elementelor cu vederi înaintate din P.N.R., conducerea acestuia accepta colaborarea cu forțele democratice, inclusiv cu socialiștii români. Așa de exemplu, unele personalități ca: Vasile Goldiș, Ion Slavici, Eugen Brota, O. Tăslăoanu, R. Ciorogaru și alții s-au pronunțat, într-o înțelegere încheiată la 5—9 august 1907 — la Băiceana — pentru conlucrarea, în scopul realizării revendicărilor naționale, atît cu socialiștii români și maghiari din Transilvania, cît și cu guvernul român. *„Vom căuta* — se arăta în această înțelegere — *legături... iar în ceea ce privește punctele comune din programele noastre îi vom sprijini, ba vom primi chiar o lucrare comună"* [9]. Așa cum vom vedea, însăși principiile democratice cuprinse în Hotărîrea Adunării de la Alba Iulia, erau o expresie a împunerii punctului de vedere al maselor populare și a conlucrării cu forțele democratice ale națiunii române.

Faptul că în acea perioadă conducerea P.N.R. a subordonat activitatea politică obiectivului suprem al luptei de eliberare națională, pentru care militau toate forțele progresiste ale societății românești, explică în mare parte de ce în sînul acestui partid — sub influența căruia se găseau clase și pături sociale cu interese diametral opuse — se resimt mult mai puțin contradicțiile social-politice și de clasă existente de fapt în însăși fizionomia sa. Disensiunile ivite între majoritatea membrilor din conducerea P.N.R. îmbrăcau, pentru primul moment, aspectul unor dispute privind modalitățile și căile de realizare a idealului național.

Războiul dezlănțuit de marile puteri imperialiste, accentuarea politicii reacționare a claselor dominante au ascuțit la maximum contradicțiile orînduirii capitaliste, ceea ce a determinat intensificarea mișcărilor sociale și de eliberare națională, desfășurarea unor profunde transformări revoluționare cu repercusiuni asupra evoluției ulterioare a numeroase state din Europa.

În momentul dezlănțuirii războiului, ideea unirii Transilvaniei cu România frămînta profund masele populare, clasele sociale de pe ambele părți ale Carpaților. Cercurile conducătoare ale burgheziei și moșierimii au folosit aceste aspirații legitime ale poporului. După doi ani de neutralitate, guvernul român s-a alăturat coaliției imperialiste a Antantei, care promitea înfăptuirea dezideratului unirii Transilvaniei cu România. Poporul nostru nu a intrat în război cu intenții de cotropire și anexiune, ci în dorința realizării aspirațiilor sale profunde spre unire. Sînt semnificative în acest sens cuvintele lui Vasile Lucaciu: *„Noi nu voim subjugare, ci voim libertate; noi nu voim asuprirea altor țări și altor popoare, voim dezrobirea neamului românesc. Noi nu voim încălcarea altor teritorii ce nu ne aparțin, voim numai asigurarea drepturilor noastre naționale de veacuri răpite cu nedreptul"* [10]. Aceasta explică în același timp entuziasmul cu care populația Transilvaniei a întîmpinat oștile române la trecerea acestora peste Carpați [11].

---

[6] Octavian Goga, „... Aceeași luptă Budapesta-București", București, 1933, p. 19.

[7] Așa, de exemplu, Iuliu Maniu, intrat în P.N.R. după anul 1900 și ajuns în 1919, în urma morții lui Gh. Pop de Băsești, președintele acestuia (vezi N. Iorga, „Istoria unei legende: Iuliu Maniu", Vălenii de Munte 1934, p. 33; Tudor Savin, „Istoria unei figuri istorice", București, 1945, p. 8 și „Patria", anul I, nr. 10 din 13/26 februarie 1919), a fost la începutul activității sale avocatul și conducătorul unei bănci românești (I. Maniu, „Discursuri parlamentare, 29 mai — 31 iulie 1906", Blaj 1907, p. 47—48); era proprietar al unei mine de aur (I. Rusu Abrudeanu, „Aurul românesc", Buc., 1933, p. 196). Alexandru Vaida-Voievod avea o moșie de cîteva sute de ha la Olpret (I. Rusu Abrudeanu, „Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat", Buc. 1930, p. 296); Șt. Cicio-Pop, Aurel Vlad, M. Popovici și alți fruntași de seamă ai partidului erau președinți și membri în consiliile de administrație și de cenzori ale băncilor românești din Ardeal („Anuarul băncilor române", Sibiu, 1914, p. 89, 150, 152, 158, 216; „Revista economică", 1915, p. 106, 157 și 1919, p. 272). Vezi și V. Liveanu, *op. cit.*, p. 458.

[8] N. Iorga, „România contemporană de la 1904 la 1930", Buc. 1932, p. 289.

[9] „Studii" nr. 1/1968, p. 89—90.

[10] Arh. I.S.I.S.P., de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond problema națională dosar, 10, fila 58.

[11] Vezi Arhivele prefecturii poliției de frontieră regală ungară din Brașov, confidențial — personal, nr. 5672, „Gazeta Transilvaniei" an. V, nr. 175, și 185 din 1916; „Drapelul" — Lugoj, nr. 28 din 1916.

https://biblioteca-digitala.ro

Condițiile deosebit de complexe din perioada primului război mondial determină schimbarea tacticii Partidului național român, conturarea și mai pregnantă în conducerea sa a curentelor privind căile și modalitatea de înfăptuire a dezideratului național. La începutul războiului, conducerea P.N.R. dă o declarație prin care anunță suspendarea activității sale politice militante, „motivînd" aceasta prin imposibilitatea *„Comitetului partidului național român de a se mai întruni sau de a mai putea face enunciațiuni în numele poporului român"* [12].

Cu privire la modul de soluționare a problemei unității naționale constatăm în conducerea P.N.R. orientări diferite. Gruparea în fruntea căreia se găseau Aurel C. Popovici, Al. Vaida și Teodor Mihaly, își intensifică activitatea pe linia vechii lor concepții a rezolvării problemei naționale a românilor prin autonomie în cadrul „Statelor Unite ale Austriei Mari". Astfel, la puțin timp după izbucnirea războiului, T. Mihaly — vicepreședintele al P.N.R. — lansează un apel prin care cerea populației românești *„. . . să-și facă datoria față de tron și patrie"*, să îndeplinească legile excepționale, prestațiile de război și să stea în liniște. [13] În același sens, Al. Vaida declara că: *„Românii din Ungaria au alergat cu entuziasm sub steaguri, ceea ce constituie o dovadă strălucită despre credința dinastică și dragostea de patrie a poporului român"* [14], iar în 1916, după intrarea României în război el spunea: *„Este indicată nu distrugerea monarhiei habsburgice, ci întărirea ei plină de vigoare și atașarea la ea a Regatului României"* [15]. Această idee o susține Vaida pînă în vara anului 1918.

Majoritatea conducătorilor P.N.R. se situau însă pe poziția respectării programului din 1905 și cel prezentat în 1915 la tratativele cu Tisza și a declarației făcute la începutul războiului de suspendare a activității politice militante. Criticînd această poziție, Balcaș Lucian spunea în 1916: *„. . . lupta pe terenul legalității a devenit o dogmă a politicii Partidului național român. Orice acțiune a românilor trebuie încadrată în programul partidului. Deși au fost români, ardeleni care au arătat că exagerarea acestei dogme nu aduce nici un bine, nu s-a renunțat încă la ea"* [16].

Această poziție de pasivitate și expectativă politică, promovată de curentul de centru din conducerea P.N.R., este pusă în evidență de declarația făcută în martie, 1915, de Iuliu Maniu, prin care acesta încerca să explice atașamentul și sprijinul poporului român față de acțiunile războinice ale monarhiei habsburgice: *„Poporul românesc din Transilvania, îndemnat de simțul său de datorie și de instinctul său de conservare, (. . .) în conformitate cu tradițiile sale seculare, a satisfăcut pe deplin și în aceste zile de grea încercare, datoriile sale cetățenești . . ."* [17].

Curentul mai radical reprezentat prin Octavian Goga, Vasile Lucaciu, V. Stoica ș.a. milita pentru unirea necondiționată a Transilvaniei cu România. În 1914 aceștia își dau demisia din Comitetul Executiv al P.N.R. declarînd că *„programul Partidului național român nu mai corespunde exigențelor naționale impuse de împrejurările schimbate"* [18] și trec în România. În 1915 O. Goga declara că: *„de un deceniu și mai bine concepția politică din Ardeal vedea în București centrul de greutate al sorții întregului românism"* [19]. Această concepție exprima de fapt năzuințele de veacuri ale poporului român din Transilvania, care milita pentru acțiuni deschise, hotărîte, în vederea unirii. În cuvîntul său la Congresul românilor de peste hotare, care a avut loc la București în martie 1915, Vasile Stoica exprimînd voința poporului român spunea: *„Conștiința aceasta a unității, dorul acesta de a face parte dintr-o Românie măreață și liberă, nu-i rezultatul împrejurărilor sub care se cutremură Europa astăzi, nu s-a trezit deodată în sufletul neamului nostru, ci e o urmare a unui întreg trecut de suferințe și frămîntări, e rezultatul unor lupte de aproape 200 de ani, purtate pentru apărarea ființei noastre etnice și teritoriului nostru ocrotitor . . . căci năzuința spre unitate politică, în care să fie cuprins tot neamul românesc, și ale cărei granițe să fie acolo unde sînt granițele graiului nostru, trăiește astăzi tot așa de puternic în cel din urmă țăran din Maramureș, sau din Bihor, cum trăiește în cele mai distinse personalități ale neamului"* [20].

La mitingul care a avut loc în ziua de 15 iunie 1915 la Arenele Romane din București, unde masele și-au exprimat hotărîrea lor de a lupta împreună cu frații lor de peste Carpați pentru realizarea idealului lor național, V. Lucaciu, sintetizînd această năzuință a tuturor românilor spunea: *„Aici constatăm cu nespusă bucurie mărturisirea sărbătorească, și în cuvinte și în fapte, că avem aceeași obîrșie, aceeași limbă și lege și că suferințele și prigonirile neamurilor trecute n-au putut să șteargă din inimile noastre sentimentul de frățească iubire și conștiință, că avem dreptul de a ne uni într-o singură țară, să trăim sub aceeași obîlduire românească"* [21].

Luptele sociale și de eliberare națională au căpătat în acea perioadă un puternic impuls prin victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, moment de cotitură în istoria universală. Sub impulsul înfrîngerilor militare și a luptelor de eliberare națională se destramă imperiul habsburgic. Aceste două evenimente pe plan internațional au favorizat lupta poporului român pentru impli-

[12] „Românul", 12 august 1914, vezi și „Adevărul", 25 oct. 1915.
[13] „Gazeta Transilvaniei", 1 august 1914.
[14] „Gazeta Transilvaniei", 9 august 1914, vezi și I. Rusu-Alexandru „Păcatele Ardealului . . . " pag. 204 – 205.
[15] „Österreichische Rundschau", Viena, 13 septembrie 1916.
[16] „Adevărul", 7 iulie 1916.
[17] „Gazeta Transilvaniei" – 27 martie 1915.
[18] Arh. I.S.I.S.P. de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond problema națională, dosar X, fila 54.
[19] „Adevărul", 1 ianuarie 1915.
[20] „Congresul românilor de peste hotare aflători în țară", București, 15 martie 1915, p. 24 – 29.
[21] „Dimineața", 17 iunie 1915.

https://biblioteca-digitala.ro

nirea aspiraţiilor sale de veacuri — făurirea statului naţional unitar. „*Gravitaţia ardelenilor către vechiul regat şi tendinţa vechiului regat de a se uni cu Ardealul* — scria I. Clopoţel — *s-au întîlnit în clipa istorică a prăbuşirii monarhiei austro-ungare, pentru ca unitatea naţională să se pecetluiască în mod indisolubil în cea mai desăvîrşită aspiraţie a independenţei de stat*" [23].

Şi într-adevăr, uriaşele manifestaţii, demonstraţii şi greve organizate în tot cursul anului 1918 [24], miile de voluntari înrolaţi în lupta pentru cauza întregii ţări, sprijinul acordat de cercuri din ce în ce mai largi din vechea Românie, în fruntea lor aflîndu-se intelectuali şi oameni politici burghezi ca Nicolae Iorga, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, M. Sadoveanu, dr. I. Cantacuzino, ca şi al Consiliului Naţional Român de la Paris în frunte cu Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Traian Vuia, Octavian Goga, Vasile Lucaciu ş.a., sînt numai cîteva fapte care exprimau voinţa de unire a întregii naţiuni române. Aşa, de exemplu, proclamaţia conferinţei de la Darniţa, din 26 aprilie 1917, a reprezentanţilor românilor transilvăneni, avea să exprime în faţa lumii întregi voinţa nestăvilită de autodeterminare a poporului român din Transilvania, de unire necondiţionată a acestuia cu România. În proclamaţie se sublinia: „. . . *noi care sîntem formaţi după limbă, după structură socială şi după esenţa noastră etnică şi politică ca un stat indivizibil, împreună cu celelalte părţi componente ale naţiunii române, cerem cu nesăbuită hotărîre unirea noastră cu România liberă, pentru a forma un singur stat naţional român, care trebuie să aibă la bază cele mai largi principii democratice*" [25]. Apoi, în Proclamaţia de la Iaşi din 6 octombrie 1918, adoptată la marea manifestaţie din Piaţa Unirii, organizată cu ocazia sosirii primelor detaşamente de voluntari români transilvăneni, se spunea „. . . *Cerem să fim eliberaţi de sub jugul monarhiei austro-ungare şi sîntem hotărîţi să luptăm prin toate mijloacele şi pe toate căile, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat naţional, şi liber*" [26].

Toate acestea demonstrau că mişcarea de eliberare naţională a românilor din Transilvania se apropia, către finele anului 1918, de punctul culminant. Puternica mişcare de masc cu caracter burghezo-democratic ridica marile probleme ce stăteau în faţa poporului român: eliberarea de sub jugul imperiului habsburgic, unirea cu România, reforma agrară, drepturi democratice, egalitate şi libertate naţională pentru naţionalităţile conlocuitoare etc.

Referindu-se la faptul că poporul român este hotărît să trăiască în frăţie cu celelalte naţionalităţi de pe teritoriul patriei noastre, în manifestul Marelui sfat al naţiunii române din 18 noiembrie 1918 se spunea: „*Naţiunea română din . . . Transilvania nu doreşte să stăpînească alte popoare . . . Pe teritoriul ei strămoşesc naţiunea română este gata a asigura fiecărui popor libertatea naţională în stat liber şi independent . . . care să asigure tuturor indivizilor aflători pe teritoriul său egalitatea condiţiilor de viaţă, unicul mijloc al desăvîrşirii omeneşti*" [27]. În această conjunctură internă, la care se adaugă condiţiile externe favorabile [27], burghezia română din Transilvania sub presiunea avîntului nestăvilit al luptelor revoluţionare este împinsă alături de mase în cadrul mişcărilor pentru realizarea unităţii de stat, obligată fiind să înscrie în platforma ei politică satisfacerea unora din revendicările sociale ale muncitorilor şi ţăranilor. Pe aceste temeiuri s-a realizat înţelegerea în vederea unei acţiuni comune între reprezentanţii Partidului naţional român şi ai Partidului social-democrat din Transilvania.

Forţele de bază ale burgheziei române urmăreau să-şi păstreze poziţiile economice şi de clasă în cadrul acestei mişcări, considerîndu-se ca „*reprezentantă unică, autorizată să vorbească în numele poporului român din Transilvania şi Banat*" [28]. După ce, la sfîrşitul lunii septembrie şi începutul lunii octombrie, conducerea P.N.R. ia contact, în problemele unităţii naţionale, cu reprezentanţii mişcării socialiste — forţa cea mai activă în lupta împotriva asupririi sociale şi naţionale — în zilele de 12—13 oct., Comitetul Executiv al P.N.R. ţine la Oradea, în casa dr. Aurel Lazăr, o şedinţă unde s-a elaborat o declaraţie cu privire la dreptul de autodeterminare a Transilvaniei, în care printre altele se spunea: „*Pe temeiul firesc, că fiecare naţiune poate dispune şi hotărî singură şi liber de soarta sa . . . naţiunea română din Ungaria şi Ardeal doreşte să facă acum uz de acest drept şi reclamă în consecinţă şi pentru ea dreptul ca liberă de orice înrîurire străină să hotărască singură aşezarea ei printre naţiunile libere*" [29].

---

[23] I. Clopoţel, „Revoluţia din 1918 şi Unirea Ardealului cu România", Cluj, 1926, p. 6.

[24] În legătură cu aceasta, vezi, art. *Lupta revoluţionară a maselor, factor hotărîtor în unirea Transilvaniei cu România*, în revista „Studii", XI, 1958, nr. 6.

[25] Arh. M.F.A., fondul Marelui cartier general, dosar nr. 22, f. 1, 158—160.

[26] „Marea unire de la 1 decembrie 1918", Bucureşti, 1 dec. 1934 „Societatea ASTRA", p. 28.

[27] *Ibidem*, p. 41—44.

[27] Sub presiunea luptei revoluţionare a maselor populare, la sfîrşitul anului 1918 edificiul putred al monarhiei austro-ungare s-a prăbuşit. La 28 octombrie a fost proclamat statul independent al cehilor şi slovacilor. La 28 oct. Croaţia, Slavonia, Dalmaţia şi Slovenia se despart de Austro-Ungaria şi-şi constituie o conducere proprie, unindu-se apoi la 10 decembrie cu Serbia şi formînd statul iugoslav. La 7 noiembrie Polonia îşi recucereşte independenţa de stat, iar în 9 noiembrie este răsturnat împăratul Wilhelm al II-lea şi proclamată Republica Germană. La 11 noiembrie este înlăturată monarhia şi în Austria şi a doua zi proclamată Republica Austria, iar la 16 noiembrie, în faţa reprezentanţilor Consiliului naţional central şi a celor din provincie are loc proclamarea Republicii Ungare (vezi „Destrămarea monarhiei austro-ungare", p. 48).

[28] I. Clopoţel, *op. cit.*, p. 38.

[29] Vezi „Marea Unire de la 1 decembrie 1918", Biblioteca „ASTRA" Bucureşti, 1943, p. 24—25 şi I. Clopoţel, *op. cit.*, p. 39—40. Această declaraţie privind dreptul la autodeterminare va fi citită de Al. Vaida în parlamentul din Budapesta la 18 oct. 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

După noi contacte între conducerea P.S.D. și P.N.R., la 31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, *„ca unicul for care reprezintă voința poporului român"*, format din șase social-democrați: Tiron Albani, Ion Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Baziliu Surdu și șase reprezentanți ai P.N.R.: Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihaly, Ștefan C. Pop, Al. Vaida, Aurel Vlad [30].

Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au format consilii naționale regionale, locale și gărzi naționale, care activau conform ordinelor C.N.R. [31]. Ele au jucat un important rol organizatoric și propagandistic, au dirijat procesul de organizare a luptei maselor populare. Aceste organe ale mișcării burghezo-democratice românești din Transilvania reflectau și ele în compoziția lor întreaga complexitate a acțiunilor politice desfășurate de diferite grupuri ale burgheziei, care încercau să-și impună și să-și susțină mai bine interesele în programul de reforme ce urma să fie adoptat în adunarea de la Alba Iulia.

Reprezentanți ai P.N.R., în frunte cu V. Goldiș, care se situau pe poziții mai radicale, patriotice, militau alături de socialiști pentru introducerea în Declarația ce urma să fie prezentată maselor la Alba Iulia, unele revendicări sociale. Alții, mai ales partea conservatoare, grupată în jurul lui T. Mihaly și Al. Vaida, s-au opus cu înverșunare înscrierii lor în acest document. Mai mult, ei își manifestau dorința de a se renunța la convocarea adunării naționale [32], de teama mișcării maselor.

După constituire, Consiliul C.N.R. trimite la Iași o delegație cu scopul de a prezenta guvernului român punctul său de vedere. Andrei Popovici, declara cu acest prilej: *„Am fost delegat de Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Ungaria să aduc guvernului român o scrisoare. Printr-însa cerem cu toții ceea ce am cerut și în ținuturile noastre de o sută de ani, dezrobirea și Unirea cu România"* [33].

Sub presiunea avîntului revoluționar al maselor, a socialiștilor români, Consiliul național anunță, la mijlocul lunii noiembrie, convocarea marii adunări de la Alba Iulia pentru 1 decembrie, *„chiar împotriva încercărilor aripii de dreapta din conducerea P.N.R., care cereau în ultimul moment să se renunțe la adunare"* [34]. *„Interesul superior politic* — scria I. Clopoțel — *cerea ca masele poporului românesc să-și manifeste voința de autodeterminare încă sub jugul de sclavie"* [35].

Și într-adevăr, la chemarea C.N.R. — care constituia de fapt primul guvern român din Transilvania — s-au strîns pe „Cîmpul lui Horea" peste o sută de mii de oameni: muncitori, țărani, meseriași, intelectuali, veniți din toate colțurile pămîntului românesc, să consfințească actul legic, progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. Din cei 1 228 de delegați aleși prin vot deschis de cercurile electorale sau organizațiile politice și instituțiile românești din Transilvania [36], 150 erau delegați ai social-democrației române, partea cea mai activă pentru realizarea unirii, care reprezenta pe cei aproape 60 000 de muncitori organizați [37]. Pe drept cuvînt I. Clopoțel scria: *„Printre susținătorii cei mai tenaci ai unei adunări generale a românilor ardeleni, cu orice preț gata și la orice sacrificii, erau ei, socialiștii români, inimoși, generoși și dornici să întemeieze o țară românească model de democrație și civilizație"* [38].

În fața acestei mase de oameni va citi Vasile Goldiș, la 1 decembrie 1918, istorica Declarație de la Alba Iulia, document remarcabil al Unirii, la care și-au adus contribuția toate forțele sociale ale poporului român din Transilvania. Acest document va constitui pentru o vreme platforma programului politic al P.N.R., trîmbițat de liderii acestui partid pentru a-și păstra și asigura în continuare influența în mase, mai ales în rîndurile țărănimii și ale micii burghezii.

Elaborată în condițiile creșterii avîntului revoluționar, exprimînd punctul de vedere al forțelor populare, al socialiștilor români, cărora li s-au alăturat elementele cu orientare democratică din conducerea P.N.R., cu privire la unitate, libertate socială și națională, Declarația de la Alba Iulia poate fi apreciată ca un program burghezo-democratic, care cuprindea în linii mari o serie de probleme importante ce se cereau rezolvate în cadrul statului unitar român.

Exprimînd voința și hotărîrea întregului popor român de a realiza unitatea statului român, Declarația adoptată la Alba Iulia cuprindea în cele nouă puncte programatice [39], unele prevederi cu un caracter larg democratic. Astfel, după ce la punctul I se arată că: *„Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918 decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu Românía"*, în celelalte erau înscrise principiile fundamentale care trebuiau să stea

---

[30] „Adevărul" 21 oct./3 nov. 1918; vezi și „Marea Unire de la 1 decembrie 1918", p. 29.
[31] În acest sens vezi I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 66 – 67.
[32] Kiritescu, „Istoria războiului pentru întregirea României 1916 – 1918". București, Ed. II, f.a., p. 374.
[33] „Izbînda", 21 nov. 1918.
[34] Vasile Goldiș, „Discursuri rostite în preajma Unirii", București, 1928, p. 21. În ziua de 10/23 nov., ziarul „Românul" a apărut cu un titlu pe toată pagina: *„Toată suflarea românească să grăbească spre Alba Iulia la 1 decembrie 1918"*.
[35] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 103 – 104.
[36] Vezi Tiron Albani, „Douăzeci de ani de la Unire. Monografie comemorativă a Unirii", vol. I, „Cum s-a făcut Unirea", Oradea, 1938, p. 225 – 228.
[37] Șt. Titel-Petrescu, „Socialismul în România", București 1940, p. 303 – 304.
[38] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 113.
[39] Vezi *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918* în „Acte și documente", p. 6; „Românul" din 3 – 10 dec. 1918; Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 121 – 123.

https://biblioteca-digitala.ro

la baza alcătuirii noului stat român: deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare, înfăptuirea desăvîrșită a unui regim democratic în toate domeniile vieții publice, votul obștesc, direct, egal, secret, în mod proporțional pentru ambele sexe de la vîrsta de 21 de ani, pentru comune, județ ori parlament; desăvîrșita libertate a presei, de asociere și întrunire; reformă agrară radicală avînd ca scop nivelarea socială și potențarea agriculturii etc. Pentru muncitorii industriali se prevedeau *„aceleași drepturi și avantaje care sînt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus"* [40].

Exprimînd dorința generală a poporului ca unitatea națională să fie însoțită de o pace dreaptă între națiuni, Declarația se adresa viitorului Congres de pace, cu recomandarea să *„înfăptuiască comunitatea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari sau mici deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru reglementarea raporturilor internaționale"* [41]. În acest spirit, Adunarea Națională saluta cu iubire și entuziasm eliberarea națiunilor: cehoslovacă, austro-ungară, iugoslavă, polonă și ruteană, subjugate pînă atunci imperiului habsburgic.

Unirea Transilvaniei cu România constituie un moment important în istoria patriei noastre, înfăptuit prin voința unanimă a maselor populare, a întregii națiuni. Acest act a avut o mare importanță în dezvoltarea societății românești moderne, în închegarea forțelor revoluționare și progresiste care în frunte cu clasa muncitoare și partidul ei marxist-leninist au răsturnat regimul burghezo-moșieresc, au lichidat exploatarea și au edificat o nouă orînduire socială.

Analizînd activitatea P.N.R. din perioada de după unire, constatăm faptul că, dat fiind întărirea în conducerea sa a curentului de dreapta, principalele prevederi din documentele elaborate la adunarea de la Alba Iulia nu au fost aplicate. Fără îndoială, înfăptuirea imediată a acestora ar fi avut o și mai puternică înrîurire asupra evoluției întregii vieți economice, sociale și politice a statului unitar român.

Măsurile adoptate, conform cărora reformele trebuiau să se înfăptuiască abia în urma votului „ Adunării constituante a României întregite "[42], clauză la care se adăuga și aceea a menținerii unei *„ autonomii provizorii a Transilvaniei pînă la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal "*[43], nu erau altceva decît măsuri preventive luate de elemente burgheze din conducerea P.N.R. pentru a atenua și ciunti aplicarea acestor prevederi și în același timp, de a bara — pînă își vor consolida situația economică și politică — drumul și influența burgheziei din vechea Românie, mai ales în condițiile cînd la ordinea zilei se punea problema naționalizării capitalului străin. În același timp, prin „ regionalismul patetic " și atitudinea de expectativă față de viața politică din vechiul regat — pe care conducerea P.N.R. a adoptat-o mai ales la începutul perioadei de care ne ocupăm — se încerca posibilitatea menținerii *„ solidarismului politic și a omogenității partidului "*, asigurată într-un fel sau altul pînă acum. Sesizînd această poziție a conducerii P.N.R., Octavian Goga nota: *„Ei considerau că rămînînd într-o singură tabără politică, vor putea lua parte la toate guvernele, punîndu-se deasupra fluctuației politice din vechiul regat și devenind astfel arbitrii permanenți ai situației "*[44].

Numai că, dezvoltarea vieții economice și politice a României postbelice va face imposibilă folosirea acestei manevre. Condițiile deosebit de complexe ale vieții politice vor obliga P.N.R. să se încadreze în procesul frămîntărilor și regrupării forțelor de clasă, iar conducerea lui *„ să se plimbe pe întreaga claviatură a politicii noastre, de la extrema stîngă la extrema dreaptă, lăsînd la fiecare poartă o propunere de fuziune sau colaborare "*[45].

În același timp, trebuie subliniat că tocmai unele clauze echivoce și formulări vagi, înscrise în Declarația de la Alba Iulia — mai ales în privința „ autonomiei provizorii " și a reformelor cu caracter democratic — vor fi speculate de vîrfurile de dreapta din conducerea P.N.R. în scopul asigurării pozițiilor lor economice și politice împotriva penetrației de interese ale vîrfurilor burgheziei din vechea Românie, cît și pentru a amîna și atenua treptat conținutul democratic al reformelor.

Lipsa de consecvență a reprezentanților curentului mai radical și a celui de centru din conducerea P.N.R., precum și retragerea social-democraților din Marele sfat și Consiliul dirigent a dus la consolidarea pozițiilor și preponderența elementelor conservatoare atît în conducerea P.N.R. cît și în organele administrației de stat. Aceasta a ușurat posibilitatea preluării după 1 decembrie 1918, de către ele, a puterii politice în Ardeal și a dus la tergiversarea, pentru o perioadă de timp, a legiferării și aplicării reformelor democratice, îndeosebi reforma agrară și electorală. Așa se și explică de ce Decretul regal din ianuarie 1919 care consfințea Unirea Transilvaniei cu România nu mai amintea nimic de înfăptuirea hotărîrilor votate în Adunarea de la Alba Iulia[46]. Cu toate aceste încercări, cursul dezvoltării istorice, lupta și frămîntările maselor populare, cerințele obiective ale dezvoltării economice și social-politice a statului unitar

[40] Vezi *Marea Adunare Națională* . . . p. 122.
[41] *Ibidem*, paragraful IV.
[42] *Ibidem*, paragraful II.
[43] *Ibidem*.
[44] Octavian Goga, *op. cit.*, p. 134.
[45] *Ibidem*, p. 183.
[46] Vezi Decretul Regal, Arhivele Statului București, Arhiva istorică centrală, fond Casa Regală, dosar 19/1919, f. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

român vor duce la spargerea „ *solidarismului și regionalismului politic ardelean* ", impunînd conducerii P.N.R. o revizuire radicală a tacticii și programului său politic.

Activitatea P.N.R. în perioada decembrie 1918—aprilie 1920

Odată cu unirea Transilvaniei cu România, vechiul program al Partidului național, adoptat în 1905, fiind depășit, clauzele declarației de la Alba Iulia au fost prezentate ca un nou program de activitate al P.N.R.

În baza prevederilor Declarației, s-a stabilit ca pînă la convocarea Constituantei întregii țări, în locul Consiliului Național Central dizolvat, conducerea provizorie „ autonomă " a Transilvaniei să fie preluată de Marele Sfat Național Român, format din 150 de membri din care 30 erau reprezentanți ai muncitorimii socialiste[47]. Din sînul Marelui Sfat a fost ales Consiliul Dirigent, un fel de guvern provizoriu, compus din 15 membri, care urma să activeze independent de guvernul de la București, în afară de ministerul de externe și de război[48].

O analiză succintă privind componența membrilor aleși în Marele Sfat și în Consiliul Dirigent, în momentul constituirii acestora, ne duce la concluzia că deși din aceste organisme făceau parte și unii intelectuali democrați mai apropiați de țărănime și mica burghezie, care tindeau la înfăptuirea consecventă a reformelor înscrise în declarația de la Alba Iulia, ca: Vasile Goldiș, Vasile Lucaciu, Ion Suciu, Valeriu Branițe, Emil Hațeganu, Aurel Lazăr etc., baza de clasă a acestora era asigurată de vîrfurile de dreapta ale burgheziei și moșierimii române din Transilvania.

Încercînd să justifice compoziția socială și de clasă a organismelor respective, în fața criticilor privind lipsa de reprezentare fidelă a tuturor forțelor și categoriilor sociale ale poporului[49], care au contribuit prin lupta lor la eliberarea socială și națională, oficiosul P.N.R., „ Patria ", motiva: „ *Oamenii se judecă în politică, nu după funcția existențială ci în lumina crezului lor politic. Să nu se uite că realizîndu-se dorința dv. și alcătuindu-se Marele Sfat în parte covîrșitoare din țărani, el ar începe să semene în chip primejdios a soviet țărănesc*"[50]. Așadar, spectrul revoluției, teama de lupta poporului au determinat conducerea P.N.R. ca, pe lîngă unele măsuri represive, să adopte în această perioadă o politică de promisiuni ce se reducea în esență la amăgirea maselor cu unele decrete și legi, care anunțau repetat pregătirea reformelor, sub învelișul cărora se ascundea de fapt ideea tergiversării pe cît posibil a realizării lor practice. Aceasta caracterizează în esență întreaga activitate desfășurată de Consiliul Dirigent în perioada decembrie 1918 — aprilie 1920, pe care liderii P.N.R. nu încetau să-l prezinte ca o „ *emanație a voinței naționale manifestată la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia*"[51].

Trebuie însă precizat că prin această formulă de „ autonomie a Transilvaniei " și de conducere a ei sub formula Marelui Sfat și a Consiliului Dirigent nu se urmărea în fapt o independență absolută a acestei provincii față de România, lucru de altfel imposibil de realizat, dacă ne gîndim la evoluția obiectivă a procesului de dezvoltare istorică a țării, ca și la năzuințele și lupta de secole a maselor populare pentru unitate națională. Aceasta constituia — așa după cum am mai arătat — o străduință a vîrfurilor claselor dominante din Transilvania de a folosi situația de moment pentru a-și consolida pozițiile în toate sectoarele de activitate amenințate pe de o parte de creșterea valului revoluționar al maselor populare, care cereau cu insistență înfăptuirea unor reforme democratice radicale, iar pe de altă parte, de teama lor că înfăptuirea imediată a unității administrative a statului ar avea urmări nefaste asupra situației lor economice și politice în curs de consolidare, prin acapararea acestora de către burghezia și moșierimea din vechea Românie. Pentru vîrfurile burgheziei din Transilvania, locul contradicției cu burghezia dominantă străină l-a luat, după desăvîrșirea unității de stat, contradicția cu marea burghezie din vechea Românie, mult mai consolidată din punct de vedere economic decît ea. De aici toate eforturile ei de a menține conducerea administrativă a Transilvaniei, fie și sub formula unei „ guvernări interimare ". În expozeul făcut în fața Marelui Sfat, Iuliu Maniu nu se sfia să declare printre altele că: „ *. . . din moment ce s-a declarat independența națională a acestor teritorii și unirea lor pe veci, am avut și avem și dreptul și dorința de a guverna*"[52].

---

[47] Vezi Ștefan Titel-Petrescu, „Socialismul în România", București 1943, p. 303 — 304 și Iuliu Maniu, „Unirea Ardealului", București, 1932, p. 25.

[48] Din „Consiliul Dirigent", ales la 2 dec. 1918 și aprobat prin Decretul Regal nr. 3572 din 13 dec. 1918, făceau parte: Iuliu Maniu — președinte, Vasile Goldiș — vicepreședinte, Vasile Lucaciu, Șt. C. Pop, Valeriu Branițe, Al. Vaida, Aurel Vlad, Ion Suciu, Octavian Goga, Victor Bontescu, Aurel Lazăr, Romul Boilă, Emil Hațeganu și doi reprezentanți ai Partidului Socialist: Ion Flueraș și Iosif Jumanca (Vezi: I. Maniu, *op. cit.*, p. 37 și I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 128).

[49] Relevînd acest fapt, ziarul „Unirea" scria: „*Lista membrilor Marelui Sfat cuprinde un număr covîrșitor de avocați, în vreme ce celelalte categorii ale poporului: profesori, învățători, preoți, medici, țărani n-au fost reprezentați potrivit importanței politice și sociale ce le-a revenit în trecut ori și în prezent. Marele Sfat nefiind oglinda fidelă a poporului, el nu va ține seama de factorii reali ai luptei noastre*" (vezi „Unirea", anul I, nr. 18 din 14 ianuarie 1919).

[50] *Membrii Marelui Sfat*, „Patria", anul I, nr. 21, din 9 martie, 1919.

[51] „Neamul Românesc", anul XV, nr. 73 din 10 aprilie 1920, p. 2.

[52] „Patria", anul I, nr. 139, din 9 august 1919. În aceeași ordine de idei, Sever Dan — secretar general al P.N.R. — declara cu puțin timp înainte: „*În esență, programul P.N.R. prevede asigurarea prin instituții cu caracter autonomist, a libertăților economice, culturale și politice. Nu ne trebuie o unificare administrativă a provinciilor cu vechiul Regat, ci o reorganizare a țării întregite*" („Patria", anul II, nr. 101, din 14 mai 1919).

https://biblioteca-digitala.ro

Eforturile depuse de fruntaşii P.N.R. pe această linie, se explică şi prin faptul că, după realizarea idealului naţional — pînă acum cheia de boltă a programului şi activităţii lor politice — se punea problema găsirii unui „ nou crez politic " în sfera căruia să poată păstra „ solidarismul politic " şi „ omogenitatea " acestui partid, mai ales în condiţiile unor puternice frămîntări şi regrupări ale forţelor de clasă ce au avut loc în primii ani ai României postbelice. Aşa se explică încercarea lor de a se erija în singurii elaboratori şi realizatori ai proclamaţiei adoptate la Alba Iulia [63]. „ *Orfan de orice doctrină* — scria Octavian Goga — *partidul naţional român a luat punctele de la Alba Iulia care reprezentau principiile politice ale unui popor, prezentîndu-le ca program obişnuit al unui partid politic* " [64]. Tocmai prin această prismă trebuie privită activitatea Consiliului Dirigent în perioada de care ne ocupăm, activitate care a coincis pe deplin cu programul şi doctrina partidului, cu tactica şi maşinaţiunile lui. Aşa de exemplu, analizînd programul agrar al P.N.R., putem observa că în condiţiile impetuosului val al mişcărilor revoluţionare ale muncitorimii şi ţărănimii s-a precizat, la începutul lunii noiembrie 1918, că: „*ţăranii vor primi pămînt* " [65]. Liderii P.N.R. au fost obligaţi să accepte includerea — şi în declaraţia de unire de la Alba Iulia — a înfăptuirii unor transformări democratice, printre care „ reforma agrară radicală ", deoarece masele ţărăneşti — aşa cum arată social-democratul Ion Mihuţ — „ *veneau cu gîndul să ducă de aici pămînt şi drepturi democratice* " [66].

După unire, ascunzîndu-şi intenţia de a torpila înfăptuirea democratică a reformei agrare, liderii P.N.R. au recurs la tot felul de maşinaţiuni. În acest sens, pentru a potoli frămîntările ţărănimii, Consiliul Dirigent a emis la 21 februarie 1919 o ordonanţă potrivit căreia urma să se dea în mod obligator „ *în parte, respectiv în arendă, moşiile care nu dispuneau de inventar propriu* " [67]. Pămînturile supuse arendării obligatorii erau date în arendă „ tovărăşiilor ", care erau un corespondent al obştilor din vechea Românie. Nu erau admişi în ele cei care nu răspundeau la mobilizare sau nu înapoiau bunurile confiscate în timpul mişcărilor ţărăneşti din noiembrie—decembrie 1918. Această ordonanţă, care lăsa de fapt la latitudinea proprietarului suprafaţa propusă pentru arendare, nu putea satisface nici pe departe setea de pămînt a ţăranilor. Numeroase sînt în această vreme rapoartele Direcţiilor de poliţie, siguranţă şi jandarmerie, care informau despre agitaţiile ţărănimii nemulţumite de felul cum „ *domnii în fruntea consiliului Dirigent încearcă să împartă pămîntul* " [68].

Sub presiunea acţiunilor maselor populare, şi într-o măsură, de teama influenţei revoluţiilor socialiste din ţările vecine, Consiliul Dirigent a trecut, în martie 1919, la discutarea unui proiect de lege pentru reformă agrară, întocmit de V. Bontescu, mare moşier, şeful rescrtului agriculturii, reprezentant al aripii de dreapta din P.N.R. După discuţii interminabile, pertractări şi tărăgănări, la 12 august 1919 legea a fost adoptată de către Marele Sfat, iar la 10 septembrie a fost sancţionată şi promulgată de rege, ca decret lege pentru reformă agrară în Transilvania [69].

Clauzele decretului prevedeau o reducere considerabilă a marii proprietăţi, fără însă a o desfiinţa. Se putea expropria parţial suprafaţa cultivabilă a proprietarilor ce aveau peste 500 de iugăre (288 ha). Exproprierea se aplica proprietarilor, nu moşiilor. În acelaşi timp lăsa o serie de portiţe pentru coproprietari (soţ şi soţie, copii etc.), care aveau fiecare dreptul să-şi păstreze minimul intangibil (200 iugăre).

Operaţiile de expropriere trebuiau să se bazeze pe declaraţia moşierului, iar efectuarea ei era încredinţată unor organe în care cei ce trebuiau împroprietăriţi erau în inferioritate. Din momentul primirii în folosinţă a pămîntului expropriat şi pînă la primirea lui în proprietate, ţăranii trebuiau să plătească arendă statului [60].

De fapt, decretul lege din 12 septembrie 1919 a cuprins atîtea excepţii şi imprecizium, a lăsat în aşa măsură efectuarea operaţiilor exproprierii la latitudinea autorităţilor, încît pînă la votarea noii legi din iulie 1921 a rămas neaplicat. „ *În Ardeal* — arăta în 1920 G. Ionescu-Sişeşti — *dispoziţiile decretului lege de expropriere sînt multiple şi radicale, dar aproape toate măsurile radicale sînt ori facultative, ori îngrădite de numeroase excepţii. . . Cu o astfel de lege poţi face orice şi nimic* " [61].

---

[63] Vezi Deciziile luate în acest sens de conducerea P.N.R., în ziarul „Patria", anul I, nr. 143, din 17 aug. 1919.
[64] Octavian Goga, *op. cit.*, p. 19.
[65] Vezi „Proclamaţia" publicată de Consiliul naţional român central către populaţia din Transilvania (Arhiva C.C. al P.C.R., Dosar 3641, p. 28).
[66] Vezi stenograma şedinţei din 30 noiembrie 1918, publicată în „Neţiunea" din 24 ianuarie 1930.
[67] Petre Poruţiu, „Principiile exproprierii", în reforma agrară legiferată de Marele Sfat naţional al Transilvaniei prin decretul lege nr. 3011 din 1919, Sibiu, 1944, p. 10.
[68] Arhivele Statului, Bucureşti, Arhiva istorică centrală, fond Consiliul Dirigent dos. 181/1919, p. 687—689; 178/1919, f. 8—12; 185/1919, f. 21, 140/1919, f. 122 etc.
[69] Vezi „Monitorul Oficial" nr. 117 din 12 septembrie 1919 şi „Relaţii agrare şi mişcări ţărăneşti în România 1908—1921", Bucureşti, Ed. politică 1967, p. 336.
[60] Vezi „Patria", anul I, nr. 54, din 14 martie 1919, art. *Partidul naţional şi reforma agrară*.
[61] G. Ionescu-Sişeşti, *Reforma agrară în diferite ţinuturi ale României*, în „Arhiva pentru ştiinţe şi reforma socială", anul I, nr. 4, din 4 ianuarie 1920, p. 748.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceasta constituie o confirmare a faptului că vîrfurile burgheziei şi moşierimii, interesate în frînarea reformelor democratice, deţineau acum preponderenţa atît în conducerea Partidului naţional român cît şi în organele administrative.

În ceea ce priveşte acordarea dreptului de vot, deşi declaraţia de la Alba Iulia prevedea *„votul obştesc, direct, egal şi secret în mod proporţional pentru ambele sexe de la vîrsta de 21 de ani în sus"*, legea adoptată la mijlocul anului 1919 constituia în fond o ciuntire şi o îngrădire a acestui drept. Pe motiv că *„Statul nu este pe deplin unificat"* nu există condiţii pentru aplicarea legii electorale[62], ceea ce excludea de la dreptul de vot femeile şi îngrădea alegerea proporţională a naţionalităţilor[63]. De asemenea, prin Decretul electoral din 24 august 1919, elaborat de Consiliul Dirigent, se stabilea sistemul majorităţii absolute, prevăzîndu-se în cunoscutul articol 46, că, în cazul prezentării unui singur candidat pentru un loc de deputat, preşedintele biroului electoral îl declară ales prin „aclamaţii", fără a se mai face votarea[64].

Prin aceasta se urmărea îngrădirea posibilităţilor de pătrundere în parlament a reprezentanţilor clasei muncitoare, ţărănimii şi naţionalităţilor conlocuitoare, care nu-şi puteau fixa propriile lor circumscripţii electorale şi desemna candidaţii[65], ceea ce crea condiţii pentru reprezentanţii Partidului naţional român de a se prezenta în alegeri fără contracandidaţi[66]. Iuliu Maniu referindu-se la această lege nu se sfia să declare că prin ea *„s-a găsit un sistem care ne permite ca la alegerile pentru Constituantă noi de dincoace de Carpaţi să păşim uniţi şi în număr cît mai mare"*[67].

Aceste acţiuni şi manevre îndreptate spre restrîngerea drepturilor şi libertăţilor democratice, la care se adaugă un întreg cortegiu de măsuri excepţionale îndreptate împotriva clasei muncitoare, a şi determinat Comitetul Executiv al Partidului social-democrat din Ardeal şi Banat să-şi retragă, în august 1919, reprezentanţii din Marele Sfat şi din Consiliul Dirigent. În comunicatul P.S.D. din 17 august 1919 se spunea: *„Partidul nostru n-a putut îngădui ca dreptul de vot al femeilor să fie nesocotit şi cu atît mai mult nu s-a putut învoi ca alegerile pentru Constituantă să decurgă în aşa mod ca din ele să nu iasă adevărata voinţă a ţării"*[68].

Retragerea socialiştilor din guvernul „autonom" al Transilvaniei a slăbit considerabil poziţia acestuia, lărgind frontul de luptă al forţelor democratice care încep să se pronunţe tot mai deschis împotriva politicii abuzive a Partidului naţional român, înfăptuită prin Consiliul Dirigent şi Marele Sfat.

Măsurile represive luate împotriva organizaţiilor profesionale şi politice ale clasei muncitoare, menţinerea şi extinderea legilor excepţionale şi a cenzurii militare[69], interzicerea adunărilor publice[70], introducerea legitimaţiilor speciale şi paşapoartelor pentru *„toţi cetăţenii care părăsesc teritoriul comunei de domiciliu"*[71], sînt numai cîteva din sutele de ordonanţe şi decrete-legi, prin care vîrfurile burgheziei ardelene încercau să înăbuşe lupta maselor populare pentru drepturi democratice şi să-şi asigure rolul conducător în viaţa economică şi politică a Transilvaniei. Pe drept cuvînt un deputat bănăţean — dînd o replică acelora care încercau să prezinte Marele Sfat şi Consiliul Dirigent ca o „voinţă a neamului", spunea: *„Băncile sînt acelea care au interes să existe Consiliul Dirigent, nu voinţa neamului"*[72].

Cu toate legile excepţionale, la care se adaugă şi unele încercări de a tempera lupta clasei muncitoare, a ţărănimii şi a celorlalte pături sociale prin aşa-zise „legi pregătitoare"[73], încercările de a sparge solidaritatea de clasă a muncitorilor prin crearea cu ajutorul elementelor reformiste, a aşa-zisului „partid social-democrat-naţional"[74], a „sindicatelor naţionale" etc., lupta maselor populare împotriva politicii abuzive a vîrfurilor claselor stăpînitoare din Transilvania capătă un caracter deschis. Într-un raport al Serviciului de organizare VI—VII, înaintat preşedintelui Consiliului Dirigent, se spunea: *„Ţinuta poporului faţă de diferite ordonanţe ale Consiliului Dirigent este refractară, aceasta explicîndu-se prin faptul că poporul şi-a pierdut încrederea în oficialităţi, care îşi consideră poziţia lor izvor de venituri nepermise, înşeală şi jefuiesc bietul popor într-un mod îngrozitor. Ţinerii nu se supun ordinului de chemare, ţăranii se mişcă pentru pămînt, muncitorii se organizează"*[75]. Numeroase sînt rapoartele autorităţilor care informează

---

[62] Vezi „Patria", anul I, nr. 139, din 9 august 1919.
[63] Vezi „Tribuna socialistă" din 3 august 1919.
[64] Marcel Ivan, *op. cit.*, p. 6 şi Matei Drăgan, *op. cit.*, p. 20.
[65] De exemplu, Reşiţa n-a fost grupată într-o singură circumscripţie electorală, aşa cum ar fi fost normal, ci a fost împărţită în diferite circumscripţii cu populaţie neproletară (vezi „Tribuna socialistă", din 18 sept. 1919).
[66] La alegerile din 1919, făcute în baza acestei legi, s-a votat în Transilvania numai în 24 de circumscripţii din 79 fixate.
[67] „Patria", anul I, nr. 142, din 13 august 1919.
[68] „Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România", Bucureşti, 1966, p. 234 şi Arhivele Statului Bucureşti, fond Consiliul Dirigent, dos. 1365/1920, f. 438.
[69] Arhivele Statului Bucureşti, fond. Cons. Dirigent, dos. 181/1919, f. 646 şi 687, dos. 561/1920, f. 210 şi urm.
[70] Vezi „Socialismul", anul IX, nr. 222 din 5.X.1919.
[71] Arhivele Statului Bucureşti, fond. Cons. Dirigent, dos. 140/1919, f. 129.
[72] Ibidem, dos. 184/1919, f. 21.
[73] Vezi Decretul de reglementare a timpului de muncă în industrie şi comerţ. Arhivele Statului Bucureşti, fond. Cons. Dirigent, dos. 180/1919, f. 56.
[74] Ibidem, dos. 1365/1920, f. 532.
[75] Ibidem, dos. 181/1919, f. 649.

https://biblioteca-digitala.ro

despre starea de neliniște și de nemulțumire a populației față de întîrzierea aplicării reformelor, despre „ *devastarea pădurilor și ocuparea pămînturilor neținînd seama de ordinele autorităților administrative* "[76].

Încercările conducerii Partidului național român de a motiva amînarea reformelor democratice pînă se va întruni „ Constituanta întregii țări " și luarea unor măsuri excepționale ca fiind cerute de „ starea de război " și de „ mișcările bolșeviste ", nu va avea rezultatul scontat, ci din contră va duce treptat la măcinarea capitalului său politic acumulat în curs de decenii. În același timp, va da naștere la o serie de frămîntări și fricțiuni în însăși conducerea partidului, frămîntări ce se vor solda în ultimă instanță cu spargerea „ omogenității și solidarismului politic ardelenesc ", atît de trîmbițat pînă acum.

Acțiunea pornită la începutul anului 1919 de tinerii intelectuali grupați în jurul revistei „ Renașterea română " din Sibiu pentru înființarea unui partid țărănesc în Transilvania[77], chiar dacă este influențată de mișcarea similară ce se desfășura cu mai multă intensitate și mai organizat în vechea Românie, își găsește izvorul în frămîntările maselor țărănești din această provincie. Cele paisprezece puncte programatice, printre care: „ *împărțirea pămîntului tuturor familiilor țărănești care au nevoie, votul obștesc egal pentru toți bărbații și toate femeile, biroul pe cap de om după averea fiecăruia* "[78] etc. constituiau o replică dată politicii și programului de reforme anunțat de P.N.R.

Pe de altă parte, după desprinderea din P.N.R. a grupării lui Amoș Frîncu[79] și crearea așa-zisului „Partid al armoniei sociale" transformat la începutul anului 1920 în „Partidul național, radical-țărănesc-muncitoresc "[80] și a opoziției făcute de „Legiunea morților " organizată în munții Abrudului de Ion Rusu-Abrudeanu[81] este rîndul bănățenilor să se retragă din Partidul național-român și din organele administrative.

Burghezia bănățeană nemulțumită de poziția pe care o ocupa în Consiliul Dirigent și încercînd să-și asigure un rol hotărîtor în conducerea acestei provincii, dă o declarație în 12 puncte[82], prin care anunța ruperea de partidul național și înființarea „ Uniunii Naționale ". Motivul invocat îl constituia poziția regionalistă a partidului național și dorința acestuia de a menține „ autonomia " Transilvaniei.

Aceste grupări care vor fuziona în cele din urmă cu unele partide din vechea Românie au făcut primii pași în zdruncinarea poziției cercurilor de dreapta din conducerea Partidului național român, interesate în menținerea autonomiei administrative a Transilvaniei.

De remarcat, că situația grupării lui Maniu-Vaida devenise și mai critică în a doua parte a anului 1919. Acest fapt este demonstrat de încercările frecvente pe care le făceau membrii de vază din Comitetul executiv de a trata colaborarea sau fuziunea cu unele grupări politice din vechea Românie. Astfel, diferiți lideri duceau în acest scop, separat, tratative cu „ Liga poporului " condusă de Averescu[83]; grupul O. Goga și O. Tăslăcanu pe de o parte, Avram Imbroani și bănățenii pe de alta, la fel Popovici și V. Branișteș, precum și V. Bontescu și A. Vlad. Tratativele dintre unele grupuri și Ligă ajunseseră atît de departe, încît se hotărîse chiar fuziunea lor și elaborarea unui nou program, fapt ce afecta chiar „ șefia " pe care I. Maniu abia o preluase.

Presiunea luptei maselor populare pentru aplicarea imediată și democratică a reformelor, desprinderea unor grupări care erau nemulțumite de poziția pe care o ocupau în organele administrative ale Transilvaniei, ascuțirea contradicțiilor cu burghezia din vechea Românie, — mai ales după pertractările și refuzul lui Iuliu Maniu de a forma guvernul în urma demisiei Cabinetului I.C. Brătianu la 12 septembrie 1919[84] — au adîncit și mai mult diferendele existente între cercurile conducătoare ale P.N.R. Știrile care informează despre „ *larga campanie pornită pentru reorganizarea partidului național și a programului său politic* "[85] sînt tot mai numeroase. Astfel, într-o declarație a membrilor partidului național din județul Sibiu se spunea: „ *Reformele aduse înaintea Marelui Sfat necesită un nou program al vechiului partid național, care să cuprindă situația schimbată după Alba Iulia, așa încît acest program să slujească interesele tuturor păturilor poporului* "[86]. Referindu-se mai direct la „ reorganizarea " pe care o doreau, membrii

[76] Ibidem, dos. 140/1919, f. 122, dos. 191/1919, f. 687, 185/1919, f. 61, dos. 1365/1920, f. 11–15.
[77] „Țara nouă", anul I, nr. 8, din 10 august 1919.
[78] „Țara nouă", anul I, nr. 8 din 10 august 1919.
[79] Încă din noiembrie 1918 Amoș Frîncu – fruntaș al Partidului național român, șef al Consiliului național din Cluj, încercat să formeze aici un centru propriu, o grupare opusă celor din Arad.
[80] Vezi „Patria", anul II, nr. 66, din 1920.
[81] Arhivele Statului, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 3/1920, f. 40.
[82] Ibidem, fond Consiliul Dirigent, dos. 181/1919, f. 917; „Patria" anul I, nr. 209, din 8 nov. 1919; Declarație ce semnată de 14 membri printre care: Al. Vidiu, Avram Imbroane, Casian R. Munteanu.
[83] Vezi Dezbaterile adunării deputaților, sesiunea ordinară noiembrie – februarie 1920–1921, p. 465–466.
[84] Vezi Memoriul lui V. Goldiș către I. Maniu, publicat în revista „Țara noastră" din 1925, p. 75.
[85] Arhivele Statului București, Arhiva istorică centrală, fond Cons. Dirigent, dos. 183/1919, f. 61 (raportul prefecturii județului Bistrița-Năsăud, din 13 septembrie 1919).
[86] Ibidem, dos. 178/1919, f. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

partidului național din județul Satu Mare precizau: „ *Partidul trebuie reorganizat, iar conducerea luată din mîna unor figuri politice uzate din trecut, care își urmăresc numai interesele lor personale și n-au orizontul situației de azi și dată în mîna elementelor tinere, în mod real* "[87]. Elementele „ tinere " constituiau în fapt acel curent de orientare mai democratică din conducerea partidului național, care se pronunța deschis pentru schimbarea programului, în așa fel ca el să cuprindă „ *interesele tuturor claselor și păturilor sociale care au luptat pentru unire, și în același timp să pună în concordanță principiile noastre cu acelea ale fraților din Regat* "[88].

În fața acestei situații, la care se adaugă și perspectiva apropiată a ținerii alegerilor pentru prima Constituantă a României întregite, conducerea partidului național este nevoită, la mijlocul lunii octombrie 1919, să anunțe cu mare pompă „ noul program politic ", prin care relua de fapt, în fața maselor, o serie de făgăduieli făcute anterior.

Complexitatea situației ce se crease și care punea în pericol pozițiile vîrfurilor burgheziei și moșierimii transilvănene a determinat liderii P.N.R. să anunțe prin „ noul program " realizarea a două probleme fundamentale: „ *desăvîrșirea unității naționale* " prin înlăturarea „ *particularismului provincial* " și „ *dreptate socială* "[89].

Cît privește realizarea primului obiectiv, sînt concludente eforturile depuse de cercurile de dreapta din conducerea P.N.R. de a menține prin orice mijloace autonomia administrativă a Transilvaniei, sursa sigură de consolidare a pozițiilor lor economice și politice. Înfăptuirea „ dreptății sociale" în nici un caz nu putea fi realizată prin șirul nesfîrșitelor legi și ordonanțe antisociale și antimuncitorești elaborate de conducerea Partidului național român și aplicate prin Consiliul Dirigent.

În realitate formula găsită pentru aplicarea „ dreptății sociale " se prezenta într-un mod deghizat și destul de original. „ *Statul să ferească pe cei slabi de exploatarea celui mai tare, iar pe cel mai tare să-l ajute a validita puterile, fără ca să împiedice dezvoltarea celui mai slab* ". Tot sub această formulare de „ oracole antice " se dădeau răspunsuri și la celelalte probleme cerute de masele muncitoare ca: ziua de muncă de 8 ore, impozit pe cîștigurile de război etc., formulări, care, în acest timp, nu lipseau din programele politice sau electorale ale nici unui partid burghez.

În linii mari, „ noul program " al partidului național din Transilvania, în domeniul social, constituia o încercare de a răstălmăci drepturile democratice înscrise în declarația de la Alba Iulia, sau a le substitui, așa cum s-a procedat de exemplu cu drepturile electorale pentru femei ș.a.

Încercînd să mențină în sfera lor de influență păturile micii burghezii orășenești, programul prevedea „ *pregătirea industriei mici și a comerțului, ca să nu piară în fața concurenței industriei mari* ", dar adăuga imediat că statul „ *va trebui să facă posibilă dezvoltarea sănătoasă a acelei industrii mari care este chemată să valorifice bogățiile naturale ale țării* ". Acest punct din program, legat de marea industrie „ națională ", de „ capitalul românesc " și de „ munca națională ", avea să fie obiectivul suprem al activității vîrfurilor burgheziei transilvănene și în același timp „ mărul discordiei " și al disputei cu burghezia din vechea Românie, fapt ce a împiedicat tot timpul o apropiere politică și programatică între cele două fracțiuni burgheze[90].

Fără îndoială că, în condițiile menținerii întregului sistem de legi excepționale, de decrete și ordonanțe care îngrădeau libertățile cetățenești sau trunchiau și tergiversau aplicarea reformelor, realizarea în practică chiar și a acestor formulări vagi incluse în programul P.N.R. era o imposibilitate. „ *In Transilvania* — scria chiar și C. Argetoianu referindu-se la această perioadă — *Maniu și toți ai lui erau în guvern. Consiliul Dirigent era în floare și măsurile de restrîngere a libertăților departe de a-i supăra, le cereau de minune* "[91].

Deși nu aplicaseră pînă în toamna anului 1919 nimic din problemele fundamentale cuprinse în Declarația de la Alba Iulia, liderii P.N.R. nu s-au sfiit să vină în fața maselor cu aceste noi făgăduieli, și să le fluture în tot timpul campaniei electorale în curs de desfășurare.

Hotărîrea congresului extraordinar al Partidului Socialist, ținut în zilele de 13—14 octombrie 1919, de a se abține de la primele alegeri parlamentare pe motiv „ *că un parlament adevărat nu poate izvorî în condițiile menținerii stării de asediu, cenzurii și a celorlalte măsuri arbitrare* "[92], a oferit P.N.R. condiția de a se prezenta singur în alegeri, neavînd contracandidaturi din partea vreunui partid sau grupări politice burgheze din această provincie sau din vechea Românie. Această situație la care se adaugă sprijinul efectiv al organelor administrative și mai ales decretul-lege electoral amintit, au determinat ca „ *alegerile să nu mai fie decît un simulacru și cu totul în mîinile lor* "[93]. Referindu-se la faptul că P.N.R. avea asigurată victoria deplină în

---

[87] Ibidem, dos. 560/1919, f. 320.

[88] Vezi articolele scrise în acest sens de Ion Pop, I. Aghiuceru, I. Ilieșeru ș.a., în ziarul „Patria", anul II, nr. 68, 99 și 142/1919.

[89] Vezi „Programul P.N.R." expus de Iuliu Maniu în cuvîntul de la Alba Iulia, în „Patria" anul I, nr. 191 din 16 oct. 1919, și în ziarul „Dimineața", din 22 oct. 1919.

[90] Vezi Alexandru Papacostea, „România politică", Iași, 1932, p. 216.

[91] Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 244—245.

[92] „Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921" București, 1566, p. 258.

[93] C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 245.

https://biblioteca-digitala.ro

alegeri, „Socialismul" scria: „*Partidul burgheziei române din Ardeal este singurul care se prezintă în alegeri. Pe cînd partidul socialist a fost silit să se abţină de la alegeri din cauza regimului excepţional introdus în Ardeal... partidul naţional român a rămas singurul candidat şi beneficiază de toate drepturile şi toate libertăţile*" [98].

Cu toate acestea, trebuie ţinut seamă şi de faptul că partidul naţional din Ardeal, care militase zeci de ani pentru eliberarea socială şi naţională a poporului, se bucura încă de o mare influenţă în rîndurile acestuia, mai ales în această vreme; printre cadrele lui se numărau o serie de intelectuali progresişti care militau sincer pentru înfăptuirea unor reforme democratice.

Alegerile parlamentare desfăşurate la începutul lunii noiembrie 1919 au adus Partidului naţional român, aşa după cum era de aşteptat, o majoritate absolută de voturi. Din cele 205 candidaturi distribuite în 79 circumscripţii electorale, 199 au revenit acestui partid, restul de 6 fiind ocupate de unele dezidenţe şi fracţiuni [99]. Chiar dacă reamintim faptul că, pe baza sistemului electoral al majorităţii absolute introduse de Consiliul Dirigent, din cele 79 circumscripţii nu s-a votat decît în 24 [100], ceea ce înseamnă că 147 deputaţi au fost aleşi fără contracandidaturi [101], iar în circumscripţii a fost de 68,92% [102], aceasta nu ne scuteşte să afirmăm că P.N.R. se prezenta în acest timp ca cea mai puternică, mai organizată şi influentă forţă politică a burgheziei. Totodată, ea este o expresie a creşterii ponderii şi rolului burgheziei în raport cu moşierimea, a potenţialului ei politic, care-i permiteau să se situeze încă în fruntea unor reforme cerute de procesul obiectiv de dezvoltare capitalistă a statului român.

Succesul electoral obţinut de partidul naţional în alegerile pentru primul parlament al statului unitar era concludent şi convingător. Din cele 568 de mandate, partidul naţional obţinuse 199, după care urma partidul ţărănesc din vechea Românie cu 130 mandate şi partidul liberal cu 103 [103].

Cu toate că partidul naţional obţinuse cel mai mare număr de locuri în parlament, el nu avea majoritatea parlamentară pentru a forma singur guvernul. Desfăşurarea pentru prima dată a alegerilor pe baza votului universal, necesitatea integrării în viaţa politică a noilor provincii, puternicele frămîntări şi regrupări ale forţelor de clasă determinate de accelerarea procesului de dezvoltare capitalistă a ţării şi de valul revoluţionar al maselor populare, au scos la iveală o serie de partide şi grupări politice noi, fapt ce a făcut ca, pentru prima dată în istoria României burgheze, nici un partid să nu poată obţine majoritatea mandatelor în baza cărora să poată forma guvernul.

În această situaţie, pentru a ajunge la guvern, împotriva opoziţiei declanşate de vechile partide istorice din Regat, Partidul naţional român trebuia să găsească o formulă, pe baza căreia să poată reuni într-o coaliţie parlamentară reprezentanţii partidelor legate de burghezia mijlocie sau de cercuri ale marii burghezii, concurente însăşi finanţei liberale.

Conjunctura istorică era favorabilă. „*Sila de partidele istorice ale României vechi*, — cum spunea O. Goga — *dorinţa maselor de mai bine şi necunoaşterea completă a situaţiei de aici, făceau ca prestigiul Ardealului în politica românească să crească enorm şi o aureolă să încununeze pleiada conducătorilor lui. Axioma curentă la Bucureşti era: „Să vie ardelenii*" [104]. Aceasta a înlesnit liderilor acestei grupări să-şi aleagă partenerii, deoarece aşa cum preciza C. Argetoianu — „*în politica românească anul 1919 a fost anul ardelenilor. Toţi am alergat după ei...*" [105].

După o serie de tratative, combinaţii şi pertractări, avînd şi acordul cercurilor palatului [106], care înţelegeau că situaţia nu permitea menţinerea sau aducerea la guvern a unei coaliţii a forţelor de dreapta, s-a ajuns, la 25 noiembrie 1919, la constituirea unui „Bloc parlamentar" format din reprezentanţi a cinci partide printre care Partidul naţional român, Partidul ţărănesc a lui I. Mihalache şi naţionalist-democrat a lui N. Iorga [107].

Analizînd compoziţia socială şi de clasă a partidelor unite în „Blocul parlamentar", observăm că în cadrul lor predominau elementele legate în primul rînd de interesele burgheziei mijlocii, că existau chiar puternice curente de stînga, legate de mica burghezie, intelectualitatea democratică, păturile ţărănimii etc. Aşa se explică de ce guvernul, instalat la 6 decembrie 1919, format în majoritate din reprezentanţi ai P.N.R. [108], prezidat de Al. Vaida-Voievod, ca exponent al acestei coaliţii, a fost nevoit, sub presiunea forţelor din interior şi a intensificării luptei maselor, să anunţe în programul de guvernare reforme democratice mai largi decît celelalte partide şi guvernări anterioare, deşi, mai ales în prima parte a guvernării, nu puţine erau elementele de dreapta de teapa lui Victor

---

[98] „Socialismul", anul IX, nr. 230 din 23 octombrie 1919.
[99] Vezi Marcel Ivan, *op. cit.*, tabel IV.
[100] Ibidem, p. 6.
[101] Tancred Constantinescu, *op. cit.*, p. 8.
[102] Rapoartele prefecţilor informează că „*faţă de alegeri se manifestă puţin interes, deoarece majoritatea candidaturilor sînt unice, fără contracandidaţi. În unele comune, destul de mari, au votat cam 7—10 alegători, ţăranii refuzînd să dea votul pînă nu li se dă pămînt*". Arhivele Statului, fond Consiliul Dirigent, dos. 183/1919, f. 10 şi urm.
[103] Vezi Buletinul Statistic al României nr. 3/1920, tab. IV, p. 2.
[104] Octavian Goga, *op. cit.*, p. 37.
[105] C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 20.
[106] Octavian Goga, *ibidem*, p. 176.
[107] „Ţara nouă", an I, nr. 24 din 21 dec. şi nr. 25 din 25 dec. 1919.
[108] Reprezentanţii P.N.R. în guvern erau: Al. Vaida, Aurel Vlad, Victor Bontescu, Mihai Popovici, Şt. C. Pop (vezi Dimitrie Costescu, „Fazele ministeriale în România", Bucureşti, 1936, p. 143).

https://biblioteca-digitala.ro

Bontescu și Aurel Vlad [106], care făceau totul pentru a se opune reformelor prea „exagerate". Astfel, programul, după ce preciza că „Blocul parlamentar" s-a înfăptuit pentru garantarea unui regim democratic național, că adunarea națională are mandatul de a revizui constituția, anunța: reforma agrară, păduri și islazuri în fiecare sat, reforma administrativă, desființarea jandarmeriei și înlocuirea ei cu o poliție de stat la dispoziția organelor administrative, reformă financiară, unificarea monetară, desființarea impozitelor pe articole de primă necesitate, introducerea impozitului progresiv pe venit, revizuirea și confiscarea averilor făcute prin fraudă în timpul războiului, iar pentru muncitori stabilea: dreptul de asociere, salariul minim, 8 ore de muncă, salariul egal la muncă egală, contract colectiv etc. [107]. Înfăptuirea acestui program, care cuprindea reforme democratice înaintate, *„ar fi însemnat* — așa cum scria „Socialismul" — *o ruptură cu trecutul și un pas spre democratizarea țării"* [107].

Încercînd să păstreze mai departe un echilibru în cadrul partidului, între curentele de dreapta și de stînga din conducerea P.N.R., ale căror poziții divergente se adînceau tot mai mult, cît și rezerva și posibilitatea de a trata în continuare și cu partidele care nu făceau parte din „Bloc" [108], Iuliu Maniu *„și-a trimis partidul la guvern în frunte cu fratele Alexandru, lăsîndu-i toate răspunderile, fără ca el să se angajeze cu ceva"* [109].

Poziția de expectativă adoptată de președintele partidului național în timpul guvernării Vaida, îi permitea — cum spunea C. Argetoianu — *„să inițieze și să manevreze tratative cu toată lumea fără a se uni cu cineva"* [110] și, în același timp, să păstreze o anumită rezervă politică în cazul unui eventual eșec al guvernării „Blocului", lucru care de altfel s-a și întîmplat. Așa se face că, în dorința de a da guvernului o coloratură națională și a repudia o parte din criticile care-l etichetau ca promotor al *„separatismului și particularismului regional"*, de data aceasta însuși Maniu, fără să consulte pe ceilalți parteneri din „Bloc", a intrat în tratative cu generalul Averescu, oferindu-i acestuia portofoliul Ministerului de Interne, în guvernul Vaida. Intenția lui Maniu — sprijinită și de Vaida, Bontescu, Vlad, Mihaly și alți lideri ai partidului național — de a se folosi de popularitatea lui Averescu și în vechea Românie și a imobiliza pe omul înzeit de foștii lui soldați, a coincis cu planul lui Averescu de a fuziona cu naționalii și cu partenerii lor [111] într-o coaliție opusă liberalilor de sub sceptrul grupării lui, sau, în caz contrar, să demisioneze și astfel să provoace o criză parlamentară care să-l aducă sigur cît mai repede la guvern.

Înțelegînd că problema unei fuziuni devenise imposibilă în condițiile opoziției pe care o declanșaseră unii lideri ai partidelor din „Bloc", iar pentru conducerea P.N.R. ea nu constituia decît o farsă, o momeală pentru a-l atrage în guvern, Averescu și-a prezentat, la 16 decembrie, demisia din guvernul Vaida, după numai 9 zile de minister, pe motiv că *„țara are nevoie de un guvern tare și un parlament mic"* [112]. Chiar dacă demisia lui Averescu nu a dus la provocarea unei crize care să determine dizolvarea imediată a parlamentului și căderea guvernului Vaida, a contribuit, totuși, la zdruncinarea scheletului — și așa destul de șubred — al Blocului parlamentar, constituind în același timp semnalul pentru începerea acțiunilor practice de spargere a „solidarismului ardelean", de izbucnire fățișă a contradicțiilor care măcinau Partidul național român. Demisia din guvern a lui Octavian Goga, urmată de cea a lui Aurel Vlad și Victor Bontescu [113], campania declanșată de Vasile Goldiș, frații Goga, Ion Suciu, Constantin Bucșan, Ion Urșu ș.a., pentru desființarea Consiliului Dirigent [114], frămîntările și disensiunile ivite între partenerii din „Bloc" [115] și în sînul fiecărui partid [116] în legătură cu conținutul și modul de aplicare a reformelor ce se preconizau, apropiau cu fiecare zi căderea guvernului prezidat de Al. Vaida-Voievod.

Însă principala cauză care a dus la înlăturarea guvernării Blocului parlamentar, a fost opoziția declanșată de grupurile de dreapta din cadrul celor 5 partide și din guvern care, sprijinite de rege [117], de celelalte forțe din opoziție dirijate de partidul liberal, care nu vroiau extinderea reformelor

---

[106] Dimitrie Costescu, „Fazele ministeriale în România", București, 1936, p. 141.
[107] Dezbaterile senatului: ședința din 18 dec. 1919, p. 71.
[107] „Socialismul" an IV, nr. 285, din 21 dec. 1919.
[108] Nicolae Iorga „O viață de om", vol. III, p. 27, Buc. 1934; O. Goga, *op. cit.*, p. 176 - 177.
[109] Ibidem, p. 29. Poziția rezervată a lui I. Maniu era determinată atît de compoziția destul de eterogenă a primului parlament, care nu dădea siguranța necesară guvernării, mai ales că unele disensiuni se iviseră de la început între partenerii din guvern (vezi „Patria", anul II, nr. 225 și N. Iorga „Memorii", vol. II, p. 284), cît și de ultimatumul pentru semnarea tratatelor de pace dat de puterile aliate, față de care Maniu nu voia să se angajeze în locul liberalilor (ibidem, p. 283).
[110] Vezi C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 702.
[111] Vezi N. Iorga, „Memorii", vol. II, p. 289.
[112] N. Iorga, ibidem, p. 291.
[113] Vezi D. Csitescu, *op. cit.*, p. 145.
[114] Vezi Arhivele Statului București, fond „Casa regală" dos. 3, f. 1; Alexandru Marghiloman, „Note politice", vol. V, p. 14; „Patria", anul II, nr. 23, din 31 ianuarie 1920.
[115] Era vorba în primul rînd de poziția diferită pe care reprezentanții partidului țărănesc și ai grupării de dreapta din partidul național o aveau față de aplicarea reformelor.
[116] Atunci are loc ruptura lui A. C. Cuza de N. Iorga, apropierea lui T. Mihaly de Averescu, a lui I. Inculeț și I. Nistor de liberali etc.
[117] Regele refuza sistematic semnarea mesajelor de trimitere a legilor în discuția Parlamentului și încă din decembrie — nota Marghiloman — el *„arăta dezaprobarea actualelor cumere și nu manifesta nici o încredere în actualul guvern și nici o dorință de a-l ține"*. (Vezi Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. IV, p. 437 și N. Iorga — „Memorii", vol. II, p. 62).

https://biblioteca-digitala.ro

anunțate de ei, și chiar de primul ministru [118], se opuneau legiferării acestora, mai ales a celor preconizate de partidul țărănesc (proiectul de lege agrară elaborat de I. Mihalache, legea jandarmeriei, a chiriilor etc.). Trebuie arătat că, deși în locul elementelor de dreapta demisionate din guvern (A. Vlad, V. Bontescu, gl. Răscanu etc.), au fost cooptați unii intelectuali care reprezentau aripa de stînga din cadrul acestei coaliții (N. Lupu, I. Mihalache, I. Borcea etc.), nici aceștia — în condițiile intensificării luptei revoluționare a maselor — n-au putut depăși oscilațiile și contradicțiile legate de pozițiile lor de clasă, pentru a înfăptui reformele cerute de masele populare.

Datorită acestor frămîntări și divergențe ivite în sînul guvernului și între partenerii Blocului, a neputinței parlamentului de a legifera vreo reformă importantă — în afară de votarea la 29 decembrie 1919 a proiectelor de lege privitoare la unire [119], schimbarea guvernării devenise iminentă.

Pentru a atenua divergențele din conducerea P.N.R. și a menține posibilitatea autoguvernării provizorii a Transilvaniei, I. Maniu și cercurile de centru din jurul său au acordat întreaga atenție menținerii Consiliului dirigent, lăsînd în suspensie salvarea guvernării Vaida [120], deși acesta îl angaja direct și pe el ca președinte al Partidului Național. Aici se află de fapt mobilul pentru care Iuliu Maniu a evitat președinția guvernului format din reprezentanții Blocului parlamentar, și chiar interimatul pe perioada cît Vaida a fost plecat la Paris [121].

Cu toate eforturile depuse în calitatea sa de președinte al Consiliului dirigent și al partidului, Maniu și elementele din jurul său n-au putut opri acțiunea începută pentru desființarea Consiliului, conștient fiind că aceasta era numai o fază a procesului ce urma să aibă implicații asupra „solidarismului politic ardelenesc".

Campania declanșată de V. Goldiș, I. Suciu, A. Vlad ș.a. în ziarul „Renașterea română" [122], vîlva făcută de demisia lui Goga din Consiliul dirigent, au atras în această acțiune, către sfîrșitul lunii ianuarie 1920, majoritatea membrilor Comitetului Executiv al P.N.R., care se pronunțau deschis pentru dizolvarea lui. Astfel, în ședința ținută la 1 februarie 1920 în București, sub președinția lui Iuliu Maniu, 84 de membri au votat pentru desființarea Consiliului dirigent și unificarea administrativă a întregii țări, contra 33. Printre cei care au votat împotrivă se aflau I. Maniu, Mihai Popovici, Aurel Lazăr și alții, care susțineau că *„pînă se va putea face unificarea fără zguduiri a întregului aparat administrativ din Ardeal cu guvernul central să se creeze la Cluj organe speciale, menite să rezolve afacerile administrative ale Transilvaniei"* [123]. Adepții desființării Consiliului dirigent erau acele grupări din cadrul P.N.R., care, prin pozițiile lor economice și de clasă, erau mai apropiate de interesele partidelor din vechea Românie și cu care, mai devreme sau mai tîrziu vor și fuziona.

Așadar, complexitatea situației politice făcuse ca, încă de la sfîrșitul lunii februarie 1920, menținerea Consiliului dirigent și a guvernării Blocului să aibă un caracter formal. Creșterea tot mai rapidă a influenței grupării generalului Averescu în toate straturile sociale — îndeosebi în rîndul maselor țărănești [124], sprijinul primit de aceștia din partea liberalilor, a conservatorilor takiști și a cercurilor palatului, refuzul regelui de a semna decretele de reforme în special cea agrară [125], au agravat la maximum situația guvernului. Ilustrative în acest sens sînt telegramele speciale trimise prefecților de către I. Maniu și Sever Dan (secretar general al P.N.R.) prin care le cerea să *„avizeze pe toți membrii partidului național sau aderenți ai Blocului ca cel mai tîrziu pe ziua de 3 martie a.c. să fie în Capitală, deoarece la întoarcerea dl. prim-ministru Vaida opoziția va pune probabil chestia de încredere în guvern și va trebui să le arătăm unitatea printr-un număr impozant de voturi"* [126].

Numai că toate aceste „demonstrații" deveniseră tardive. La 13 martie 1920, — în urma demisiei din guvern a lui I. Mihalache, dr. Lupu și I. Borea — Șt. Cicio-Pop prezintă regelui demisia Cabinetului Vaida, în condițiile în care primul ministru se găsea încă peste hotare [127]. Așa a luat sfîrșit, după o perioadă de cîteva luni, prima guvernare reieșită din sufragiul universal în care au fost angrenați direct și liderii P.N.R.

---

[118] În telegramele trimise din străinătate de către Vaida locțiitorului său Șt. Cicio-Pop se desprinde rupărarea acestuia față de dorința lui Mihalache de a prezenta proiectul de reformă agrară și cererea lui să nu-l prezinte parlamentului pînă la întoarcerea lui în țară. (Arhiva MAE, fond dos. speciale, vol. 42, telegrama nr. 622 din Paris și 523 din Londra).

[119] Vezi Rusu Abrudeanu: „România și războiul mondial", București 1930, p. 323.

[120] N. Iorga — „Istoria unei legende: Iuliu Maniu", Vălenii de Munte, 1934, p. 36.

[121] De la mijlocul lunii ianuarie și pînă la căderea guvernului (13 martie 1920) cît timp Vaida a condus delegația la tratativele de pace de la Paris, interimatul președinției a fost încredințat lui Șt. Cicio-Pop, ministru fără portofoliu în guvern (vezi Dimitrie Costescu, *op. cit.*, p. 146 și Ion Rusu-Abrudeanu, „Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului Regat", p. 475).

[122] Vezi Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. V, p. 14.

[123] Arhivele Statului, București, Arhiva istorică centrală, fond Casa regală, dos. 3/1920, f. 1.

[124] La alegerile parțiale din ianuarie 1920, toate locurile pentru Senat și Parlament au fost ocupate de „Liga poporului" (Marcel Ivan, *op. cit.*, p. 25, tab. II și „Neamul Românesc", nr. 115 din 11 februarie 1920).

[125] Vezi Alex. Marghiloman, *op. cit.*, vol. V, p. 31.

[126] Arhivele Statului, București, fond. Consiliul dirigent, dos. 565/1920, f. 14 și 15, telegrama din 22 februarie și 9 martie 1920.

[127] Al. Vaida-Voievod a sosit de la Paris abia la 22 martie, cu numai trei zile înainte de dizolvarea și a celor două Camere (vezi N. Iorga, „Memorii", p. 372).

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea P.N.R., după înlăturarea guvernării Blocului parlamentar (13 martie 1920 — 31 ianuarie 1922)

Schimbarea neașteptată a guvernului Vaida la 13 martie, urmată de dizolvarea, la 25 martie 1920, a Senatului și Parlamentului, răspunderea politică ce le revenea pentru tergiversarea aplicării reformelor, au ascuțit disensiunile din Partidul național român, punînd conducerea acestuia într-o situație și mai dificilă.

Încercînd să joace ultima carte pentru a salva sub orice formă Consiliul dirigent și a tempera curentul din partid, cercurile din jurul lui Iuliu Maniu au renunțat subit la ideea menținerii coaliției Blocului [118], încercînd o apropiere, sub forma unei colaborări, cu gruparea politică „Liga poporului" ajunsă la guvern. Așa se și explică poziția conducerii partidului național exprimată de Maniu în ședința din 26 martie, cînd sub o formă deghizată s-a declarat de acord cu programul politic anunțat de guvernul Averescu și îndeosebi cu *„menținerea ordinii împotriva anarhiei bolșevice ca supremă datorie"* [119].

Cum însă Averescu, aflat în culmea puterii lui — avînd și sprijinul unui numeros grup din P.N.R. [120] — era hotărît să desființeze Consiliul dirigent și să-și extindă organizațiile politice și în Ardeal, pentru a putea participa la viitoarele alegeri și în această provincie, a respins propunerea de colaborare, cerînd fruntașilor partidului național, sub forma unui ultimatum: *„fuzionarea fără condiții sau, în caz contrar, Liga poporului își va prezenta candidații proprii în cercurile electorale din Ardeal"* [121].

Înțelegînd că fruntașii partidului național nu vor accepta cel puțin pentru moment fuziunea cu partidele din vechea Românie, — mai ales în condițiile cerute de Averescu — un grup de 29 de persoane marcante ale P.N.R. și-a prezentat demisia din partid la 31 martie 1920 [122]. În același timp, în urma unei adunări ce s-a ținut la Sibiu, în zilele de 30 și 31 martie 1920 și la care au participat peste 400 de delegați, se contura tot mai mult nucleul unui viitor partid țărănesc în Transilvania [123].

Încurajat de această situație, avînd acordul unanim al celorlalte grupări, în special a Partidului liberal, interesate în extinderea influenței economice și politice și în noile provincii, guvernul Averescu hotărăște la începutul lunii aprilie 1920 dizolvarea Consiliului dirigent din Ardeal [124].

Prin această măsură care în esența ei a avut un conținut progresist, ea fiind cerută de necesitatea dezvoltării economice și politice a statului unitar, gruparea lui Averescu a urmărit — și în parte a reușit — să atragă în sfera ei de influență și unele cercuri desprinse din partidele provinciale, unindu-le, la mijlocul lunii aprilie 1920, cu Liga, sub denumirea de Partid al poporului [125].

Apropierea datei ținerii alegerilor parlamentare, măsurile economice și politico-administrative luate de guvernul Averescu au declanșat o nouă fază a procesului de regrupare a forțelor politice din România, de revizuire a programelor lor electorale.

În această conjunctură, liderii P.N.R. convoacă Congresul Partidului la Alba Iulia în ziua de 24 aprilie 1920 [126], la care au fost invitați și reprezentanți ai partidelor din fostul „Bloc", grupate acum în „Federația democrației social-naționale" [127].

Desfășurîndu-se sub lozinca lui I. Maniu: *„ori ne desființăm, ori luptăm"* [128], congresul urma să hotărască asupra drumului pe care trebuia să-l urmeze partidul în urma zguduirilor prin care trecuse, a îmbunătățirii activității sale organizatorice și politice, a tacticii și poziției față de celelalte partide și grupări și să discute „noul" program politic.

După alegerea Comitetului Executiv al P.N.R., din care făceau parte Iuliu Maniu ca președinte, Vasile Goldiș, Al. Vaida și Șt. Cicio-Pop ca vicepreședinți, Sever Dan — secretar general, iar ca membri: Valeriu Branițte, I. Agîrbiceanu, Voicu Nițescu, Aurel Lazăr, Valer Moldovan, Ion Coltor, V. Saftu, Mihai Popovici ș.a. [129], Vasile Goldiș, care prin poziția lui, — așa cum scria N. Iorga — *„era cel mai național, cel mai democratic și cel mai țărănesc"* [130], a fost desemnat să conducă lucrările Congresului.

După ce s-a exprimat convingerea că *„activitatea partidului este necesară pentru desăvîrșirea unirii și pentru triumful principiilor larg democratice și naționale"* [131], și ca atare trebuie făcut totul

---

[118] I. Maniu, declara că *„singurul rost al Blocului a fost să sprijine guvernul"* (vezi N. Iorga, „Memorii", vol. II, p. 370).
[119] Dezbaterile adunării deputaților, ședința din 26 martie 1920, p. 1089.
[120] Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 34.
[121] Vezi „Patria", anul II, nr. 84 din 2 aprilie 1920, și Alex. Marghiloman, *op. cit.*, vol. V, p. 59.
[122] Printre persoanele care au demisionat se numărau: frații Gega, Emil Lungu, C. Bucșan, Octav Tăslăeanu, Anton Mocioni, I. Suciu, Dănilă Vasu, Teofil Dragoș, I. Duma ș.a., care au trecut peste cîtva timp la Liga poporului sau la liberali (vezi „Patria", anul II, nr. 71 din 1 aprilie 1920).
[123] Vezi „Țara nouă", anul II, nr. 54 din 4 aprilie 1920. Printre adepții unui partid țărănesc se numărau: Ion Preda, Toma Ienciu, Lucian Balint, Ion Soricu, Eugen Pisso ș.a.
[124] Arhivele Statului București, fond Consiliul dirigent, dosar 561/1920, fila 21.
[125] „Patria", an II, nr. 82, aprilie 1920 și „Uzurparea" din 4 iulie 1927, p. 170.
[126] Arhivele Statului București, fond Consiliul dirigent, dos. 643/1920, f. 16.
[127] Vezi N. Iorga, „Sept trei regi" București 1932, p. 345, la Alba Iulia a participat N. Iorga și I. Mihalache. Referindu-se la lucrările Congresului, N. Iorga scrie: *„. . . aici nu s-a pus problema unității de acțiune, ci a fost mai mult o invitație de a intra și noi în partidul național"* (ibidem).
[128] Aceste cuvinte au fost rostite de I. Maniu în expozeul făcut la Cluj (vezi „Patria", anul II, nr. 86 din 22 aprilie 1920).
[129] „Patria" anul II, nr. 92, 29 aprilie 1920.
[130] N. Iorga, *op. cit.*, p. 345.
[131] „Patria", anul II, nr. 93, din 30 aprilie.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru menținerea independenței și unității partidului, s-a hotărît — pentru a se pune capăt învinuirilor de „partid regional cu tendințe separatiste", dar mai ales pentru a contrabalansa acțiunea lui Averescu și a liberalilor de a-și pune candidaturi în viitoarele alegeri în Ardeal, ca *„P.N.R. să-și extindă organizarea sa politică pe întreg teritoriul României Mari, pe baza noului program politic"* [145]. În acest scop s-au și fixat pentru alegeri candidaturile lui Șt. C. Pop la Vîlcea, Al. Vaida la București, I. Maniu la Muscel și Iași, M. Popovici la Constanța etc. [146]. Însă, pentru a-și asigura un oarecare suport în acțiunea de extindere a organizațiilor politice și în vechea Românie și a nu rămîne izolați în fața penetrației economice și politice declanșate de liberali și de gruparea lui Averescu, liderii P.N.R. hotărăsc printr-o rezoluție a Congresului *„să sprijine Federația în lupta împotriva oligarhiei"* și să anunțe *„colaborarea cu partidele democratice în viitoarele alegeri"* [147].

Programul de „muncă" al P.N.R. — cum era intitulat — adoptat de Congres, constituia, în esență, o reluare și înșiruire pe parcursul a XIII capitole a unor prevederi vagi, trîmbițate și în programele anterioare, dar care nici nu fuseseră băgate în seamă atunci cînd acesta a condus administrația Transilvaniei și guvernul țării. Astfel, în problema agrară, programul prevedea printre altele alcătuirea unei legi de expropriere și împroprietărire care *„să țină seama de nevoile reale ale țărănimii și de principiile democratice și să nu se admită modificări în defavoarea țărănimii"*. Or, este cunoscută opoziția pe care majoritatea membrilor din guvernul Vaida, în frunte cu el, au făcut-o proiectului întocmit de partidul țărănesc. [148].

Caracterul demagogic al programului ne apare și mai pregnant în capitolul privind reforma electorală. După ce se cerea *„o lege unitară de reformă electorală pe baza votului obștesc, egal, secret, obligatoriu"*, se prevede ca dreptul de vot *„să se acorde în măsură egală și femeilor"*, deși în memoria alegătorilor mai stăruiau încă conținutul și caracterul anacronic al legii adoptate de Consiliul dirigent cu puțin timp înainte.

Prevederile referitoare la reformele economice și financiare erau o reluare a vechilor teze în legătură cu *„libertatea comerțului, concursul statului la exploatarea cît mai intensă a bogățiilor țării, participarea statului la cîștigurile importului și exportului, impozit progresiv pe venit și pe articolele de lux, sprijinirea micii industrii și a industriei casnice"* etc. Unele din acestea ca naționalizarea marii industrii, confiscarea averilor făcute prin fraudă și abuz, reforma Băncii Naționale și a legislației privitoare la bănci, unificarea impozitelor și a monedei etc., reflectă dorința burgheziei ardelene de a sparge monopolul deținut de marea finanță liberală și în același timp de a lua unele măsuri de prevenire temporară a acțiunii acesteia, în drum spre acapararea bogățiilor din Ardeal.

În problema „ocrotirii sociale", după ce se cerea *„reglementarea muncii în funcție de stadiul actual de dezvoltare a țării și reglementarea dreptului de grevă"* și a raportului dintre patron și muncitor se preciza că *„introducerea arbitrajului obligatoriu este singurul mijloc de reglementare a diferendelor dintre capital și muncă, dintre patroni și muncitori"*.

Încercînd o apropiere doctrinară de partidul țărănesc, în program și-a făcut loc teza *„înființării de ferme model la sate și de cooperative la sate și orașe"*.

Fără îndoială, dacă am exclude latura demagogică și de propagandă electorală, „noul" program al P.N.R., prin prevederile cu caracter burghezo-democratic, ar fi situat acest partid în flancul forțelor progresiste care au acționat în această etapă, program a cărui înfăptuire ar fi constituit un pas înainte în dezvoltarea țării. Dar scopul urmărit de liderii P.N.R. prin acest program politic era în primul rînd refacerea capitalului politic pierdut, asigurarea sprijinului electoral în viitoarele alegeri, torpilarea acțiunilor de extindere a liberalilor și averescanilor în Ardeal, ca și o platformă care să le asigure colaborarea cu partidele din Federație (partidele țărănești, gruparea „independenților" a lui N. Lupu și partidul naționalist-democrat al lui Nicolae Iorga).

Eșecul tratativelor cu gruparea lui Averescu, măsurile administrative și politice luate de guvern, înființarea a numeroase organizații politice ale Partidului poporului în Ardeal și afișarea programului electoral al acestora, au ascuțit la maximum contradicțiile dintre aceste grupări politice. Așa se și explică de ce Congresul P.N.R. a hotărît retragerea imediată a lui Vasile Goldiș, ministru pentru problemele Ardealului, din guvernul Averescu, lucru ce s-a și realizat la 27 aprilie 1920 [148]. Cu ocazia unui turneu electoral pe care Averescu l-a organizat în Ardeal înaintea alegerilor, oficiosul P.N.R. „Patria" scria: *„Înainte de a-i zice « bine ai venit pe pămîntul Ardealului », să-l întrebăm: De ce ai venit? Ardealul nu te-a chemat dl. general!"* [147]. Aceasta, de fapt, făcea parte din arsenalul mijloacelor folosite de liderii P.N.R. după dizolvarea Consiliului dirigent, pentru a justifica că *„toate relele care bîntuiau Ardealul veneau de la București"* [148].

Desfășurată în aceste condiții, campania electorală ce urma să se încheie la sfîrșitul lunii mai a anului 1920, a înregistrat în general, dar în special în Ardeal, o tensiune politică puțin obișnuită.

---

[145] „Patria", anul II, nr. 93, din 30 aprilie, p. 2.
[146] Ibidem.
[147] Vezi „Patria", anul II, nr. 92/1920.
[148] În 1 aprilie 1920, „Patria", oficiosul P.N.R., arăta că dacă guvernul ar fi menținut proiectul de lege agrară al lui Mihalache, ar fi fost modificat (în sensul moderării lui).
[148] Arhivele Statului București, fond. Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 26/1920, f. 11.
[147] În legătură cu aceste fricțiuni, vezi I. Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 478 – 479.
[148] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

Ciocnirile dintre organele administrației Averescu — care nu vroiau să piardă prilejul pentru a-și consolida pozițiile — și candidații P.N.R., obișnuiți pînă acum să fie „singurii aclamați" și „ovaționați de mulțime" [149] au căpătat în unele locuri aspecte destul de violente [150].

Cu toată presiunea făcută și mijloacele folosite de guvernul Averescu, această confruntare electorală a scos la iveală pierderea substanțială a popularității partidului național, urmare a antecedentelor activității politice desfășurate pînă acum. Din cele 121 de mandate depuse pentru alegerile din 3 iunie 1920, partidului național din Ardeal i-au revenit abia 23, față de 69 obținute de Partidul poporului [151]. Chiar și o serie de fruntași ai P.N.R. ca: dr. Aurel Lazăr la Orăștie, Octavian Rusu la Brad, I. Morariu la Deva, I. Agîrbiceanu la Zalău, dr. Vasile Ciceroniu la Hunedoara etc. sînt înfrînți de candidații Partidului țărănesc din Ardeal care au obținut 9 mandate și ai Partidului socialist — 6 mandate [152]. Însuși Iuliu Maniu a cîștigat candidatura în circumscripția Alba de Jos, doar cu 5 voturi mai mult decît socialistul Ion Crețu [153].

Rezultatul alegerilor parlamentare din 1920 a demonstrat în primul rînd faptul că și în Ardeal începuse procesul de diferențiere a maselor pe grupări politice, că digul care canaliza pînă acum aspirațiile maselor către P.N.R. se spărsese ca și „solidarismul ardelenesc", o dată cu desăvîrșirea unității statului național român. În același timp, alegerile au infirmat unul din punctele esențiale ale doctrinei „separatiste", susținute de liderii ardeleni, după care rămînerea lor într-o singură tabără politică, într-un bloc, le va oferi posibilitatea participării la toate guvernele ca arbitri ai situației, deoarece *„țara întregită nu poate fi guvernată fără participarea Ardealului"* [154], ei confundînd Ardealul cu P.N.R.

Pentru moment însă, psihologia dobîndită anterior de singurii și cei mai îndreptățiți conducători ai acestei provincii, dar mai ales mobilul material bine definit — acela de a nu lăsa nimănui din mîini exploatarea ei — i-au reținut și după înfrîngerea electorală să accepte fuziunea cu vreun partid, fie el din Federație sau dinafară, deși în acest interval de timp a tratat această problemă cu toate grupările, începînd de la partidul țărănesc și sfîrșind cu liberalii conservatori [155].

Hotărînd să rămînă mai departe o grupare politică independentă, liderii P.N.R. — îngroșînd rîndurile opoziției — au dezlănțuit în tot cursul anilor 1920—1921, atît prin parlament cît și în afară o campanie destul de zgomotoasă pentru răsturnarea guvernului Averescu, ușurînd astfel sarcina venirii liberalilor.

În „Consfătuirea celor 100 de la Cluj", ținută în zilele de 26 și 27 mai 1921 [156], s-a hotărît ca *„Partidul să-și susținînd nealterată organizația sa, fără a fuziona cu nici unul din partidele țării, autorizînd însă Comitetul său Executiv să intre atît în parlament, cît și în afară în tratative cu partide democratice ale căror principii politice sînt în concordanță cu programul partidului național"*. Aceasta a constituit de fapt o dezlegare pentru tratativele pe care liderii P.N.R. le vor începe cu liberalii, renunțînd definitiv la partenerii din Federația democrației social-naționale. În același timp, *„constatînd incapacitatea guvernului actual de a conduce treburile țării din lipsă de autoritate morală și politică"* [157], partidul național cere înlocuirea guvernului actual cu un guvern de concentrare democratică.

Perspectiva înlocuirii guvernului Averescu a declanșat o nouă efervescență în rîndul partidelor și grupărilor politice din România. După ce la mijlocul anului 1921 s-au pus bazele Partidului țărănesc unitar, — prin fuzionarea partidului țărănesc din vechea Românie cu cele similare din noile provincii —, iar Partidul național liberal — refăcut politic de puternica sa forță economică — înghițise o serie de fracțiuni burgheze din celelalte partide, se pune în față sarcina de a trece la acțiune pentru reorganizarea partidului și definirea liniei tactice. Astfel, la începutul lunii august 1921, conducerea P.N.R. publică „Principiile de organizare și statutul partidului" [158], își retrage deputații din parlament și începe campania în vederea schimbării guvernului Averescu. După o serie de adunări organizate la Deva, Cluj, Timișoara și în alte orașe, în care s-a cerut deschis „schimbarea lui Averescu" [159], la 18 septembrie 1921 s-a organizat la Alba Iulia o mare adunare la care au participat mii de oameni. În expozeul făcut cu acest prilej, I. Maniu a cerut fără aminare schimbarea guvernului Averescu și dizolvarea parlamentului. Pentru a se putea opri *„continuarea dezastrului*

---

[149] Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 98.

[150] Vezi Arhivele Statului, București, fond Consiliu dirigent, dos. 55, 560, 565, 649, 1365/1920 etc., care vorbesc despre dispozițiile guvernului, încăierările ce au avut loc și rezultatul alegerilor. Semnificativ este faptul că în 21 de circumscripții s-a declarat balotaj, iar în 4, alegerile au fost anulate.

[151] Vezi Marcel Ivan, *op. cit.*, tab. IV.

[152] Vezi Arhivele Statului, București, fond Consiliul dirigent, dos. 563 și 564/1920.

[153] Ibidem, dos. 565/1920, f. 42.

[154] Vezi Octavian Goga, *op. cit.*, p. 76.

[155] „Patria", anul II, nr. 234, din 3 noiembrie 1920. *„Ardelenii — scria N. Iorga — negociază cu toată lumea, dar nu încheie cu nimeni. Au negociat și cu Marghiloman, care n-are partid"* (N. Iorga — „Memorii", p. 177).

[156] Vezi „Patria", anul III, nr. 115 din 30 mai 1921 și „Viitorul" nr. 3958 din 28 mai 1921.

[157] În Moțiunea votată, guvernul Averescu era acuzat de măsurile pripite și necugetate, de „așa-zisa unificare" care nu s-a făcut în conformitate cu Hotărîrile de la Alba Iulia, de încălcarea intereselor economice, politice și sociale, făcută prin schimbul nedrept al coroanelor, prin impozitele la export etc.

[158] Vezi „Patria", anul III, nr. 173, 7 august 1921.

[159] Vezi „Patria" anul III, nr. 210 din 20 septembrie 1921.

https://biblioteca-digitala.ro

căzut asupra țării prin regimul Averescu, P.N.R. trebuie să ia neîntîrziat parte la guvern[160]. *Dorința noastră* — declara I. Maniu — *este să se facă noi alegeri libere care să dea un guvern de concentrare, aceasta fiind o sentință de moarte pentru partidul gl. Averescu*".

După ce cei 500 de delegați au aprobat hotărîrile conducerii P.N.R. de a nu mai participa la lucrările parlamentului ca și desprinderea de partidele din Federație, în special de partidul țărănesc, pentru vîrfurile burgheziei din Ardeal se deschidea larg poarta unei colaborări cu partidul liberal. Condițiile acestei colaborări se întemeiau pe o acțiune comună pentru răsturnarea guvernului Averescu și dizolvarea camerelor, constituirea unui nou guvern cu menirea să facă noi alegeri, organele administrative și deputații să fie desemnați de partidul național, în Ardeal să nu se ia nici o măsură fără consimțămîntul partidului național[161].

Însă, în dorința lor de a ajunge din nou la guvern și mai ales de a-și păstra o anumită autonomie în administrarea acestei provincii, liderii P.N.R. n-au înțeles că această colaborare nu era decît o momeală în planurile liberalilor de a dezmembra forțele coalizate cîndva în Blocul parlamentar și în Federație și a lovi și prin ele în partidul și guvernul Averescu.

Tratativele cu partidul liberal, inițiate și susținute de unele elemente din conducerea P.N.R. ca: Șt. Cicio-Pop, Mihai Popovici, Alex. Lepădatu, Sever Dan ș.a.[162], interesate în colaborarea cu finanța liberală, au provocat o puternică reacție în rîndul tineretului din conducerea partidului — Voicu Nițescu, Valeriu Branițte, I. Agîrbiceanu ș.a., care amenințau cu o nouă sciziune[163].

În fața acestei situații, ca și a refuzului lui I.C. Brătianu de a se angaja că *„Partidul liberal nu-și va întinde raza de activitate și pe mai departe în Ardeal"*, Maniu a rupt tratativele. În comunicatul publicat de P.N.R., după ce se motiva că acesta *„nu consideră nepotrivit de a trata cu toate partidele țării în aceste împrejurări"* se arăta că: *„Partidul național n-a putut conveni cu partidul liberal de dincoace de munți (Ardeal și Banat) să i se acorde o independență și influență politică care să depășească limitele reale"*[164].

Continuînd goana după guvern, conducerea P.N.R., după ce a refuzat colaborarea cu guvernul interimar al lui Take Ionescu, pe motiv că acesta nu are asigurată posibilitatea dizolvării actualelor corpuri legiuitoare[165], a ajuns din nou la tratative cu liberalii. Brătianu, care nu mai dorea o colaborare cu ardelenii, le-a oferit — la insistența regelui — două portofolii, cîteva prefecturi și 20 de locuri în parlament[166]. Refuzul lui Maniu de a accepta propunerea l-a satisfăcut pe Brătianu care la 19 ianuarie 1922 a format singur guvernul. Din acest moment, focul criticii P.N.R. își va regla tirul către P.N.L. Într-un manifest publicat la începutul anului 1922, sub denumirea „Chemare la luptă" se spunea: *„Țara a fost dată pe mîna lui Brătianu, care se deosebește de Averescu doar prin nume, încolo el este tot din țara veche, tot din lumea ciocoiască, vrînd să stăpînească singur, fără ardeleni și bănățeni"*[167].

Înfrînt din nou în alegerile din mai 1922[168], P.N.R. se vede nevoit să se apropie treptat de opoziția din vechea Românie, fuzionînd în 1923 cu rămășițele takiștilor, în 1925 cu gruparea lui Iorga, iar în 1926 cu partidul țărănesc, asigurîndu-și astfel o bază mai largă care-l va impune la guvern către finele anului 1928.

---

[160] Vezi „Patria", anul III, nr. 210 din 20 septembrie 1921; „Îndreptarea", anul IV, nr. 217 din 21 septembrie 1921
[161] Vezi „Îndreptarea", anul IV, nr. 220 din 24 septembrie 1921.
[162] D. Drăghicescu, *op. cit.*, p. 69–70.
[163] „Îndreptarea", anul IV, nr. 220 din 24 septembrie 1921.
[164] „Patria", anul III, nr. 263 din 23 noiembrie 1921.
[165] Ibidem, anul III, nr. 287, din 22 decembrie 1921.
[166] C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 1026, 1058.
[167] Arhivele Statului București, fond M.A.I., dos. 193/1922, f. 2.
[168] În aceste alegeri Vasile Goldiș a căzut la Ineu, Șt. Cicio-Pop la Deva etc. (Ibidem dos. 1355/1922, f. 14).

RÉSUMÉ

Les auteurs démontrent que ce sont les aspects social, économique et politique qui ont radicalement influencé la tactique et le programme de combat du P.N.R. de Transylvanie.

Le P.N.R. a été obligé, sous la pression des masses, de la classe ouvrière et du P.S.D. de Transylvanie, qui ont milité le plus conséquemment pour la réalisation des desiderata nationaux — l'union de tous les roumains dans un état unitaire — d'accepter l'inclusion dans la Déclaration de quelques révendications sociales.

Après la réalisation de l'union, les sommets de la bourgeoisie transylvaine entrent en conflit avec la grande bourgeoisie de l'ancienne Roumanie; en même temps les divergences dans le sein de la direction du P.N.R. augmentent.

Pour pouvoir garder la « solidarité » politique et « l'homogénéité » du Parti, la direction du Parti était obligée de trouver un nouveau programme politique. Pour cela, on a repris quelques points de la Déclaration d'Alba Iulia, mais, du fait que les problèmes sociaux qui agitaient les masses ouvrières n'avaient pas été solutionnés, le Parti a perdu son crédit politique si longtemps accumulé.

Cette situation a déterminé, d'un côté, la séparation du P.N.R. de quelques groupements politiques qui vont s'allier aux groupements et partis de Roumanie, et de l'autre côté, le rapprochement du P.N.R. même des partis et organisations d'opposition, jusqu'à ce qu'en 1926 il fusionnera avec le Parti des laboureurs, donnant ainsi naissance au Parti national des laboureurs.

https://biblioteca-digitala.ro

ICONOGRAFIA MONETARĂ DACICĂ AUTOHTONĂ

MIHAI GRAMATOPOL

Cercetările numismatice privind emisiunile monetare ale populațiilor tracice și celtice de la nordul lumii elene au stăruit vreme îndelungată în a demonstra, de multe ori pe bună dreptate, că monedele acestora sînt imitate sau inspirate, din punct de vedere iconografic și ponderal, după monedele grecești. În ceea ce privește lumea celtică afirmațiile sînt în mare măsură valabile și astăzi, dar dacă ne referim la numismatica geto-dacică — rîndurile de față încearcă să rezume cît mai clar cercetările noastre din ultimii ani — faptele se vădesc în vremea din urmă a fi cu totul altele. Concluziile mai vechi și mai noi se grupează în jurul a două teze: a) monedele geto-dacilor fac notă distinctă din punct de vedere iconografic și stilistic față de emisiunile celtice sub raportul imitării sau inspirării după modelele elenice, iar pe de altă parte, b) confruntate direct cu modelele amintite, se reliefează pînă la evidență, prin opoziție cu o serie de imitație, o altă serie autohtonă, originală atît ca iconografie, cît și ca stil. Cercetările lui Constantin Moisil au subliniat caracterul deosebit și original al emisiunilor geto-dacice în ansamblu, față de marea masă a monedelor celtice, acest lucru devenind din ce în ce mai clar și pentru specialiștii străini. Mai de curînd Suzana Dimitriu și Octavian Iliescu, discutînd tipul Amphipolis-Larissa, au stabilit apariția acestor monede înaintea tipului Filip II, ele întrunind multe caracteristici autohtone, originale. Reconsiderînd întregul material aflat în colecția Academiei, în țară și în străinătate, am ajuns la noi puncte de vedere argumentate și demonstrate în amănunt într-o lucrare ce va apare într-un viitor apropiat, mărginindu-ne acum a jalona cu un ceas mai devreme, dată fiind importanța subiectului în discuție, rezultatele obținute. Trebuie evidențiat de la bun început faptul că tuturor instrumentelor de investigație istorică folosite, și în strînsă legătură cu acestea, li s-a adăugat interpretarea iconografică stilistică bazată pe observarea amănunțită a detaliilor trecute cu vederea sau clasate la rubrica stilizare, nepriceperea gravorului, scăpare. Dată fiind rigurozitatea unghiului de vedere sus-menționat, vastul material în aparență stufos și neclasibil se ordonează de la sine în serii autohtone, în serii de imitație și în serii de influență după cum urmează:

Seria autohtonă: Tipul Bendis (cunoscut sub numele de Amphipolis-Larissa) reprezentînd pe avers chipul zeiței dacice din față, iar pe revers călărețul. Zeitatea feminină dacică, traductibilă în panteonul greco-roman prin Artemis-Diana apare, călare pe cal, pe reversul tipului Jiblea pan-dacic, pe fibulele cu reprezentări antropomorfe din tezaurul de la Coada Malului, pe un disc ceramic găsit la Sarmizegetusa etc. (fig. 1).

Tipul cap de zeitate masculină cu dublă față (cunoscut sub numele de ianiform) reprezintă dubla natură solară-chtonică a lui Zamolxis-Gebeleizis, așa cum rezultă din săpăturile și studiile asupra sanctuarelor de la Sarmizegetusa (fig. 2).

Tipul Jiblea pan-dacic (cunoscut sub numele Prundul Bîrgăului, Năsăud) reprezintă pe avers un cap de zeitate masculină fără cunună de lauri, iar pe revers pe zeița Bendis călare pe cal (fig. 3,4).

Aceste trei tipuri autohtone sînt databile pentru prima jumătate a secolului IV î.e.n. și nu au nimic de-a face cu tetradrahmele lui Filip II. Primele două nu prezintă succedanee; tipul Jiblea pan-dacic însă, preluînd ulterior pe revers călărețul tetradrahmelor lui Filip II, își continuă existența marcată de stilizări și contaminări, paralel cu seriile de imitație, pînă la sfîrșitul monetăriei geto-dacice.

Seria de imitație: imitații Filip II, imitații Alexandru cel Mare, imitații Filip III, imitații Filip-Alexandru etc.

Seria de influență: se împarte în două: a) în care predomină tipul seriei autohtone și realizarea stilistică a acestuia, dar se remarcă unele influențe celtice în privința concepției artistice și în apariția unor detalii; b) în care predomină tipul seriei de imitație tratat în maniera tipurilor autohtone, cu toate detaliile stilistice proprii artei geto-dacice. Din prima categorie (a) fac parte tipurile Vrancea, Crișeni și afiliatele pentru faza de început a monetăriei geto-dacice și tipul Hunedoara pentru faza ultimă. Din a doua categorie (b) fac parte monedele geto-dacice din centrul Moldovei precum și toate imitațiile, în special Filip II, tratate în maniera stilistică specific geto-dacică.

▶

https://biblioteca-digitala.ro

1

3

2

https://biblioteca-digitala.ro

4

5

6

7

8

9

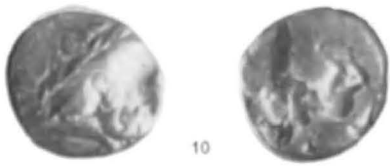

10

https://biblioteca-digitala.ro

Nu a intrat deocamdată în domeniul cercetărilor noastre materialul monetar al zonei limită daco-celtică întins cronologic de la fundarea regatului din Tylis pînă la sfîrșitul secolului II î.e.n. și geografic din Moesia Superior prin Noricum și Pannonia pînă în Boemia. Importanța monedelor celtice este deosebită deoarece numai cunoașterea exhaustivă și studierea lor aprofundată poate duce la delimitarea influențelor dacice în numismatica celtică a zonei limită. Un alt domeniu încă neabordat este acela al relațiilor ponderale în numismatica autohtonă dacică, în raport cu monedele tracilor, urmărind în paralel același fenomen în lumea celtică.

Din punctul de vedere al topografiei tipurilor înainte amintite, tipul Jiblea pan-dacic se află, așa cum arată și numele, răspîndit de ambele părți ale Carpaților și în strînsă legătură cu tipul Vrancea și Crișeni. Cît privește monedele dacilor din centrul Moldovei, ele se află în număr mare în Ardeal, dovedind întinsele legături stabilite prin trecătorile Carpaților și cu această parte a teritoriului locuit de daci. Tipologic, monedele seriei autohtone se leagă atît ca aspect al flanului monetar, cît și ca iconografie de un substrat comun traco-macedonean, de un lung schimb material și de civilizație între teritoriile de la nord și sud de Dunăre, a cărui menționare măcar și în fugă depășește cadrul restrîns al rîndurilor de față.

Limita influenței macedonene în emisiunile monetare ale geto-dacilor este marcată de existența tipurilor din seria autohtonă care premerg cronologic seriei de imitație, pe de o parte, iar pe de altă parte, de existența seriei de influență în cadrul căreia tipurile macedonene sînt tratate în felul propriu artei geto-dacice.

Numeroasele monumente complexe, care sînt monedele, privind civilizația materială și spirituală a strămoșilor poporului român, ne arată, pînă la evidență, identitatea etnică a triburilor geto-dacice, reflectată într-o concepție stilistică unitară și orginală.

★

Între anii 1955—1957 a intrat în colecțiile Cabinetului numismatic al Academiei R.S. România un tezaur de 294 monede dacice înregistrate sub nr. inventar 1139, 1145/1955 și 1321/1957, tezaur descoperit de sătenii din comuna Jiblea-Călimănești pe dealul Sub Vii, la locul numit Vîrful Brănii, cu ocazia prășitului porumbului. Cercetările făcute la fața locului în 1960 au identificat exact punctul descoperirii precum și împrejurările acesteia: locuitorii au dat cu sapa într-o grămadă de monede aflată la mică adîncime și care nu se găseau după cîte se pare, depuse în vreun vas, deoarece fragmente ceramice nu au fost recuperate. Tezaurul, însemnat prin proporțiile lui, prezintă un deosebit interes din punctul de vedere al tipurilor care îl alcătuiesc [1].

I. Tipul Jiblea pan-dacic: a) Av. Cap de zeitate masculină, nelaureat, spre dr. Nasul profilului este drept. Rv. Zeița Bendis călare spre stînga, cu ramura de brad în mîna stîngă ridicată. Relieful aversului și reversului este înalt. 13 piese[2]. Pink nr. 296—299 (fig. 4, 3); b) Av. și Rv. ca mai sus. Nasul profilului de pe avers ușor recurbat, relieful feței foarte jos, iar detaliile părului și bărbii prezintă teșituri, 22 piese[3], Dess. nr. 425—428 (fig. 5).

II. Av. Capul lui Zeus laureat spre dr. Călăreț cu *causia* spre dr., în spate simbol pasăre, în fața calului rozetă formată dintr-o globulă centrală și 8 globule mici în jur, 5 piese[4]. Pink nr. 336 (fig. 6).

III. Av. Capul lui Zeus laureat spre dr. Rv. Călăreț în trap spre dr. Sub cal simbol cap bărbătesc spre dr, 3 piese[5]. Pink nr. 89 (fig. 7).

IV. Av. Capul lui Zeus laureat spre st. Rv. Călăreț în trap spre dr. În spatele călărețului simbol π, în fața calului k, iar sub cal $\frac{\pi}{\pi}$, 2 piese[6] (fig. 8).

V. Av. Capul lui Zeus laureat spre dr. Rv. Călăreț în trap spre dr. cu ramura de palm în mînă. În spatele călărețului simbol π, 13 piese[7] (fig. 9).

---

[1] Am păstrat pentru ușurarea cercetărilor viitoare numerotarea monedelor dată de C. Preda, deoarece tezaurul va fi analizat pe larg într-o lucrare de ansamblu cu caracter monografic.

[2] Cf. Grof Dessewffy Miklos, *Barbar Penzei*, Budapesta, 1910. Tezaurul de la Prundul Birgăului, nr. 417—428; Karl Pink, *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, Leipzig 1939, nr. 296—299; Henri de la Tour, *Atlas de monnaies gauloises*, Paris, 1892, nr. 9817, 9870. Monedele din tezaurul de la Jiblea care aparțin acestui grup sînt următoarele: nr. 1—3; 6, 7, 10, 12, 15, 23, 27, 29—31. Greutatea variază între 12,32 g (nr. 31) și 12,77 g (nr. 12). Identitatea matrițelor pentru avers: 1—6—7—10—12—15—27—29—31; 2—3—23—30. Pentru revers nu există decît o singură matriță mai mult sau mai puțin bine imprimată.

[3] Cf. Dessewffy, *op. cit.*, Tezaurul de la Prundul Birgăului nr. 425—428. Monedele din acest grup sînt: nr. 4, 5, 8, 9, 11, 13, 14, 16—22, 24—26; 28, 32—35. Greutatea variază între 12,02 g (nr. 13) și 12,59 g (25). Pentru avers nu se poate stabili identitatea matrițelor deoarece există diverse grade de imprimare. Pentru revers identitățile sînt următoarele: 4—11; 5—14—17—24—32; 8—19—20—21—22—25—26—28—33—34—35; 9—16.

[4] Cf. Pink, *op. cit.*, nr. 336. Monedele nr. 36, 37, 38, 39, 40. Greutatea variază între 14,02 g (nr. 38) și 14,64 g (nr. 39).

[5] Cf. Pink, *op. cit.*, nr. 89. Monedele nr. 41, 42, 43. Greutatea variază între 13,45 g (nr. 42) și 14,25 g (nr. 41).

[6] Monedele nr. 44, 45. Greutatea 14,09 g (nr. 44) și 13,50 g (nr. 45).

[7] Piesele nr. 46—58, au fost bătute cu un tipar obținut prin imprimarea unei monede care avea o umflătură între picioarele din față ale calului. Piesele astfel obținute au servit la rîndul lor ca mulaje pentru tiparele ulterioare fapt care a dus la o creștere considerabilă a umflăturii originale pe exemplarele bătute cu tiparele astfel confecționate. Ramura de palm și simbolul π, ca și cîteva particularități ale călărețului, s-au pierdut. Pe monedele nr. 46—51, acestea sînt încă vizibile, pe piesele nr. 53—58 se pot ghici, dar de la nr. 59 dispar cu totul. Credem că piesele presupuse turnate au fost în realitate bătute căci

https://biblioteca-digitala.ro

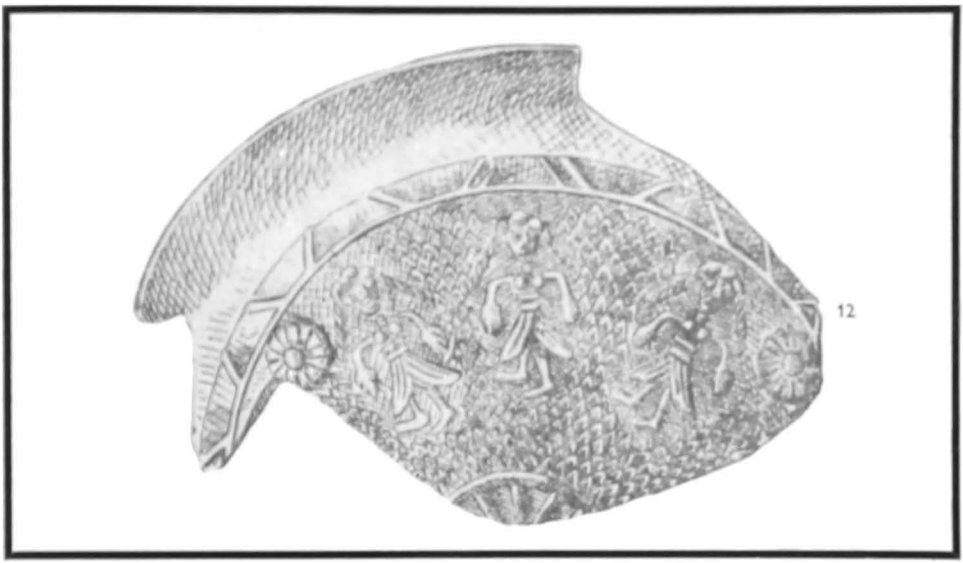

12

VI. Av. Capul lui Zeus laureat spre dr. Relieful este estompat şi uneori foarte jos. Rv. Călăreţ în trap spre dr.; se remarcă umflătura dintre picioarele din faţă ale calului. După sensurile matriţelor aversului şi ale reversului am clasat monedele acestui tip în următoarele grupe: a) Cap Zeus — umflătură, b) Cap Zeus — spaţiu dintre picioarele calului, c) Cap Zeus — cap călăreţ, d) Cap Zeus — cap cal, e) Cap Zeus — coadă cal. Desigur există uşoare pendulări în jurul fiecăreia dintre aceste îmbinări. Tipul numără în total 236 piese[8], Pink nr. 77 (fig. 10).

Datorită unui mare număr de monede (236 piese) dintr-un tip mai rar (Pink nr. 77) descoperite pentru prima dată într-un lot masiv, tezaurul de care ne ocupăm s-a bucurat de o atenţie deosebită din partea numismaţilor. Din punctul de vedere al tehnologiei monetare s-a emis de către Judita Winkler ipoteza că cele 236 bucăţi ar fi fost turnate[9], ipoteză bazată pe analize metalografice efectuate pe piese din tezaur. Din păcate, datorită unor multiple motive arătate de J. Condamin şi M. Picon[10], acest gen de analize nu a dus la stabilirea unei încheieri valabile, care să certifice procedeul confecţionării pieselor de felul celor în discuţie. De aceea singurul mijloc de investigaţie a rămas tot observarea cu amănunţime a aspectului exterior, pe baza căruia am argumentat părerea noastră că monedele ar fi fost bătute[11]. Cît priveşte restul de 58 piese, împărţite pe categoriile specificate, şarful deosebit al reliefurilor vorbeşte de la sine scutindu-ne de orice comentarii în plus. Proporţia argintului chimic în piesele

---

flanul monetar depăşeşte circumferinţa tiparului (nr. 43–54; 57, 58) atît pe monedele acestui tip cît şi pe unele din tipul următor (nr. 176–178; 182, 184, 185, 193) fapt care dă un aspect ajur incuz cîmpului monedei. Această particularitate lipseşte la majoritatea monedelor din tipul VI, pentru că flanurile au fost turnate în rondele de dimensiuni inferioare tiparelor, iar în momentul baterii, aceste rondele nu au fost suficient încălzite pentru a se lărgi sau pentru a reproduce exact toate detaliile de gravură ale tiparului.

[8] Cf. Pink, *op. cit.*, nr. 77. Am grupat monedele acestui tip în următoarele categorii: *a)* Capul lui Zeus – umflătură, nr. 63, 78, 88, 97, 99, 132, 151, 165, 214 = 9 piese. *b)* Capul lui Zeus – picioarele calului, nr. 89, 283 = 2 piese. *c)* Capul lui Zeus – capul călăreţului, nr. 64, 79–81, 84, 87, 90, 92, 93, 102, 104–106, 108, 110, 111, 118, 168, 187, 195–197, 199–207, 209, 210, 218, 221, 222, 224, 225 = 38 piese. Greutăţile variază între 12,84 g (nr. 200) şi 14,61 g (nr. 106). *d)* Capul lui Zeus – capul calului, nr. 59, 61, 62, 65–77, 82, 83, 85, 86, 91, 107, 109, 157, 175–186, 188–194, 198, 208, 212, 215, 216, 225, 284 = 50 piese. Greutatea variază între 12,99 g (nr. 71) şi 14,16 g (nr. 190). *e)* Capul lui Zeus – coada calului, nr. 60, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 103, 112–117, 119–131, 133–150, 152–156, 158–164, 166, 167, 169–174, 211, 213, 217–219, 223, 227–282, 285–294 = 137 piese. Greutatea variază între 12,45 g (nr. 124) şi 14,35 g (nr. 234).

[9] Judita Winkler, *Monetăria dacica turnata*, comunicare prezentată la sesiunea jubiliară a centenarului Muzeului Naţional de Antichităţi, Bucureşti, 1964.

[10] Jeanne Condamin et Maurice Picon, *Etude de quelques problèmes analytiques propres aux monnaies antiques (argent, cuivre)*, în „Revue Numismatique", Paris, 1964, p. 69: „Cependant l'état actuel de nos recherches paraît montrer qu'on ne peut raisonnablement en espérer autre chose qu'une „authentification" certaine des flans monétaires anciens".

[11] Cf. nota 7.

https://biblioteca-digitala.ro

diferitelor tipuri care compun tezaurul este variată[15], fapt comun tuturor tezaurelor de monede dacice de „epocă bună" și care-și găsește explicația în caracterul deosebit al acestor emisiuni necontrolate de o autoritate verificatoare a titlului. Tezaurul nu are ca de obicei un aspect unitar. Monedele din tipul III, IV și V sînt geto-dacice, destul de răspîndite în Cîmpia munteană. Monedele din tipul II sînt răspîndite în Ardeal, purtînd într-un, fel, un indiciu al emiterii lor în zona limită daco-celtică și anume modul similar în redarea cununii de lauri și a bărbii. De altfel caracterul de intruse al acestora se reflectă în tezaur prin numărul mic în care se găsesc (5 piese). Cele două tipuri bine reprezentate sînt: tipul I — 35 buc. și tipul VI — 236 buc. Prezența acestuia din urmă în număr atît de mare în descoperirea de la Jiblea precum și aspectul singular al său în marea masă a monedelor geto-dacice, ca și numărul mic de cîteva exemplare cunoscute pînă acum în literatura de specialitate, ne îndreptățește să presupunem baterea sa într-un atelier localizat în regiunea în care a fost găsit, regiune strategică în ce privește paza defileului Oltului către Ardeal, cu o economie complexă și autarhică al cărei caracter s-a păstrat pînă astăzi în sensul cultivării în egală măsură a grîului, viței de vie, pomilor fructiferi, legumelor, plantelor textile și al exploatării bogatelor păduri. Numeroasele dealuri, cu pantele propice înclinate către soare sînt ferite dinspre nord de vîntul rece de către lanțul Carpaților, iar din celelalte părți de către dealuri mai înalte care alcătuiesc un cazan prin fundul căruia se scurge Oltul, prilejuind cîmpuri destul de întinse și mănoase. Dar dacă tipul VI ca și majoritatea celorlalte, prezente în număr mai mic sau mai mare în tezaur, se integrează în seria imitațiilor geto-dacice după monedele lui Filip II, tipul I pe care l-am numit Jiblea pan-dacic ridică probleme deosebite de interpretare și datare.

Constantin Moisil[16] a fost cel dintîi care a subliniat lipsa cununii de laur pe capul lui Zeus (căci așa îl numea) de pe aversul monedelor cu relief înalt și foarte frumos din tezaurele de la Prundul Bîrgăului și din ținutul Bacăului (fig. 4). Același cercetător sublinia găsirea „unor piese izolate în diferitele regiuni ale Transilvaniei, în ținutul Aradului și chiar în Muntenia"[14]. În 1948 Octavian Iliescu semnalează un nou tezaur[18] găsit probabil în regiunea Dorohoi și compus din 23 piese tip Jiblea pan-dacic. Un alt tezaur, compus din 12 piese, descoperit la Pănceşti, județul Bacău se află într-o colecție particulară din București[16]. La Cabinetul numismatic al Academiei se păstrează mulajele a 5 piese[17] notate ca passim pentru cîmpia munteană, iar la Muzeul Național din Budapesta există de asemenea un număr de 4—5 piese date ca passim Transilvania. Acesta este aproape tot materialul ce reprezintă tipul Jiblea pan-dacic. Cît privește denumirea dată monedelor în discuție, ca se referă la circulația acestora pe întinsul teriteriului ocupat de daci în Moldova, Ardeal și la sud de Carpați. În urma descoperirii tezaurului de la Jiblea-Călimănești, bănuim că ele au fost bătute, din motive pe care le vom expune mai jos, în zona sub-carpatică, în egală măsură în Ardeal și Muntenia. Absența cununii de lauri de pe capul divinității masculine figurată pe avers, nu este singurul temei care ne-ar îndreptăți presupunerea că nu este vorba de imitarea lui Zeus de pe monedele macedonene. Aspectul general al profilului, modul de tratare a părului și a bărbii alături de maniera corectă, realistă, de concepere a figurii umane, fără nici o intenție de idealizare sînt tot atîtea argumente în sprijinul convingerii noastre. Barba este redată în trei șuvițe suprapuse, rotunjită la vîrf, cu buclele trasate în forma literii u — detaliu caracteristic majorității portretelor masculine de pe monedele dacice (fig. 4). Părul este pieptănat la spate de asemenea în bucle cu vîrful răsucit în interior după pieptănătura dacilor comati. Alto-relieful aversului, cu o plasticitate deosebită, obținută prin jocul de umbre și lumini al planurilor sale are precizia unui document etnografic: profilul, indiferent că prezintă un nas drept (care nu este direct în continuarea frunții) sau unul ușor recurbat, se aseamănă uneori pînă la identitate cu chipurile dacilor de pe Columna Traiana. Monedele tipului în discuție nu au nimic comun cu tetradrahmele lui Filip II, ele situîndu-se cronologic înaintea începerii imitării acestora de către populațiile de la nordul lumii elenice. Datele furnizate de studiile reversului sînt revelatoare. De la bun început dorim să subliniem faptul că figurarea unui cal sau a unui personaj călare nu înseamnă inspirație sau imitație după un anumit model grecesc. Este un lucru prea bine cunoscut răspîndirea în viața de toate zilele și reprezentarea calului în iconografia artistică a traco-geților[18] și deci și pe monedele triburilor geto-dacice locuitoare pe teritoriul României de astăzi. Reversul tipului Jiblea

[15] Analizele chimice efectuate de către cercetătorul Vasile Cordiș de la Institutul de chimie din Cluj al Academiei R. S. România, ne-au fost comunicate de către Judita Winkler. La analiză, argintul a fost determinat o singură dată pentru fiecare monedă, din lipsă de material. Cu titlul de informație dăm rezultatele analizei. Pentru tipul I *a*/ 91,74%; *b*/ 76,71%; tipul II, 90,10%; tipul III, 89,17%; tipul IV, 86,00%; tipul VI — analizele făcute pentru mai multe monede au dat: 86,75‰, 40,26%, 95,33%, 76,58%, 87,68%.

[16] Constantin Moisil, *Monedele dacilor*, în „Buletinul Societății numismatice române", București, 1920, nr. 35—36 p. 68.

[14] *Ibidem*.

[17] Octavian Iliescu, *Un nou tezaur de monede dacice*, comunicare ținută la Societatea numismatică română în ședința de la 27 iunie, 1948. Tezaurul se găsește în colecția inginerului Vezeanu, București.

[18] Colecția colonelului Irimia Dimian, București.

[17] Colecția de mulaje W. Knechtel, pl. IV, nr. 47—51, la Cabinetul numismatic al Academiei R. S. România.

[18] O protomă de cal figurează pe un crenel găsit la Sarmizegetusa și păstrat la Muzeul Național de Antichități din București.

https://biblioteca-digitala.ro

pan-dacic înfățișează o zeitate feminină călare în trap spre stînga, ținînd în mîna stîngă ridicată o ramură de brad (fig. 3). Chipul acesteia, din profil, este prelung și are un păr bogat căzînd pe umeri și ondulîndu-se în afară. S-a stăruit vreme de decenii în a se vedea pe reversul monedelor dacice același călăreț macedonean, mai mult sau mai puțin „stilizat". În cazul de față este vorba de o zeitate feminină din panteonul geto-dacic și iată de ce: a) gravorul matriței monetare a insistat pe toate exemplarele cunoscute să reliefeze puternic sînii, care, tocmai pentru a fi văzuți și a identifica reprezentarea, sînt gravați din față pe un bust înfățișat frontal, în discordanță cu capul și partea inferioară a trupului, redate din profil; b) capul prelung nu numai că este imberb, dar are trăsături femeiești insistent redate cu tot efortul impus de caracterul miniatural; pieptănătura caracteristică, ce crea dificultăți de netrecut pentru a fi realizată la dimensiuni atît de reduse, a fost rezolvată prin trasarea a două linii suficient de groase pentru a sugera bogăția capilară, linii îndoite în exterior marcîndu-se încă o dată caracterul feminin al reprezentării (buclele capului divinității masculine de pe avers sînt răsucite înăuntru); c) în spiritul reducerii la aceeași identificare a călărețului macedonean pe toate reversurile monedelor geto-dacice, ramura ținută în mînă de zeitatea feminină a fost interpretată ca ramură de palm. Vedem însă mai degrabă în ramura din mîna zeiței o ramură de brad, fapt care confirmă întregului un sens iconografic, mitologic și etnografic unitar.

Zeitatea feminină reprezentată călare, pe aversul monedelor tipului Jiblea pan-dacic, este Bendis, pomenită de Herodot în panteonul geto-dacic și comparabilă Artemisei sau Dianei în cel greco-roman. Cultul acesteia a fost documentat din punct de vedere arheologic în așezările geto-dacice din Ardeal[19] și în Muntenia. La cetatea Piatra-Roșie s-a descoperit un bust de bronz[20] (fig. 11), realizare a unui artist localnic, care reprezintă pe zeița Bendis cu sînii foarte proeminenți, detaliu judicios subliniat de către Hadrian Daicoviciu, și cu mîna stîngă ridicată; palma acesteia ca și brațul drept lipsesc. Atitudinea zeiței este aceeași ca pe monedele tipului Jiblea pan-dacic. Bustul sus-amintit nu este singura reprezentare cunoscută a zeiței Bendis: la Sarmizegetusa s-a descoperit de asemenea un medalion din lut ars, reprezentînd bustul Dianei cu tolba de săgeți pe umăr[21]. În lumina acestei identificări ne dăm seama că reprezentările zeiței Bendis, mai vechi sau mai noi, sînt numeroase în iconografia geto-dacică. Pentru a porni de la cele mai vechi amintim reprezentarea ei pe aversul tipului Amphipolis-Larissa[22] (fig. 1) actualmente numit de noi tipul Bendis — fapt care subliniază ideea continuității unor imagini monetare aflate pe tipul Jiblea pan-dacic, acesta nefiind un produs spontan, ci urmînd unor antecedente istoricește înrudite. Asemănătoare coafurii zeiței Bendis de pe tipul mai sus amintit este pieptănătura aceleiași zeițe dacice, cu cozi împletite, care figurează pe un fragment ceramic de imitație dacică după o cupă deliană, descoperit de către Alexandru Vulpe în așezarea de la Popești[23] (fig. 12). La rîndul său descoperitorul subliniază reliefarea sînilor, noi ținînd să adăugăm că mîinile îndoite în jos de la cot nu se termină cu „degete răsfirate", ci, așa cum arată clar desenul, cu două ramuri de brad. De altfel motivul decorativ al bradului, cu valoare cultuală în cazul zeiței, apare destul de des în arta figurativă a dacilor din regiunile de la deal. Este nimerit să amintim existența sa pe decorațiile cupelor de tip delian[24] sau pe o țintă de fier din sanctuarul de la Sarmizegetusa[25] (fig. 13), precum și persistența acestuia în decorativul artei populare românești. Chipul zeiței Bendis ne este cunoscut și din arta podoabelor de argint geto-dacice: tezaurul de la Coada Malului[26] (fig. 14), tezaurul de la Galice (Bulgaria)[27] (fig. 15), fibula din Transilvania[28] (fig. 16), tezaurul de la Bălănești[29], teaca de pumnal de la Popești[30] (pe care apare coafura cu bucle pe frunte de pe monedele de tip Bendis sau de pe fragmentul ceramic de la Popești[31]) sînt documente incontestabile, referitoare la iconografia acestei zeități dacice. Pe falerele de la Herăstrău, dar și mai bine pe fibulele de la Coada Malului se remarcă componentele fizionomice specifice sexului: îngustimea figurii la bază, bogăția capilară aranjată în două cozi groase care pornesc în lături, obrajii și ochii caracteristic feminini. În jurul acestor chipuri se află încizat un decor liniar în formă de ramură de brad. Ca

[19] Pentru toate aspectele problemei în Transilvania vezi Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, București, 1965, p. 175 și urm.
[20] *Ibidem*, p. 176. Dimensiuni: 14,7 cm înălțime; 13 cm lățime.
[21] *Ibidem*. Dimensiuni: 10 cm diametru; 1,5 cm grosime.
[22] S. Dimitriu și O. Iliescu. *About the issues of the Apollo-Amphipolis type and their role in the currency history of the geto-dacians* în *Dacia*, NS, III, 1959, p. 259 – 310.
[23] Alexandru Vulpe, *Reprezentări umane pe cupele getice de la Popești*, în „Studii și cercetări de istorie veche", vol. 16, nr. 2, 1965, p. 341 – 349.
[24] Hadrian Daicoviciu, *op. cit.*, fig. 39, Ornamentații pe imitațiile dacice, după cupele „deliene".
[25] *Ibidem*, fig. 48.
[26] Dorin Popescu, *Noi considerații asupra prelucrării argintului în Dacia*, în „Studii și referate privind istoria României", partea I, București, 1953, p. 89 – 104.
[27] N. Fettich, *Archäologische Beiträg zur Geschichte der Sarmatisch Dakischen Beziehungen*, în „Acta Archaeologica", III, Budapesta, 1953, p. 127 – 176.
[28] *Ibidem*, p. 146, fig. 17, la Muzeul Național din Budapesta.
[29] Cf. Alexandru Vulpe, *op. cit.*, nota 10. Micul tezaur de obiecte dacice de argint a fost descoperit în 1964; în prezent se găsește la Muzeul din Pitești și va fi publicat de Eugenia Popescu.
[30] Radu Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, în „Materiale și cercetări arheologice", vol. III, București, 1957, p. 241, fig. 23.
[31] Alexandru Vulpe, *op. cit.*, p. 344, fig. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

14

15

16

https://biblioteca-digitala.ro

11

13

17

18

a b

19

20

https://biblioteca-digitala.ro

observație de ordin general, pe care este cazul să o prezentăm sub formă de întrebare, este chestiunea datării podoabelor de argint dacice. Cercetătorii români și străini atribuie aceste realizări ale tehnicii prelucrării argintului artei autohtone geto-dacice mergînd pînă a afirma că vasul de la Gundestrup este și el un produs al imagisticii și al meșterilor geto-daci[32]. Ei datează apariția și înflorirea artei autohtone în secolul I î.e.n., legînd-o de expansiunea politică a dacilor sub Burebista. Este oare posibilă înflorirea bruscă, spontanee a unei arte originale a cărei vigoare, clară oricui, să nu fi avut o lungă perioadă de formare, dacă nu de manifestare, care să constituie o tradiție? Lipsa tradiției pledează logic împotriva caracterului original, evident oricărui cercetător care se apleacă asupra acestor monumente. Se impune deci o reconsiderare a cronologizării obiectelor de argint geto-dacice căci asemenea monedelor, complexe monumente de artă și religie dacică, istoria lor este mult mai bogată. Sub aceeași optică a tradiției și a filiației trebuie să privim și apariția tipului Jiblea pan-dacic precum și locul pe care el îl ocupă în ansamblul emisiunilor geto-dacice. Datorită caracterului original al aversului cît și al reversului, aceste monede au fost bătute cu puțin înainte ca producătorii lor să fi cunoscut tetradrahmele lui Filip II, adică către mijlocul secolului IV î.e.n. Tipul Jiblea pan-dacic urmează artistic și cronologic tipului zis ianiform[33] (fig. 2) numit de noi cap de zeitate cu două fețe — ce reprezintă dubla natură solară-chtonică a lui Zamolxis-Gebeleizis; pe reversul acestui tip este figurat călărețul trac cu coif cu crinieră, care poate fi tot atît de bine divinitatea războinică a dacilor pomenită de Iordanes. Din punctul de vedere al detaliilor iconografice și artistice filiația propusă ni se pare demonstrabilă prin două monede existente la Dessewffy (nr. 815 și 816) și două la Pink (nr. 294—295); prima, nr. 815 (fig. 17) are pe avers capul tipului Jiblea pan-dacic cu partea din spate foarte dezvoltată și bogată în păr, extins pe întregimea flanului. Fața este mică, iar gîtul redat întocmai ca cel al tipului cu cap cu dublă față. Totul este înconjurat de un cerc perlat caracteristic monedelor amintite, dar care nu apare niciodată la tipul Jiblea pan-dacic. Monedele de la Pink (nr. 294—295) (fig. 18, a,b,) marchează o fază intermediară între Dessewffy 815 și Dessewffy 816 (fig. 19) în sensul că pe avers capul, rămînînd conceput tot pe dimensiunile celui cu dublă față, are gîtul plin, mai gros decît gîtul tipului Jiblea, iar pe revers calul de factura celui al tipului cu două fețe, are călăreț și este orientat spre dreapta, în timp ce capul animalului este redat ca pe tipul Jiblea. De asemenea aspectul general al flanului aversului monedei de la Pink este acela al tipului Jiblea, lipsind însă cercul perlat al monedei Dessewffy 815. Moneda nr. 816 de la Dessewffy — tip Jiblea — are calul de pe revers foarte asemănător cu calul, orientat spre dreapta, al monedelor cu cap cu două fețe, vădind aceeași proporție a volumelor și a lungimii picioarelor față de masivitatea corpului. În plus, capul calului de pe tipul Jiblea este conturat, în linii mai drepte, după cel al tipului cu dublă față. Acest contur specific al capului calului se păstrează pe toate reversurile celor trei faze evolutive și a celor două contaminate ale tipului Jiblea, pînă la sfîrșitul monetăriei geto-dacice, faze urmăribile în tezaurele de la Vîrteju, Adînca, Petrești-Dîmbovița, Ilfov, Cojasca și Inotești[34]. În ceea ce privește succedaneul ardelean[35] al tipului Jiblea (Pink 291 — 292), (fig. 20) el reprezintă un argument în favoarea datării prototipului în discuție pentru jumătatea secolului al IV-lea î.e.n. și iată de ce. Acest fel de monede cu flanul mai mare decît al tipului Jiblea pan-dacic vădește pe avers o influență celtică în maniera de redare a părului, șuvițele lui prilejuind gravorului monetar ocazia de a executa volute peste tot. Or, tocmai aceste volute intrînd ca parte constitutivă în redarea efigiei sînt caracteristice artei celtice. Pe revers, zeița Bendis nu mai este înțeleasă ca divinitate proprie panteonului geto-dacic, ci, pe linia imitațiilor celtice după monedele de argint ale lui Filip II, este redată asemenea călărețului obișnuit. Sînii dispar, părul rămîne însă ondulat în afară, dar e interpretat drept crinieră a coifului. În felul acesta, monedele care constituie succedaneul tipului Jiblea în Ardeal se află sub o oarecare influență a monedelor celtice ce imită tipul Filip II, monede care vor fi fost bătute către sfîrșitul secolului IV sau începutul secolului III î.e.n. Așadar, emisiunile prototipului Jiblea pan-dacic vor fi început pe la mijlocul secolului IV î.e.n. Presupunem că regiunea de batere a monedelor tip Jiblea pan-dacic să fi fost zona sub-carpatică din Transilvania și Muntenia unde s-au găsit numeroase fragmente ceramice pe care figurează motivul brădațului[36]. Dacii de la deal și-o închipuiau pe Bendis ținînd în mînă ramura de brad astfel cum apare pe monedele tipului Jiblea. Dacă o datare absolută a tipului în discuție e departe de a fi temeinic argumentată și definitiv stabilită, am încercat în cele de mai sus să scoatem în relief caracterul original al acestor emisiuni precum și locul pe care îl ocupă în seriile monetare dacice.

[32] Dorin Popescu, *op. cit.*, p. 101; F. Drexel, *Über den Silberkessel vom Gundestrup*, în „Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts", vol. XXX, Berlin, 1915, p. 1—36.

[33] Constantin Mitrea, *op. cit.*, p. 75.

[34] Monedele acestor texture au fost studiate de către autorul rîndurilor de față în două comunicări: *Monede dacice de tip contaminat*, comunicare ținută la sesiunea Filialei Cluj a Academiei R. S. România, în decembrie 1964; *Monede dacice de tip contaminat, faza ultimă — Inotești*, prezentată la Societatea Numismatică Română, în mai 1965.

[35] Pink, *op. cit.*, nr. 291—292.

[36] Bibliografia problemei aproape completă este dată în nota 1 a studiului lui Alexandru Vulpe, *op. cit.* p. 341. Semnalăm în plus articolul Irinei Franga, *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dacice. Cupele „deliene", getice de pe teritoriul României*, în „Arheologia Moldovei", vol. V, 1967, p. 7—35.

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORICUL TURNĂTORIILOR ARTISTICE ÎN BRONZ DIN BUCUREȘTI

PETRE OPREA

Studierea condițiilor și factorilor multipli care au frînat sau stimulat, pe o perioadă mai scurtă sau mai îndelungată, dezvoltarea sculpturii românești moderne de-a lungul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a celui următor scoate pregnant în evidență impulsul și sprijinul dat acesteia de către turnătoriile artistice.

Sculptura modernă românească apare, cum bine este știut, de-abia la începutul secolului al XIX-lea și are o dezvoltare extrem de lentă și de anevoioasă în prima jumătate a acestui veac, fiind stăvilită de persistența ideilor religioase, care interziceau „ chipul cioplit ", și de lipsa de înțelegere și de încurajare din partea publicului pentru această ramură a artei. Cerințele și nevoile pentru sculptură se reduceau la acea vreme la o mică cantitate de sculptură decorativă, în special pentru ornamentarea clădirilor la exterior și mai puțin la busturi (portrete). În ceea ce privește sculptura decorativă, ea era adusă în majoritatea cazurilor din Italia, țară furnizoare de sculptură și obiecte decorative de artă pentru orient. Portretele se executau atunci cînd pretențiile erau mai scăzute, cel mai adesea de către un meșter italian sau german, stabilit în Principatele Române, arareori de unul autohton.

De-abia revoluția de la 1848, care înțelegea să folosească arta ca un important instrument de culturalizare și de instruire estetico-patriotică a maselor, creează un climat propice dezvoltării sculpturii, în special a celei statuare. Chiar în timpul desfășurării revoluției s-a ridicat în curtea Vorniciei din București statuia Libertății, executată de C. D. Rosenthal[1].

La începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea se înregistrează un climat ceva mai favorabil sculpturii datorită existenței catedrei de sculptură de la școala de belle-arte din București, înființată în anul 1865, creației valoroase a absolvenților acestei școli — printre care de o faimă bine meritată s-au bucurat I. Georgescu și Șt. Ionescu-Valbudea—, inițiativelor societăților culturale și ambițiilor propagandistice ale grupărilor politice de a ridica busturi și monumente personalităților culturale și oamenilor de stat.

Mărturii concludente în acest sens sînt mulțimea știrilor apărute în ziarele vremii, privitoare la activitatea sculptorilor noștri, nenumăratele apeluri ale unor comitete de inițiativă pentru a ridica busturi și monumente, numărul mare al celor înscriși pe listele de subscripție. Totodată, informațiile acestea scot la iveală și unele neajunsuri mai importante care frînau mărirea numărului de comenzi. Dacă transpunerea sculpturilor în marmură, cum ar fi busturile sau chiar unele lucrări mai pretențioase, se puteau realiza, spre exemplu, la București, în atelierul de sculptură decorativă al lui George Fles sau, mai tîrziu, în atelierul de cioplitorie în marmură al sculptorului Karl Storck — primul profesor de specialitate la Școala de belle-arte — în schimb nu exista nici o posibilitate de a se turna în țară o lucrare în bronz. Datorită acestor împrejurări, majoritatea sculpturilor se realizau în străinătate, ceea ce scumpea foarte mult prețul lor. Asemenea dificultăți au determinat autoritățile să creeze, la începutul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, o secție de turnătorie artistică în bronz în cadrul Școlii superioare de arte și meserii din București, secție încredințată meșterului francez Louis Ferdinand, angajat prin contract, pe o scurtă perioadă.

Încă din primii ani de existență a secției, maestrul francez, ajutat de elevii săi, a început să toarne aici, în bronz, sculpturi foarte reușite tehnic, printre care citățm bustul *Generalului Cernat* și *Monumentul doctorului Davilla*, de la Facultatea de medicină. Cum activitatea secției se reducea doar la executarea în parte a sculpturilor comandate de instituțiile de stat, în funcție de cerințele învățămîntului, în cazul comenzilor particulare artiștii trebuiau să le realizeze, ca și pînă atunci, tot peste hotare. O atare carență a stimulat, cum era și firesc, inițiativa particulară. Un fost absolvent al Școlii superioare de arte și meserii, V. V. Rășcanu[2], trimis ca

[1] Petre Oprea: *Date noi cu privire la activitatea artistică a lui C. D. Rosenthal și N. Popescu*, în „Revista muzeelor", nr. 1/1964.

[2] Născut la 12 august 1877, în satul Țifu, comuna Rășcanu, fostul județ Fălciu, fiind al cincilea copil al țăranilor Vasile și Catinca Rășcanu. A urmat școala primară la Tulcea (1890—1894) apoi, Școala superioară de arte și meserii (1894—1898), secția turnătorie artistică, continuîndu-și aici practica pînă în 1903 cînd a fost trimis pentru doi ani în străinătate să se specializeze (iunie—septembrie 1903 la Viena; septembrie—noiembrie 1903 la München; decembrie 1903—decembrie 1904 la Berlin, ianuarie—iunie 1905 la Paris, iunie 1905 la Florența). Vezi și articolul Marin Mihalache: *Un bărbos sfințitor al artei*, în „Magazinul", 1960, aprilie 16.

▶

https://biblioteca-digitala.ro

bursier în străinătate pentru specializare, cu scopul de a-l putea înlocui pe maestrul străin care dorea să plece din țară la expirarea contractului, constatînd că postul a fost dat unui alt meșter străin[3], a fondat în octombrie 1905, împreună cu sculptorul Fr. Storck, „Prima turnătorie artistică V.V. Rășcanu & Comp".

Instalată într-o clădire pe str. Dr. Felix, nr. 89, întreprinderea a realizat în primul an doar cîteva din sculpturile lui Fr. Storck[4], asociatul firmei, activitatea principală constituind-o turnarea în bronz a cîtorva obiecte de artă decorativă pentru expoziția jubiliară din 1906, și, mai ales, a mai multor clopote. În anii următori, ponderea activității întreprinderii o are din ce în ce mai mult turnarea în bronz a sculpturilor, al căror cizelaj se realiza sub supravegherea unui meșter german. Pe lîngă Fr. Storck, care în 1906 își toarnă cca. 15 lucrări — știri precise avem despre 7 din ele[5] — își mai realizează sculpturile în material definitiv și O. Spaethe. Un articol apărut în septembrie 1910[6] consemna că la data respectivă se aflau în lucru la atelier nu mai puțin de cinci sculpturi și anume: *Costache Negri* de I. Iordănescu, *Iacob Lahovari* de O. Spaethe, *Eminescu* (din orașul Galați) de Fr. Storck, *P. Serafim* de D. Paciurea și *C. C. Golescu* de C. W. Hegel. Dar exemple concludente în privința activității prospere a acestei turnătorii furnizează și cataloagele expozițiilor, care indică o creștere permanentă a numărului de sculpturi prezentate în bronz. De altfel, după 1910, consultarea cataloagelor scoate în evidență și faptul că numărul sculpturilor în bronz crește an de an foarte mult, în timp ce acela al lucrărilor în marmură scade vertiginos.

Fig. 1. V. V. Rășcanu în grădina Charlotenburg din Berlin (iunie 1904).

Deoarece afacerile întreprinderii erau tot mai prospere, cei doi asociați — V.V. Rășcanu și Fr. Storck — își propun la începutul anului 1912 să o dezvolte, mărind aproape încă o dată subscripția capitalului. Această situație se datora faptului că era unica întreprindere de specialitate din București, întrucît activitatea secției de turnătorie în bronz a Școlii superioare de arte și meserii se reducea, ca și în primii ei ani de la înființare, doar la executarea cîtorva comenzi ale statului în funcție de nevoile de școlarizare ale elevilor[7].

În 1914 „Prima turnătorie artistică V.V. Rășcanu & Comp" trece printr-un moment de răscruce. Prin retragerea sculptorului Fr. Storck, întreprinderea rămîne doar în proprietatea lui V.V. Rășcanu, care are de înfruntat din ce în ce mai mult acerba concurență a „Turnătoriei artistice în bronz Ion Trifulescu"[8], înființată către sfîrșitul anului 1912.

Cu toate acestea ea rezistă deoarece, pînă atunci lucrările realizate aici se remarcaseră prin fina lor cizelare și prin patina lor, îndeosebi cea închisă, de culoare neagră.

Doi ani mai tîrziu, izbucnirea războiului puse capăt activității acestor două turnătorii artistice concurente.

După încetarea războiului „Turnătoria de bronz V.V. Rășcanu", deși avusese de suferit în timpul ocupației puterilor centrale, rămasă fără concurență își reia activitatea și mai intens, primind o avalanșă de comenzi pentru busturi funerare și pentru monumente ale eroilor căzuți în război, comenzi făcute de familiile celor decedați, de autorități ș.a.

Abundența lucrărilor și faptul că exigențele pentru realizarea lor tehnică erau foarte scăzute la acești comanditari a determinat pe unii lucrători ai „Turnătoriei Rășcanu" sau pe unii dintre

---

[3] Postul a fost încredințat, în timp ce V. V. Rășcanu se afla la studii în străinătate, lui A. Zehle, sculptor și turnător venit din Austro-Ungaria. Se cunoaște o singură lucrare personală a acestuia: coroana de bronz executată în 1904 pentru mormîntul lui Ștefan cel Mare („Observatorul", 22 iunie 1904).

[4] Fr. Storck, *Bust de țăran*, *Cap de fetiță*, *Dorobanț*.

[5] Cf. fotografiilor documentare aflate în posesia d-lui Liviu V. Rășcanu, care ne-a pus la dispoziție toate informațiile privind activitatea tatălui său, meșterul turnător V. V. Rășcanu și căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

[6] I. Gruia, *O instituție de artă națională — Turnătoria artistică a d-lui V. V. Rășcanu*, în „Secolul", 1910, septembrie 19

[7] Din 1907, cînd V. V. Rășcanu a fost numit meșterul acestui atelier, lecțiile practice cu elevii s-au efectuat în întreprinderea acestuia, ceea ce a determinat, printre altele, să se desființeze această secție din cadrul școlii, în aprilie 1909. După primul război mondial secția a fost reînființată.

[8] Ion Trifulescu zis Ion Stoica, s-a născut în 1882. A urmat secția de turnătorie artistică a Școlii superioare de arte și meserii, apoi, după afirmațiile orale ale fiicei sale Ștefania Trifulescu, care ne-a pus la dispoziție documentația privind biografia lui Trifulescu, ar fi urmat cîțiva ani de specializare în Austro-Ungaria. În 1914 a deschis „Turnătoria artistică în bronz

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2. V. V. Răşcanu în mijlocul lucrătorilor săi în atelierul de turnătorie artistică din str. Dr. Felix.

Fig. 3. Localul primei turnătorii artistice „V. V. Răşcanu & Comp.”

foştii elevi ai Şcolii superioare de arte şi meserii să înjghebeze, pe cont propriu, mici ateliere de turnătorie artistică. Astfel, iau fiinţă turnătoria artistică de bronz „Asociaţia Arta Română” (1921), „Turnătoria C. Dănilă” (1922), „Turnătoria D. Teodorescu” (1922) şi „Turnătoria F-ţii Guran” (1929) [3], care se mulţumesc cu realizarea de statuete şi statui de mici dimensiuni, îndeosebi portrete-bust.

I. Trifulescu” din str. ing. Zablovski, nr. 42, care a funcţionat pînă în august 1916. La 29 noiembrie 1917 moare de tifos la Spitalul Sf. Spiridon din Iaşi. După 1918, soţia sa mai ţine cîţiva ani atelierul, executînd, ajutată de un lucrător, doar clopote şi lucrări de artă decorativă. I. Trifulescu a lăsat şi numeroase realizări personale de artă decorativă.

[3] Asociaţia era alcătuită de fraţii Gheorghe şi Ion Guran. Primul, născut la Stîlpu-Buzău în 1892, şi-a făcut ucenicia

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 4. Ion Guran.

Fig. 5. G. Dănilă.

Fig. 6. Ion Trifulescu.

Pentru a scăpa de concurența acestora, V.V. Răşcanu contractează în 1924 un împrumut oneros la Societatea națională de credit industrial, pe baza căruia își transformă și își extinde întreprinderea denumită „Fabrica de turnătorie V.V. Răşcanu", în cadrul căreia, de astă dată, turnătoria artistică este o secție nu mai importantă decît altele.

la „Turnătoria lui I. Trifulescu". După un an de activitate în cadrul „Turnătoriei F-ții Guran", lichidează întreprinderea și intră la atelierul C.F.R. din București de unde s-a pensionat.

Fig. 7. Atelierul de turnătorie al Școlii de arte și meserii din București (pe la 1900–1902). 1. Louis Ferdinand (maistor turnător în bronz de arte); 2. Constantin Georgescu (maistor turnător în fontă); 3. Trifulescu Ion (absolvent al școalei, anul VI); 4. Bărbulescu Niculae (absolvent al școalei, anul VI); 5. Popovici Hristea (absolvent al școalei, anul VI); 6. Albert (mecanic electrician al școalei); 8. Anton Ionescu (elev); 9. Răşcanu Vasile (absolvent turnătorie artistică); 10. Munteanu Gheorghe (elev); 11. Stănculescu Ion (elev); 12. Dumitrescu Alexandru (elev); 13. Căzănescu Ştefan (elev); 14. Pandele fiul, nr. 2 (elev); 15. Stănescu Gheorghe (elev); 16. Mazăre Dumitru (elev); 17. Mateescu Nicolae (elev); 20. Costescu C. (elev); 21. Saşa Ştefan (elev).

https://biblioteca-digitala.ro

Turnătoria artistică de bronz „Asociația Arta Română", care își avea atelierul pe Șoseaua Colentina nr. 99, s-a înființat în 1921, reunind, la inițiativa lui N. Deciulescu [10], pe Constantin Georgescu, Gh. Stratina, Mitică Popescu și N. Marinescu toți cinci buni turnători în bronz. Moartea prematură a lui Marinescu, sinuciderea lui Mitică Popescu, retragerea lui Grigore Dănilă, fac ca turnătoria artistică în bronz „Asociația Arta Română", rămasă din 1925 doar în proprietatea lui N. Deciulescu și Gh. Stratina, să fie nevoită ca, începînd din anii crizei economice (1929—1933), să-și reprofileze activitatea încheiată definitiv în 1948, pe realizarea pieselor de mecanică și a clopotelor, activități ce fuseseră subsidiare la început. În scurta ei activitate, în care prima turnarea sculpturilor, Mațoanu — unul din antreprenorii timpului pentru monumente ale eroilor, realizate în serie pentru sate — Filip Marin și Vasiliu-Falti, mai sporadic, erau principalii ei artiști comanditari.

„Turnătoria D. Teodorescu", ca și „Turnătoria Grigore Dănilă" [11] au realizat, după cîte avem cunoștință, printre altele, statuete și statui de o foarte bună execuție, ultima turnînd chiar după metoda cerei pierdute, cum se specifică intenționat pe o lucrare *(Himera)* a sculptorului Paciurea, artist cunoscut ca pretențios și exigent în ceea ce privește colaborarea cu turnătorii. De altfel, calitatea lucrărilor la „Turnătoria Grigore Dănilă" era deosebită în primii săi ani de activitate, întrucît acesta își asigurase colaborarea cizelorului Alexe Ion [12].

Lucrările de mari dimensiuni, monumentele în special, sînt în exclusivitate turnate în al treilea deceniu la „Fabrica V.V. Răşcanu" unde, pe lîngă utilajul necesar, meșterul V.V. Răşcanu era neîntrecut în executarea unor asemenea lucrări care cereau o deosebită pricepere tehnică. Astfel, citâm ca executate de „Fabrica V.V. Răşcanu", în deceniul al treilea al secolului nostru, *Monumentul Avram Iancu* din Tg. Mureș, *Monumentul cercetașilor*, din Tecuci (1928), *Monumentul Tudor Vladimirescu*, din București, de Teodor Burcă, *Monumentul infanteriei* — București, *Monumentul lui C. Negri* (1925) din Galați, de Iordănescu, *Monumentul Pache Protopopescu* din București, *Monumentul M. Kogălniceanu* (1928) din Tg. Ocna, de Hegel, *Monumentul V. Conta* (1927) din Iași, de Iordănescu, *Monumentul Cuza Vodă* (1928) din Alexandria, de Iordănescu, *Monumentul corpului didactic* (1930) din București, de Artur Verona și C. Medrea, lucrări deosebit de bine executate. De asemenea, în atelierul de turnătorie artistică al „Fabricii V.V. Răşcanu" sînt executate numeroase busturi și sculpturi de interior, folosindu-se o variată gamă de patine.

Scăpată din impasul anilor crizei economice (1929—1933), „Fabrica V.V. Răşcanu" trebuie să țină piept în sectorul turnătoriei artistice unor noi concurențe, ca aceea a „Turnătoriei artistice Constantin Georgescu" înființată în 1936, în str. Gh. Coțovelea II (actualmente Rarău, nr. 21).

Activitatea „Turnătoriei artistice Constantin Georgescu" [13] ne este mai puțin cunoscută, însă realizările acesteia sînt de calitate, întrucît cizelajul era asigurat de diverși colaboratori, îndeosebi de meșteri de la Școala superioară de arte și meserii.

În 1939, V.V. Răşcanu, neputîndu-și achita datoriile contractate la Creditul industrial în 1924 pentru reutilarea și mărirea întreprinderii sale, deoarece numărul comenzilor a început să scadă întrucît și la noi în țară muzele sînt îndepărtate de zeul Marte, a trebuit să-și lichideze întreprinderea. Un an mai tîrziu, în 1940, V.V. Răşcanu cumpără o parte din atelierul de turnătorie în bronz al lui Constantin Georgescu, unde nu mai realizează, pînă la desființarea sa, în 1944, decît cîteva statuete, activitatea principală constituind-o realizarea pieselor auto. Păstrînd doar un mic cuptor, Constantin Georgescu își reprofilează la rîndul său activitatea atelierului pentru turnarea de piese mecanice pînă în 1950 cînd îl închide definitiv.

Această împrejurare a determinat pe doi dintre lucrătorii „Fabricii V.V. Răşcanu" să înființeze în 1939 „Turnătoria artistică Guran [14] & Popa" [15]. Instalată în curtea locuinței lui I. Guran, din str. Oltului, nr. 8, a funcționat pînă în 1951, cînd cei doi asociați au lichidat-o intrînd în atelierul de turnătorie al Combinatului Fondului Plastic. Avînd chiar de la început concursul și colaborarea maestrului lor V.V. Răşcanu, ei au putut lua din primii ani și comenzi de mari dimensiuni cum

---

[10] Nicolae Deciulescu s-a născut la 15 decembrie 1894 în comuna Pogoanele, fostul județ Buzău. Meseria a învățat-o în provincie, în atelierul particular de turnătorie artistică al lui Dengeniu Teodorescu. În 1921 înființează, în asociație cu alți colegi, „Arta română", care se desființează în 1948.

[11] Grigore Dănilă s-a născut la 29 ianuarie 1900 la Ocna Mureșului, fostul județ Alba. Între 1914—1917 a fost ucenic la turnătoriile atelierelor căilor ferate maghiare din Budapesta (M.A.V.). Între 1919—1921 lucrează ca turnător la „Fabrica V. V. Răşcanu", apoi, concomitent, la „Asociația Arta Română" și la „Atelierul de turnătorie al Societății Cultul Eroilor", pînă în 1925 cînd își deschide atelier propriu în str. Bîrnova. Lichidează atelierul în 1952. Printre lucrările mai deosebit realizate citâm: *crinele de la Monumentul de la Mărășești* și *Monumentul Zorilenilor*.

[12] Alexe Ion, născut în 1817 în comuna Corbu, județul Olt, era maestru cizelar la Școala superioară de arte și meserii, el însuși sculptor cunoscut și apreciat îndeosebi pentru statuetele *Un drumeț* și *Ciobănaș*, care se află actualmente la Muzeul de Artă al R. S. România, expuse în pavilionul românesc la expoziția universală de la Paris, din 1937. După 1953 a lucrat cîțiva ani la I.C.A.R. (date furnizate de fiul acestuia, sculptorul Alexe Stan).

[13] Constantin Georgescu (1891—1967) a fost ucenic și apoi lucrător turnător la V. V. Răşcanu. În 1921 intră ca asociat la „Turnătoria artistică Arta Română", unde lucrează pînă în 1946 cînd își înființează atelierul propriu.

[14] Ion Guran (n. la 9 martie 1898) a învățat meseria la „Fabrica V. V. Răşcanu", dovedindu-se unul dintre cei mai pricepuți lucrători. Între 1922—1926 s-a specializat, lucrînd primii doi ani la mai multe turnătorii în bronz din Paris, restul timpului la o turnătorie din Lyon (Știri aflate din actele puse la dispoziție de însuși maestrul turnător).

[15] Vasile Popa (20 iunie 1897) a învățat meseria la V. V. Răşcanu. După închiderea turnătoriei în 1951, a lucrat pînă la pensionare în atelierul Fondului Plastic.

https://biblioteca-digitala.ro

sînt statuia lui *M. Kogălniceanu* și cea a lui *Constantin Brîncoveanu* din București, pe care însă le realizează în mare parte în atelierele V.V. Răşcanu sau cu asistența acestuia în timpul turnatului. Clienții cei mai statornici ai atelierului au fost O. Han, Spacthe, Fekete ș.a.

În 1946, V.V. Răşcanu este chemat de Ministerul Artelor să reorganizeze o turnătorie artistică în bronz la cerințele noi ale statului nostru și realizînd statuia *Ostașului Sovietic* de C. Baraschi din București, pune bazele colectivului de specialiști care, ulterior, sub îndrumarea sa, va lucra în cadrul turnătoriei artistice a Combinatului Fondului Plastic. Mai apoi i se vor alătura, treptat Ion Guran, Vasile Popa și alți turnători experimentați, care au lucrat pe cont propriu, încheindu-se astfel existența frămîntată a turnătoriilor artistice particulare bucureștene [16].

Din cele relatate mai sus rezultă că statul, deși a avut la sfîrșitul secolului trecut inițiativa formării de cadre specializate în turnătorie artistică în bronz, s-a mulțumit doar cu atît, lăsînd cale liberă acțiunii particulare autohtone de a înființa ateliere de specialitate care să satisfacă nevoile sculptorilor de a-și realiza lucrările în material definitiv.

Atelierele, cu excepția „Fabricii V.V. Răşcanu", sînt, de fapt, întreprinderi mici în care patronul este fie însuși turnătorul ce se ajută la nevoie de lucrători manuali nespecializați, fie mai mulți turnători asociați. De aceea, caracterul inegal al dezvoltării sculpturii s-a răsfrînt direct și asupra existenței atelierelor de turnătorie artistică în bronz, inițial înființate pentru a răspunde cerințelor sculpturii. Datorită vicisitudinilor prin care a trecut sculptura în unele perioade, turnătoriile artistice au trebuit să se reprofileze, în cazul că nu au dispărut, executînd piese mecanice și clopotărie.

De asemenea, constatăm că sculptorilor bucureșteni le-au stat la îndemînă, începînd din 1920, numeroase turnătorii artistice — numărul lor crescînd sau descrescînd în funcție de fluxul comenzilor în sculptură — care le-au dat posibilitatea să-și realizeze lucrările în material definitiv la prețuri modice. Concurența dintre turnători în atragerea sculptorilor, avantajoasă pentru ambele părți, a fost și nefastă deoarece, antrenați pe această pantă și unii și alții, au neglijat calitatea realizării sculpturilor. Este drept că această scădere nu a atins niciodată proporții, întrucît aceeași concurență le-a impus turnătorilor produse de calitate; pe de altă parte mai toți, cu excepția cîtorva, fiind absolvenții Școlii de arte și meserii sau instruiți de V.V. Răşcanu, au folosit aceleași metode, la un grad comun de cunoștințe, aducînd fiecare, capacitatea sa. Cu toții au practicat metoda turnării prin nisip și, arareori, metoda turnării cerei pierdute cu un rezultat superior primei, dar cu urmări neplăcute pentru cei care nu știu s-o aplice foarte corect.

Cu toate aceste neajunsuri, majoritatea sculpturilor, deși nu sînt opere de virtuozitate, sînt foarte satisfăcător realizate, corespunzător nivelului general din întreaga lume la vremea respectivă. Numeroși artiști străini, Dubois, Mercier și chiar Mestrović, au apreciat calitatea execuției în turnătoriile românești și și-au realizat lucrările comandate de țara noastră, în turnătoria lui V.V. Răşcanu. De altfel și o serie de monumente din țările vecine s-au turnat în atelierele bucureștene. Trebuie să mai reținem un aspect și anume că avîntul sculpturii în bronz a anihilat aproape sculptura în marmură care de-abia în anii noștri și-a ocupat locul său propriu.

---

[16] O serie de informații privind unii meșteri turnători mi-au fost culese de colegul Sergiu Chirtoacă, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

РЕЗЮМЕ

В статье автор представляет с одной стороны — бухарестские художественные литейные мастерские а с другой — показывает их роль и тот импульс, который они дали для развития скульптуры в первой половине XX века.

RÉSUMÉ

L'auteur a tenu à présenter, d'un côté, toutes les fonderies artistiques de Bucarest avec leur activité, et de l'autre, à montrer leur rôle et l'impulse imprimé au développement de la sculpture pendant la première moitié du XX-e siècle.

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEELE DIN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA DESĂVÎRȘIRII STATULUI NAȚIONAL ROMÂN

Dr. PETRU BUNTA și GEORGE PROTOPOPESCU

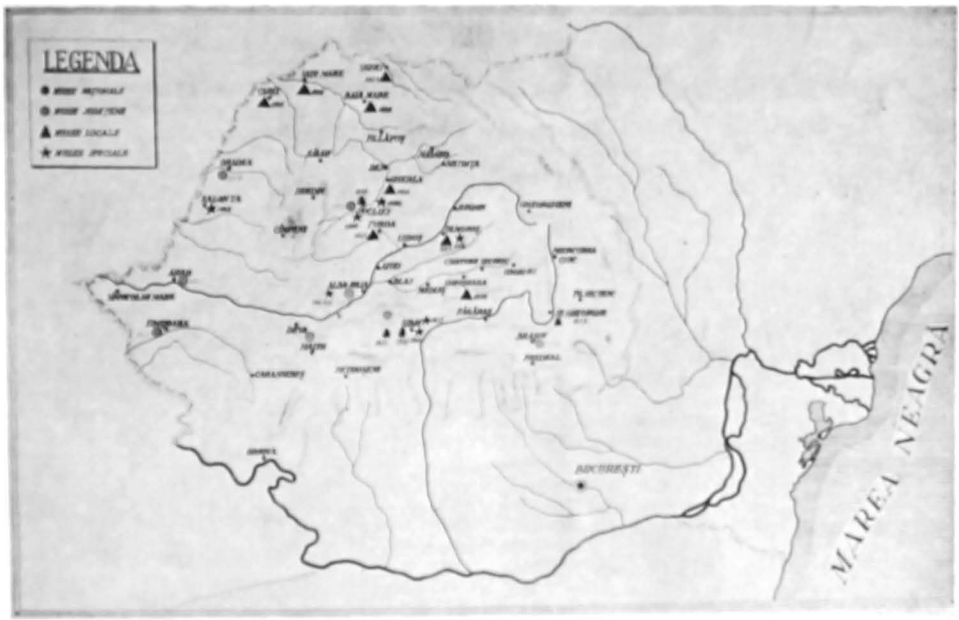

Muzeele din Transilvania — 1918

Preocupările pentru crearea unor colecții cu caracter muzeal și pentru înființarea instituțiilor muzeale au în Transilvania, ca de altfel și în restul țării, vechi și minunate tradiții.

În trecut însă, din cauza lipsei unui sprijin sistematic al statului și a greutăților materiale, activitatea muzeistică din Transilvania a avut un caracter sporadic, iar colecțiile și instituțiile muzeale nu erau organizate pe baza unei concepții științifice unitare. Cu toate acestea, inițiativele în domeniul activității muzeistice au fost remarcabile.

O parte importantă a materialului muzeistic (ce s-a păstrat pînă în zilele noastre) a aparținut, inițial, unor colecții particulare sau unor muzee personale sau familiare. Strădaniile rodnice ale

▶

https://biblioteca-digitala.ro

colecționarilor particulari au constituit o contribuție de mare valoare, în dezvoltarea muzeelor și a muzeografiei în toate regiunile României.

În teritoriile intracarpatice ale României, în domeniul colecționării dovezilor culturii materiale, primii pași au fost făcuți sub influența umanismului și a Renașterii, încă din veacul al XV-lea. După cum se cunoaște, regele Matei Corvinul adună din Transilvania pietre cu inscripții și sculpturi. De asemenea, se știe că pietre cu inscripții și sculpturi au fost duse la palatul principilor din Alba Iulia (secolul XVI) precum și la diferitele castele nobiliare și „curii" ale proprietarilor funciari din Transilvania spre a decora parcurile și curțile.

Începînd cu veacul al XVIII-lea se poate vorbi în Transilvania de colecționari remarcabili (de exemplu guvernatorul Samuel Brukenthal, 1721—1803), care au strîns multe materiale de valoare documentară și artistică, ce stau la baza marilor muzee transilvănene. Astfel de colecționari au fost mulți în Transilvania, numărul lor crescînd în veacul al XIX-lea, cînd se poate vorbi despre o acțiune sistematică a unor intelectuali de vază, totodată mari amatori în direcția formării de colecții muzeale.

Dintre aceștia amintim cîțiva, ale căror nume și activitate se leagă de făurirea marilor muzee transilvănene de astăzi: David Ursu de Margina (din Făgăraș), M. I. Ackner (Guștería-Sibiu), A. Váradi și I. Munteanu (Deva), F. Nopcea (în zona Hunedoara), I. Kemeny (Luncani-Grind, Turda), K. și G. Kuun (Mintia-Deva), T. Ciparíu (Blaj), S. Ormoș (Timișoara), C. Torma (în zona Beclean), Sofia Torma (Orăștie), I. Cseri (Trei Scaune), J. Teutsch (Brașov), I. Botár, I. Téglás, Dr.A. Rațiu (Turda), Iulian Marțian (Năsăud), Andrei Orosz (Cluj) etc. [1].

Pe lîngă activitatea colecționarilor de seamă, începuturile și dezvoltarea muzeelor din Transilvania au fost strîns legate și de intervențiile presei, de contribuția școlilor medii și de prețioasele inițiative ale societăților culturale-științifice [2], ca: Societatea ardeleană pentru științele naturale la Sibiu (1849), Societatea muzeului Transilvaniei la Cluj (1859), apoi cele din Oradea (1870), Timișoara (1871—1873), Sighetul Marmației (1873), Deva și Sibiu (1890), Arad (1881), Alba Iulia (1886), Satu Mare (1891), Dej și Baia Mare (1899) [3].

Primul muzeu transilvănean — Muzeul Brukenthal din Sibiu — ia ființă în al doilea deceniu al veacului al XIX-lea (1817). În a doua jumătate a veacului al XIX-lea și la începutul veacului al XX-lea, se creează o serie de muzee, începînd cu Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj (1859), numărul lor fiind în perioada desăvîrșirii unității statului național român, de 27 (v. harta și tabelul anexă).

Muzeele din Transilvania, în general, erau muzee de istorie culturală. În afară de Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj — muzeul central al teritoriilor intracarpatice — mai existau trei muzee naționale care reprezentau trecutul istoric al Transilvaniei. Astfel: cel românesc la Sibiu — Muzeul Asociațiunii (înființat la 1905), cel săsesc tot la Sibiu — Muzeul Brukenthal și cel secuiesc la Sf. Gheorghe — Muzeul Național secuiesc (1875).

Pe lîngă muzeele amintite, tabloul acestor focare de cultură era completat prin existența în Transilvania a muzeelor județene și locale, care cuprindeau dovezi ale culturii materiale, din comuna primitivă pînă în secolul XX. Muzee județene erau în orașele: Oradea, Deva, Arad, Brașov, Alba Iulia, Carei, Sighet, Tg. Mureș și Turda, iar muzee locale, care își mărgineau sfera lor de activitate numai la specificul istoric al unui singur oraș, se găseau la Baia Mare, Satu Mare și Sighișoara.

În afară de muzeele naționale, județene și locale, mai existau în Transilvania și muzee speciale, de exemplu: muzeele de arte și meserii din Cluj și Tg. Mureș, sala de arme din Sibiu; Muzeul etnografic din casa regelui Matei Corvin, din Cluj; Muzeul ecleziastic al Battyaneumului din Alba Iulia etc.

Pentru majoritatea acestor muzee, așa cum arăta și dr. Coriolan Petranu, se potriveau cuvintele: „Muzeu provincial (național n.n.), muzeu regional (județean n.n.), muzeu local = Provincial museum, Heimatsmuseum, Ortsmuseum" [4], idee organizatorică atribuită în Germania marelui poet și om de cultură Goethe.

În acțiunea de creare a muzeelor din Transilvania, un rol însemnat l-a avut organizarea și dezvoltarea muzeelor școlare, care în urma revoluției de la 1848, au luat un mare avînt. Astfel, în anul 1850, s-a înființat muzeul de la liceul din Blaj, în 1851, cel de la liceul din Brașov, apoi, muzeele: de la liceul din Năsăud (1863), gimnaziul din Brad (1872), Seminarul din Sibiu (1875), preparandia din Gherla (1881) etc. [5]

Pe lîngă dovezile culturii materiale, în cadrul colecțiilor muzeelor transilvănene au intrat în general și materiale privind istoria naturală a regiunii respective. Aceasta, desigur nu a exclus existența în teritoriile intracarpatice a unor muzee sau colecții speciale de științele naturii, cum au fost: grădina botanică a liceului din Blaj, muzeul societății sibiene de științele naturii, colecțiile naturale ale liceului din Năsăud [6].

[1] I. I. Russu, „Colecționari de antichități: precursori ai muzeelor științifice în România", 1965, manuscris.
[2] Vasile Netea, *Inițiative și realizări muzeografice românești în Transilvania pînă la 1918*, în „Revista muzeelor" nr. 1/1965, p. 39—43.
[3] Dr. Coriolan Petranu, „Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș", București, Cartea Românească, 1922, p. 38.
[4] *Ibid.*, p. 42.
[5] V. Netea, *op. cit.*, p. 40.
[6] Maria Iacob, *Muzee și colecții de științele naturii din Transilvania, în secolul al XIX-lea*, „Revista muzeelor" nr. 3/1967, p. 230—232.

https://biblioteca-digitala.ro

Ingrădirea inițiativelor de dezvoltare culturală constituie însă o trăsătură caracteristică a politicii monarhiei austro-ungare față de românii transilvăneni. Realizările dobîndite se datoresc acțiunilor constructive ale patrioților de seamă transilvăneni. Cel mai mare și totodată cel mai bogat muzeu a fost Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj cu aproximativ 100 000 de obiecte, în afară de cele privind istoria naturală, care singure se cifrau la cîteva sute de mii. Muzeul Brukenthal din Sibiu avea 65 000 de obiecte și 4 000 piese de istorie naturală. De asemenea, Muzeul bănățean din Timișoara număra 52 000 piese plus 13 000 piese (naturale), Muzeul național secuiesc din Sf. Gheorghe avea 35 000 plus 13 000 piese, (naturale), Muzeul Asociațiunii din Sibiu avea și el 21 000 plus 29 000 obiecte naturale, iar Muzeul Arheologic din Alba Iulia poseda 19 000 obiecte și 6 000 piese de istorie naturală. Majoritatea muzeelor transilvănene dispuneau însă de mai puțin de 5 000 obiecte. Din colecțiile școlare (liceale), cea mai însemnată era cea a colegiului Bethlen din Aiud cu 11 000 obiecte și 45 000 piese de istorie naturală [7].

În legătură cu colecțiile muzeelor transilvănene, se impun două precizări: în primul rînd aceste colecții aveau o importanță mai mult locală, referindu-se la trecutul istoric și răspîndirea culturii în localitatea, județul sau regiunea respectivă, iar în al doilea rînd în aceste muzee se găseau nu numai obiecte de origine ardeleană, ci și valori, chiar capodopere ale artei și culturii universale (de exemplu în Muzeul Brukenthal, Muzeul de științe naturale din Sibiu, Muzeul Național al Transilvaniei, Colecția de capiteluri romane a Muzeului din Alba Iulia, Colecția colegiului Bethlen etc.).

Din lipsa unor preocupări sistematice centralizate și din cauza greutăților financiare, colecțiile muzeelor din Transilvania, în general, nu erau adăpostite în condiții muzeistice corespunzătoare. Numai o parte din aceste colecții se găseau în localuri clădite pentru acest scop; parte în clădiri istorice, parte în case particulare transformate ad-hoc în muzee. Dintre clădirile cele mai vechi de muzeu, amintim pe cea a Muzeului de arte și meserii din Tg. Mureș, clădită în 1895, pe cea de la Oradea, clădită în 1895, pe cele ale Muzeului de științe naturale din Sibiu și Muzeului de arte și meserii din Cluj, clădite în 1905. În anul 1912 s-a construit localul Muzeului național secuiesc la Sf. Gheorghe. Majoritatea colecțiilor erau însă adăpostite în edificii care serviseră ca locuințe, școli sau birouri. În aceste cazuri, muzeul era de fapt numai un depozit care apăra de intemperii obiectele colecționate. Este caracteristic faptul că, muzeele din marile orașe transilvănene, din Baia Mare, Satu Mare, Timișoara ca și Muzeul Național din Cluj, nu dispuneau de localuri proprii.

Datorită lipsei de spații necesare, precum și lipsei de mijloace financiare, modul de expunere a obiectelor în marea majoritate a muzeelor nu era corespunzător, iar mobilierul folosit (vitrine, dulapuri, etajere etc.), lăsa mult de dorit. În asemenea condiții, desigur, activitatea muzeistică nu putea fi la nivelul european al epocii.

Un specific al muzeelor transilvănene era existența la fiecare muzeu a unei biblioteci, destul de bine înzestrată cu cărți și reviste de specialitate, unele conținînd și lucrări beletristice, fiind folosite de specialiști și nespecialiști. Astfel, biblioteca publică a Muzeului Național al Transilvaniei avea 179 000 volume, cea a Muzeului Brukenthal din Sibiu 127 000 volume, a Muzeului Național secuiesc din Sf. Gheorghe 40 000 volume, a colecției Battyaneum din Alba Iulia 35 000 volume și a Asociațiunii din Sibiu 29 000 volume [8]. Bibliotecile muzeelor se găseau în incinta muzeelor respective, cu o singură excepție: Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj, a cărui bibliotecă era într-un local separat împreună cu cele 173 000 volume ale Universității clujene, ele fiind la dispoziția atît a specialiștilor cît și a marelui public.

Unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918, rezultat al luptei maselor populare și al prăbușirii monarhiei austro-ungare, a reprezentat un moment important și în viața culturală a Transilvaniei. Guvernul român, încredințînd temporar administrarea Transilvaniei Consiliului dirigent, colecțiile muzeale și instituțiile muzeale au trecut, de fapt, sub controlul statului român. Inspectoratul român al muzeelor (ale cărui baze au fost puse de către Consiliul dirigent în anul 1919, iar prin D.L. nr. 1462/2 aprilie 1920 publicat în M.O./4 aprilie 1920, se legalizează toate hotărîrile și numirile făcute de Consiliul dirigent în domeniul activității muzeale), după ce a studiat situația muzeelor și a bibliotecilor transilvănene, și-a propus înfăptuirea următoarelor reforme principale:

1. Realizarea unui muzeu central al Ardealului cu contribuția tuturor naționalităților; 2. Completarea lacunelor considerabile ale muzeelor județene prin material românesc; 3. Exploatarea culturală și științifică a colecțiilor existente, democratizarea, popularizarea lor; 4. Stabilirea unui contact intensiv între muzeele din Transilvania și cele din vechea Românie și din străinătate; 5. Crearea de muzee județene și regionale în toate centrele unde lipseau și — 6. Înființarea unui muzeu de reproduceri și mulaje, o bibliotecă considerabilă de istoria artelor și muzeologie cu reviste de specialitate.

Cu toate aceste propuneri promițătoare și cu toate strădaniile unor cunoscuți oameni de știință și cultură, cum au fost N. Iorga, V. Pârvan, Ion Andriețescu, Gh. Munteanu, G. Murnu, I. Moisil, Gr. Antipa, Emil Racoviță,

[7] Dr. C. Petranu, *op. cit.*, p. 43 - 44.

[8] *Ibid.* p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

Gh. Vîlsan, Ion Borcea, Laszlo Ferenc, Herepei Ianos etc. dezvoltarea muzeelor a luat un avînt deosebit numai după actul istoric din august 1944.

În perioada ce a urmat insurecției armate, organizarea și dezvoltarea rețelei muzeale, dotarea tehnico-materială a muzeelor devine o problemă de stat. În anii democrației populare, în țara noastră, mișcarea muzeistică a dobîndit ponderea cuvenită, muzeele devenind instituții de prodigioasă cercetare științifică, de răspîndire a culturii în rîndurile maselor, instrumente active în munca de ridicare a maselor. „Muzeul tehnicii populare" din Dumbrava Sibiului, „Muzeul de artă" din Cluj, „Muzeul Mineritului" din Petroșani, muzeele de istorie și de etnografie din Orăștie, Sebeș, Reșița, Sighet, Odorhei etc., au apărut pe harta patriei, în anii noștri. Cele mai mari dintre ele au dobîndit o faimă internațională.

Bucurîndu-se de o permanentă îndrumare din partea partidului și a statului nostru, muzeele au înregistrat în procesul revoluției populare și al construirii socialismului o amplă dezvoltare atît din punct de vedere numeric, cît mai ales sub raportul conținutului ideologic, științific și al eficienței muncii lor, devenind astăzi puternice centre de știință și cultură.

Tabelul

MUZEELOR DIN TRANSILVANIA, BANAT, CRIȘANA ȘI MARAMUREȘ
(numărul obiectelor în cifre rotunde)

nr. crt	Titlul muzeului	Anul fondării	Nr. obiectelor antichități, artă, etnogr.	Nr. obiectelor de istorie naturală
1.	Muzeul național al Transilvaniei, Cluj	1859	100 000	500 000
2.	Muz. Baron Brukenthal, Sibiu	1817	65 000	4 000
3.	Muzeul Asociațiunii, Sibiu	1905	21 000	29 000
4.	Muz. bănățean, Timișoara	1872	52 000	13 000
5.	Muz. nat. săcuiesc Sf. Gheorghe	1875	35 000	13 000
6.	Muz. arh. din Alba Iulia	1887	19 000	6 000
7.	Muz. de antichități, Oradea Mare	1871	17 000	
8.	Muz. Palatului cultural, Arad	1881	9 000	
9.	Battyaneum, Alba-Iulia	sec. XVIII	manuscrise m.a.	4 000
10.	Muzeul județean, Deva	1882	11 000	
11.	Muzeul Carpaților, Cluj	1901	8 000	
12.	Muz. săsesc din Țara Bîrsei, Brașov	1908	8 000	2 000
13.	Muzeul orașului Baia-Mare	1899	8 000	
14.	Muz. Societ. de științe naturale, Sibiu	1849	Aceste muzee conțin mai puțin de 5 000	obiecte
15.	Muz. Societ. Carpaților, Sibiu	1880		
16.	Muz. orașului Sighișoara	1898	"	"
17.	Muzeul armenesc, Gherla	1905	"	"
18.	Muzeul Palatului cult. Sighet	1873	"	"
19.	Muz. Palatului cult. Tg. Mureș	1913	"	"
20.	Muz. de antichit. Satu-Mare	1891	"	"
21.	Muz. județean, Carei ul-Mare	1901	"	"
22.	Muz. de arme al orașului Sibiu	1872	"	"
23.	Muz. Casei culturale, Turda	1913	"	"
24.	Muzeul de arte și meserii, Cluj	1896	"	"
25.	Muz. de arte și mes. Tg. Mureș	1874	"	"
26.	Muz. de relicve din 1848, Cluj	1892	"	"
27.	Muz. poetului Arany, Salonta-Mare	1885	"	"

https://biblioteca-digitala.ro

ROLUL MUZEELOR DE ISTORIE ÎN ACTIVITATEA ȘCOLARĂ

ELISABETA IONIȚĂ

„Istoria e cea dintîi carte a unei națiuni. Într-însa ea își poate vedea trecutul, prezentul și viitorul".

Aceste cuvinte care aparțin lui Nicolae Bălcescu dezvăluie pe deplin însemnătatea pe care o are însușirea istoriei în procesul de educație patriotică a elevilor și, în general, a tuturor oamenilor.

Muzeul de istorie poate realiza reflectarea cea mai plastică și completă a istoriei unui popor. El beneficiază de mijloace variate pentru reconstituirea procesului complex de dezvoltare a unei țări, este posesorul și popularizatorul mărturiilor originale cele mai convingătoare și memorabile. Aceasta contribuie la evocarea momentelor istorice, a paginilor din trecutul de vitejie și măreție al poporului. Istoria poporului nostru este bogată în admirabile pagini de luptă pentru dreptate, libertate și progres social, pentru socialism.

„Cinstind tradițiile glorioase de luptă îndelung gată, purtată de înaintașii noștri, pentru libertatea națională și socială, pentru o viață mai bună — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — *noi aducem un omagiu acelora care s-au jertfit pentru ca poporul român să-și păstreze ființa, să-și poată organiza viața astăzi așa cum o dorește el. Partidul nostru comunist, continuatorul celor mai bune tradiții de luptă națională și socială ale poporului, înzestrîndu-l minunat și dezvoltă în condiții noi ale orînduirii socialiste, tot ceea ce a creat poporul nostru mai bun de-a lungul secolelor"* [1].

Muzeele de istorie au un rol deosebit în sprijinirea procesului instructiv-educativ desfășurat în școlile de toate gradele. Priceperea îndrumătorului din muzeu de a prezenta materialul expus poate veni în chip fericit în sprijinul eforturilor făcute de profesor la catedră, nu numai pentru a înarma pe elevi cu ample cunoștințe de specialitate, ci și pentru a le insufla și dezvolta acestora nobile sentimente patriotice.

Este binecunoscut faptul că istoria stimulează la copii imaginația, într-un grad înalt, le înflăcărează mințile și inimile, trezindu-le sentimente de admirație și prețuire a faptelor înaintașilor noștri, care și-au consacrat viața și deseori s-au jertfit pentru binele țării și al poporului. În același timp, studiul istoriei îi face pe elevi să fie conștienți și mîndri de realizările dobîndite pînă acum de poporul nostru.

Din cele constatate de noi pe baza informațiilor culese de la profesori și de la un mare număr de elevi, vizitele de studiu la muzeele de istorie înlesnesc într-o considerabilă măsură însușirea și înțelegerea profundă a materialului predat în școli. Ele exercită, de asemenea, o influență deosebită asupra conștiinței tineretului, făcîndu-l să mediteze la drumul lung și greu pe care l-a avut de parcurs poporul nostru pentru lichidarea asupririi, a nedreptăților, pentru construirea societății socialiste.

Cunoașterea de către elevi a trecutului de luptă al poporului nostru pentru libertate și

1 „Scînteia", an. 36, nr. 7097 din 10 septembrie 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

progres social, a eroilor care au militat pentru izbînda aspirațiilor populare, cunoașterea glorioaselor lupte și victorii ale partidului clasei muncitoare, a rolului său conducător, ajută pe elevi să înțeleagă mai profund transformările radicale care se realizează sub ochii lor în orînduirea noastră socialistă — le stimulează mîndria de a aparține acestui popor și acestei patrii socialiste.

Muzeul poate deveni pentru elevi o a doua „școală", cu specificul său irepetabil, atrăgător, cu condiția însă ca îndrumătorul, cunoscînd particularitățile de vîrstă ale tinerilor vizitatori, să adapteze metodele și formele de expunere la nivelul lor, atît de divers, de la o vîrstă la alta, de la o clasă la alta.

Pentru cei mici, care abia au păşit pe băncile şcolii, care n-au decît noțiuni nesistematizate și reprezentări puține despre patrie, provenite din cele relatate de părinți sau de educatoare la grădiniță, din ce au auzit la radio sau au văzut la televizor, îndrumarea trebuie făcută sub forma unor povestiri concrete punîndu-se un accent deosebit pe valorificarea fotografiilor, desenelor și mai ales a obiectelor, deci a acelor exponate care pot forma o imagine vie în gîndirea copilului despre o răscoală populară, o grevă muncitorească, un luptător revoluționar etc.

La școlarii din cursul elementar, care au pe lîngă o gîndire concretă și un oarecare bagaj de cunoștințe istorice, dorința de a memora fapte precise, de a relata cu oarecare exactitate conținutul unei imagini, explicația în muzeu trebuie să se facă tot sub forma unei povestiri, mai dinamice însă, bazată pe un bogat material intuitiv.

Față de nivelul ridicat de prezentare a materialului în muzeu, îndrumătorul trebuie să facă în aceste cazuri eforturi deosebite de a fi pe înțelesul celor ce-i urmăresc expunerea. Este foarte necesar, mai ales pentru aceste vîrste, să se facă asemenea expuneri care să constituie lecții de adevărată educație patriotică.

Pe măsură ce elevii înaintează în vîrstă și, trecînd în clasele superioare, aprofundează tot mai mult cunoștințele istorice, vizitele la muzeu trebuie desfășurate sub semnul unei exigențe sporite, mergîndu-se pe linia sporirii caracterului științific al expunerii făcute de către îndrumător. Ascuțirea spiritului critic al acestei categorii de elevi, creșterea capacității lor de a asimila esențialul, dorința de a i se explica fenomenele ca unui „om mare" sînt elemente de care îndrumătorul din muzeu trebuie să țină seama. La această vîrstă este caracteristică la elevi o emotivitate puternică, o curiozitate și o sete de cunoaștere dezvoltată, dorința de a-și forma convingeri prin eforturi proprii. De exemplu, nu de mult, un grup de elevi de la o școală din Arad a vizitat muzeul. În momentul în care le-am vorbit despre luptătoarea comunistă Ocsko Tereza, au povestit cum ei înșiși, aflînd că a activat la Arad, s-au ocupat de cercetarea unor aspecte legate de activitatea ei în mișcarea muncitorească. Astfel, ținînd seama de particularitățile psihice de vîrstă, proprii tineretului, îndrumătorul poate face ca vizitele la muzeul de istorie să constituie un element de bază în procesul de educație patriotică și de ridicare a nivelului de cultură generală a tinerilor.

Este o concluzie pe care am desprins-o atît pe baza modului în care diferitele grupuri de elevi din Capitală și din țară vizitează muzeul nostru, cît și din mărturisirile pe care profesorii și elevii ni le-au făcut o dată cu încheierea vizitei. Nu o dată în cartea de impresii și-au exprimat mulțumirea de a fi vizitat muzeul, arătînd că cele văzute sînt — așa cum scrie un elev de la școala din comuna Bălcești, jud. Olt — *„un îndemn în munca noastră și o datorie ca, mîndri de înaintașii noștri, să contribuim cu toate puterile la prosperitatea și fericirea patriei dragi"*.

Am dorit să subliniez aceste cîteva chestiuni, mai ales în legătură cu faptul că în ultimii ani muzeul nostru este vizitat de un mare număr de elevi — de la cei mai mici pînă la cei aflați în pragul bacalaureatului.

Mulți elevi, adesea clase întregi, însoțiți de profesori, vin la muzeu pentru fixarea mai bine a unei perioade istorice studiate, pentru recapitularea materiei în perioadele de teze, cu ocazia unor aniversări istorice deosebite ale poporului nostru. Sînt cazuri în care în preajma susținerii examenului pentru clasa a IX-a sau a examenului de bacalaureat, vin timp de mai multe zile pentru a aprofunda cunoștințele necesare.

Fără îndoială, vizita la muzeu este foarte utilă pentru elevi în perioadele în care profesorii predau lecții mari, bogate în material faptic, a căror fixare se face cu mai multă putere atunci cînd cunoștințele le sînt predate cum s-ar spune „pe viu", pe baza exponatelor variate prezentate în muzeu. Așa de pildă, în Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, la lecția privitoare la marea răscoală țărănească din 1907, elevul va găsi în muzeu, pe firul lecției, grafice, fotografii și documente în original, care înfățișează cauzele ce au determinat izbucnirea răscoalei, desfășurarea ei, întinderea acesteia în întreaga țară, importanța ei deosebită. În chip asemănător, în sprijinul temei privind „Creșterea avîntului revoluționar în România, la sfîrșitul primului război mondial", elevii întîlnesc în muzeu documente variate privitoare la această problemă. Așa, de pildă, se știe că în șirul puternicilor acțiuni revoluționare ce au avut loc în acei ani, luptele de la 13 decembrie 1918 au ocupat un loc important. În legătură cu desfășurarea luptei revoluționare a maselor în aceea zi — intrată cu litere de aur pentru totdeauna în istoria clasei muncitoare din țara noastră — sînt expuse documente semnificative. Astfel se arată că printre cei uciși s-a aflat și un copil de 13 ani, ucenic la Uzinele „Vulcan" din București. În

https://biblioteca-digitala.ro

muzeu se găsește pajura unui steag muncitoresc pe care a ascuns-o, ani de-a rîndul, un participant la manifestația din Piața Teatrului Național, pentru a nu cădea în mîinile siguranței. În anii puterii populare, el a dăruit această pajură muzeului, însoțind-o cu o scrisoare în care subliniază că a donat muzeului acest obiect, ca să constituie exemplu și pildă de sacrificiu pentru generațiile viitoare.

În felul acesta, o dată cu îmbogățirea cunoștințelor de istorie ale elevilor, vizitarea muzeului contribuie și la cultivarea patriotismului, a mîndriei de a fi vlăstar al acestui popor, despre a cărui vitejie și fierbinte dragoste de țară și neam mărturisesc filele luminoase ale istoriei noastre naționale.

Mergînd pe linia dezvoltării simțămintelor patriotice la elevi, în muzeele de istorie se organizează vizite consacrate aniversării unor evenimente importante. Astfel, la muzeul nostru, de multe ori vin clase întregi de elevi pentru a privi exponatele referitoare la momente legate de crearea P.C.R., de eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, de pregătirea și desfășurarea insurecției armatei antifasciste din august 1944 etc. Uneori chiar lecții de dirigenție pe asemenea teme se realizează în muzeu, cu eficiență mult sporită față de ceea ce s-ar realiza în clasă.

Încă o dovadă a locului însemnat pe care-l ocupă muzeul istoric în educarea patriotică a tineretului este și faptul că la anumite date istorice, vin detașamente de pionieri și, în mod festiv, în sălile muzeului, sînt primiți în rîndurile pionierilor cei mai buni elevi. Asemenea clipe nu se uită toată viața, rămînînd vii în minte. Evocarea, în asemenea momente importante din viața lor, a unor pagini eroice din istoria poporului nostru sau a mișcării muncitorești din România, va avea urmări deosebite în activitatea lor ulterioară, constituind un adevărat stimulent, adîncind dragostea acestor tineri pentru patrie și popor.

Prin mijlocirea formelor la care ne-am referit, vizitarea muzeului nostru ca și a oricărui alt muzeu de istorie poate și trebuie să tindă a depăși limitele unei vizite obișnuite, pe calea valorificării din plin a trăsăturilor celor mai nobile ale copiilor, a sentimentelor lor patriotice.

În fața noastră a tuturor, a muzeului și a școlii, a profesorului și a îndrumătorului din muzeu, stă sarcina de mare răspundere de a contribui cu eforturi unite la formarea unor noi generații de constructori ai socialismului, demni de tradițiile și luptele eroice ale generațiilor trecute.

Prin instruirea și educarea comunistă a noilor generații, strădaniile noastre trebuie să concorde, fiecare dintre noi pornind de la convingerea că nici un efort pe care-l vom face pe fondul general al luptei pentru o generație la înălțimea vremurilor pe care le trăim, nu va fi de prisos.

FONOTECA MUZEULUI DE ARTĂ AL R. S. ROMÂNIA

DORANA COȘOVEANU-MIRCEA

Lucrările unui artist plastic le cunoaștem și le apreciem după pregătirea și sensibilitatea noastră, dar felul cum este gîndită opera de artă de către creatorul ei, care au fost impulsurile afective și estetice de la care a pornit și mai ales judecățile de valoare pe care le face în fața unei lucrări ce îi aparține sînt elemente pe care nu le cunoaștem. Reîntîlnirea artistului, pictor, sculptor sau grafician, cu realizările sale mai vechi sau cu cele recente, constituie subiectul unor discuții și mărturisiri deosebit de interesante pentru cel care dorește să se apropie de o operă de artă pornind de la ideea ce a generat-o și de la actul de creație.

Opiniile artiștilor de mult consacrați, ca și acelea ale celor tineri, despre lucrările ce le-au realizat și care se află astăzi în colecția Muzeului de Artă al R.S. România, sînt înregistrate pe bandă de magnetofon, în Secția de propagandă, studii și documentare a muzeului. La dispoziția cercetătorilor de artă sau a celor interesați de mișcarea artistică de la noi din țară, acest material inedit completează cunoașterea operei plastice și a personalității artistului realizator.

În fața unei lucrări, pictorul se reîntoarce și retrăiește, în parte, momentul creației ei, dar

▶

https://biblioteca-digitala.ro

distanța în timp și evoluția sa plastică îl fac să o judece adeseori cu ochii unui critic obiectiv și sever. O etapă depășită și care nu-l mai reprezintă întru totul, o temă preferată ce se repetă ca un leit-motiv cu diverse variante — așa cum întîlnim la Ion Gheorghiu — schimbarea bruscă a paletei, mutațiile de la un gen la altul, influențele și impulsurile receptate dinafară — iată numai cîteva din subiectele pe care le abordează astfel de interviuri menite a fi păstrate în fonoteca muzeului.

Pornind de la discutarea anumitor lucrări ce se află în colecțiile muzeului, se ajunge firesc la păreri de ordin general asupra operei de artă, a viziunii plastice proprii fiecărui artist, a preferințelor și a tendințelor sale proiectate în viitor.

Personalități artistice ca Marius Bunescu, Ion Jalea, Cecilia Cuțescu-Storck și Henri Catargi, Michaela Eleutheriade și Rudolf Schweitzer-Cumpănă, Constantin Piliuță, Ion Bițan, Ioana Kassargian și Ion Sălișteanu, Elena Greculesi, Ion Gheorghiu ș.a. au înțeles însemnătatea acestui material documentar sonor — primul de acest fel în muzeele și colecțiile din țara noastră — și au căutat să-și explice lucrările, anecdoticul lor, metamorfoza complicată a faptelor, a ideilor și a sentimentelor transformate în imagini plastice.

Fiecare din aceste înregistrări este însoțită de fișa și fotografia lucrării la care se referă artistul, în așa fel încît informarea să fie cît mai completă și cît mai documentată științific.

În afara înregistrărilor care cuprind părerile și explicațiile artiștilor plastici români despre lucrările lor, fonoteca muzeului păstrează un material interesant asupra comunicărilor și discuțiilor purtate cu ocazia Colocviului internațional „Constantin Brâncuși", în legătură cu prezentarea expoziției „Pictura contemporană franceză" de către Maurice Allmand — comisarul expoziției — și opiniile despre artă ale sculptoriței Irina Codreanu și ale pictorului Marcel Iancu, ce ne-au vizitat țara. De asemenea se pot asculta prelegerile ținute în muzeu de dr. Daniel Ruzo (Peru), avînd ca temă „Cultura masma din America de Sud" sau ale doamnei Madeleine Jarri-Paris, inspector principal la Mobilier National, tratînd despre „Manufactura Gobelins" și „Tapiseria contemporană franceză".

Dacă în fața unei opere de artă se ridică dificultăți de înțelegere, sau nesiguranță în ceea ce privește procedeele plastice sau tehnice, explicațiile cele mai potrivite și precise pot fi oferite în primul rînd de creatorul ei.

Lărgirea orizontului de cunoaștere a unei lucrări artistice, îmbogățirea datelor care definesc geneza ei, extinderea posibilităților de pătrundere a sensurilor ei și de transmitere a lor către cei interesați — acesta este scopul fonotecii documentare din Muzeul de Artă al R.S. România.

MUZEUL UNIRII DIN ALBA IULIA

STELIAN POPESCU

În cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea a 50 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, la noul complex muzeistic din Cetatea Alba Iulia s-a organizat Muzeul Unirii, care prin conținutul și modul său de organizare, sintetizează, logic, într-un cadru arhitectonic adecvat, lupta seculară a poporului nostru de pe ambele versante ale Carpaților, pentru făurirea statului național unitar. În 9 săli cu o suprafață de expunere de circa 1500 m², sînt prezentate peste 2500 de exponate, din care foarte multe piese originale unice în întreaga țară.

În prima sală este expusă harta care reprezintă teritoriul locuit de către cea mai veche populație, menționată de izvoarele antice: getodacii. Alături de hartă remarcăm textul care subliniază faptul că poporul român a luat naștere în mileniul I e.n. ca rezultat al contopirii elementului dacic cu cel roman și al asimilării treptate a altor populații.

Prezentînd ideea formării poporului român și a continuității sale, exponatele din cea de-a II-a sală înfățișează cîteva din obiectele descoperite în urma săpăturilor arheologice. Fotografii reprezentînd imagini ale vechilor așezări dacice ca Blidaru, Costești, Sarmizegetusa sau

▶

https://biblioteca-digitala.ro

ale fortificaţiilor romane de pe întreg teritoriul patriei noastre, completate de o hartă a principalelor aşezări dacice şi romane, sau de scene elocvente de pe Columna Traiană vin să ilustreze semnificativ contopirea elementului dacic cu cel roman, ilustrînd totodată continuitatea acestei populaţii pe teritoriul patriei noastre. Populaţia daco-romană — după cum atestă materialele expuse, cît şi informaţiile scriitorilor greci şi bizantini — a continuat să locuiască în Dacia după retragerea stăpînirii romane în anul 271.

Anonimus menţionează existenţa voievodatului român din Transilvania, condus de Gelu şi luptele acestuia cu oştile maghiare, iar fragmentul din diploma acordată de către Bela al IV-lea, regele Ungariei, cavalerilor ioaniţi, în 1247 consemnează existenţa în ţinuturile dintre Carpaţi şi Dunăre a cinci formaţiuni politice: Ţara Severinului, voievodatele lui Litovoi şi Seneslau, cnezatele lui Ioan şi Farcaş. Harta expusă indică locul unde se aflau aceste cnezate şi voievodate de pe teritoriul ţării noastre.

Dezvoltarea forţelor de producţie, întărirea

Fig. 1. Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia.

Un mare număr de panouri relevă faptul că, paralel cu procesul de formare a poporului român şi mai ales în perioada de sfîrşit a acestui proces — secolele IX—X, — ca urmare a dezvoltării social-economice a populaţiei au luat fiinţă primele formaţiuni prestatale feudale: cnezatele şi voievodatele. Despre existenţa şi denumirea acestor cnezate şi voievodate ne informează unele importante izvoare scrise, după care s-au expus cîteva facsimile. De exemplu, fragmentul din *Gesta Hungarorum* a lui Anonimus

din toate punctele de vedere a voievodatelor în secolele XI—XIV, condiţiile prielnice externe au dat posibilitatea conducătorilor politici şi militari români să treacă la acţiunea de unire a cnezatelor şi voievodatelor.

„Formarea statelor feudale, — Transilvania, Ţara Românească şi Moldova — desprindem dintr-un text expus — a constituit o etapă importantă şi necesară în evoluţia istorică a poporului nostru. De-a lungul secolelor, între cele trei state s-au dezvoltat legături politice, eco-

https://biblioteca-digitala.ro

nomice și culturale, exprimînd unitatea de neam, de limbă, de cultură și de interese a poporului român".

Este menționat de asemenea faptul că în secolul al XIII-lea, după o rezistență care a durat două secole, principatul Transilvaniei cade sub stăpînirea regatului maghiar.

O grupare unitară de exponate, în bună parte originale, din cea de-a III-a sală, atestă legăturile economice existente între cele trei țări române în secolele XIV—XVI. Pe un fond de ceramică este prezentată o hartă pe care sînt menționate centrele economice, drumurile comerciale, orașele, punctele de vamă, cetățile și posesiunile domnilor din Țara Românească și Moldova în Transilvania.

Schimburile comerciale între țările române au fost stimulate și printr-o serie de acte emise de cancelariile domnești. Din documentele originale expuse menționăm: privilegiul din 1386 acordat de Vladislav, domnul Țării Românești, negustorilor din Brașov, cel din 1415 acordat de Mircea cel Bătrîn, hrisovul lui Constantin Brîncoveanu, prin care donează Mitropoliei din Alba Iulia moșia Merișani etc.

De cealaltă parte a sălii sînt prezentate legăturile politice și militare, lupta întregului popor român pentru apărarea independenței împotriva jugului străin, în secolele XIV—XVI. Textele unor tratate, stampele principalelor bătălii, fotografii ale principalelor cetăți din Moldova, Țara Românească și Transilvania, arme de epocă ilustrează lupta eroică dusă de poporul român sub conducerea vestiților domnitori și comandanți de oști Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș etc. Pe o schiță este marcată campania comună antiotomană a lui Iancu de Hunedoara și Vlad Dracul — domnul Țării Românești. Alte panouri reliefează răscoalele țărănești din Transilvania, la care au participat înfrățiți, împotriva nobililor și statului feudal, țărani români, maghiari, sași, și care au constituit puternice lovituri date orînduirii feudale. În cea de-a patra sală a muzeului sînt ilustrate legăturile culturale dintre cele trei țări române în secolele XIV—XVI.

Sînt expuse portretele umaniștilor transilvăneni Nicolaus Olahus, Ion Honterus, Martin Opitz, Heltai Gașpar și ale mitropoliților Varlaam, Dosoftei, Ivireanu — oameni legați de aspirația spre cultură a maselor populare, în special ale celor orășenești, care au luptat împotriva ascetismului feudal și și-au adus o contribuție însemnată la dezvoltarea culturii și a limbii literare.

Sînt prezentate în original opere ale marilor cronicari și cărturari, Grigore Ureche, Miron Costin, stolnicul C. Cantacuzino, D. Cantemir. Atrag atenția *Noul Testament* tipărit la Alba Iulia de Simion Ștefan, *Palia* de la Orăștie, *Pravila* de la Govora etc.

Comunitatea de limbă și cultură a poporului român, atît de bine reliefată în paginile cronicilor, a constituit o premisă fundamentală în menținerea conștiinței de unitate în evul mediu între românii din Țara Românească, Transilvania și Moldova.

Formulînd această idee importantă, cronicarul Constantin Cantacuzino în lucrarea „Istoria Țării Românești" — expusă în original scria: „*Însă rumânii înțeleg nu numai pe aceștia de aici ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt și pe moldoveni și toți cîți în altă parte se află și au această limbă. . . tot una sînt*".

Unul din marile momente ale istoriei noastre naționale, a luptei pentru făurirea statului național unitar, îl constituie domnia lui Mihai Viteazul, primul domnitor român care a realizat, deși pentru scurtă vreme, unirea celor trei țări române. Marcat deosebit în muzeu prin stampe și documente ale vremii, care atestă marile biruințe antiotomane ale lui Mihai Viteazul, acest moment este axat îndeosebi pe intrarea sa în Alba Iulia. Se remarcă documentul scris la 26 septembrie 1600 prin care Mihai Viteazul se intitula domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei.

Unitatea țărilor române realizată sub Mihai Viteazul nu a durat decît scurtă vreme, dar ea a avut valoare de simbol, amintirea sa dăinuind cu putere și constituind pentru mulți conducători din veacurile următoare, atît de o parte cît și de alta a Carpaților, un statornic ideal politic.

Pe un alt panou este menționată cucerirea Transilvaniei de către Habsburgi, așa cum menționează textul din muzeu: „*La sfîrșitul secolului al XVII-lea Transilvania a fost încorporată în imperiul habsburgic. Împotriva regimului autocrat imperial, pentru libertate națională și revendicări sociale s-a dezvoltat lupta comună a românilor, maghiarilor, sașilor și secuilor, înscriind neuitate pagini de eroism*". Sînt expuse portretele unor domnitori și principi ca: Gabriel Bethlen, Gheorghe Rakoczy I, Matei Basarab, Mihnea al III-lea, Constantin Șerban, C. Brîncoveanu etc. care au încheiat diferite alianțe între ei, au luptat împotriva Habsburgilor sau au dorit unitatea.

Distingem de asemenea, pe același panou, răscoala antihabsburgică din 1703—1711, condusă de Francisc Rakoczy al II-lea, la care au participat și cetele de haiduci conduse de Pintea Viteazul, după cum subliniază un document.

Este prezentată acțiunea și lupta inițiată de episcopul Inocențiu Micu Klein, care sublinia: „*Națiunea română nu este mai prejos nici uneia din celelalte națiuni ale Transilvaniei*".

Înăsprirea asupririi naționale și sociale a adîncit nemulțumirea maselor exploatate. Revoltele împotriva asupritorilor se intensifică pînă ce, în toamna anului 1784, țăranii iobagi din Munții Apuseni se ridică la luptă sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, ale căror chipuri domină acest panou. Stampe, fotografii și fragmente din documentele vremii înfățișează în mod sugestiv cauzele și desfășurarea

https://biblioteca-digitala.ro

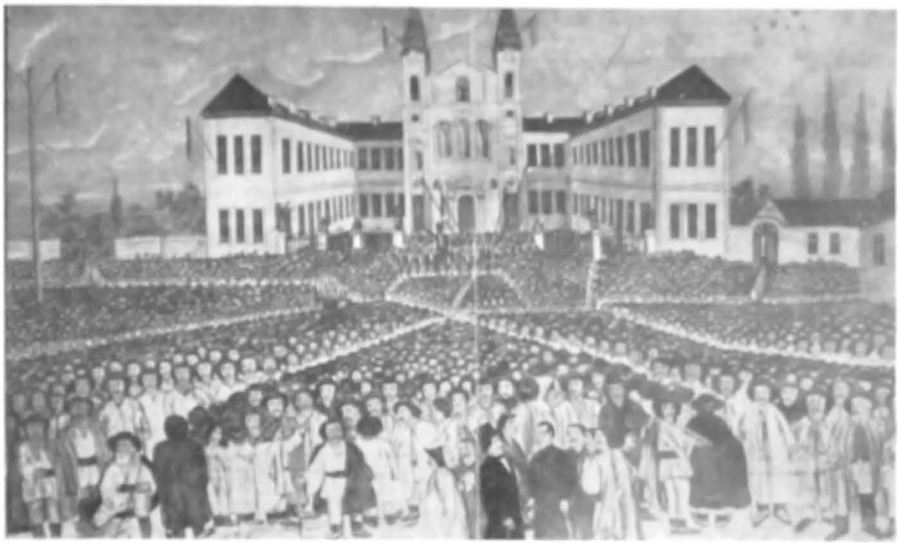

Fig. 2. Aspect de la Adunarea Națională de la Blaj, 3–5 mai 1848.

Fig. 3. Deschiderea Camerii Naționale, 26 februarie 1860.

https://biblioteca-digitala.ro

răscoalei, măsurile luate de către organele represive, martiriul la care au fost supuși Horea și Cloșca. Bălcescu scria, referindu-se la această luptă socială că „ *Horea a scris programa politică și socială a revoluției viitoare* ".

Continuînd lupta împotriva asupririi habsburgice, românii din Transilvania au elaborat în 1791, importantul document: „ Supplex libellus Valachorum ", din care spicuim cîteva din principalele revendicări: — „ Să se șteargă numirile odioase și jignitoare de tolerați, admiși etc., și națiunea română să fie reașezată în folosința tuturor drepturilor civile și regnicolare.

— Să i se redea locul pe care l-a avut după mărturia Conventului din Cluj — Mănăștur de la 1437.

— În Dietă și în funcții națiunea română să fie reprezentată proporțional cu numărul ei".

În continuare, pe patru panouri, este prezentată ideologia iluministă și rolul ei în formarea culturii naționale române. Fotografii ce redau liceul vechi din Blaj, școala din Șcheii Brașovului, Liceul Piariștilor din Cluj, Școala de la Sf. Sava, Academia Mihăileană din Iași, ca și portretele principalilor iluminiști — Gheorghe Șincai, Petru Maior, Gheorghe Lazăr, Eufrosin Poteca, Dimitrie Țichindeal, Bolyai Farcaș etc. reliefează importanța acestui moment în dezvoltarea conștiinței noastre naționale la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea. După cum conchide un text din muzeu: „ *Ideologia iluministă, orientată împotriva feudalismului, a asupririi sociale și naționale, s-a manifestat puternic la cărturarii și luptătorii din secolul al XVIII-lea, care au evidențiat originile daco-latine ale limbii române, continuitatea și unitatea poporului român. În același timp, figuri de seamă ale iluminismului s-au ridicat din rîndul populației maghiare și săsești din Transilvania* ".

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ca urmare a dezvoltării forțelor de producție, s-au născut și dezvoltat relațiile de producție capitaliste. Tabelul expus în muzeu menționează existența a o serie de manufacturi de sticlă, hîrtie, textile, ceramică din cele trei țări române.

Documente ale timpului dovedesc că țăranii refuzau să îndeplinească muncile pe moșiile boierești.

Nemulțumiți de privilegiile marilor boieri erau și tîrgoveții, meseriașii, negustorii, proprietarii de manufacturi din rîndurile cărora s-a născut noua clasă socială în formare — burghezia.

Din aceste motive, ca participă la lupta țărănimii împotriva feudalismului în timpul mișcării revoluționare din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu. De remarcat documentele care scot în evidență problema unității românilor în timpul acestei mișcări.

Tudor Vladimirescu a cerut unirea Divanului Țării Românești cu cel al Moldovei. Adîncul ecou al mișcării în Transilvania este reliefat prin cîteva documente, din care spicuim un extras din raportul comitelui Hunedoarei, Alex. Nopcea: „ În orice parte a imperiului habsburgic s-ar fi produs mișcarea, am fi privit cu liniște desfășurarea evenimentelor. . . dar nu în Transilvania, unde o mare parte a locuitorilor se compune din oameni care prin origine, nume, datini și limbă sînt așa de strîns înrudiți cu locuitorii Țării Românești ".

Un spațiu deosebit de important din muzeu este afectat pregătirii ideologice a revoluției de la 1848 din țările române, avînd în vedere că această revoluție a fost precedată de o mare efervescență ideologică și culturală, cu conținut progresist și revoluționar, reflectînd tendințele principale ale epocii: înlăturarea servituților feudale și emanciparea națională.

Cu un deceniu înainte de revoluția de la 1848, partida națională condusă de Ion Cîmpineanu — care urmărea în programul ei „ *să nu mai fie decît un singur popor unit și independent* " intenționa să treacă după cum atestă un document — la o „ *răscoală menită a realiza marele stat unitar Dacia* ".

Sînt expuse de asemenea, cronologic, primele ziare și reviste românești ca: „ Albina Românească ", „ România ", „ Dacia literară ", „Propășirea ", „ Magazin Istoric pentru Dacia " etc.

Unul din panourile centrale ale sălii a IV-a din muzeu este afectat în exclusivitate problemei unității naționale în revoluția de la 1848 din țările române. Din materialele expuse se vădește faptul că problema constituirii statului unitar a reieșit cu toată acuitatea în desfășurarea revoluției din 1848—1849. Evenimentele revoluționare au impus concretizarea năzuințelor, clarificarea pozițiilor și definirea în programe ample a statului modern unitar ce se preconiza.

Sînt expuse facsimile din programele revoluționarilor munteni, moldoveni și transilvăneni. Prin aceste programe s-a făurit cadrul ideologic al viitorului stat național românesc. Panoul este dominat de Adunarea națională de la Blaj din 3—5 mai 1848, reprezentată într-o acuarelă originală din fondul Muzeului din Alba Iulia, pe care este scrisă dorința legitimă a participanților la adunare: „ *Noi vrem să ne unim cu țara* ".

Un tabel grafic prezintă revoluționarii munteni și moldoveni participanți la Adunarea de la Blaj. O galerie de portrete, avînd la mijloc pe N. Bălcescu, Simion Bărnuțiu și M. Kogălniceanu, întregește ideea de unitate națională în timpul revoluției.

Sînt apoi relevate acțiunile comune ale revoluționarilor români, maghiari, sași — în timpul revoluției.

Masele populare de diferite naționalități din Transilvania erau animate de o puternică tendință spre crearea unui front comun al revoluției împotriva reacțiunii habsburgice. Necesității luptei unite au căutat să-i dea curs reprezentanții înaintați ai revoluționarilor români,

https://biblioteca-digitala.ro

naghiari, secui şi saşi. Nerealizarea unităţii depline în luptă a naţiunilor asuprite a uşurat acţiunile trupelor imperiale habsburgice, otomane şi ţariste care au înfrînt revoluţia.

În acest context este prezentată fotografia înfăţişînd întîlnirea lui N. Bălcescu şi Avram Iancu în Munţii Apuseni în 1849, alături de portretele lui Cezar Bolliac, Sandor Petöfi, toţi militanţi pentru unitate. În vitrine sînt expuse piese originale de mare valoare: sarica şi fluierul lui Avram Iancu, arme ale revoluţionarilor paşoptişti.

Marcînd activitatea emigranţilor în apusul Europei, distingem scrisorile lui N. Bălcescu adresate: „ Fraţilor emigranţi, munteni şi moldoveni " în care sublinia: „ Vrem să fie o naţie, una puternică şi liberă. Aceste condiţii de putere nu le putem găsi decît în solidaritatea tuturor românilor, în unirea lor într-o singură naţie, unire la care sînt meniţi, prin naţionalitate, prin aceeaşi limbă, obiceiuri şi sentimente, prin poziţia geografică, prin trecutul lor şi în sfîrşit prin nevoia de a se păstra şi a se mîntui".

Un alt panou special din aceeaşi sală, a IV-a, ilustrează aspiraţia de veacuri a poporului român, unirea Moldovei şi a Ţării Româneşti — la 24 ianuarie 1859.

Determinată de cerinţele obiective ale dezvoltării economice şi sociale, unirea Ţării Româneşti cu Moldova a pus temelia statului naţional unitar al României moderne. Aici sînt expuse fotografii mari, diapozitive, care reflectă principalele evenimente din timpul unirii şi lupta pentru recunoaşterea ei de către puterile europene, portretul lui Alexandru Ioan Cuza şi ale principalelor personalităţi politice: Mihail Kogălniceanu, Ştefan Golescu, Vasile Alecsandri etc.

Rolul hotărîtor al luptei maselor populare pentru unire este sintetizat prin cuvintele marelui sfetnic al lui Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu care spunea că unirea este „ *actul energic al întregii naţiuni române* ".

Unirea Principatelor a fost întîmpinată cu entuziasm nestăvilit în Transilvania, unde noul domnitor era privit ca simbolul unităţii naţionale pe plan statal. „ *Românii din Transilvania numai la principate privesc. . . iar cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decît în principate* " scria în 1860 Alex. Papiu Ilarian — unul din colaboratorii apropiaţi ai lui Cuza. Remarcăm şi figurile altor colaboratori transilvăneni ai lui Cuza ca: Ion Maiorescu, Simion Bărnuţiu, August Treboniu Laurian.

Sînt expuse referiri despre alegerea lui Cuza şi reformele din vremea sa în ziarele din Transilvania, ecoul unirii în străinătate. Intrînd în cea de-a V-a sală a muzeului, remarcăm documente care marchează reinstaurarea absolutismului în Transilvania, după înfrîngerea revoluţiei de la 1848—1849 şi lupta românilor transilvăneni pentru libertate naţională şi socială.

Din hotărîrile Dietei Transilvaniei — aprilie 1863 — menţionăm principalele cereri: „ *Naţiunea română se recunoaşte prin lege, întocmai ca şi celelalte naţiuni şi patru confesiuni recunoscute ale Transilvaniei.*

Întrebuinţarea limbii române alături de limba germană şi maghiară ca limbă oficială ".

Din nr. 1 al revistei „ Dacia ", martie 1861, desprindem textul: „ *Noi nu ne vom crede fericiţi pînă cînd trîmba Carpaţilor nu se va netezi dinaintea noastră* ".

Următoarele exponate atestă faptul că în anul 1867, curtea de la Viena a încheiat un pact cu aristocraţia maghiară, în urma căruia Transilvania a fost înglobată în regatul maghiar. Populaţia românească din Transilvania a continuat lupta sa de emancipare naţională şi socială împotriva regimului dualist, a politicii de asuprire naţională. Remarcăm în expoziţie „ Pronunciamentul de la Blaj din 1868 " în care se arată printre altele: „ *Ne pronunţăm pentru autonomia Transilvaniei, pentru redeschiderea dietei transilvănene pe baza unei adevărate reprezentaţii poporale* ".

În cealaltă parte a sălii sînt prezentate principalele societăţi culturale şi rolul lor în lupta socială şi naţională din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, rolul deosebit jucat de Academia Română, Astra etc.

Dezvoltarea industriei, a transporturilor şi a comerţului interior şi exterior, au determinat naşterea şi dezvoltarea proletariatului, clasa cea mai înaintată a societăţii, purtătoarea idealurilor de progres, de eliberare socială şi naţională a poporului român.

Pe panoul privind începuturile mişcării muncitoreşti sînt expuse statutele „Casei de prevedere şi de economie a lucrătorilor tipografi din Bucureşti", înfiinţată în 1858, fragment din statutele „Cercului de calfe meşteşugăreşti din Oradea", înfiinţat în 1869 şi „Lucrătorul român" din 1872, articole şi informaţii extrase din presa vremii, care relatează despre primele acţiuni greviste ale muncitorilor din ţara noastră.

Subliniindu-se faptul că încă de la înfiinţarea ei, mişcarea muncitorească din România a avut legături cu mişcarea muncitorească internaţională, alături de portretele dascălilor proletariatului mondial K. Marx şi Fr. Engels, sînt expuse documente care atestă existenţa unor secţii ale Internaţionalei I pe teritoriul ţării noastre.

Celui mai important moment din această sală, — cucerirea independenţei naţionale în 1877 — îi este afectat un panou special. Facsimile din ziarele apărute în România şi Transilvania, cîteva obiecte originale, scot în evidenţă aportul poporului român la desfăşurarea războiului.

Este marcată poziţia înaintată de sprijinire a războiului de către mişcarea socialistă. Spicuim din ziarul „Socialistul", publicat cu această ocazie: „*Astăzi e timpul cînd românii, în avîntul şi entuziasmul secolelor trecute, iau armele pentru a-şi apăra independenţa*".

https://biblioteca-digitala.ro

O contribuție însemnată la susținerea războiului au dat și românii din Transilvania. Subliniem documentele originale care atestă ofrandele diverselor comitete din Transilvania pentru sprijinirea războiului. Mulți transilvăneni au trecut frontiera în mod clandestin în România și s-au înrolat voluntari în armată. Fotografiile expuse, care înfățișează scene din bătăliile de la Grivița și Smîrdan, portretele unor ofițeri și soldați ce au căzut în lupta pentru dobîndirea independenței naționale evocă eroismul și patriotismul ostașilor români.

„Românii s-au reîntors întîmpinați în calea lor de triumf, de admirare și stima Europei, pentru că au dovedit că acolo jos la Dunăre există un popor brav și tînăr care-și cunoaște chemarea sa" — spunea în 1878, deputatul român Partenie Cosma în Parlamentul de la Budapesta.

Sînt expuse cîteva facsimile din presa vremii despre ecoul internațional al dobîndirii independenței naționale.

Proclamarea independenței României la 9 mai 1877 și consfințirea ei prin sîngele vărsat pe cîmpul de bătălie, a marcat sfîrșitul luptei seculare pe care poporul român a dus-o împotriva asupririi turcești, i-au întărit încrederea în realizarea năzuințelor lui arzătoare: unirea tuturor românilor într-un stat unitar, independent, democratic.

La începutul sălii următoare sînt expuse cîteva documente, fotografii și grafice care ilustrează dezvoltarea social-economică a României și Transilvaniei la începutul secolului al XX-lea. Astfel, după cum ne arată un grafic, numărul muncitorilor a crescut în România de la 52 487 în 1902 la 263 629 în 1913—1914, iar în Transilvania numărul lor era de 175 530 în 1900. Sînt expuse de asemenea decrete, apărute în Monitorul Oficial, de încurajare a industriei naționale.

În această sală este prezentată în contextul evenimentelor și formarea Partidului național român din Transilvania în 1881. Sînt expuse portrete ale fondatorilor acestui partid printre care George Barițiu, Ioan Rațiu, Vicențiu Babeș etc.

Atrage atenția vizitatorului un manifest original al Comitetului Central Executiv al P.N.R., „Către alegătorii români și sub-comitetele subcercuale din comitatul Aradului". În continuare, pe două panouri, este prezentată activitatea presei democratice în sprijinul luptei naționale. Fotocopii și ziare originale ca: „Tribuna", „Unitatea națională", „România iredentă", „Gazeta Transilvaniei", portretele lui I. Slavici, G. Secășanu, Iacob și Aurel Mureșanu, scrisoarea lui Mihail Kogălniceanu către Aurel Mureșanu și alte documente completează această temă.

Un alt panou este afectat creării Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România, în 1893. O fotografie mare reprezentînd delegații la Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. din 1894 domină panoul privind înființarea partidului. Se află expus proiectul de program apărut în ziarul „Munca" din 13 decembrie 1892. Cîteva documente atestă legăturile internaționaliste ale P.S.D.M.R.

Reținem un text care menționează că între mișcarea muncitorească și socialistă pe ambele versante ale Carpaților s-au dezvoltat legături continue în procesul luptei revoluționare. Este prezentat un montaj de ziare și reviste ca „Népszava", „Közeolet", „A munka öre", „Volkswille" etc. în care sînt menționate aceste legături.

Un tabel grafic marchează principalele centre locale social-democrate din Transilvania, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, printre care: Arad, Cluj, Orăștie, Timișoara, Tg. Mureș etc. Foarte important este un document (listă) descoperit la Brașov, în care sînt trecute toate ziarele și revistele mișcării socialiste din România care circulau în Transilvania.

O amploare deosebită a cunoscut, în ultimele decenii ale secolului trecut, mișcarea de eliberare națională și socială a românilor din Transilvania; pe cîteva panouri consacrate acestei probleme sînt expuse fotografii mari, privind acțiunile de masă ce au avut loc în Transilvania și în România în anii 1892—1894, documentele importante redactate de fruntașii transilvăneni ai luptei de eliberare a românilor, publicate în presă.

Următoarea sală este afectată mișcării memorandiste. Fotografii, documente originale oglindesc faptul că mișcarea memorandistă a populației românești din Transilvania pentru recunoașterea drepturilor sale sociale și naționale reprezintă acțiunea politică cea mai însemnată de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cu mare răsunet în România și în opinia publică europeană.

Sînt expuse portretele principalilor autori ai Memorandumului din 1892 printre care: I. Rațiu, Gh. Pop de Băsești, V. Lucaciu și fotografii originale din timpul procesului, deasupra cărora sînt scrise cunoscutele cuvinte ale lui Ioan Rațiu la proces: *„Existența unui popor nu se discută ci se afirmă"*. Tot în această sală sînt relevate acțiunile de solidaritate, care au avut loc în întreaga țară, cu mișcarea memorandistă. Pe alte panouri este marcată poziția mișcării muncitorești față de lupta socială și națională a românilor din Transilvania.

„Vom desrobi pe românii din Austro-Ungaria, ne vom vărsa sîngele pentru independența lor, dar împreună cu despotismul militar al străinului vom azvîrli despotismul burgheziei" scriau socialiștii din România în „Dacia viitoare".

„Sînt din toată inima cu românii din Transilvania, în lupta lor pentru dreptate și viață" scria din Franța, Emile Picot. Mersul înainte al societății românești, dezvoltarea economică, socială și culturală a țării determinau cu necesitate la începutul secolului al XX-lea, unirea într-un singur stat a poporului român. Aceasta era o necesitate nu numai în fața poporului român, dar și în fața altor popoare care se găseau în același stadiu istoric.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 4. Vedere generală la Alba-Iulia, 1 decembrie 1918.

Una din sălile mari din muzeu are ca început tocmai asemenea exponate, care subliniază puternicele acțiuni sociale și naționale desfășurate în această perioadă. De asemenea este marcată crearea secției române a Partidului Social Democrat din Ungaria și Transilvania. Dintre cele mai de seamă acțiuni sociale remarcăm răscoalele țărănești din 1907 și ecoul lor în Transilvania.

În continuare exponatele redau aspecte din dezvoltarea artei, științei și culturii în Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea.

Un alt grupaj de documente și fotografii se referă la izbucnirea primului război mondial.

Muncitorii organizați de P.S.D., au inițiat importante demonstrații și greve, care au culminat cu manifestația de la 13 iunie 1916 din Galați. Primul război mondial a avut un caracter imperialist dar poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotropire și anexiuni teritoriale. Sub presiunile puterilor Antantei, cercurile conducătoare din țară au hotărît intrarea în război alături de Antantă, care promitea sprijinul ei, în satisfacerea revendicării unirii Transilvaniei cu țara.

„Astfel participarea țării noastre în război alături de această coaliție — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România — *a coincis cu dorința arzătoare a maselor largi populare de a realiza unirea cu Transilvania, făurirea statului român unitar*".

Sînt evocate apoi faptele legendare ale ostașilor români în luptele de la Mărășești, Mărăști și Oituz din vara anului 1917.

Pe un panou special este prezentată victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 și importanța ei pentru proletariatul mondial.

Războiul, înfrîngerea militară a coaliției puterilor centrale și în primul rînd a imperialismului german, prăbușirea imperiului habsburgic și a imperiului țarist, au ascuțit la maximum contradicțiile orînduirii capitaliste, ceea ce a determinat apariția unor mari mișcări sociale și naționale, desfășurarea unor profunde transformări revoluționare, cu repercusiuni asupra evoluției ulterioare a numeroase state din Europa.

Exponatele acestei săli redau cronologic descrierea evenimentelor istorice premergătoare marelui act de la 1 decembrie 1918.

Pe un grafic sînt marcate momentele destrămării monarhiei austro-ungare și constituirea noilor state naționale.

După cum reiese dintr-un text, în toamna anului 1918 revoluția burghezo-democratică a cuprins Transilvania. Mișcările sociale pentru drepturi și libertăți democratice se împleteau strîns cu mișcarea de eliberare națională a poporului român, la care participau forțe sociale largi, rolul hotărîtor avîndu-l masele populare.

Este marcată în contextul evenimentelor crearea Consiliului național român la 29 octombrie

https://biblioteca-digitala.ro

1918. Remarcăm portrete și ziare originale ca „Românul", „Adevărul", „Gazeta poporului", „Unirea", „Socialismul" etc. care au pregătit propagandistic unirea Transilvaniei cu România. Pe o hartă sînt marcate principalele centre ale acțiunilor naționale și sociale din Transilvania în preajma lui 1918, principalele centre unde s-au constituit consilii și gărzi naționale, localități unde au avut loc greve la sfîrșitul anului 1918, comune din Transilvania, unde au avut loc acțiuni țărănești și s-au constituit consilii și gărzi naționale locale. Trei panouri sînt dedicate pregătirii Adunării Naționale de la Alba Iulia. Spicuim cîteva din titlurile ziarelor: „Către națiunea română", „Veniți la Alba Iulia", „Către toate consiliile naționale române". Fotografii semnificative cu delegați din diferite centre anunță marele eveniment.

Cel mai grandios panou din această sală și din muzeu este, cum e și firesc, panoul consacrat evenimentului de la 1 decembrie 1918.

O fotografie de mari proporții prezintă adunarea celor peste 100 000 de țărani, muncitori și orășeni. Vizitatorul este profund emoționat cînd recitește în documentele vremii hotărîrea Adunării expusă de Vasile Goldiș: *„Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania și Banat adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România"*... Mulți contemporani ai evenimentelor, trecînd prin fața exponatelor, își amintesc de uralele nesfîrșite care au răsunat atunci pe Cîmpul lui Horea.

Unirea Transilvaniei cu România, piatră de temelie în istoria poporului nostru, a creat cadrul statal al dezvoltării României moderne, a avut o puternică înrîurire asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării noastre. Înfăptuită în condițiile regimului burghezo-moșieresc, unirea nu a fost însoțită însă de satisfacerea deplină a aspirațiilor de dreptate socială a maselor populare, care au fost nevoite să poarte mai departe necontenite lupte de clasă pentru eliberarea de sub jugul exploatării.

Toate exponatele prezentate în continuare pînă în ultima sală sintetizează logic aceste aspecte ale luptei clasei muncitoare în frunte cu Partidul Comunist Român de-a lungul anilor 1921—1933, apoi lupta împotriva pericolului fascist, pentru unirea tuturor forțelor democratice ale țării, rezistența antifascistă din anii războiului hitlerist, culminînd cu victoria insurecției armate de la 23 August 1944.

Într-o grafică deosebită sînt prezentate apoi, sintetic, evenimentele trăite de contemporani de la victoria insurecției armate pînă în zilele noastre, marile realizări ale socialismului victorios din România.

Muzeul Unirii, așa cum este organizat, este un omagiu prețios pentru toți aceia care, prin creația, strădania, jertfa lor au făcut cu putință viața pe care o trăim noi astăzi.

MARTURII DESPRE UN GLORIOS EVENIMENT AL ISTORIEI NAȚIONALE

I. LUPESCU

În șirul manifestărilor consacrate aniversării semicentenarului unirii Transilvaniei cu România se înscrie și expoziția documentară organizată în București de către Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, cu concursul Arhivelor Statului.

Prin exponatele sale — documente originale sau copii tipografice, publicații și fotografii de epocă, cărți și reviste etc. — expoziția atestă că făurirea statului național unitar român, deziderat secular și cerință obiectivă a progresului economic și social-politic este rezultatul unui îndelungat proces de dezvoltare a societății pe pămîntul patriei noastre, a unui lung șir de lupte duse de masele muncitoare, de forțele progresiste ale societății, a mișcării de eliberare națională a poporului român.

Exponatele primelor panouri amintesc evenimentele cruciale ale primului mileniu. În spațiul carpato-danubian — marcat pe o sugestivă hartă — s-a format în primele veacuri ale erei noastre poporul și limba română ca rezultat al sintezei daco-romane și al asimilării altor populații. Aici, pe vatra strămoșească — unde se află statornic, împotriva furtunilor istoriei — poporul român s-a dezvoltat necontenit, a rezistat valurilor migratoare și a constituit primele formațiuni statale — cnezatele și voievodatele.

▶

https://biblioteca-digitala.ro

Marea
Adunare Națională
întrunită la
Alba-Iulia
în ziua de
1 Decemvrie 1918
Acte și documente.

Prima pagină din volumele de documente ale Unirii.

Aici s-au format ca rezultat logic al dezvoltării sociale, statele feudale de sine stătătoare Moldova, Țara Românească și Transilvania.

Întîlnirea în expoziție cu mărturiile istoriei: privilegii comerciale, acte de danie, tratate, harta centrelor comerciale, a drumurilor, vămilor și cetăților, a posesiunilor muntene și moldovene în Transilvania, cărțile și tipăriturile care au circulat necontenit pe ambele părți ale Carpaților, constituie dovada elocventă a faptului istoric, că între țările române surori au existat de la început și s-au dezvoltat permanent strînse legături economice, culturale, politice și militare. Pe fundalul acestei strînse conviețuiri a ars necontenit flacăra conștiinței unității de neam, de limbă, de cultură și de interese a poporului român.

Oglindind apoi acțiunile sociale mai importante — răscoalele țărănești împotriva asupririi feudale — documentele ilustrează pregnant tendințele spre unire a țărilor române, care s-au manifestat în evul mediu. În acest context se detașează exponatele de pe panoul consacrat unirii Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei în timpul lui Mihai Viteazul, moment important în lupta poporului pentru eliberarea de sub jugul străin, care a căpătat valoare de simbol, constituind pentru generațiile următoare atît de o parte cît și de alta a Carpaților, un statornic ideal politic.

Un grupaj de documente se referă la încorporarea Transilvaniei în imperiul habsburgic. Împotriva regimului autocrat imperial, pentru libertate națională și revendicări sociale s-a dezvoltat lupta comună a românilor, maghiarilor, secuilor și a celorlalte naționalități care au înscris neuitate pagini de eroism. Acestor fapte le stau mărturie relatările despre răscoalele din timpul lui Francisc Rakoczi al II-lea, cele conduse de călugărul Sofronie ca și marea răscoală din 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan, care a avut un puternic ecou în Moldova, Țara Românească precum și pe plan european.

Este expus, de asemenea, actul fundamental al mișcării pentru emancipare națională a populației românești din Transilvania de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, *Supplex libellus valachorum* — primul program politic al luptei de eliberare națională a românilor transilvăneni și unul din primele manifestări majore ale ideologiei naționale.

Deosebit de semnificative sînt panourile ce cuprind, alături de fotografii și portrete, principalele scrieri ale cronicarilor români ca și ale celor maghiari și sași din Transilvania, ale reprezentanților școlii ardelene, ale generației de cărturari din epoca revoluției de la 1848 și a Unirii din 1859, mărturii despre tradițiile progresiste, democratice, umaniste din cultura românească, despre rolul său militant în realizarea aspirațiilor fundamentale ale poporului nostru, în înfăptuirea dezideratului libertății naționale și al progresului social.

Exponatele demonstrează că ideea libertății naționale, a unirii țărilor române a cuprins inimile și voința unor largi pături sociale, a forțelor politice înaintate. Ea și-a pus amprenta asupra marilor evenimente istorice din veacul al XIX-lea. În documentele referitoare la mișcarea revoluționară din 1821, în programele revoluției de la 1848 din țările române, în lucrările și cuvîntările conducătorilor acestei revoluții răsună cu forță ideea libertății naționale, a unirii. Ea a fost exprimată cu deosebită claritate și putere de masele adunate în mai 1848, pe Cîmpia Blajului, cînd au cerut într-un glas *„vrem să ne unim cu țara"*.

Prin Unirea Principatelor Române de la 1859, eveniment oglindit în expoziție pe un panou special, deziderat purtat prin veacuri de generații întregi a devenit un fapt istoric, punct de plecare în formarea statului național român unitar.

Realizarea Unirii Principatelor și dobîndirea independenței de stat, în urma participării României la războiul ruso-româno-turc din 1877, au avut un puternic ecou în Transilvania.

Pe fiecare panou întîlnim mărturii documentare care sintetizează evenimente deosebite: activitatea unor societăți științifice și culturale ca „Astra", „Liga culturală", „Societatea Transilvania" etc. Expoziția cuprinde materiale ilustrative despre puternica mișcare memorandistă

https://biblioteca-digitala.ro

din anii 1892—1894, acțiunile de solidaritate din întreaga țară cu această mișcare ca și ecoul său internațional.

Oglindind istoria primelor decenii ale noului veac, materialele din expoziție reliefează în continuare că, o dată cu mersul înainte al societății românești, în fața poporului român — ca și în fața altor popoare din centrul și sud-estul Europei care se aflau sub dominație străină — se impunea cu necesitate realizarea statului național unitar de sine stătător. Presa vremii, documentele de arhivă, programe, procese-verbale și rezoluții ale unor partide, organizații politice și culturale consemnează că înfăptuirii acestui înalt deziderat îi erau consacrate acțiunile comune ale muncitorilor, țăranilor, oamenilor de artă, știință și cultură, ale întregului popor român, de o parte și de alta a Carpaților.

Materialele demonstrează că luptele sociale și de eliberare națională s-au intensificat în timpul primului război mondial imperialist.

Sub impulsul înfrîngerilor militare, al triumfului Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a deschis epoca victoriei socialismului și comunismului, ale luptelor sociale și mișcărilor de eliberare națională ale popoarelor, imperiul habsburgic anacronic se destramă, constituindu-se un șir de state independente.

O mare parte a expoziției este consacrată evenimentelor din toamna anului 1918, cînd revoluția burghezo-democratică a cuprins Transilvania. Materialele amintesc acțiunile greviste și demonstrațiile de la Arad, Cluj, Brașov, Timișoara, Valea Jiului și din alte centre, despre constituirea Consiliilor muncitorești, a Consiliului Național Român, a Consiliilor locale și gărzilor naționale.

Documentele demonstrează că lupta maselor populare din România și Transilvania din 1918 se încadrează în mișcarea popoarelor europene pentru autodeterminare națională și lichidarea dominației străine.

Panoul central care domină sala este consacrat Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Cei peste 100 000 de participanți din toate colțurile Transilvaniei și României la Marea Adunare de acum o jumătate de veac au adoptat într-o atmosferă de puternic entuziasm rezoluția care consemnează unirea Transilvaniei cu România, principiile democratice care au stat la baza acestui act, sentimentele de prietenie ale poporului român față de celelalte popoare.

Parcurgerea documentelor din expoziție relevă că unirea Transilvaniei cu România nu a fost actul cîtorva persoane sau grupuri izolate, ci opera întregului popor, a întregii noastre națiuni.

Împlinind o aspirație de veacuri a poporului român, unirea din 1918 a avut urmări de mare însemnătate pentru întreaga evoluție economică, politică, socială și culturală a țării.

EXPOZIȚIA „ARTA POPULARĂ DIN ROMÂNIA" DE LA ALBA IULIA

MILCANA PAUNCEV, HEDVIGA FORMAGIU, GH. NISTOROAIA

Bătrîni din Sebeș.

Cu prilejul sărbătoririi semicentenarului Unirii în cadrul manifestărilor cultural-artistice organizate la complexul muzeal din Alba Iulia, Muzeul de artă populară al R.S. România a deschis o expoziție de artă populară românească.

Expoziția ilustrează unitatea culturii populare de pe întreg teritoriul patriei noastre și prezintă publicului vizitator creația artistică, deosebit de originală, bogată și de mare valoare a poporului român și a naționalităților conlocuitoare.

Spre a demonstra mai pregnant teza enunțată, arta populară este prezentată pe genuri, în cadrul ▶

https://biblioteca-digitala.ro

cărora sînt urmărite elementele de unitate ale creației populare.

O a doua parte a expoziției prezintă arta populară din zonele etnografice ale județului Alba. Realizarea acestui obiectiv s-a concretizat prin integrarea creațiilor artistice populare din județ, în expunerea pe genuri și în organizarea unei secții speciale, care va constitui nucleul viitoarei secții de etnografie și artă populară a Muzeului din Alba Iulia. În acest sens s-au făcut cercetări și achiziții complexe de către un colectiv de specialiști ai Muzeului de artă populară al R.S. România, Muzeului etnografic al Transilvaniei și ai secției de etnografie a Muzeului din Alba Iulia. Organizarea acestei expoziții este un omagiu adus memorabilului eveniment al Unirii Transilvaniei cu România, ce a avut loc în orașul Alba Iulia la 1 decembrie 1918.

Tematica expoziției se desfășoară într-un spațiu de 26 săli (cca 1 000 m²), ilustrînd amplu problematica propusă.

Primele două săli introduc vizitatorul în ambianța artei populare, prin interpretările plastice ale unor mari artiști ca Brâncuși și Matisse, printr-un vitraliu și o hartă decorativă — sugestivă, sintetizare a unității ornamenticii populare — cît și prin o serie de texte ale unor personalități de seamă ale vieții politice și culturale românești.

Întîietate în ilustrarea ideii de bază a expoziției i se acordă olăritului — meșteșug de tradiție milenară, ale cărui produse demonstrează în timp și spațiu continuitatea și unitatea culturii populare de pe întreg teritoriul patriei noastre.

Ceramica nesmălțuită — păstrătoare a elementelor tradiționale străvechi și autohtone — se impune prin puritatea și eleganța formelor, mijlocind vizitatorului înțelegerea tematicii expoziției. Sînt prezente forme specifice ale olăriei nesmălțuite — roșii și negre — din centrele Săcel, Lăpuș, Leheceni, Bîrsa, Săsciori, Biniș, Tg. Jiu, Corbeni, Marginea ș.a.

În continuare, păstrînd repartiția pe centre în cadrul provinciilor, este expusă ceramica smălțuită de Hurez, Oboga, Argeș, Kuty, Rădăuți, Vama, Valea Izei, Birgău, Saschiz, Făgăraș, Făget etc.

Prin gingășia decorului și strălucirea smalțurilor se impune prețiozitatea ceramicii oltenești, reprezentată de vechea și noua olărie de Hurez, în contrast cu cea de Oboga, care se remarcă prin claritatea și vioiciunea ornamentului.

Ceramica muntenească se distinge prin coloristică, decorul fiind întru totul subordonat petelor de culoare.

Muzeografic, aceste particularități artistice ale exponatelor au fost evidențiate prin gruparea contrastantă a diverselor centre și a varietății formelor în cadrul acestora.

Aceleași principii muzeografice au stat la baza expunerii și a celorlalte genuri de artă populară.

În altă ordine de idei, prezentarea unor vase cu brîie alveolate exprimă unitatea și toto-

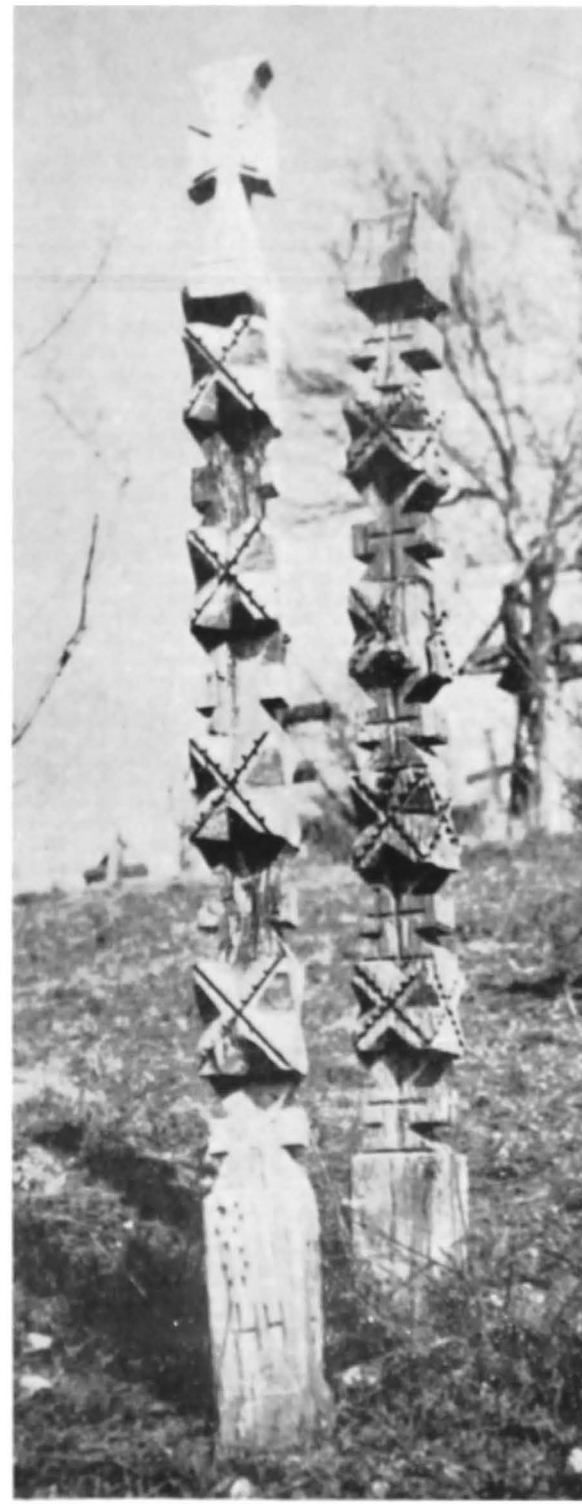

Stîlpi de mormînt →

https://biblioteca-digitala.ro

dată continuarea tradițiilor străvechi ale ceramicii de pe cuprinsul țării noastre.

Expunerea continuă cu creații în fier și metal, care pînă acum nu și-au găsit o pondere corespunzătoare valorii lor în expozițiile de artă populară. Acest gen, atît de rigid în aparență, își datorează frumusețea formelor și a liniei omului care a reușit în procesul muncii să supună rezistența materialului forței sale creatoare. Obiectele din metal sînt grupate pe criteriul utilității, subliniindu-se ingeniozitatea rezolvărilor funcționale și artistice.

Trecînd de la sobrietatea coloristică a metalului, expoziția oferă o exuberanță cromatică a țesăturilor de interior. Materialul expus, grupat pe categorii — lepedeie, fețe de pernă, fețe de masă, ștergare — scoate în evidență unitatea tehnică, ornamentală, cromatică și stilistică a acestui gen de artă populară. Alături de exponatele cu decor realizat în tehnica alesului în războiul de țesut, tehnică ce imprimă o stilizare a motivului ornamental, broderiile se individualizează printr-o exprimare artistică mai liberă. Cîteva unelte de lucru prezente în sălile cu textile trădează legătura intimă dintre creator — unealtă — creație.

În concepția muzeografică s-a avut în vedere o ritmare a impresiilor și a emoțiilor estetice pe care le provoacă creațiile artistice populare asupra vizitatorilor, alternînd genuri care excelează prin cromatică cu altele care se impun prin frumusețea liniei, sobrietatea culorilor și masivitatea volumelor.

Astfel, textilelor folosite pentru organizarea interiorului le succede creația artistică în lemn, prezentă prin elemente de arhitectură, mobilier, obiecte de uz casnic și unelte.

Complexa manifestare a fanteziei și posibilităților creatoare ale poporului este pe deplin resimțită în prezentarea portului popular, deosebit de unitar în varietatea sa, păstrînd, prin continuarea celor mai vechi tradiții, caracterele specifice diferitelor zone. Selecționarea și expunerea portului urmăresc pe de o parte ilustrarea acestei idei, iar prin gruparea anumitor categorii de piese de port — se accentuează elemente comune întregului teritoriu al țării noastre. Astfel pornind de la elemente comune de croi ale cămășilor este evidențiată unitatea concepției decorative în distribuirea și dozarea cîmpilor ornamentali și concentrarea ornamentului, în special pe mîneca cămășii, fapt concretizat în expunerea grupată a cămășilor cu altiță, cu table, cu mîneca răsucită. De asemenea sînt prezentate într-o unitate expozițională ștergarul de cap și marama ca principale piese de podoabă a capului pentru femeile măritate.

Trecînd de la port, care se remarcă prin compoziție pe volum — fiecare piesă componentă fiind întotdeauna gîndită atît cromatic cît și în cel mai mic detaliu ornamental în funcție de ansamblu, vizitatorului i se oferă prin prezentarea cergilor o compoziție bazată pe ritm liniar — dungi variat dimensionate și cu alternanțe cromatice. Simplitatea sistemului ornamental este susținută de factura țesăturilor de lînă, în care materia primă își manifestă din plin calitățile sale.

Compoziției liniar ritmate a cergilor îi urmează în desfășurarea expoziției compoziția ornamentală mai complexă a scoarțelor. Elementele ornamentale, subordonate întregului, fie ele oricît de variate, sînt aci în strînsă legătură unele cu altele, alcătuind un tot unitar ce reliefează caracterul pictural al acestor creații, realizat și prin posibilitatea oferită de diversele tehnici de lucru, care permit întrepătrunderi de culori și nuanțări de mare subtilitate.

Alături de scoarțele a căror compoziție gravitează spre un punct central, se pot admira lăicerele, la care se repetă compoziția liniară a cergilor, îmbogățită cu alternanța de elemente ornamentale.

Ambianța și căldura interiorului este sugerată de cele cîteva piese de mobilier, prezente alături de cergi și scoarțe.

Pictura pe sticlă, apreciată pentru calitățile sale decorative, deosebit de expresive, este bogat reprezentată în expoziție printr-o suită de icoane specifice centrelor din județul Alba și din întreaga Transilvanie.

Vizitatorul își întregește imaginea asupra picturii populare, privind icoanele zugrăvite pe lemn sau frescele populare de la Bucerdea-Alba, din secolul al XVIII-lea.

Plasticii populare i se încadrează și stîlpii funerari din împrejurimile Albei, care, adoptînd formele sculpturii, exprimă ideea de continuitate a ființei omului.

Cu formele superioare de exprimare a spiritualității populare se încheie privirea de ansamblu a expunerii de sinteză a artei populare din România și se trece la o analiză a complexității fenomenelor artistice populare din zonele județului Alba, moment marcat de harta județului, realizată în tehnica populară a picturii pe sticlă.

Pentru a evidenția complexitatea fenomenului de artă populară, aplicat la zonele din județ, s-a recurs, din punct de vedere muzeografic, la prezentări de ansamblu, exponatele fiind grupate funcțional, subliniindu-se legătura lor organică.

Ca o completare a ideii unității, urmărită în expunerea pe genuri a artei populare românești, în această parte a expoziției este exprimată varietatea artistică în cadrul unității stilistice zonale.

Această manifestare muzeografică de amploare, realizată de colectivul Muzeului de artă populară al R.S. România *, constituie o demonstrație a valorii estetice și de conținut a artei populare din țara noastră și totodată un mijloc eficient de popularizare și valorificare a nesecatului tezaur artistic popular.

---

* Grafica expoziției a fost realizată de Vladimir Șetran.

https://biblioteca-digitala.ro

CASA KOGĂLNICEANU

Istoricul unui monument național

GHEORGHE BĂILEANU

Casa în care a locuit, a creat și a activat mulți ani M. Kogălniceanu, unul dintre cei mai de seamă oameni de stat ai României moderne dintr-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, reprezintă un monument național de prim rang. Istoricul ei aduce completări și asupra datelor biografice; fiecare parte din acest imobil evocă momente de inspirată muncă închinată înfăptuirii unei grandioase opere care stă la temelia României moderne.

Tatăl lui Mihai, Ilie Kogălniceanu (1787—1856)[1], căsătorit cu Catinca Stavilă, a primit la 1818 de la Mihai Hermeziu casele sale din Iași în mahalaua Munteniei de mijloc, construite la 1807—1808, azi pe str. Kogălniceanu nr. 11 (9—13), în schimbul moșiei Crucești pe Cogîlnic, plus suma de 4000 lei. Schimbul operat între familiile înrudite Hermeziu[2] și Stavilă a ciștigat în valoare prin locul cumpărat de aga Ilie de la Iordache Boian, precum și prin noile construcții și îmbunătățiri[3].

Din aceste case părintești, Kogălniceanu, la vîrsta de 10 ani, venea să învețe la locuința lui V. Alecsandri. În nuvela *Vasile Porojan*, Alecsandri arată că în casele kogălnicene funcționa la 1826 pensionul francez „monsiё et madame Garé", unde tînărul Mihai, înainte de a intra la pensionul de la Miroslava[4], luase lecții de franceză.

Cheltuielile pentru studii, achiziții de cărți, numeroase călătorii, organizări de tipografii și edituri, diverse publicații, dar mai ales activitatea politică a lui Mihai, au angajat între 1834—1850 sume importante, încît aga Ilie a trebuit să transfere fiului său cîteva moșii[5], iar la 10 noiembrie 1851 să vîndă la mezat, lui Iancu Al. Cantacuzino, casa mare cu 4000 galbeni zimțați[6]. Atunci hotarnicul Colin Chirilovici, măsurînd locul lui Ilie Kogălniceanu, i-a găsit perimetrul de 135 stînjeni și o palmă, terenul megieșindu-se „la vale spre fund, cu locul caselor doftorului Vîrnav, cumpărate tot de la aga Ilie"[7]. Din actele ulterioare aflăm că terenul avea următoarele construcții: a) casa mare pe temelii de piatră cu 9 odăi, 1 antreu și la demisol 3 odăi, 1 gherghir și 1 cămară; b) casa veche, în care au locuit părinții lui Mihai, transformată ulterior în atenanse și compusă din 5 odăi și 1 cămară; c) un hambar din scînduri cu o pivniță pietruită; d) un grajd cu șură și heiuri; e) o casă din vălătuci cu 3 odăi și 1 magazie; f) o fîntînă pietruită și g) o grădină cu pomi fructiferi în mijlocul căreia se afla un pavilion din cărămidă și lemn. De-a lungul străzii Kogălniceanu se întindea un zid din piatră acoperit cu tablă, pe restul împrejmuirii fiind un zăplaz de scînduri[8].

Iancu Al. Cantacuzino a ipotecat casa pentru 1200 galbeni[9], și după patru ani a vîndut-o (actul 1964/1855) lui Mihai Kogălniceanu cu 5000 galbeni și sarcinile care o grevau. Sub efectele vînzării provizorii, Kogălniceanu nu s-a deplasat și a continuat să locuiască în această casă, consolidînd proprietatea, care a ajuns la o suprafață de 6300 mp (casa principală 340 mp, atenanse noi 182 mp).

Din acest loc, ca elev, Kogălniceanu a început colecționarea vechilor documente, a plecat la studii în Franța (1834—1835) și în Germania (1835—1838); aici a adresat scrierile sale epistolare și după 1838, frămîntat de profunde idei democrate, tot de aici a început lupta sa ideologică și politică. În această casă el a pus la cale cu V. Alecsandri, C. Negri, Al. Russo și alții, mișcarea împotriva servituților, luînd contact cu organizațiile revoluționare conduse de N. Bălcescu în Țara Românească și cu

[1] Ilie K. căminar 1825, spătar 1826, vistiernic și agă („Surete și Izvoade", X, 278, 280). Fiu al postelnicului Ion Kogălniceanu căsătorit cu Smaranda Bantăș, Ilie a avut 8 copii, printre care și pe Mihail Kogălniceanu. (În catastiful Iașilor din 1755, casa lui Vasile Kogălniceanu se afla în Trapezănărie lîngă Barnovschi, în care locuia și doftorul Enache „ot dom Kogălniceanu" („Rev. Ioan Neculce", I, 34).

[2] Ecaterina Jora căsătorită cu colonelul Iorgu Scorțescu Hermeziu a avut pe Maria căsătorită cu Krupenski. Ecaterina s-a recăsătorit cu M. Kogălniceanu.

[3] Procura nr. 1324/1888 Notariat Trib. Ilfov.

[4] La început a învățat și la pensionul lui Victor Cuenin.

[5] Trib. Iași, S. III, prin actul nr. 914/1850 transferă moșiile Serivoleni, Brătuni și Drăniceni. În 1854 lui M. Kogălniceanu i se vînd moșiile Zahorna și Măreței (Văiuța) pentru achitarea creditorilor.

[6] Divanul Moldovei, confirmarea nr. 1053 din 10.XI.1851, provizor.

[7] Arh. Stat. Iași, Tr. 1779, Op. I 2024 nr. 423/1851.

[8] Trib. Iași S. III, Ordonanța de adjudecare nr. 26/1894.

[9] Creditorii fiind: aga Dim. Lupu, Costea Polieni, Manolache Sălceanu etc.

▶

https://biblioteca-digitala.ro

cele din Transilvania. În această casă a păşit Zaharia Moldovanu, vestitul agitator al revoluţiei paşoptiste, luptătorii Anastasie Panu, M. Ştefănescu, S. Bontaş, St. Racliş, Iordache Lambrino etc., care, sub conducerea lui Kogălniceanu, au difuzat protestele împotriva abuzurilor stăpînirii. Aici veneau patrioţi şi revoluţionari ca: Răducanu-Rosetti organizatorul insurecţiei din ţinuturi, V. Sturdza, Al. Sturdza, C. Hurmuzake, V. Canta, N. Ghika etc. şi cu toţii demascau pe reacţionari, menţinînd flacăra combativităţii împotriva antiunioniştilor.

Kogălniceanu a părăsit forţat locuinţa sa în timpul surghiunului de la Mănăstirea Rîşca şi în timpul revoluţiei de la 1848.

După patru ani de zbucium, o viaţă de statornicie şi-a făcut drum în locuinţa sa. La biserica Buna Vestire, în ziua de 10 noiembrie 1852, a avut loc căsătoria polcovnicului Mihail cu Ecaterina Jora văduvă[10], după care recepţia a continuat în casa mirilor. Ca urmare, în anii 1852—53, cînd Kogălniceanu a îndeplinit unele funcţii publice, soţia sa a făcut onorurile numeroşilor musafiri, printre care Gr. Ghica Vodă, Al. I. Cuza, Gr. Cuza şi alţii.

În 1856, M. Kogălniceanu a constituit societatea „Unirea", a susţinut pretutindeni cu fermă convingere punctul de vedere al unioniştilor şi, cu deosebire, în faţa acelora care au păşit pragul casei sale: H. Desprez, A. Ubicini, Saint-Marc-Girardin, vestitul profesor filo-român Edgar Quinet, Thibauld, Lefevre, Paul Bataillard, J. A. Vaillant etc., francezi pe care i-a tonicizat, punîndu-le la dispoziţie documentarea necesară popularizării importanţei politice a Principatelor peste hotare. Tot aici a iniţiat Comitetul electoral al Unirii, iar cînd caimacamul N. Conache-Vogoride a reprimat partida unionistă, Kogălniceanu, Alecsandri şi Rallet au plecat revoltaţi spre Bucureşti să aducă fapta la cunoştinţa comisarilor puterilor străine.

În casa lui, unde se cultivau virtuţile clasice, prietenia şi patriotismul, au fost primiţi reprezentanţii puterilor garante: Basily, comisarul Rusiei, Richthofen, comisarul Prusiei; iar cînd Talleyrand şi Benzi au susţinut pe faţă libertăţile de exprimare ale poporului, au fost aclamaţi îndelung de numeroase grupe de ieşeni.

Apoi, cînd clăcaşii şi răzeşii, executînd consemnul acestui mare şef, s-au abţinut de la vot, impunînd anularea scrutinului şi realegerea fruntaşilor unionişti V. Mălinescu, C. Negri, Al. I. Cuza şi Anastase Panu — Kogălniceanu, întruchipînd simţămintele revoluţionare, a fost condus cu ovaţii la locuinţa sa. Alte manifestaţii populare au condus în triumf pe Kogălniceanu în incinta curţii sale după desfiinţarea clăcii şi obţinerea cuceririlor în favoarea ţărănimii.

[10] Ofiţerul Stării Civ. Iaşi nr. 598/1888 redactat după matricola Bisericii din 1852. Prin Iorgu Scortescu Hermeziu (cu care a avut pe Maria şi Neculai) Ecaterina se înrudeşte cu soţia dr-lui Const. G. Mîrzescu.

I-au mai trecut pragul casei Victor Place consulul Franţei, Henry Churchill, consulul Angliei, domnitorul Al. I. Cuza cu suită şi tot de aici au pornit mapele cu reformele din anii 1863—1864.

Înfrîngîndu-şi amărăciunea M. Kogălniceanu s-a retras vremelnic, după 1865, din arena politică, menţinîndu-şi neştirbită forţa animatoare şi aceeaşi fertilă împerechere între capacitatea ideilor şi dinamismul acţiunii.

Ca ministru de interne (1869—1870), domiciliul i-a fost la Iaşi şi reşedinţa la Bucureşti[11]. În aprilie 1869 principele Carol I, condus de Gh. Mîrzescu, prefectul de Iaşi, şi de Gr. Sturdza s-a oprit la casa lui Kogălniceanu din Iaşi, unde a locuit, imobilul fiind special amenajat şi interioarele luxos mobilate.

Situaţia internă a dus în 1874 la formarea coaliţiei de la Mazar-Paşa, ai cărei reprezentanţi din Iaşi[12] s-au întrunit în casa lui Kogălniceanu.

După un an, de sub acelaşi acoperămînt, poularul om politic a dat o mare bătălie electorală. Apoi, din 1876 ca ministru de externe, el s-a consacrat pregătirilor diplomatice, administrative şi militare, ale războiului de independenţă. La 9 mai 1877, în apogeul izbînzii, Mihai Kogălniceanu a proclamat în Parlament independenţa României.

„ Conu Mihalache " şi-a depănat ultimii ani ai vieţii în aceeaşi casă din Iaşi, de unde se ducea pe dealul Bogheanului, la via să de la Socola, într-un cupeu mic tras de un cal. Amintirile Catincăi, care venea cu tatăl ei la acest conac, au fost recent date la iveală, arătînd bunătatea, iubirea şi prietenia acestui om luminat[13].

Şubreda sănătate a lui conu Mihalache, ca şi a soţiei sale, s-a înrăutăţit către anul 1888. Pentru a face faţă îngrijirilor necesare, el a ipotecat casa pentru 40 000 lei la Creditul Funciar Urban garantînd totodată prin ipotecă de rangul al II-lea, dota soţiei sale de 23 500 lei[14].

Kogălniceanu s-a sfîrşit la 20 iunie 1891 la Paris. Transportat la Iaşi, în oraşul său, el a fost îngropat la Eternitatea.

Mihai Kogălniceanu a avut şapte copii, din care, trei dispărînd de tineri, au rămas în viaţă patru: Constantin, fost consul general al României la Salonic şi Cernăuţi, Vasile, publicist şi deputat domiciliat la Bucureşti, Ion decedat

[11] La Bucureşti locuia pe Şoseaua Kiseleff. Avea două moşii Răpele — Huşi cu via Corni şi Hiliţa — Iaşi, totodată posedînd consecutiv via de la Socola (actualmente Gostat) şi casa Neuschotz cu via de la Copou, care a trecut apoi în proprietatea Daniel şi M. Sadoveanu, actualmente folosită de Centrul de Lingvistică al Academiei.

[12] Gh. Mîrzescu, D. A. Sturdza, A. D. Holban, Al. I. Gheorghiu, col. N. I. Iamandi, D. Cozadini şi alţii.

[13] Dumitru Ignea, *În preajma lui Kogălniceanu. Amintiri din amintiri*. „Iaşul Literar", nr. 9, sept. 1967, p. 46—48.

[14] Trib. Iaşi S. III, Jurnal nr. 2541/16.V.1888.

https://biblioteca-digitala.ro

în 1892 și Lucia, căsătorită succesiv cu Vîrnav Liteanu, Gh. Beldiman și Leon Bogdan[15].

Pentru vechea datorie, casa Kogălniceanu a fost scoasă la vînzare în 1895 de Creditul Funciar Urban. Ecaterina a somat pe succesori[16] să lichideze datoriile ipotecare, după care imobilul a fost adjudecat asupra ei. Apoi, substituindu-se soțului decedat pentru garantarea împrumuturilor, Ecaterina și fiica sa Lucia au dobîndit dreptul de a continua habitațiunea casei[17]. După un an datoriile au fost lichidate și Creditul Funciar Urban a radiat ipotecile.

Ecaterina Kogălniceanu încetînd din viață în 1907, casa a garantat noile datorii făcute de Jeanna Weibeck, fiica lui Ilie, la bancherii din Iași, după care a fost definitiv adjudecată, la 29 noiembrie 1913 asupra Luciei L. Bogdan, pentru suma de 48 000 lei[18]. Pînă în anul 1918 noile ipoteci au fost și ele radiate, încît, la cererea de ieșire din indiviziune a lui N. Krupenski, nepotul Ecaterinei M. Kogălniceanu, Lucia Bogdan putînd cumpăra părțile indivize ale moștenitorilor a rămas unica proprietară a valorosului imobil istoric[19].

Cu reședința de vară la Dobreni-Piatra-Neamț, Lucia Bogdan a locuit și acest imobil pînă în 1918, cînd l-a închiriat Ministerului de Război, pentru Curtea Marțială, iar în 1920 ea a vîndut, liberă de orice sarcină, întreaga proprietate: terenul, casele și atenansele, Societății „Ocrotirea Orfanilor din Război", pentru suma de 60 000 lei[20]. Noua societate proprietară a dărîmat vechile atenanse și a construit în curte trei imobile cu etaj, pentru sediul ei central pe țară, un orfelinat cu 60 de locuri, iar casa Kogălniceanu, menținută în forma inițială și întreținută cu conștiința trează a importanței ei istorice a servit pentru birourile regionalei orfanilor și pentru locuința directoarei.

Toate clădirile din incinta Kogălniceanu, prin autodizolvarea Societății I.O.V.R. în 1934, inclusiv casa istorică, au fost transferate Epitropiei Institutelor școlare „Gh. Mîrzescu"[21], persoană juridică întemeiată în 1927 cu scopul de a continua asistența școlarilor și a funcționarilor din justiție. Pentru atingerea scopurilor statutare, clădirile din incinta Kogălniceanu au asigurat „prin închiriere" o parte din veniturile necesare marelui cămin de pe Calea 23 August nr. 35, proprietatea menționatei Epitropii.[22]

Războiul a produs un mare dezastru acestei instituții. Clădirile din incinta Kogălniceanu au fost așa de grav avariate, încît Epitropia Institutelor Școlare, negăsind mijloacele de redresare, s-a aflat pe pragul desființării. Bombardamentele au distrus jumătate din casa istorică[23].

Ales de adunarea generală președinte și epitrop al acestei Instituții, semnatarul prezentului studiu s-a aflat în fața unor ruine[24].

În mai puțin de opt luni, s-au refăcut clădirile din incinta Kogălniceanu; dar, în timp ce se salva casa istorică, celelalte clădiri au fost complet distruse. Din casa istorică s-au putut conserva: ușile cu lambriuri surmontate, ferestrele cu obloane și gratii, nișele și dulăpioarele din pereți, sobele, dușumelele, părți din ornamente și cîteva cremoane cu cifru, construcția din 1807 în forma ei originală.

La 15 ianuarie 1947, în casa lui M. Kogălniceanu, astfel refăcută, s-a pus în funcțiune un colegiu universitar de găzduire și prima cantină pentru corpul didactic, muncitori și funcționari, creată în Iași după război.

Ulterior, o decizie a Comitetului provizoriu al Orașului Iași (cu nr. 66 din 20 iulie 1949), a trecut Instituția asupra Centrului de asistență studențească și în interioarele ei s-au adăpostit succesiv căminele Politehnicii, Universității și Planificării. Din 1954 incinta Kogălniceanu a fost afectată căminelor Institutului de medicină. De atunci, diferitelor încăperi ale clădirii li s-au dat întrebuințări improprii, care au dus la degradarea construcției.

În 1955 imobilul Kogălniceanu a fost declarat Casă memorială; în 1956 la bicentenarul Spitalului clinic și în 1960 la centenarul Universității, custodele ei a montat, în două încăperi, expoziții cu documente și mobilier care au aparținut marelui om de stat, iar autoritățile locale au fixat un basorelief de marmură pe zidul exterior. Între 1960 și 1963, în interioarele casei se mai menținеau panouri cu fotomontaje și texte, în anul 1968 imobilul ajungînd să fie înscris pe noul tabel oficial al monumentelor istorice, poziția 3/199 a D.S.A.P.C.-ului Iași.

Cel puțin de aici înainte, istoricul imobil ar fi trebuit să beneficieze de grija acelor organe locale a căror îndatorire este să protejeze monumentele istorice apărate prin lege și să fie ferit de excesele utilitariste ale celor interesați. Lucrurile s-au petrecut altfel. În timp ce un an (1964—1965) s-a lucrat pentru repararea fațadei, a acoperișului, a igheaburilor, benefi-

---

Ion a avut pe Mihai, întemeietorul Fondației culturale „Mihail Kogălniceanu", iar acesta pe Ilie, domiciliat la București și pe Jeanna decedată în 1950. Lucia a avut pe Emanuela căsătorită cu un Ghika. Pe lîngă prețiuni asupra filiațiunii, scrisorile ce mi-au fost adresate de Ilie precizează locurile unde s-ar mai găsi obiecte Kogălniceanu pentru crearea casei memoriale, fapt pentru care-i mulțumesc și pe această cale.

[16] Trib. Iași S. III, Ordonanța de adjudecare nr. 26/11.I. 1895, transcr. 750/1895.

[17] Ibid. transcr. Ordonanței și Pr. Verb. 247/1895 al corpului portărelor de punere în posesiune.

[18] Trib. Iași S. III, Sentința civ. 74/29.XI. 1913.

[19] Corpul portărelor Iași, Pr. Verb. 78/1918, posesie definitivă.

[20] Trib. Iași S. III, transcr. 971/27.II. 1920.

[21] Monitorul Of. 287/12.XII. 1934, p. 7851.

[22] Chiriașii casei Kogălniceanu au fost: E. Grecianu, V. Hudici, Gr. Scorpan, Filip Galitz, P. Malcoci și chiriașcustode Gh. Băileanu din 1956.

[23] Proc. verb. nr. 26/10—12.VI.1945 în Condic. Consiliului Epitropiei I. Sc.

[24] Darea de seamă de Gh. Băileanu în Condica Adunării g-le proc. verb. 57/1946, p. 87—125, unde se face și descrierea situației ieșene.

https://biblioteca-digitala.ro

ciarul temporar al imobilului — Institutul de medicină — a dispus în 1967 înlocuirea podului cu planşeu de beton armat[56], ceea ce a distrus reparaţiile efectuate cu doi ani în urmă. Aceleaşi excese au împiedicat pe executanţii neiniţiaţi să înţeleagă că modificarea interioarelor denaturează monumentul şi îi ştirbeşte din valoarea sa istorică.

În acelaşi timp s-a făcut uitată rezoluţia Direcţiei Monumentelor Istorice din 5.V.1967, în care se precizează că se *„vor menţine elementele decorative şi tîmplăria, formele iniţiale nu se vor schimba, cercevelele şi tocurile vor respecta profilele originale"*[56].

Pentru un cercetător-muzeograf care urmăreşte cu migală restaurarea unei stucaturi ori reconstituirea cuielor ţigăneşti bătute în podelele unei case vechi, — înlocuirea uşilor de stejar garnisite cu feronerie românească, a ramelor originale, a ferestrelor cu obloane etc. cele operate la casa lui Kogălniceanu îl miră şi apar tuturor ca un fapt de necrezut.

Ignorînd valoarea casei, adăpost al unei întregi perioade istorice şi a unei strălucite pleiade de mari personalităţi a secolului trecut, diferiţi oameni întreprinzători prezintă autorităţilor locale avantajele pe care le-ar aduce suprazidirea unui etaj pentru amenajarea unui bar, a unei terase etc.!

Felul în care a fost tratat acest imobil constituie un act anti-patriotic căruia trebuie să i se pună capăt, înainte de a fi prea tîrziu.

Denaturările stilului original, folosirea imobilului pentru activităţi semi-sportive (antrenamente, repetiţii de dansuri populare) sau ca depozit şi magazie, pot echivala în timp cu distrugerea de fapt a clădirii. Încă nu e tîrziu ca organele competente să ia măsurile cele mai categorice pentru consacrarea casei lui Mihai Kogălniceanu.

Era firesc ca pînă la această dată în casa lui Kogălniceanu să fi fost organizat un muzeu memorial, propunere susţinută în presă în repetate rînduri[57]. Această casă memorială, lăcaş de cultură ar trebui să adăpostească o bibliotecă, săli de expoziţie, o sală de conferinţe, adică să fie organizată după criteriile unui monument istoric şi cultural aşa încît să împletească destinele viitoare ale poporului, cu trecutul său glorios.

[56] Podul era construit pe 80 grinzi de 25—30 cm grosime, fixate prin scoabe şi cuie ţigăneşti de 15 cm lungime, toate găsite în perfectă stare. Podul compartimentat pe casete cu dușumele din scînduri solide, plafoanele casei fără nici o fisură, zidurile fără deplasări sau crăpături, întregul imobil reprezentînd clădirea originală din 1808 ce-ar fi putut rezista încă un veac (există fotografii şi procese-verbale ale specialiştilor). Din această dărîmare a rezultat, se spunea, un lucru pozitiv, o economie obţinută prin utilizarea grinzilor şi a materialelor din casa istorică Kogălniceanu la construirea unei şuri (!).

[56] H.C.M. nr. 661/1955; nr. 332/1958; nr. 781/1959, şi instrucţiunile nr. 1168 etc.

[57] Înfiinţarea Casei memoriale Kogălniceanu a fost cerută şi prin presă (cf. „Scînteia" 25.XI.1962; „Contemporanul", 8.XII.1961 etc.).

PICASSO

MIRCEA DEAC

Picasso — Modelul şi sculptorul suprarealist

Picasso, artistul ce domină secolul nostru prin creaţia sa originală, a fost prezent la Bucureşti pentru prima dată într-o amplă expoziţie de litografii şi gravuri.

Copleşitoare şi impresionantă, personalitatea sa artistică pe drept de o vitalitate uimitoare (în lunile trecutei veri a mai realizat la cei 87 ani o nouă suită de 350 gravuri), mărturiseşte în selecţia din expoziţia sa o activitate prodigioasă, un dar unic al invenţiei şi al unei experienţe de viaţă, un spirit unic al analizei şi sintezei evidente în cele 150 de arzătoare confesii în alb şi negru sau în gamele

▶

https://biblioteca-digitala.ro

Picasso – Portret

Picasso – Femeia cu bucle mari

Picasso – Taurul alb

Picasso – Bethsabée II

https://biblioteca-digitala.ro

Picasso — Banderile

Picasso — Fauni și capre

Picasso — Lupta

Picasso — Dansul centaurului

cromatice originale, incontestabile probe de lirism sau logică stringentă.

Entuziasmul sau angoasa, drama și neliniștea, revolta împotriva destinului, dragostea sau capriciul, închipuirea sau observația ascuțită, frămîntarea sau serenitatea sînt sursele lucrărilor sale ce leagă puternic omul de artist, unitatea fără de care ar fi dificil să-l înțelegem pe Picasso. Un schelet intelectual, hipercerebral, manifestat într-o activitate protei-

https://biblioteca-digitala.ro

formă, constituie firul roşu ce străbate prin diversitatea deconcertantă a lucrărilor sale imprimînd expoziţiei o trăsătură de grandoare. De aceea este hazardat să începem să-l închidem într-o şcoală, într-un curent, o disciplină artistică sau să-l clasificăm. El stă ca un toreador în mijlocul arenei istoriei artei. Pentru unii, Picasso este ultimul mare pictor tradiţionalist, deoarece, susţin ei, arta abstractă, pop-artul l-ar proiecta în trecut. De fapt Picasso reprezintă epopeea artei moderne; căutarea necontenită, pasionată şi creatoare.

Expoziţia din Muzeul de Artă al R.S. România ne lasă frîu liber să intuim vederea personală a lui Picasso asupra universului, originalitatea ei; opera sa fiind intransmisibilă şi autonomă. Căutările sale sînt fructuoase şi unice.

Lucrările expuse aparţin colecţiei galeriei pariziene Louise Leiris al cărei prestigiu este garantat de personalitatea lui Daniel Henry Kahnweiller, fondatorul ei, scriitor susţinător al cubismului şi al unor artişti renumiţi ca: Vlamiuk, Derain, Braque, Léger, Van Dongen şi Juan Gris. Prieten nedezmînţit al lui Picasso, Kahnweiller spunea în 1917 că opera lui Picasso este *„o gigantică luptă cu obiectul"*.

Datorită acestei prietenii s-a constituit prezenta expoziţie, ce conţine lucrări create între anii 1927—1962. Ea cuprinde de asemenea o suită de gravuri, unitară şi interesant constituită între 1931—1935, realizate sub îndemnul şi comanda directă a celebrului editor şi vînzător de tablouri, Ambroise Vollard, căruia Picasso i-a făcut portretul în mai multe pînze.

Un ciclu de gravuri pe linoleum în culori, de mari dimensiuni, încheie expoziţia Picasso demonstrînd nu numai factura monumentală a imaginilor, dar, mai ales, ingeniozitatea sa nepotolită, aceste gravuri în culori deschizînd drumul altor experienţe, artiştilor gravori, prin introducerea tehnicii suprapunerii şi gravării aceleiaşi planşe în mai multe faze corespunzătoare unei culori, obţinîndu-se în acest mod armonii cromatice noi şi complicate.

Urmărind suita lucrărilor expuse după trecerea primelor clipe de seducţie şi de uimire în faţa exuberanţei desenului şi a diversităţii subiectelor, evoluînd cu uşurinţă dezinvoltă de la *Bufniţa pe scări* la *Cap de băiat*, de la *Circul* la *Cap de femeie*, de la celebrii *Doi porumbei* la *Craniu cu carte*, de la *Taurul alb* la *Porumbiţa*, apoi *Corida* şi *Balzac*, *Capul lui Rembrandt* şi *Paharul de sub lampă*, *Jaqueline* şi *Minotaur* înţelegi mai firesc cuvintele artistului: *„Eu nu caut, găsesc"*.

Picasso abuzează de o libertate ce-i este proprie şi-i dă grandoarea şi originalitatea, mult apreciate; cu indiferenţă aruncă regulile tradiţionale dictînd propriile lui legi; modificînd ordinea universală, complicînd-o, completînd-o, îmbogăţind-o.

Nimic din tradiţia frumuseţii clasice, în afară de asimilarea şi metamorfoza a ceea ce a avut bun în trecutul artistic. Lucrările sînt realizate printr-o intervenţie decisivă, indiferentă la aspectul obiectului sau a ideii pe care noi o avem despre obiecte, căci artistul nu are alte reguli decît acelea de a reda, fidel, iremediabilul său fel de a fi şi a gîndi.

Nimic însă monoton în expoziţie.

Într-o gravură domină curbele, în altele modelarea energică, desenul unghiular sau volumul geometric, acordurile tonurilor de culoare, motivul simplificat ori complicat, forma rezumată sau sintetizată. Structuri artistice diferite, asamblate, combinaţii niciodată repetate. Creionul sau burinul aleargă dezinvolt sau aşterne culori pastelate sau stridente. Apreciem deplina luciditate intelectuală a creaţiei sale, autoritatea de desenator, instinctul plastic ce-l fereşte de fals şi grotesc.

Desenul este pentru artist un instrument al „războiului ofensiv", expresia unei energii copleşitoare, care nu doreşte să placă sau să fie agreabilă, ci exprimă fără menajamente emoţiile cele mai ascuţite, sentimentele cele mai exasperate. Prin desen Picasso rămîne în contact direct cu viaţa, fie că el pare abstract gîndit sau în întregime imaginat; desenul său îl ataşează realităţii materiale. Inspiraţia lui Picasso o găsim în existenţă. Nimic nu este arbitrar sau creat „in abstracto". Picasso va rămîne un pictor însetat de realitate.

Cu toată această diversitate a lucrărilor sale — nota personală proprie lui Picasso — este evident că lucrările sale nu pot fi copiate, ele îi aparţin ca stil şi execuţie[1].

Încheind impresiile pe marginea expoziţiei — se cuvine să subliniem că organizarea a corespuns unui eveniment important al vieţii artistului, împlinirii, la 25 octombrie, a vîrstei de 87 de ani, prilej să-i transmitem, în afara tradiţionalului *„la mulţi ani"*, urarea de a îmbogăţi în continuare tezaurul de aur al culturii universale.

[1] Contactul cu operele sale m-au făcut să gîndesc şi asupra singurului tablou de Picasso existent în ţara noastră la Muzeul Zambaccian şi care este semnat: *Pablo Picasso*, ceea ce constituie o excepţie curioasă faţă de modul obişnuit în care semnează artistul şi, apreciind şi comparînd factura desenului, ne îndreptăţeşte să ridicăm problema autenticităţii tabloului.

https://biblioteca-digitala.ro

DATE ASUPRA RESTAURĂRII ȘI TRANSFORMĂRII UNOR MONUMENTE DIN INCINTA CETĂȚII ALBA IULIA

OLGA BĂZU

În cadrul lucrărilor de amenajare a cetății Alba Iulia, prilejuite de sărbătorirea semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România, C.S.C.A.S. prin D.M.I. a executat proiectele pentru amenajarea Muzeului Unirii și a Sălii Unirii precum și proiectul pentru restaurarea catedralei ortodoxe.

În partea centrală a platoului din cetate, pe strada care conduce pe sub cea de-a treia poartă de-a lungul clădirilor actuale garnizoane și a parcului, către catedralele ortodoxă și romano-catolică, se află amplasate două construcții masive, executate în secolul al XIX-lea, într-un amestec de stiluri arhitectonice.

Prima construcție orientată către parcul cetății este clădirea în care la 1 decembrie 1918 s-a semnat actul unirii. A fost construită în arhitectura vremii în 1898 ca Cerc militar pentru ofițerii din garnizoanele cetății, cuprindea o sală de festivități în corpul central și o serie de încăperi mici și dependințe, dispuse pe parter și etaj, în cele două corpuri — de N și S.

În mijlocul fațadelor laterale se găseau intrările secundare și cele două scări de acces către etaje. Clădirea mai cuprindea un subsol parțial sub corpurile etajate.

În cadrul lucrărilor de pregătire a festivităților încoronării din 1922, sala mare din corpul central a fost transformată și mărită, prin înglobarea unor încăperi laterale (în care s-au amenajat două cămine), bolta în leagăn transformată și mărită, prin înglobarea unor încăperi laterale (în care s-au amenajat două cămine), bolta în leagăn de peste sală a fost încărcată cu arce dublouri, ornamentate cu motive românești din ipsos, care se sprijină pe niște pilaștri finisați în stuco-marmură roz. Tot atunci s-au executat o serie de baghete și panouri la perete precum și o decorație picturală generală, operă a pictorului P. Bellete.

În axul fațadei de vest, s-a accentuat travea intrării principale prin crearea unei arcade monumentale, în care este inclusă ușa, exteriorul finisat în simili-piatră a fost subliniat prin asize orizontale și verticale, gen bosaje, de piatră, adăugându-i-se o decorație floral de o mare bogăție, în factura celei din sală. De asemenea, pe partea fațadei către parc, în fața ușilor-ferestre de la sala mare, s-a creat o terasă cu parapete ornamentate și trepte din piatră.

Probabil tot în acea perioadă au fost executate finisajele în stil neoclasic — din tencuială — la restul fațadelor.

Proiectul întocmit de D.M.I. (arh. Șt. Balș, arh. O. Băzu, ing. Th. Barbu, ing. E. Donescu) cuprinde lucrările necesare transformării clădirii în muzeu comemorativ al actului unirii.

Tema indicată de beneficiar — Muzeul județean Alba-Iulia — cerea un spațiu de expunere mult mai mare decît oferea clădirea în vechea împărțire interioară și asigurarea unei continuități în fluxul de vizitare muzeistic. Realizarea primului punct dat prin tema-program s-a făcut prin desființarea zidurilor despărțitoare de la parterul corpurilor laterale și susținerea etajelor — a căror împărțire interioară a rămas aproape aceeași — prin grinzi și stîlpi de beton armat.

Circulația muzeistică continuă s-a obținut prin executarea unei treceri pe sub holul de intrare, la nivelul subsolului, ceea ce a permis legătura directă între cele două săli de expunere nou create, de la parterul corpurilor laterale, lăsînd sala mare, conform indicațiilor programului, să fie vizionată ultima, înaintea ieșirii din muzeu.

Arhitectura Sălii Unirii, ca dimensiuni, formă și cuadenatură, a fost păstrată aproape intactă. Decorațiile de ipsos de la bolți și arce, pereții și pilaștrii din stuco-marmură, montați în trecut pe schelet de lemn și umplutură de scaglioală, au cedat sub greutate, fisurîndu-se. Pentru restaurarea lor au fost necesare lucrări de consolidare, subzidiri, pereți-suport din cărămidă pentru a se putea monta actualul placaj din marmură roșie de Moneasa, asemănător ca aspect și colorit cu stucatura originală.

Pardoselile vechilor încăperi de la parter, uzate și învechite, au fost înlocuite cu dale din piatră de Bampatoc, iar în locul parchetului din sală, înnegrit și degradat, s-a montat marmură de Alun, material mult mai potrivit pentru destinația pe care o va avea sala mare, piesa cea mai reprezentativă a Muzeului Unirii.

Un colectiv de pictori, din cadrul C.S.C.A., a creat o nouă decorație picturală a bolților și pereților sălii, cu figuri din istoria patriei; I. S. Decorativa a amenajat iluminatul plafoanelor și toată decorația interioară în vederea montării materialelor expoziționale.

A doua mare construcție amplasată în fața clădirii Sălii Unirii este așa-numitul „Babilon", construit între 1851—1853 pe locul unei clădiri mai vechi, ca locuință pentru familiile ofițerilor din armata austro-ungară a garnizoanei Alba-Iulia.

Zidurile foarte groase, încăperile boltite, arhitectura neogotică, des folosită la mijlocul secolului trecut, dau acestei construcții masive aspectul unei fortărețe.

Este construită pe un plan în formă de U, pe subsol, parter și două etaje, desfășurînd o lungime de cca. 100 m la fațadele lungi și 35 m la cele laterale.

În cadrul lucrărilor prevăzute în vederea sărbătoririi evenimentului de la 1 decembrie 1918, s-a proiectat, conform temei-program dată de C.S.C.A., transformarea întregii construcții în muzeu al unității naționale.

Proiectul, întocmit de D.M.I. în cadrul aceluiași colectiv, a căutat să adapteze spațiul celor trei nivele ale clădirii, unui circuit muzeistic care să permită vizitarea încăperilor create, după toate normele muzeale, fără intersectarea circulațiilor, sau vizionarea unei săli de două ori în cadrul aceluiași traseu. Pentru a se obține săli spațioase, adecvate scopului propus prin temă, s-au transformat interioarele prin desființarea unor ziduri transversale, s-au creat străpungeri, spații pentru vestiare, scări noi, holuri de intrare și două ieșiri noi înspre partea curții.

Pentru personalul muzeului, în corpul lateral sud, s-au creat birouri, laboratoare, o bibliotecă și o sală de ședințe, încăperi deservite de o intrare și o scară, separate de cele rezervate vizitatorilor muzeului.

Planșeul drept, peste etajul doi, din cauza putrezirii capetelor grinzilor de lemn, a fost consolidat prin suspendarea grinzilor existente pe grinzi metalice noi.

Pardoselile uzate au fost înlocuite cu dale de piatră și marmură la parter și et. I, și cu parchet nou la etajul II. Scările vechi, amplu dimensionate, au fost înglobate în circuitul muzeistic, fiind placate tot cu marmură.

Exteriorarele clădirii au fost rezugrăvite într-un ton asemănător cu cel vechi, iar toate elementele de piatră, soclul, cornișa peste parter, porticul de la intrare, au fost curățate de suprapunerile vechilor tencuieli și lăsate aparente.

În curtea din spatele clădirii s-au amenajat, în cadrul spațiului verde proiectat, postamente din beton pentru expunerea unor elemente arheologice de piatră.

▶

https://biblioteca-digitala.ro

Ultima construcție amplasată către marginea de vest a platoului este Catedrala ortodoxă din Alba Iulia, construită între 1921—1922.

Biserica cu 3 turle masive este solid construită din cărămidă și beton pe o fundație radier din beton armat. Are planul în cruce greacă înscrisă, cu un pridvor spațios pe arcade în plin centru, înspre vest. Nu prezintă degradări care să afecteze partea de rezistență, în afara unor fisuri fără însemnătate la bolta pridvorului și a deteriorării placajului de marmură de la stîlpii naosului, datorate desigur unor tasări inegale a zidăriei în primii ani după construcție.

Palatul este compus din două clădiri cu etaj dispuse simetric în colțurile de N.E. și S.E. ale incintei, avînd între ele un corp de legătură cu un portic deschis, pe arcade la etaj, accesibil prin două scări monumentale care încadrează, în interiorul curții, gangul boltit al intrării dinspre est.

Corpul de S.E. funcționează ca reședință parohială, iar cel opus, fostul muzeu regional de arheologie și istorie, se va amenaja o dată cu lucrările ce se întreprind pentru întreg ansamblul, ca muzeu al istoriei bisericii ortodoxe.

Dominanta verticală a complexului, turnul clopotniță este o construcție solidă, cu degradări superficiale numai la paramentul exterior. Din informațiile obținute la fața locului, se pare însă că turnul ar avea o înclinație față de verticală ceea ce a determinat oprirea funcționării clopotelor. Problema aceasta este încă în studiul proiectării, întrucît cere măsuri speciale pentru definitivarea soluției.

Părțile cele mai deteriorate din ansamblul incintei au fost porticele deschise de pe laturile N și S care unesc cele două pavilioane de colț cu corpurile etajate dinspre sud.

Aceste portice formate dintr-o înșiruire de arcade pe coloane se prezentau, înaintea începerii proiectului de restaurare și consolidare, într-o stare de totală degradare; numeroase crăpături și fisuri în adîncime brăzdau toată suprafața zidăriei de peste arce, pardoseala și trotuarele erau ondulate din cauza tasării pămîntului de fundație, fenomen care amenința stabilitatea construcțiilor.

Sondajele făcute la fundații au arătat că adîncimea lor, în faza inițială de construcție, era suficientă față de acțiunile externe, (îngheț-dezgheț), și că tasările apărute se datorau exclusiv calității foarte slabe a terenului. De aceea, acest fenomen de tasare nu putea fi socotit cu certitudine terminat, existînd pericolul continuării lui în timp. În această situație s-a recurs la mărirea suprafeței de fundare a construcției pentru a reduce presiunea pe teren și deci posibilitățile unor tasări suplimentare.

Prin soluția adoptată s-a prevăzut executarea unor elemente de beton armat sub formă de cutii goale, plasate la interiorul galeriei. Pe aceste „chesoane" au fost descărcate elementele longitudinale ale galeriei, prin intermediul unor grinzi de legătură care străpung grosimea zidurilor și sînt solidarizate cu centuri puternice de beton armat introduse în șanțuri săpate pe ambele fețe ale soclului, imediat peste nivelul trotuarului.

Întregul ansamblu este împodobit atît la interior, cît mai ales la exterior cu motive ornamentale stilizate din decorația brîncovenească. Toate aceste elemente ale fațadelor sînt executate în similipiatră precum și tencuielile exterioare care imită un aparelaj din blocuri de piatră.

Proiectul de restaurare executat prin D.M.I., a căutat să redea ansamblului aspectul inițial prin repararea tencuielilor degradate de la biserică, turn clopotniță și galerii, precum și rezugrăvirea fațadelor după sistemul original, prin coloritul divers al blocurilor din similipiatră.

Învelitoarea cupolei turnului clopotniță, inițial de țigle solzi, a fost înlocuită cu tablă de aramă.

Mitropolia din Alba-Iulia

https://biblioteca-digitala.ro

PRECIZĂRI ASUPRA UNOR PROBLEME ALE NEOLITICULUI TRANSILVĂNEAN

PETRE ROMAN

În „Acta Musei Napocensis", nr. IV (1957), p. 403—423, colegul N. Vlassa publică un articol (Unele probleme ale neoliticului Transilvaniei) care ridică numeroase și interesante probleme. Nu este în intenția noastră — de altfel și preocupările relativ diferite ne-o impun — să discutăm fondul întregii problematici de acolo. Semnalăm doar unele fapte asupra cărora vom reveni ulterior cu o bogată documentare:

1. N. Vlassa susține (p. 407) că în așezarea de la Balomir — „Gura Văii Cioara", într-un „unic strat Criș — târziu" (aceasta să excludă oare prezența unor resturi mai noi?) ar fi apărut „un ac de cupru nativ", lucrat prismatic lung de 14,3 cm cu lățimea maximă a fațetei de 0,4 cm (fig. 6). Piesa s-ar asemăna cu acele de cupru din Izvoare I și Zănești, n-ar fi un „unicum" deoarece la Iernut — „Bideșcutul Mare", tot într-un „mediu Criș — târziu", ar fi apărut o bucată de cupru nativ. Apariția aramei în așezări Criș târzii ar ridica, după N. Vlassa, problema „dacă nu cumva începînd încă de la această fază (paralelizabilă, cum arătam mai sus, cu Starcevo — Vinča A) întregul neolitic al Transilvaniei stă sub semnul unui «Metalicum»" (p. 108). Amintim că o piesă similară celei de la Balomir, descoperită la Cuina Turcului, a fost atribuită stratului Criș de acolo (cf. SCIV, 16, 1965, 2, p. 409). Aceste fapte sînt de natură să înrădăcinеze ideea existenței unei etape cu metal în cultura Criș.

Dar prezența unor piese de cupru relativ mari, pentru unelte care puteau fi ușor realizate din os, într-o perioadă atît de veche a neoliticului nostru este greu de admis:

— așa-numitele ace de cupru sînt în realitate sule;

— similitudinile pe care colegul Vlassa le caută în straturile Izvoare I și Zănești sînt nepotrivite din cauza decalajului cronologic;

În sfîrșit, „acul" de la Balomir ca și piesa similară de la Cuina Turcului, de formă dublu prismatică, cu patru fețe, ambele vîrfuri ascuțite, realizate prin batere la cald, sînt tipuri caracteristice pentru cultura Coțofeni. Noi dispunem, de la Herculane și Moldova Veche, de circa 15 exemplare aflate în condiții stratigrafice indiscutabile. Piese identice se reîntîlnesc în locuirile Coțofeni de la Cuina Turcului, din județul Vîlcea, Peștera Românești, Coltani etc. Deci „dovezile" folosirii cuprului în cultura Criș sînt sub semnul întrebării.

2. Săpările unei întinse așezări Criș tîrziu la Gura Văii (Porțile de Fier) — deci într-o zonă care constituia un drum obligatoriu de înaintare a culturii Vinča, cel puțin spre Oltenia — în care se sesizează suficiente elemente ce indică un sincronism cu manifestări Vinča A, arată că problema existenței unor niveluri Vinča vechi în Oltenia și cu atît mai mult în Transilvania nu este încă rezolvată. Prezența unor elemente tisoide în cele mai vechi etape Vinča — Turdaș de pe teritoriul României nu constituie totuși un impediment în atribuirea acestora din urmă unei faze Vinča A? În acest sens socotim că încercările de a găsi similitudini pentru ultimele supraviețuiri Criș din România și pe teritoriul iugoslav, mai mult încurcă decît lămuresc lucrurile.

3. Reconstituirea unor forme de vase (v. fig. 8—9) după două mici fragmente și analogiile acestor presupuse forme, cu vase din „mormintele regale" de la Alaca Hoyok (v. p. 412), implică multe riscuri.

4. Prezența ceramicii pictate („mai veche" decît „Lumea Nouă" sau aparținînd acestui concept, v. p. 413 și urm.) într-un mediu cultural Turdaș, sesizată în așezări deschise, este ea asigurată stratigrafic? De ce, dacă răspunsul este afirmativ, în alte locuri și mai precis în Peștera Binder din Cheile Turzii (săpături N. Vlassa care a stabilit o stratigrafie clară: „Lumea Nouă", Petrești, ceramică cu torți prinse de vas prin apăsare, Coțofeni) ceramica pictată de tip Lumea Nouă apare fără componenta Turdaș?

5. La paginile 417—418, N. Vlassa face unele aprecieri asupra legăturilor faciesului Lumea Nouă cu alte grupe pictate din centrul Europei. Ar trebui reamintit însă că ceramica pictată slovacă-moravă reprezintă primele două faze (pictură cu roșu în primul caz, cu alb în al doilea) ale culturii Lengyel. Ele preced fazele următoare (III—IV) corespunzînd cu vremea culturilor Tiszapolgar și Bodrogkresztur care nu cunosc pictura. Deci seria propusă de N. Vlassa: Tiszapolgar-Ottitz — ceramica pictată și nepictată slovaco-moravă — Gatersleben (v. p. 417) trebuie corectată în sensul Tiszapolgar-Ottiz — ceramica nepictată slovaco-moravă (Lengyel III sau Brodzany-Nitra) — Gatersleben. Această serie se plasează într-adevăr post Lumea Nouă (sincronismul cu Petrești apare necesar!), dar I. Paul se referea în studiul său la un orizont anterior (Oborin se sincronizează cu Lengyel II, deci cu ceramica pictată, cu alb, slovaco-moravă) și nu i se poate atribui o inadvertență cronologică (v. la N. Vlassa, p. 418).

6. O problemă importantă este aceea legată de cronologia absolută (p. 420—422). N. Vlassa încadrează stratul Turdaș de la Tărtăria între 2900—2700 î.e.n. (la cunoscutele tăblițe de lut aducînd în discuție și unele forme de vase, 2100 cultura Petrești. Pentru ultima datare se folosesc și două „ace de cupru" găsite în așezarea de la Noșlac (v. p. 420 și fig. 14/1—2). „Acele" nu similitudini în cultura Sălcuța (unde se mențin pînă în faza IV), dar nu sînt caracteristice numai pentru Troia II—III. Apar și în Troia I (v. Troia și Thermi). Oricum ar sta lucrurile, apariția generalizată mult înapoi (evident mil. IV) stratul Turdaș de la Tărtăria. Datele propuse pentru Turdaș pot corespunde foarte bine pentru Petrești. A nu se uita că pînă la orizontul Coțofeni, în aria Petrești există și descoperiri Bodrog-Petrești.

7. La noțiunea „Petrești-Coțofeni" trebuie să se renunțe. Aceasta din două motive: mai întîi se conturează o primă etapă a acestui ultime culturi cu un conținut unitar pe întregul spațiu de evoluție; în al doilea rînd între un alt orizont culturi.

https://biblioteca-digitala.ro

CARACTERIZAREA ANTROPOLOGICĂ ŞI MORFOBIOLOGICĂ A SCHELETELOR DIN COMPLEXUL FUNERAR DE LA ORLEA

(sec. II-I î.e.n.)

Dr. DARDU NICOLĂESCU-PLOPŞOR
şi Dr. CANTEMIR RIŞCUŢIA *

În campania de cercetări din 1966 efectuate pe teritoriul comunei Orlea, judeţul Olt, arheologul E. Comşa şi C. Iliescu, directorul Muzeului din Orlea, au descoperit în apropierea unei aşezări de la sfîrşitul celei de-a doua epoci a fierului, în punctul numit „Grindul lui Iancu Muşat", nouă gropi de formă circulară, cu diametrele de dimensiuni apreciabile, în jur de 2 m.

Au fost cercetate cu atenţie două gropi, groapa de est şi groapa de vest care, prin conţinutul lor — schelete umane, schelet de animal, inventar funerar — şi prin raporturile stratigrafice dintre materialele descoperite, arătau clar că este vorba de un complex funerar ce se datează în secolul II—I î.e.n. (1).

Materialul osteologic uman, dezvelit şi ridicat din teren cu toată grija cuvenită, este într-o stare de conservare relativ bună, judecînd seria în ansamblu.

În groapa de est au fost descoperite resturile scheletice a opt indivizi, iar în groapa de vest, cinci indivizi.

Pe fundul gropii de est se afla scheletul întreg al unui ovi-caprin şi osemintele a doi sugari, peste care s-a aşezat un strat de pămînt bătătorit. Deasupra acestui strat de pămînt au fost descoperite osemintele a cinci indivizi, bărbaţi şi femei, în poziţii diferite, nerituale. Deasupra lor a fost depus iarăşi un strat de pămînt peste care a fost aşezat ritual ultimul individ, o femeie de 15—16 ani.

În groapa de vest, pe fundul gropii, se aflau osemintele a doi sugari peste care au fost depuşi, dezordonat, un adolescent-adult şi o femeie, iar deasupra lor a fost aşezat ritual un bărbat de 45—50 de ani, întins pe spate, cu genunchii flectaţi şi braţele lipite de trunchi, iar antebraţele flectate puternic încît palmele se aflau aşezate pe umeri.

În ceea ce priveşte sexul şi vîrsta, situaţia este următoarea:

1. În groapa de est: 2 copii-sugari, 4 femei, dintre care M.1 avea 15—16 ani, M. 6 avea 16—17 ani, M. 4 avea 25—30 de ani şi M. 2 35—40 de ani — şi 2 bărbaţi: M. 3 de 40—45 ani şi M. 7 de 40—45 ani.

2. În groapa de vest: 2 copii-sugari, 2 bărbaţi, un adolescent-adult M. 3 şi un matur M. 1 de 45—50 ani şi o femeie M. 5, de aproximativ 35 ani.

În afară de sugari, talia a putut fi calculată la 6 indivizi, la 3 bărbaţi şi la 3 femei şi anume: M.4 = 156,4, M.6 = 158,1 şi M.2 = 158,7 la femei şi M.3 = 164,3, M.7 = 166,6, toţi din groapa de est şi M.1 din groapa de vest, cu o talie de 164,8 cm.

Deşi numărul cazurilor este foarte mic, trebuie să remarcăm totuşi că atît la femei cît şi la bărbaţi, valorile taliilor sînt foarte apropiate între ele, nu diferă decît cu maximum 2, 3 cm la femei şi 2,2 cm la bărbaţi.

* Prelevarea datelor metrice şi calcularea indicilor au fost efectuate de Laurenţia Bibiri.

https://biblioteca-digitala.ro

Ţinînd seama de faptul că statura are o largă variabilitate în cadrul populaţiilor, sîntem înclinaţi să atribuim întîmplării şi numărului mic de cazuri diferenţele neînsemnate ale taliilor calculate. Faptul însă că atît femeile cît şi bărbaţii prezintă şi unii şi alţii diferenţe de cel mult 2,3 cm., iar între cele două sexe, diferenţa de statură dintre cea mai scundă femeie şi cel mai înalt bărbat este de numai 10,2 cm, ne îndreptăţeşte să conchidem că cei puţin cei şase indivizi menţionaţi provin dintr-o populaţie omogenă, foarte unitară, cel puţin în privinţa taliei.

În ceea ce priveşte sugarii, menţionăm că cei din groapa de est, M.5 şi M.8, nu prezintă nici o diferenţă de talie între ei. Toate oasele ce s-au păstrat avînd riguros aceeaşi lungime la ambii indivizi (humerusurile au 67 mm şi femurele 78 mm), rezultă o identitate între valorile taliilor la care, adăugînd şi identitatea de vîrstă a dezvoltării osoase, putem conchide că avem de-a face cu nişte gemeni monozigoţi.

În groapa de vest, sugarii sînt de aceeaşi vîrstă ca dezvoltare osoasă, dar cu mici diferenţe de lungime: la M.2, humerusul = 69,5 mm şi femurul = 82 mm, iar la M.4, humerusul are 71 mm şi femurul 82,5mm.

Identitatea de vîrstă osoasă şi diferenţa foarte mică de talie, dar reală totuşi între cei doi sugari, pune problema unor gemeni heterozigoţi.

Revenind la cazurile de adolescenţi, adulţi şi maturi din cele două gropi funerare de la Orlea, desprindem următoarele date mai importante pentru caracterizarea craniologică şi morfobiologică (tabelele 1 şi 2):

Trei cranii sînt dolicocrane, de formă ovoid-elipsoidă, cu calote de înălţime mijlocie, ortohipsicrane şi acro-metriocrane, cu fruntea îngustă ortometopă, parietale cu arcuire slabă sau medie şi occipitale curbate.

Feţele de înălţime redusă şi de lăţime mijlocie, cu orbite scunde şi mijlociu de late, camaeconche şi nasul camae-mezorin la un caz şi leptorin la alt caz.

Un singur craniu este mezocran, iar alte trei cranii sînt brahicrane, de formă sferoidă, toate cu calote înalte sau mijlociu de înalte, hipsicrane sau la limită cu ortocrania, cu frunţi de lăţime mijlocie şi ortometope, parietale cu arcuire medie sau chiar bombate şi occipitale cu aplatizare suprainiacă, interesînd şi regiunea obelică.

Feţele sînt de înălţime mică sau mijlocie spre mică, mezoprosope şi mezene, cu orbite de obicei înalte spre mijlocii şi late sau de lăţime medie, mezoconche, iar nasul înalt şi lat sau de lăţime mijlocie, cu variaţii spre hipercamaerin sau mezo-leptorin.

Se remarcă o unitate în privinţa dezvoltării slabe a superstructurilor osoase (reliefurile glabelar, supraciliar şi occipital), în conformaţia şi forma apofizelor mastoide, forma şi direcţia oaselor nazale, forma orbitelor, a aperturii piriforme şi dezvoltarea spinei nazale, forma mandibulei şi conformaţia bărbiei şi în sfîrşit, feţele orto-mezognate şi cu prognatism alveolar moderat dar variabil.

Aceste caracteristici sînt comune atît craniilor dolicocrane cît şi celor brahicrane, cu unele deosebiri pe care le-am menţionat mai sus.

Printre indivizii din groapa de est, craniul M.4., aparţinînd unei femei de 25—30 ani şi craniul M.7, aparţinînd unui bărbat de 40—45 ani, deşi diferite ca sex, prezintă un ansamblu de caractere metrice, care atestă o înrudire foarte apropiată încît putem să afirmăm că avem de-a face în cazul lor, foarte probabil, cu frate şi soră.

De asemenea, M.2, M.6 (femei) şi M. 3 (bărbat) din groapa de est, prezintă un număr de caractere metrice şi nemetrice în special, care pun problema unei înrudiri foarte probabile între aceste trei cazuri, exprimată însă cu un grad de certitudine mai redus decît la cei doi fraţi, M.4 şi M.7.

Analiza morfobiologică a osemintelor descoperite în cele două gropi ale complexului funerar de la Orlea relevă unele fapte interesante de menţionat. Atît bărbaţii cît şi femeile, chiar şi indivizii tineri, au făcut îndelungi deplasări pe jos şi au desfăşurat o activitate variată şi nespecializată, care a dus la o dezvoltare egală şi puternică a musculaturii braţelor şi antebraţelor, fără să putem decela o diferenţiere dreapta-stînga în urma folosirii de predilecţie a uneia dintre mîini. Excepţie face doar femeia M. 4 din groapa de est care a fost dreptace, dezvoltînd o activitate musculară cu o intensitate de efort apreciabilă.

De asemenea, atît la bărbaţi cît şi la femei, marginea anteroinferioară a tibiilor şi colul astragalelor prezintă unele modificări funcţionale, în grade diferite, datorite obiceiului de a sta în repaus în poziţia „ciucit".

În sfîrşit, un ultim element, de ordin patologic, îl constituie prezenţa unor mici osteoame circumscrise sau difuze, unice sau multiple, situate pe frontal la M.7 est şi pe parietal la M. 1 vest, pe care unii autori le consideră patognomanice pentru infecţia luetică.

DISCUŢII ŞI CONCLUZII

Analiza grupelor structurale fenotipice (2) relevă apartenenţa brahicranilor şi mezocranului la grupul A (subgrupele A_3 şi A_2). Dintre dolicocrani, care se înscriu în grupul de forme

Planşa I. Craniile M.2, M.3, M.4, M.6 şi M.7 din groapa de est de la Orlea, văzute în normele frontală, laterală, verticală şi occipitală.

https://biblioteca-digitala.ro

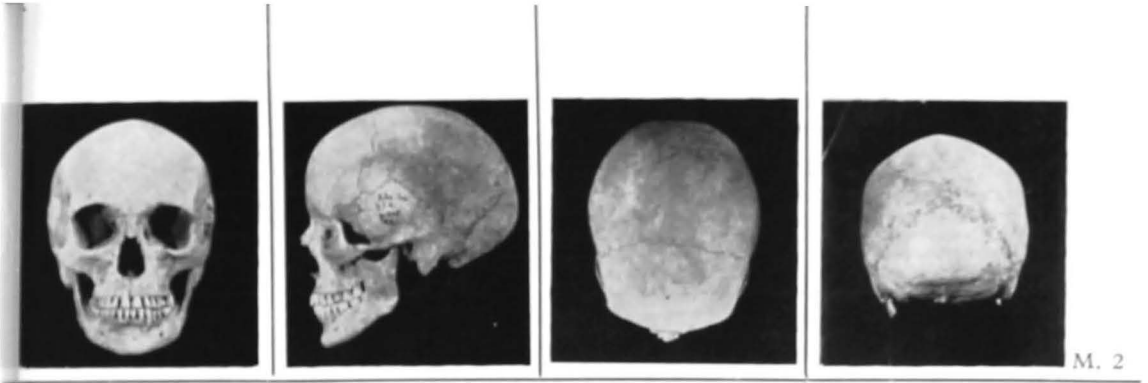

M. 2

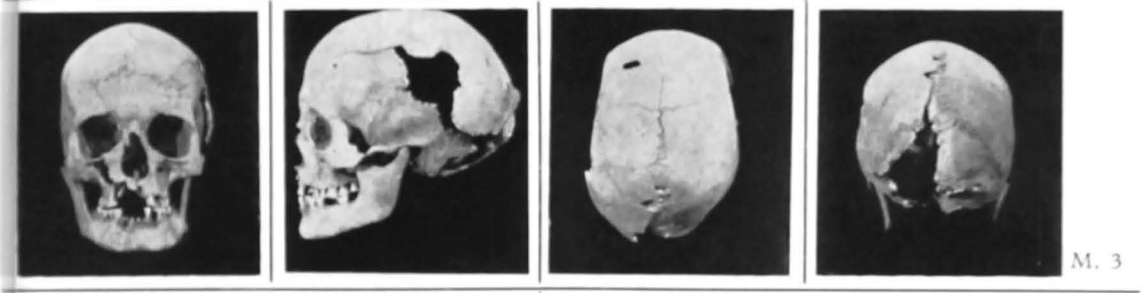

M. 3

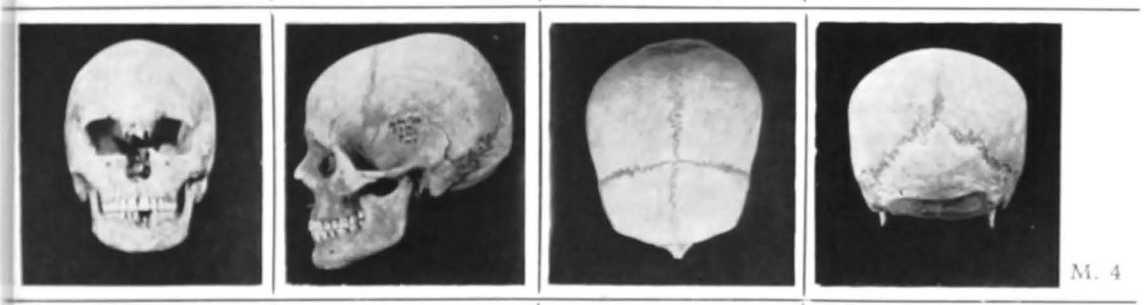

M. 4

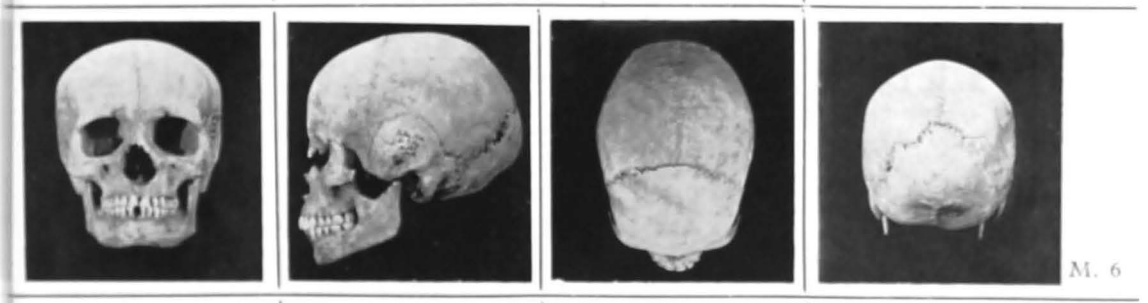

M. 6

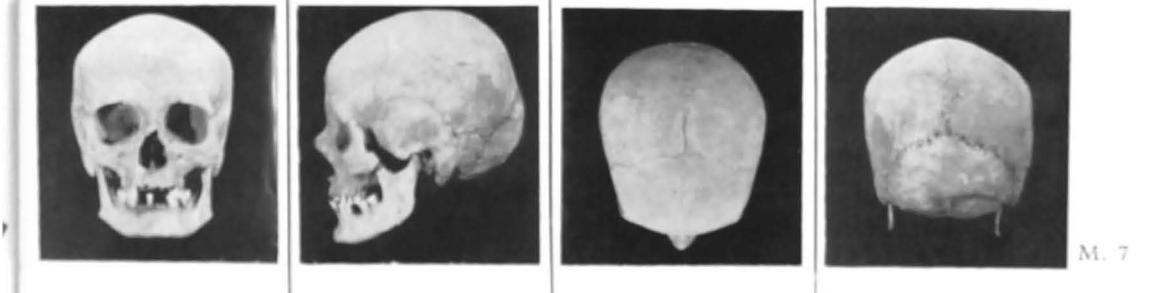

M. 7

https://biblioteca-digitala.ro

Tabel nr. 1

DIMENSIUNI ŞI INDICI CRANIENI — ORLEA, 1966

Dimensiuni nr. Martin	M. 1 E ♀	M. 2 E ♀	M. 3 E ♂	M. 4 E ♀	M. 6 E ♀	M. 7 E ♂	M. 1 W ♂
1	2	3	4	5	6	7	8
1	190	179	176	174	181	174	172
5		94		101			–
8	142	140	129	145	129	143	144
9	99	100	94	100	88	100	96
10		119	110	121	107	120	120
11		120	101	122	107	112	120
12	112	116		108	101	112	114
17		134		130			–
20	113	114	115	109	113	121	119
23		513		512	497	506	499
26	134	112	124	116	125	125	126
27	110	127	120	119	125	138	123
28		118		116	117	103	121
29	115	107	109	102	109	112	111
30	110	116	109	104	112	117	108
31		99		97	99	90	106
38	–	1377,1		1327,7	1285,8	1458,2	14351
8:1	74,7	78,2	73,3	83,3	71,3	82,2	83,7
17:1	–	74,8		74,7	–	–	–
17:8		95,7		89,7	–	–	–
20:1	59,5	63,7	65,3	62,6	62,4	69,5	69,2
20:8	79,7	81,4	89,1	75,2	87,6	84,6	82,6
9:10		84,0	85,4	82,6	82,2	83,3	80,0
9:8	69,7	71,4	72,9	68,9	68,2	69,9	66,7
27:26	82,1	113,3	96,8	102,6	100,0	110,4	97,6
29:26	87,3	95,5	87,9	87,9	87,2	89,6	88,8
30:27	100,0	91,3	90,8	89,1	89,6	84,7	87,8
31:28		83,9		83,6	84,6	87,3	87,6
40	–	87		91			–
43	102	105	100	105	95	106	–
43:1)	94	97	93	98	89	99	–
44:a)	99	102	101	105	94	104	–
44:1)		109	110	114		114	–
45	–	129		130			–
47	–	113	112	107	106	111	–
48	–	67		62	64	68	–
51	–	41	41	41	–	43	–
52	–	35	30	31		35	–
54		26	24	30	22	24	–
55		50	47	52	49	51	–
62	–	43		43	45	45	46
63		37	33	37	33		–
66	92	90	90	94	79	99	–
67	42	46	44	47	43	43	45
68	75	77	76	80	76	72	–
69	28	30	27	27	30	28	30
69:1)	26	28	28	30	28	28	26
69:3)	10	11	10	15	10	10	10
70	48	54	60	51	46	59	–
71:a)	29	27	32	35	36	27	–
79	112	127	125	129	129	132	–
47:45		87,6		82,3			–
48:45		51,9		47,7			–
48:8		47,9		42,8	49,6	47,5	–
40:5		92,5		90,1			–
52:51		80,5	73,2	75,6		81,4	–
54:55		52,0	51,1	57,7	44,9	47,1	–
63:62	–	86,0			73,3		–

mediteraneide, M. 6 prezintă unele trăsături particulare ale etajului mijlociu al feței pe care unii cercetători le consideră a fi caractere mongoloide disociate. Împingerea înainte a etajului mijlociu al feței, cu proeminarea înainte a marginii inferioare a orbitei și „umplerea" foselor — canine, neînsoțite însă de vreun caracter evident mongoloid, trebuie interpretate în legătură cu prognatismul facial și alveolar. Într-un grad mai redus, aceste trăsături particulare prezente la M. 6, se întîlnesc și la craniul M.7 est.

https://biblioteca-digitala.ro

Tabel nr. 2

DIMENSIUNI OASE LUNGI – ORLEA, 1966

Dimensiuni nr. Martin	M. 1 E		M. 2 E		M. 3 E		M. 4 E		M. 6 E		M. 7 E		M. 1 W	
	stg.	drt.	stg.	drt.	stg.	drt.	stg.	drt.	stg.	drt.	stg.	drt.	stg.	drt.
Humerus 1	–	–	280	282	300	304	282	285	280	283	309			
7	–	50	–	53	62	64	54	55	47	49	58	–	60	60
7: 1	–	–	–	18,8	20,7	21,0	19,1	19,3	16,8	17,3	18,8	–	–	–
Radius 1	–	–	214	117	–	–	15	216	–	–	237	–	–	–
Cubitus 1	–	–	233	237	254	254	234	–	–	–	–	259	–	–
Femur 1	–	–	400	394	431	432	–	–	–	–	437	437	–	–
2	–	–	399	393	429	430	–	–	–	–	434	433	–	–
6	22	22	25	24	29	27	26	26	–	–	27	28	28	29
7	22	22	25	25	28	27	26	26	–	–	26	24	29	30
9	26	27	31	31	31	31	29	29	–	–	30	30	–	–
10	20	20	23	23	24	25	22	22	–	–	23	25	–	–
6 + 7:2	–	–	156,6	152,7	189,3	169,5	–	–	–	–	161,7	155,2	–	–
6:7	100	100	100	96	103,6	100	100,0	100,0	–	–	103,8	116,6	96,5	96,7
10: 9	76,9	74,1	74,2	74,2	77,4	80,6	75,9	75,9	–	–	76,6	83,3	–	–
Tibie 1			321	323	347	–	322	–	–	–	364	362	348	–
8	22	24	22	22	25	26	23	25	–	22	27	27	28	28
9	17	17	16	17	23	22	16	19	–	17	18	18	20	20
8(a)	26	26	24	24	28	30	25	28	–	24	30	31	33	32
9(a)	19	18	18	19	23	23	17	20	–	17	19	20	24	23
9(a) : 8(a)	73,1	69,2	75,0	79,2	82,1	76,7	68,0	71,4	–	70,8	63,3	64,5	72,7	71,9
Peroneu	–	–	320	322	332	336	317	–	317	323	354	–	–	–

Prin ansamblul de caractere craniologice şi de grup structural fenotipic, prin gracilitatea şi valorile staturilor — medii la bărbaţi şi supramijlocii la femei — atît dolicocranii cît şi brahicranii se înscriu în grupul mare de forme — carpato-balcano-mediteraneene, întîlnite încă de la sfîrşitul neoliticului (neomediteranoidă, mezogrimaldoidă şi dinaroidă) (3).

Din punct de vedere al originii etnice, problema rămîne deschisă. Celelalte gropi din complexul funerar de la Orlea ar putea eventual să ne ofere posibilitatea de a răspunde la această întrebare.

Tot cercetărilor viitoare de la Orlea le va fi dat să elucideze şi unele probleme de ordin etnologic, pe care le-au pus descoperirile făcute în 1966.

Gemenii reprezintă şi ei sacrificii umane, ca şi ceilalţi indivizi sacrificaţi, care au fost depuşi în groapă înainte de a fi fost înmormîntaţi ritual, o adolescentă de 15—16 ani în groapa de est şi un bărbat de 45—50 ani în groapa de vest? Prezenţa unor elemente de inventar funerar la cîte unul din gemenii din fiecare groapă şi depunerea ca ofrandă rituală pe fundul gropii de est, în nivelul unde au fost aşezaţi gemenii, a unui schelet întreg de oaie, (determinare Al. Bolomey) ar exclude această ipoteză.

O altă ipoteză la care reflectăm ar fi ca gemenii să reprezinte înmormîntarea rituală, restul indivizilor fiind sacrificaţi, iar adolescenta şi bărbatul matur, înmormîntaţi ritual şi ei, să fie rude apropiate ale gemenilor.

Mai pot fi formulate şi alte ipoteze ţinînd seama şi de faptul că la nici unul din cazurile analizate de noi, atît cît ne-a permis starea de conservare a osemintelor, nu am observat urme de violenţă, nici chiar la indivizii consideraţi de E. Comşa şi C. Iliescu sacrificaţi, după poziţia în care au fost descoperiţi.

În lipsa unor analogii de ordin etnologic, nu rămîne decît să căutăm rezolvarea acestei probleme atît de importante tot la Orlea, în celelalte gropi ale complexului funerar care se cer a fi cercetate fără întîrziere.

BIBLIOGRAFIE

1. Comşa E. şi Iliescu C.: *Complexul funerar din a doua epocă a fierului, descoperit la Orlea*, Acad. R. S. România, Centrul de istorie, filologie şi etnografie — Craiova. „Comunicări", seria arheologie, nr. II, Craiova, 1968.
2. Charles Robert P.: *Proposition d'une méthode pratique pour la détermination des types craniens*, C.n. Acad. Sc. Paris, 1963, nr. 358, p. 1355—1358.
3. Charles Robert P.: *Le peuplement de l'Europe méditerranéenne pendant le III-e et le II-e millénaires avant Jésus-Christ*. „Bull. et Mém. Soc. d'Anthropologie de Paris", t. I, XI-e série, nr. 1, 1960, p. 3—176.

RÉSUMÉ

L'analyse anthropologique et morpho-biologique des ossements humains trouvés en 1966 dans les deux fosses rituelles d'Orlea, montre qu'on avait déposé au fond de chaque fosse deux jumeaux nouveau-nés ou nourrissons, par-dessus lesquels on a découvert encore six et respectivement trois squelettes d'adultes — hommes et femmes, parvenus à leur maturité, qui s'encadrent anthropologiquement dans le grand groupe de formes carpatiques, balkaniques et méditerranéennes, rencontrées dès la fin du néolithique.

https://biblioteca-digitala.ro

O METODĂ NOUĂ DE EXPUNERE A MATERIALULUI FAUNISTIC

MIRCEA DRAGOȘ

„Vitrină caleidoscop" de la Muzeul din Carei, secția de științe naturale.

Expus sistematic sau ecologic, materialul faunistic ce intră în sălile muzeelor ridică probleme diverse de montare și aranjare.

De obicei sîntem mulțumiți cînd avem destinate, în acest scop, cît mai multe camere mici, colțuri sau chiar firide.

Sălile mari destinate acestor scopuri necesită mobilier special sau chiar improvizații de coridoare (vezi Muzeul de științe naturale Bacău) ce sînt foarte costisitoare.

În fața unei astfel de probleme, la Muzeul din Carei, Secția științe naturale, s-a procedat la confecționarea așa-numitelor „ vitrine caleidoscop " (vezi fotografia).

Aceste vitrine, cu bază rotundă sau hexagonală, cu despărțiturile obținute între suporții de placaj sau carton, montați pe această bază, oferă posibilități de a expune materialul sub diferite aspecte, în cazul de față pe anotimpuri.

Mijlocul hexagonului, cu diametrul de 20—40 cm, este rezervat pentru a se primi lumină. În partea de sus, se pune o sticlă pentru a feri exponatele de praful ce se depune.

În față, lateral, nu se întrebuințează sticla sau alte materiale, pentru a nu încărca această vitrină, curioasă prin forma ei.

Între despărțiturile formate de suporți, se poate expune materialul simplu, fără decor, folosind cel mult o nuanță de fond care să sugereze verdele primăverii, albul zăpezii, sau galbenul-ruginiu al toamnei.

Simplitatea cu care este construită vitrina (o bază, 3 suporți și o bucată de sticlă) oferă posibilitatea ca orice muzeu cu fonduri mai reduse să-și rezolve această așa-numită problemă a „ completării golurilor ".

https://biblioteca-digitala.ro

PRESURA BĂNĂȚEANĂ
(EMBERIZA CIRLUS L.) ÎN OLTENIA

MIRCEA POPESCU

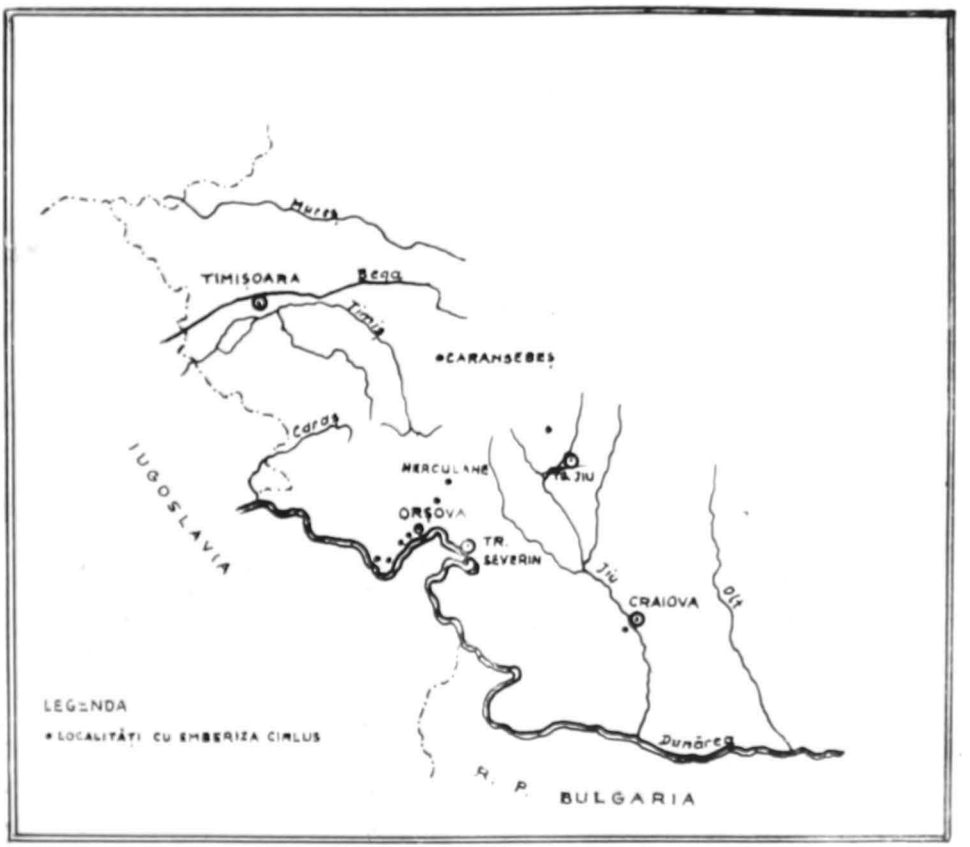

Presura bănățeană (*Emberiza cirlus* L.) a fost citată în fauna țării noastre de D. Linția (1) care a găsit-o pentru prima dată în anul 1912 — 7.V. — la Svinița (Banat), un ♂ și o ♀. Alte exemplare au fost capturate tot de Linția la Ogradena (Banat) un ♂ și o ♀ la 10.V.1912 și Băile Herculane un ♂ —19.1.1913.

În decursul anilor a mai fost observată și capturată periodic de Emil Nadra în Banat la Ogradena 1938, Plavișevița 1931 și 1951, la Dubova 1952 și din nou la Ogradena 1959.

Cu ocazia cercetărilor făcute la viitorul lac de acumulare al hidrocentralei de la Porțile de Fier, Emil Nadra a mai întîlnit-o în 1967

https://biblioteca-digitala.ro

— 1968 între Dubova și Plavișevița, la 7.III. 1943. La Topleț lîngă Orșova a fost capturată o ♀, iar la 16.V.1966 în valea Eșelniței (la cca 4 km sud-vest de Orșova) a fost prins un ♂ adult. Aceste două exemplare se găsesc în colecțiile muzeului din Timișoara.

Limita cea mai nordică în țara noastră este localitatea Armeniș, la cca 30 km sud-est de Caransebeș unde a fost întîlnită în 1965.

În Oltenia presura bărboasă a fost observată și capturată de noi la data de 22.V.1968, un ♂ adult, în pădurea Leamna de lîngă Craiova. La aceeași dată au mai fost observați 2 ♂.

Și la 24.VI.1968 au fost observați 2 ♂ însoțiți de 3 pui, fapt ce dovedește că *Emberiza cirlus* este pasăre clocitoare în Oltenia.

Biotopul caracteristic acestei specii descris de Linția corespunde întru totul cu cel găsit de noi: regiune deluroasă, cu păduri cu multe tufișuri în apropiere de cursuri de apă, în cazul nostru pe malul Jiului.

Cu ocazia deplasării efectuate pe valea Sohodolului (împreună cu prof. dr. docent Alexandru Grossu) am întîlnit pe *Emberiza cirlus* în numeroase exemplare, ♂ și ♀ la data de 30.VII.1968, transportînd hrană la cuiburi care erau plasate în tufișurile de la intrarea în chei.

Valea Sohodolului este cea mai nordică localitate din Oltenia unde a fost observată presura bănățeană.

De menționat că topoclimatul din Valea Sohodolului este asemănător celui mediteranean, făcînd posibilă pătrunderea aici a unor forme sudice cum ar fi și *Apus melba*, întîlnit de noi în foarte multe colonii.

Și în cazul presurei bănățene se poate aprecia că este vorba de o expansiune spre nord a acestei specii, care trebuie urmărită în toată țara.

Propunem de asemenea ca denumirea populară să fie presură bărboasă, așa cum a denumit-o Linția și nu presura bănățeană, întrucît aria ei de răspîndire nu se mai limitează numai la Banat.

Iată și dimensiunile exemplarului capturat de noi: lungimea totală 158 mm, aripa 77 mm, coada 70 mm, tarsul 18 mm, degetul mijlociu 13 mm, police 8 mm, ciocul 11 mm, anvergura 245 mm, greutatea 23,50 g. El se află în colecția științifică de păsări a Muzeului Olteniei-Craiova, conservat sub formă de balg.

BIBLIOGRAFIE

1. Dombrowski R. — *Păsările României*, vol. I, București, 1964, prelucrată de D. Linția.

LĂSTUNUL MARE-SUDIC (*APUS MELBA L.*) CUIBĂREȘTE ÎN CHEILE OLTEȚULUI

NICOLAE SEMEN

Fig. 1. Cheile Sohodolului, la Runcu.

În Revista Muzeelor nr. 5, anul IV, 1967 am arătat că pentru prima dată s-a găsit o numeroasă colonie de *Apus melba L.* cuibărind în interiorul țării, lîngă localitatea Runcu (jud. Gorj) în cheile de calcar ale Sohodolului.

Între 10—18 iunie 1968 am făcut o deplasare în cheile de calcar ale Oltețului, lîngă localitatea Polovragi. Aceste chei se întind pe

https://biblioteca-digitala.ro

o distanță de cca. 2 km, iar pe alocuri depășesc 100 m înălțime. Aici am observat în mai multe rînduri 4—5 perechi de *Apus melba*, în zilele de 12 și 13 iunie 1968. Nu am putut observa cu certitudine locurile lor de cuibărit datorită faptului că aceste chei sînt foarte înalte și largi. Comportarea lăstunului mare sudic este deosebit de interesantă la această dată (în epoca de aranjare a cuibului și începutul depunerii ouălor), cîte două-trei perechi trec în zbor rapid prin fața pereților, fără a scoate nici un strigăt.

Cu sprijinul tov. C. Sprîncenatu, tehnician de vînătoare la ocolul silvic Runcu (jud. Gorj), căruia îi aduc și pe această cale mulțumiri, s-au putut aduna unele observații în timpul cuibăritului și creșterii puietului.

Fig. 2. Cheile Oltețului la Polovragi.

În luna iulie, după ce puii încep să iasă din ou, prin fața stîncilor trec mai multe perechi, emițînd cunoscutul ti-ti-ti-ti.

După 1 august se observă și mai multe exemplare, dintre care unele vin și se agață lîngă găurile din pereții verticali de stîncă, rămînînd pentru mai mult timp în repaus. Este vorba de puietul care se odihnește după exercițiile de zbor, fapt neobișnuit pînă la această dată în colonie.

În dimineața zilei de 17 august 1967, colonia era pustie și nu s-a mai observat nici un exemplar după această dată. Fiind în ziua de 17 august 1967 pe valea Cernei, la nord de Herculane, am observat un stol de peste 25 exemplare care zburau către sud, de-a lungul Cernei. După această dată n-am mai observat nici un exemplar pe Cerna, nici la Cazane.

În ziua de 24 aprilie 1968 au fost observate primele trei exemplare care au sosit la locurile de cuibărit de la Runcu. Lăstunul-mare, *Apus apus* a sosit în aceleași locuri cu cîteva zile mai tîrziu.

DATE ORNITOLOGICE DIN CHEILE TURZII

ȘTEFAN KOHL

Acest teren pitoresc cu pereți abrupți, cu turnuri, colți, hornuri și peșteri este vizitat anual de foarte mulți turiști. Dar nu numai turistul și alpinistul găsesc aici lucruri frumoase și ciudate, ci și naturalistului i se oferă aspecte interesante. Botaniștii au studiat aceste locuri deja în secolul trecut și prin cercetările multor specialiști, flora acestor Chei este foarte bine cunoscută (Csürös, 1967).

Despre fauna Cheilor, Nyarady (1937) publică date prețioase în lucrarea sa monografică „Cheia Turzii". Printre altele, aici este inclusă și o listă cu 67 specii de păsări observate în Chei. Aceste observații au fost efectuate de către Ferenczi și Orosz. În afară de această listă, mai sînt publicate unele date ornito-faunistice în diferite periodice.

Cheile Turzii au luat naștere prin surparea peșterii formată de pîrîul Hășdate în calcarele jurasice. Lungimea lor este de circa 2 000 m, avînd o direcție aproximativă NV-SE. Altitudinea medie a pîrîului este de circa 440 m deasupra nivelului mării, iar vîrful turnurilor și pereții cei mai înalți prezintă o diferență de nivel de 320 m.

A fost cercetată albia pîrîului, unele părți dintre pereți și platoul deasupra pereților. În albia pîrîului, mai ales în terenul de revărsare, se găsește o vegetație bogată cu grupuri de *Populus*, *Salix* și *Corylus*. În partea opusă a cabanei se întinde Pădurea Mischiului, sub care se află o plantație de *Pinus* și *Picea*, din anul 1900. În părțile dintre pereți este o vegetație interesantă cu multe varietăți și endemisme, iar pe marginile grohotișurilor găsim tufe de *Crataegus* și *Corylus*. Platoul deasupra pereților este acoperit cu ierburi și unele tufe răzleșe de *Crataegus*.

Avînd posibilități de a vizita în cursul anilor 1967 și 1968 acest teren, am vrea să semnalăm rezultatele observațiilor noastre cît și cele din literatura de specialitate, fără a avea pretenția că problemele sînt studiate în plenitudine. Cheile Turzii au fost cercetate de noi în ultimii doi

▶

https://biblioteca-digitala.ro

ani, după cum urmează: în 1967 la 11, 24 și 25 iunie; 15 și 16 iulie, 3 septembrie, iar în 1968, la 9 aprilie; 23 și 24 iunie; 15—17 iulie și 18 august. După cum arată datele, observațiile au fost făcute în cele mai multe cazuri în timp favorabil, cald, în mare parte senin. Uneori însă a fost și cer înnourat sau ploaie.

La speciile observate vom însemna cu (N) dacă specia este amintită în lista publicată de Nyarady (1937). La sfîrșitul lucrării vom da lista speciilor pe care nu le-am putut observa în deplasările noastre, deși sînt citate de Nyarady.

Denumirile topografice au fost luate din lucrarea monografică a lui Nyarady.

Fig. 1. Cheile Turzii, văzute de pe drumul în serpentină (Foto: St. Kuhl)

La enumerarea speciilor observate am urmat clasificația folosită de Vaurie (1959; 1965).

Lista speciilor observate:

1. *Milvus milvus* (L.) 1758. La 9 aprilie 1968 un exemplar observat deasupra cheilor, iar la 15 iulie 1968 un exemplar a fost văzut în fața cheilor.

2. *Accipiter gentilis* (L.) 1758. Un exemplar observat la 3 septembrie 1967 deasupra stîncilor, urmărind stăncuțe, fără rezultat (N).

3. *Buteo buteo* (L.) 1758. La 3 septembrie 1967, am observat un exemplar în zbor deasupra cheilor. (N).

4. *Aquila chrysaëtos* (L.) 1758. Această specie a fost întîlnită aici în ambii ani cuibărind. Cuibul este plasat pe masivul de stîncă deasupra „Peșterii ungurești". Așezat într-o crăpătură de stîncă, cu o boltă deasupra lui, avînd o grosime considerabilă, putem presupune că e folosit de mulți ani (Observat două exemplare de Beldi, la 7 august 1949; Nyarady — 1937 — presupune 2—3 perechi cuibărînd). La data de 25 iunie 1967 am observat acvila aducînd hrana la cuib. De pe stîncile situate în fața cuibului am putut observa că în el erau doi pui. La 15 iulie în cuib mai era doar un pui, iar la 3 septembrie cuibul era gol. În anul 1968 acvila-de-munte a fost observată la fiecare deplasare. La 24 iunie la ora 9,30 acvila aducea hrana celor doi pui. În timp de 15 minute acvila a zburat de două ori în cuib. La data de 16 iulie au fost observați cei doi pui și cei doi adulți. Deși puii țipau tare, acvila apropiindu-se de trei ori de cuib nu se așeza pe cuib, ci numai pe un copac lîngă stînca cu cuibul. La 17 iulie dimineața, la ora 4,47, puii de acvilă țipau deja. La 18 august a fost observată o acvilă în zbor între stînci. În repetate rînduri am cercetat locul sub cuib ca să găsesc rămășițe din hrana puilor. Numai la 16 iulie am putut găsi un picior de cîine, la care se vedeau bine unghiile, dar osul era curățat de carne. Am mai găsit un smoc de păr de iepure de cîmp și încă o ingluvie. Menționez că la data de 11 iunie 1967, de la distanță mare am văzut o pasăre răpitoare mare deasupra cheilor, care era probabil această acvilă de munte. (N).

5. *Falco peregrinus* Tunst. 1771. Acest șoim a fost observat la 3 septembrie 1967, 15 și 16 iulie 1968. Ultima dată a fost observat foarte fugitiv așa că îl semnalăm numai cu semn de întrebare. (N).

6. *Falco subbuteo* L. 1758. Observat o singură dată la 24 iunie 1968, dar nu cu toată certitudinea. (N).

7. *Falco tinnunculus* L. 1758. Această specie a fost observată cu regularitate. La 25 iunie 1967 un vînturel a atacat de cîteva ori în zbor acvila-de-munte. La 15 iulie 1967 am observat o pereche de vînturei, iar o dată unul din ei era gonit de lăstuni-mari-sudici (*Apus melba*).

8. *Columba livia domestica*. Este de remarcat numărul mare al porumbeilor de casă care cuibăresc în crăpăturile și găurile pereților ca și în peșteri. Se întîlnesc exemplare de toate culorile. (N).

9. *Streptopelia turtur* (L.) 1758. Specia este destul de frecventă și a putut fi observată pe tufele din dosul cabanei, la intrarea pîrîului în chei ca și pe tufele de alun de pe marginea

https://biblioteca-digitala.ro

zurușului lui Gürtler, unde a fost observat și un exemplar tînăr la 25 iunie 1967. (N).

10. *Cuculus canorus* L. 1758. A fost auzit la 11 iunie 1967 și la 23 iunie 1968. (N).

11. *Caprimulgus europaeus* L., 1758. În seara zilei de 24 iunie 1967 mergînd spre chei, pe partea stîngă a pîrîului, pe pantă, am observat trei exemplare zburînd printre tufe. În această noapte, ca și la 24 iunie 1968, la orele 3,30 i-am auzit glasul. La 16 iulie 1968 spre seară am observat încă un exemplar. (N).

12. *Apus melba* (L), 1758. Cheile Turzii au devenit foarte interesante din punct de vedere faunistic, căci în urma unei expansiuni, aici a atins punctul cel mai nordic de cuibărit de la noi, lăstunul-mare-sudic. Această specie a fost descoperită în anul 1965 în sudul Dobrogei — la Băneasa — cu certitudine pentru țara noastră (Cătuneanu—Tălpeanu, 1965), iar în anul 1967 a mai fost identificată și în alte locuri ca la Runcu (Oltenia), la Orșova etc. (Semen, 1967). Deși de demult se cunosc unele exemplare și date de la noi, în ceea ce privește autenticitatea acestora, încap însă îndoieli.

Primul exemplar colectat în anul 1853, lîngă Sibiu, se află în Muzeul Brukenthal din Sibiu (Linția, 1954).

La muzeul din Košice (R.S. Cehoslovacă) se găsește un exemplar care provine de la muzeul din Poprad și posedă o etichetă cu următoarea inscripție: „*Cypselus melba* — Siebenburgen. Oravitz 20 Oktober". (Oravitz se referă la localitatea Oravice din nordul Cehoslovaciei, unde a activat A. Kocyan, cel care a preparat acest exemplar la data de 20 octombrie — anul nu este precizat).

Schenk (1917) afirmă însă că aceste două exemplare sînt de origine dubioasă.

Floericke (1918) amintește că C. Alléon menționează (1886) că între lăstunii mari (*Apus apus*) ar fi observat și o pereche de lăstuni-mari-sudici la Constanța. Floericke presupune că nu este exclus ca cercetătorul francez să fi greșit, dar admite totodată și posibilitatea existenței, căci aceste păsări întreprind uneori și zboruri mai lungi.

Aici în Cheile Turzii, primele patru exemplare au fost observate la 14 mai 1967 de către ornitologul A. Mošanský din Košice. La data de 11 iunie 1967 am putut vedea tot patru exemplare, care zburau mai ales în jurul „Turnului ascuțit". La 25 iunie 1967 am observat tot aici 12 exemplare și la fiecare deplasare în acest teren am putut observa această specie. Numărul lor era la ultima observație din anul 1967 (3 septembrie) de circa 30 de exemplare. Am auzit deseori glasul lor caracteristic, care este alcătuit dintr-o serie de sunete ca „...ti,ti,ti,ti,..." și care alcătuiesc spre sfîrșit un tril. Cînd goneau însă un vînturel, ele scoteau un sunet mult mai strident, cam „țiiiiiii". La data de 15 iulie 1967 am urcat pe zurușul lui Gürtler în sus și ocolind „Turnul despărțitor" am ajuns sub „Coșul Hilii". Aici, în peretele stîncii, este o crăpătură în care au intrat de mai multe ori acești lăstuni. O dată un exemplar a stat 10 minute în crăpătură. Se auzea și un glas, care era posibil să vină de la pui. În anul 1968, primele două exemplare au fost observate la 9 aprilie (prima noastră deplasare în acest an!). La 23 iunie au putut fi observate deja 25 de bucăți. La 15 iulie erau circa 30 exemplare, iar la 18 august am putut

Fig. 2. „Turnul ascuțit" și „Coșul Hilii", locul de cuibărit al lui Apus melba. *(Foto: St. Kohl.).*

observa împreună cu ornitologul A. Mošansky din Košice circa 60 de exemplare.

Cu aceste observații s-a dovedit cu certitudine apariția lăstunului-mare-sudic în Transilvania.

Activitatea lor zilnică începe foarte de timpuriu. Deși H. Arn-Willi (1960), în lucrarea sa monografică scrie că exemplarele din colonia de la Solothurn (Elveția) își încep activitatea dimineața în jurul orei 7,00, noi am putut observa în Cheile Turzii primele exemplare deja la orele 4,30—4,47. După cum am putut stabili, pe timp senin lăstunul-mare-sudic poate zbura deja înainte de răsăritul soarelui. (La 24 iunie

https://biblioteca-digitala.ro

1968 răsăritul soarelui era la ora 4,32, iar primele două exemplare au fost văzute de noi la ora 4,30). Pe timp înnourat ele întîrzie numai puțin după răsăritul soarelui. (Așa de exemplu la 16 și 17 iulie 1968 răsăritul soarelui era la ora 4,45, iar primele exemplare au fost văzute la ora 4,45 respectiv 4,47). Seara, încetarea activității are loc totdeauna după apusul soarelui, în contradicție cu observațiile lui H. Arn-Willi (1960) din Solothurn, unde marea lor majoritate intră în jurul orei 19 în colonie. Pe timp senin am putut observa ultimele exemplare la o oră după apusul soarelui, iar în seri înnourate, ploioase, cu 42—47 minute după apus. (De exemplu la 23 iunie 1968, pe timp senin, apusul soarelui era la ora 20,04 și ultimii lăstuni erau văzuți la ora 21,05. Pe timp înnourat, 15 și 16 iulie 1968, apusul soarelui fiind la ora 19,53, am putut observa ultimele exemplare la ora 20,40 respectiv 20,35).

Diferențele relativ mari în începerea și încetarea activității lui *Apus melba* din Cheile Turzii, față de cei din Solothurn, se pot explica prin faptul că în Cheile Turzii „sensibilitatea metabolică" a speciei, prin locul deschis, este mai tare expusă „luminii de trezire" decît la colonia din Solothurn, plasată în podul unei biserici.

La data de 16 iulie 1968, la orele 20,45 trecînd pe lîngă peretele „Padini" am putut auzi încă glasul lui *Apus melba*.

13. *Upupa epops* L. 1758. Au fost observate, la 16 iulie 1968, 5 exemplare pe platoul stîng deasupra Cheilor Turzii, în partea unde începe zurușul lui Gürtler.

14. *Picus canus* Gmel. 1788. La data de 17 iulie 1968 din pădurea de conifere de sub Pădurea Mischiului am putut auzi glasul acestei specii. (N).

15. *Dryocopus martius* (L.). 1758. Un exemplar a fost observat la 3 septembrie 1967 în apropierea cabanei, pe un conifer. După-amiază am mai auzit încă o dată glasul lui caracteristic.

16. *Dendrocopos major* (L.). 1758. La 24 iunie 1968 am văzut un exemplar în marginea pădurii de conifere de sub Pădurea Mischiului. (N).

17. *Hirundo rustica* L. 1758. La 3 septembrie 1967 au fost observate mai multe exemplare zburînd deasupra platoului din stînga cheilor.

18. *Delichon urbica* (L.). 1758. Această specie este foarte comună aici. Am găsit-o cuibărind în „Peștera ungurească". Acest fapt este amintit și de Nyarady (1937) că: „pe lîngă *Columba livia* cuibăresc cu sute și *Chelidon urbica*". Vizitînd de mai multe ori această peșteră, putem evalua numărul cuiburilor la circa 50—60. O numărare precisă este imposibilă, fiindcă multe din cuiburi sînt plasate în crăpăturile tavanului și nu sînt bine vizibile. Cuiburile sînt așezate în partea exterioară a peșterii, care este despărțită prin tavanul în formă de draperie, de partea interioară unde nu pătrunde bine lumina zilei. La data de 3 septembrie 1967, se găseau în unele cuiburi încă pui, care erau hrăniți de păsările adulte foarte des. (Cuibăritul acestei specii pe pereți stîncoși este cunoscut, dar la noi sînt amintite numai cîteva cazuri. Așa la Cap-Dolojman, în Munții Retezatului, deasupra „Greblelor" (Linția, 1946 /, în Munții Bihorului și în alte două locuri din Munții Retezatului / Creutz, 1961 /). (N).

19. *Lullula arborea* (L.). 1758. Cîntecul ei caracteristic a fost auzit în 11 iunie 1967 și 24 iunie 1968, deasupra platoului din partea stîngă a cheilor. (N).

20. *Alauda arvensis* L. 1758. Numai cîteva exemplare observate deasupra platoului din partea stîngă a cheilor.

21. *Anthus campestris* (L.). 1758. Această specie a fost văzută la 15 iulie 1967 și 24 iunie 1968 deasupra stîncilor abrupte, cum se ridica în zbor cîntînd, iar după aceea se așeza pe pămînt sau pe o ridicătură de pămînt. (N).

22. *Anthus trivialis* (L.). 1758. La 3 septembrie 1967 au fost văzute două exemplare pe niște tufe mici, la marginea platoului.

23. *Motacilla cinerea* Tunst. 1771. Această specie a fost observată în repetate rînduri. În anul 1968 la 9 aprilie două exemplare, la 15 iulie 4 exemplare și la 17 iulie un exemplar. Deși nu am găsit cuiburi, cred totuși că în acest an a cuibărit în Cheile Turzii. La 3 septembrie 1967, am văzut trei exemplare, nu departe de locul ieșirii pîrîului din chei. (N).

24. *Motacilla alba* L. 1758. Se întîlnește cu regularitate în chei, în cîteva perechi. Cuibul ei a fost găsit la circa 2 m înălțime deasupra drumului turistic, pe zidul stîncos înaintea „Cetățuii mari", conținînd la 15 iulie 1968 5 pui, avînd încă puf. La 3 septembrie 1967 au fost observate mai multe exemplare, atît în chei cît și în jurul cabanei. (N).

25. *Lanius collurio* L. 1758. Specia a fost observată de mai multe ori în chei și la 11 iunie 1967 a fost văzută de cîteva ori ducînd în cioc hrană, zburînd între tufele terenului de revărsare, la ieșirea pîrîului din chei. (N).

26. *Oriolus oriolus* (L.). 1758. A fost văzut și auzit de cîteva ori — 25 iunie, 16 iulie 1967 și 24 iunie, 16 iulie 1968 — mai ales la „Povîrnișul lui Pop". (N).

27. *Garrulus glandarius* (L.). 1758. Văzut în cîteva exemplare, de mai multe ori. (N).

https://biblioteca-digitala.ro

28. *Pica pica* (L). 1758. La 25 iunie 1967 au fost văzute două exemplare, iar la 15 iulie 1968, alte cîteva exemplare. (N).

29. *Corvus monedula* L. 1758. Stîncile calcaroase cu mulțimea de găuri oferă posibilități excelente de cuibărit acestei specii. Numărul lor ar fi foarte greu de evaluat, dar apreciez că sînt sute. La 15 iulie 1967 au fost observate în orele de dimineață cîrduri de 30—40 de exemplare zburînd între și deasupra stîncilor. La 17 iulie 1968 în jurul orei 5,06 și 5,10 au fost observate cîrduri de 50, 100, 150 și 200 de exemplare zburînd din direcția Petreștilor spre chei și așezîndu-se pe stînci. La 3 septembrie 1967 au fost observate cum erau urmărite de *Accipter gentilis*. (N).

30. *Troglodytes troglodytes* (L). 1758. Specia a fost întîlnită de mai multe ori, cîntînd pe tufele sau pe stîncile grohotișurilor.

31. *Sylvia atricapilla* (L). 1758. Au fost observați de mai multe ori masculi cîntînd în tufele de pe lîngă pîrîu, un alt exemplar a fost văzut pe tufele de la marginea zurușului lui Gürtler. La 25 iunie a fost observat și un exemplar tînăr. (N).

32. *Sylvia communis* Lath. 1787. La 25 iunie 1967 un mascul cînta pe tufele de lîngă zurușul lui Gürtler, iar la 24 iunie 1968 un exemplar a fost văzut sub „Coșul Hilii" pe niște tufe mici. Alte două exemplare au fost observate la 15 iulie 1968 în chei, nu departe de „Cetățeaua mare".

33. *Phylloscopus collybita* (Vieill). 1817. Această specie a fost notată de mai multe ori în chei, așa la 25 iunie, 15 și 16 iulie 1967 ca și la 9 aprilie, 23 și 24 iulie — cînd a fost auzit și cîntecul ei caracteristic. La 3 septembrie 1967 a mai fost observat de două ori cîte un exemplar, dar fiindcă nu cîntau iar pasajul era la început, au fost notate cu semn de întrebare.

34. *Phylloscopus sibilatrix* (Bechst.) 1793. O singură dată, la 25 iunie a fost auzită în „Pădurea Mischiului".

35. *Saxicola rubetra* (L) 1758. Un exemplar observat pe mărăcinii de pe malul pîrîului, la intrarea în chei.

36. *Oenanthe oenanthe* (L). 1758. La 24 iunie 1968, pe platoul stîng deasupra stîncilor, au fost văzute 3—4 exemplare, tot aici și la 16 iulie 1968 au fost observate 2 exemplare. Printre acestea au fost și unele păsări tinere. (N).

37. *Monticola saxatilis* (L). 1758. Specia este caracteristică platoului de deasupra stîncilor. Am putut-o observa în mai multe rînduri, stînd pe stînci, sau căutînd hrana între pietrele și ierburile ce acoperă marginea platoului. La 11 iunie 1967 am putut observa un mascul ducînd hrană în cioc. Cuibăritul ei în aceste locuri este amintit de către Zeyk (1920). (N).

38. *Phoenicurus ochruros* (Gmel). 1789. Specie foarte comună în Cheile Turzii. Am întîlnit-o de fiecare dată pe grohotișurile și pe pereții stîncoși. Cuibărește în găurile stîncilor. La 15 iulie 1967 într-un cuib — situat într-o gaură de stîncă la „Turnul ascuțit" — erau pui. (N).

39. *Erithacus rubecula* (L). 1758. Observat la 25 iunie și 15 iulie 1967, ca și la 9 aprilie 1968 pe tufele de pe marginea pîrîului. (N).

40. *Luscinia megarhynchos* Ch. L. Brehm 1831. La 24 și 25 iunie 1967 am putut stabili prezența speciei în imediata apropiere a cabanei, unde un exemplar a cîntat toată noaptea.

41. *Turdus merula* L. 1758. Specie foarte comună întîlnită atît prin tufele de pe marginea zurușurilor și a stîncilor, cît și prin tufele terenului de revărsare. (N).

42. *Turdus philomelos* Ch. L. Brehm 1831. A fost întîlnit de mai multe ori prin tufărișurile de la terenul de revărsare, la 15 iulie 1967 ca și la 15, 16 și 17 iulie 1968. (N).

43. *Turdus viscivorus* L. 1758. La 24 iunie 1968 au fost văzute două exemplare, pe sălciile din terenul de revărsare. (N).

44. *Aegithalos caudatus* L. 1758. Observat numai o singură dată la 9 aprilie 1968 pe o salcie din terenul de revărsare. (N).

45. *Parus palustris* L. 1758. Au fost întîlniți ca indivizi izolați la 25 iunie, 15 iulie și 3 septembrie 1967 și la 15 iulie 1968. (N).

46. *Parus lugubris* Temm. 1820. A fost identificat cu precizie la 9 aprilie 1968 în apropierea primului pod, venind de la cabană. La 15 iulie 1968 un exemplar a fost văzut deasupra „Șipotului cheilor". Prezența acestei specii în Cheile Turzii a fost semnalată și de Korodi, G.I. (1960).

47. *Parus caeruleus* L. 1758. La 25 iunie 1967 am văzut patru exemplare tinere pe tufele de lîngă pîrîu. Un exemplar singuratic a fost observat la 18 august 1968.

48. *Parus major* L. 1758. A fost observat de mai multe ori, dar în număr relativ mic. (N).

49. *Tichodroma muraria* (L). 1758. Deși am acordat mare atenție acestei specii în anul 1967 nu am putut-o identifica în Cheile Turzii. Abia la 23 iunie 1968 am avut ocazie să observ de două ori cîte un exemplar pe stîncile de la „Șipotul cheilor" de unde unul a zburat pe peretele opus, „Padini". Prezența sa în Cheile Turzii este amintită de Beczy (1959) și Ferenczi (1931), care a și colectat două exemplare în apropiere de „Șipotul cheilor". (Nyarady, 1937).

50. *Passer domesticus* (L.) 1758. Au putut fi observate mai multe exemplare atît în jurul

https://biblioteca-digitala.ro

cabanei, cît și la morile de la intrarea și ieșirea cheilor.

51. *Passer montanus* (L.). 1758. A fost văzută în jurul morii de la intrarea pîrîului în chei. (N).

52. *Fringilla coelebs* L. 1758. A fost văzută numai în cîteva rînduri, mai mult în jurul morilor. (N).

53. *Carduelis carduelis* (L.). 1758. La 23 iunie și la 15, 16 iulie 1968 au fost văzute în total 6 exemplare, pe platoul din stînga pîrîului. (N).

54. *Carduelis chloris* (L.). 1758. Numai cîteva exemplare au fost văzute în jurul cabanei.

55. *Acanthis cannabina* (L.) 1758. Au fost observate cîteva pe „Coasta tîtlii" deasupra morii.

56. *Coccothraustes coccothraustes* (L.) 1758. La 3 septembrie 1967, au fost văzute 3 exemplare în zbor deasupra cabanei, iar la 15 iulie 1968 un exemplar se afla pe copacii din terenul de revărsare (N).

57. *Emberiza citrinella* L. 1758. A fost întîlnită mai ales la marginea platoului din partea stîngă a pîrîului, șezînd pe tufe mai ridicate și cîntînd, dar și jos pe terenul de revărsare, la ieșirea din chei. (N).

58. *Emberiza cia* L. 1758. Este o pasăre caracteristică acestui ținut. A fost întîlnită la 15 iulie 1967 la „Turnul despărțitor" unde au fost văzute 4—5 exemplare tinere în societatea păsărilor adulte. Pe vîrful stîncii cînta un mascul, iar seara un exemplar tînăr căuta hrană pe poteca ce duce prin chei. La 9 aprilie 1968 tot în acest loc au mai fost observați un mascul cîntînd, iar un alt exemplar cra lîngă albia pîrîului. La 23 iunie 1968 un exemplar era pe stînca deasupra potecii înaintea „Șipotului Cheilor". În literatura de specialitate este amintit că Dobay, I. (Dandl, 1958) a întîlnit-o aici în anul 1911 și a colectat atît păsări adulte cît și un exemplar tînăr. Szabo, S. a găsit în anul 1921, ca și în anii precedenți această specie în Cheile Turzii (Mannsberg, 1959). Un articol anonim (Vadász Ujság, 1929, nr. 7, pag. 120—121) amintește din iunie 1929 o pereche observată în Cheile Turzii, unde — după cum este amintit și în articolul acesta — cu un deceniu în urmă a fost observată și colectată de Szabo, S. La 26 iunie 1929 dintre 5 pui aproape zburători unul a fost prins și plasat ca exemplar doveditor în colecția autorului. (N).

În afară de aceste 58 specii întîlnite în Cheile Turzii, au mai fost observate unele în apropierea acestui teren, mai ales pe pantele „Preveghetorul" lîngă drumul ce duce spre Turda. a) *Coturnix coturnix* (L.) 1758 a fost auzită adeseori prin lanurile din apropiere. b) *Galerida cristata* (L) 1758 a fost văzut pe lîngă drumul ce duce spre Turda. c) *Emberiza calandra* L. 1758 a fost observată tot lîngă acest drum, cîntînd pe conductele electrice.

În lucrarea monografică a lui Nyarady, E.I. mai sînt amintite unele specii pe care noi nu le-am putut observa în deplasările noastre și anume: 1. *Ardea cinerea* L.; 2. *Accipiter nisus* (L.); 3. *Neophron percnopterus* (L.); 4. *Aegypius monachus* (L.); 5. *Gyps fulvus* (Habl.); 6. *Falco cherrug* Gray; 7. *Tetrastes bonasia* (L.); 8. *Perdix perdix* (L.); 9. *Tringa hypoleucos* L.; 10. *Scolopax rusticola* L.; 11. *Bubo bubo* (L.); 12. *Asio otus* (L.); 13. *Strix aluco* L.; 14. *Alcedo atthis* (L.); 15. *Jynx torquilla* L.; 16. *Picus viridis* L.; 17. *Dendrocopos medius* (L.); 18. *Dendrocopos minor* (L.); 19. *Anthus pratensis* (L.); 20. *Lanius excubitor* L.; 21. *Corvus corax* L.; 22. *Cinclus cinclus* (L.); 23. *Prunella modularis* (L.); 24. *Regulus regulus* (L.); 25. *Luscinia luscinia* (L.); 26. *Turdus pilaris* L.; 27. *Sitta europaea* L.; 28. *Pyrrhula pyrrhula* (L.).

Bineînțeles unele din aceste specii, cu siguranță că nu se mai întîlnesc în Cheile Turzii (ca: *Neophron percnopterus*, *Aegypius monachus*, *Gyps fulvus*) și așa putem evalua numărul speciilor la circa 83, un număr relativ mare pe o suprafață destul de redusă.

Este foarte probabil că cercetările de viitor, mai ales în ambele timpuri de pasaj și în iarnă, să mai îmbogățească lista speciilor.

BIBLIOGRAFIE

1. ARN-WILLI, H. (1960): „Biologische Studien am Alpensegler". Solothurn. p. 204.
2. BECZY, T. (1960): *Hajnalmadár a révi szakadékvölgyben*. Aquila, 66, pp. 287—288.
3. BELD , M. (1955): *Madárelőfordulási adatok Erdélyből*. Aquila, 59—62, pp. 229—231.
4. CĂTUNEANU, I. — TĂLPEANU, M. (1965): *Apariția lăstunului de stîncă (Apus melba L.) în sudul Dobrogei*. Rev. Muzeelor, 2, nr. 2, pp. 181—182.
5. CREUTZ, G. (1961): *Die Mehlschwalbe als Felsbrüterin*. Der Falke, 9, pp. 304—313.
6. CSÜRÖS, S. (1967): *Aplicații la o tabără-curs de vară a profesorilor de biologie*. Natura, 19, nr. 3, pp. 41—46.
7. DANDL, J. (1959): *A bajazos sármány költése Magyarországon és a környező területeken*. Aquila, 65, pp. 175—183.
8. DOMBROWSKI, R. (1946): „Păsările României. (Ornis Romaniae)", vol. I. Traducere, completare și ilustrare de D. Linția, București, p. 432.
9. FERENCZI, S. (1931): „A madarak öregkortol eltérö tollszinezete atavisztikus jelenség-e, avagy a környezet hatásának tulajdonitható?" Szeged. p. 53.
10. FLOERICKE, K. (1918): „Forscherfahrt in Feindesland". Stuttgart. p. 128.
11. KORODY, G. I. (1960): *Adatok Kisbányahavas (Bătrîna) és Bélavára (Scărișoara-Belioara) környékének madártani ismeretéhez*. Aquila, 66, pp. 225—229.
12. LINȚIA, D. (1954): „Păsările din R.P.R.", vol. II, București. p. 298.
13. MANNSBERG, A. (1954): *A bajazos sármány újabb előfordulásai Budapest környékén*. Aquila, 55—58, p. 253.
14. NYÁRÁDI, E. I. (1937): „Cheia Turzii", Cluj, p. 188.
15. SCHENK, J. (1917): „Fauna Regni Hungariae", Budapest, p. 114.
16. SEMEN, N. (1967): *Lăstunul mare sudic (Apus melba L.) cuibărește în Subcarpații Olteniei*. Rev. Muzeelor, 4, nr. 5, pp. 454—465.
17. VAURIE, CH. (1959, 1965): „The Birds of the Palearctic Fauna", vol. I—II, London, pp. 762—763.
18. VASILIU, G. D. (1968): „Sistema Avium Romaniae", Edit. Alauda, Paris, p. 120.
19. ZEYK, M. (1923): *Erdély madarai*. Separat din Aquila 27, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro

DESCOPERIRI SCITICE ÎN JUDEȚUL BOTOȘANI

VIORICA PERIAN

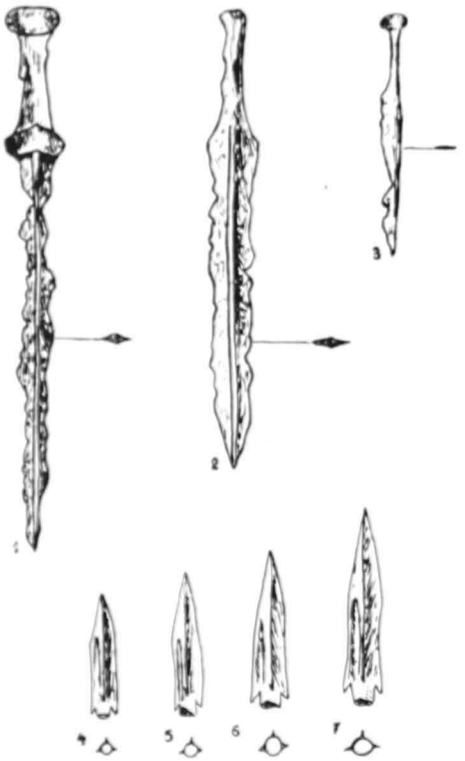

Fig. 1—2. Pumnale de fier de la Cristinești ; fig. 3. Pumnal de fier ; fig. 4—7. Săgeți de bronz de la Hilișeu-Horia.

În 1966, în satul Cristinești, jud. Botoșani, au fost descoperite două pumnale de fier. Din investigațiile noastre pe teren a reieșit că acestea fuseseră îngropate la circa 0,50 m adîncime și tot acolo ar fi apărut și oseminte omenești. Locul descoperirii este numit de localnici „ Fînațul Popii " și reprezintă marginea unei terase puternic erodată. Cercetarea efectuată de noi pe acest loc nu a dus la descoperirea unor resturi de locuiri, deși existau deschideri de teren, fapt care face plauzibilă prezența unui cimitir sau a unei grupări de morminte. Pămîntul rezultat din săpătura care a dus la descoperirea întîmplătoare, fiind folosit la diferite nevoi casnice, nu ne-a dat posibilitatea de a preciza dacă este vorba de morminte de inhumație sau incinerație.

Cele două pumnale (fig. 1,2) reprezintă tipul binecunoscut de akinakes. Din păcate sînt puternic roase de rugină. Primul dintre ele (fig. 1) este lung de 43,5 cm (din care mînerul 10 cm) are vîrful ascuțit, două tăișuri, dungă mediană în relief, mînerul realizat din două plăci sudate la capete prin batere la cald, iar garda în formă de inimioară cu vîrful în sus realizată de asemenea din două plăci prinse.

Al doilea pumnal (fig. 2) de același tip ca și primul are o lungime de 37,5 cm (din care mînerul 10 cm), dar acestuia din urmă îi lipsește garda și capătul mînerului.

A doua descoperire provine de la Hilișeu-Horia, din curtea școlii generale și a fost făcută în 1960. Locul descoperirii se află pe marginea terasei, iar obiectele au fost culese dintr-o mică viroagă rezultată din șiroirea apelor. Adîncimea nu depășește 0,30 m. Grupat, au ieșit la iveală 17 vîrfuri de săgeți din bronz (fig. 4-7), un pumnal de fier (fig. 3) și cîteva fragmente ceramice lucrate cu mîna, de culoare cenușie. Din informațiile primite la fața locului rezultă că au fost descoperite și resturi de oseminte umane în special de la craniu. Alte resturi n-au mai apărut nici acolo nici în împrejurimi. Este deci posibil ca, și în cazul de față, să fie vorba tot de un mormînt. Pumnalul (fig. 3), foarte corodat, are lungimea totală de 20,5 cm din care lama 14,5 cm. Capătul mînerului face corp comun cu restul. Nu are apărătoare de mînă sau dungă mediană. Săgețile, realizate prin turnare din bronz, sînt foarte bine conservate și se înscriu în același tip (cu manșon și trei muchii) dar de lungimi diferite: două de 3,8 cm (fig. 7), două de 3,2 cm (fig. 6) și treisprezece de 2,9—3 cm (fig. 4—5). Fragmentele ceramice recuperate provin de la un singur vas cu fundul drept. Neavînd suficiente elemente reconstituirea formei este imposibilă.

Descoperirile mai sus descrise se adaugă altora din aceeași zonă extrem nord-estică a țării. Este vorba de cele din satul Zăiești[1] și Iacobeni[2]. Din prima localitate provin și două pumnale de fier de același tip și factură cu ale noastre[3], diferența fiind de domeniul dimensiunilor.

Prin analogiile pe care ele le comportă cu alte descoperiri din Moldova, cu cele de la Birsești sau sabia emblemă de la Cernavoda, pumnalele noastre se înscriu în seria obiectelor de factură scitică. Același lucru se poate spune și despre săgețile cu trei muchii. Dacă ele pot fi și dovada unei prezențe efective a sciților în regiunea noastră sau reprezintă numai obiecte de circulație care puteau aparține și populației locale este mai greu de precizat.

[1] Simion Rață, *Noi urme scitice lîngă Botoșani*, în SCIV, 16, 1965, 3, p. 575 și urm.
[2] *Ibidem*, p. 577.
[3] *Ibidem*, fig. 2/1—2.

https://biblioteca-digitala.ro

REZULTATELE ULTIMELOR SĂPĂTURI ARHEOLOGICE PRIVIND PALEOLITICUL DIN NORDUL BANATULUI

FLOREA MOGOȘANU și ION STRATAN

Colaborarea dintre Institutul de arheologie al Academiei R.S. România și Muzeul din Lugoj continuă să fie rodnică și plină de realizări în ceea ce privește cunoașterea paleoliticului din Banat.

Pe linia acestei colaborări, în toamna anului 1967, au fost reluate săpăturile arheologice de la Românești-Dumbrăvița și Coșava, prilej pentru descoperirea unor noi și importante dovezi paleolitice.

La Românești-Dumbrăvița au fost deschise noi secțiuni în continuarea celor care au dus la descoperirea așezării paleolitice de pe această terasă[1] și au fost executate mai multe sondaje în marginea de nord-est a terasei, la circa 80 de m distanță. Ca de obicei, secțiunile au fost adîncite pînă la circa 1,50 m, stratigrafia depunerilor geologice pînă la această adîncime prezentîndu-se astfel: 1. stratul vegetal cenușiu-gălbui (arabil) gros de circa 0,20 m; 2. stratul gălbui-albicios (purverulent-w3) cu pigmenți de feromangan mai ales la mijlocul depunerilor, gros de circa 0,15 m; 3. stratul intermediar roșcat cu pete brune și gălbui, zonă de contact între stratul superior și cel inferior, gros de 0,10—0,15 m; 4. stratul brun-roșcat (se desface în bucăți poligonale) cu concrețiuni de feromangan mai ales la bază unde acestea formează o pînză compactă în amestec cu pietricele rulate, gros de circa 0,22 m; 5. stratul roșcat-gălbui lutos (se desface în felii) cu infiltrații fine cenușii-albăstrui.

Pentru a ușura înțelegerea noilor descoperiri, mai ales în ceea ce privește poziția lor stratigrafică, socotim necesar să amintim stratigrafia dovezilor paleolitice scoase la lumină în anii trecuți.

La baza stratului cenușiu-gălbui și în partea superioară a celui gălbui-albicios au fost scoase la iveală foarte multe așchii de toate mărimile. Printre sutele de așchii, multe din ele atipice, au fost descoperite și unele piese tipice caracteristice în general epipaleoliticului (gratoare mici rotunde și unguiforme, vîrfuri, unele din ele de tip La Gravette etc.), dar și unele specifice tradiționalului aurignacian bănățean (gratoare înalte, carenate și nucleiforme etc.).

Urmează un steril de circa 0,10 m (o bună parte din stratul gălbui-albicios) după care, izolat, la limita de contact dintre acest strat și cel subiacent, au fost descoperite cîteva aglomerări (mici ateliere) de așchii mari de silex, majoritatea atipice. Prelucrarea acestor așchii pare destul de primitivă, anumiți bulgări cioplîți la un capăt pe o parte sau pe amîndouă amintesc de cele mai primitive unelte ale omului (choppers, choping-tools).

După un steril de circa 0,15 m, către mijlocul depunerilor brun-roșcate a fost descoperit în primele campanii de săpături (1960—1962) un strat de cultură interesant care, prin tehnica și forma uneltelor, se deosebește aproape total de celelalte straturi de cultură descoperite aici. Predomină în acest strat uneltele trunchiate (lame și vîrfuri trunchiate, diferite burine lucrate pe trunchiere etc.) și lame cu un capăt ușor arcuit și retușat. Suprafața ocupată de acest strat este relativ redusă, circa 16 m², acoperind parțial șanțurile 2 și 3 și în întregime caseta A.

Sub acest strat, după un steril aproape imperceptibil, de numai cîțiva cm — fapt constatat abia cu prilejul ultimelor săpături prin urmărirea stratigrafiei orizontale — a fost descoperit cel mai bogat strat de cultură de la Românești-Dumbrăvița, împărțit în două niveluri (2a și 2b).

[1] Florea Mogoșanu și Ion Stratan — *Noi descoperiri paleolitice în Banat*, în „SCIV", 17, 1966, 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Inventarul de unelte (gratoare carenate, nucleiforme, pe lame lungi, lame cu retușe aurignaciene, lame cu scobituri retușate, burine de unghi sau mediane etc.) caracterizează în mod clar aurignacianul mijlociu din această parte a Europei; nici un tip de unealtă nu pune la îndoială această apartenență culturală.

Strîns legat de aceasta au fost descoperite, pe o suprafață restrînsă, mai multe piese de silex alcătuind — așa cum am menționat mai sus — un nivel de cultură aparte, situat între 0,90—0,98 m adîncime. Este vorba de descoperirea acelui răzuitor macrolitic[2] împreună cu cîteva lame și gratoare voluminoase socotite pînă în anul 1967 ca cele mai vechi dovezi de locuire paleolitice din partea de nord-vest a Banatului.

Săpăturile din 1967 aveau să infirme însă acest lucru deoarece prin deschiderea noilor secțiuni orientate către interiorul terasei a fost descoperit un nou strat de cultură situat la cca 1 m adîncime, la limita de contact dintre depunerile brun-roșcate și cele inferioare roșcat-gălbui. Ceea ce atrage atenția în mod deosebit este faptul că în afara unei singure piese atipice de silex, toate celelalte au fost făcute numai din cuarțit, materie primă culeasă fără îndoială din prundul văii învecinate a Begăi sub forma unor pietre de rîu (galete). Cuarțitul prezintă multe impurități din pricina cărora culoarea sa, obișnuit albă, prezintă pigmenți (incluziuni) vineții-roșcați, aceasta probabil din pricina depunerilor în care au zăcut, bogate în concrețiuni feromanganice și mai ales, așa cum ne-o dovedește culoarea, bogate în oxizi și hidroxizi ferici[3]. În ceea ce privește forma și tehnica celor 42 de piese descoperite, trebuie să menționăm din capul locului că predomină caracterele musteroide, în ciuda unor vădite eforturi de realizare a unor piese potrivit stadiului de dezvoltare la care se găsea comunitatea respectivă.

Această situație se datora — după părerea noastră — în primul rînd materiei prime (cuarțit), care se pretează foarte greu la o prelucrare îngrijită evoluată și, în al doilea rînd, faptului că indivizii respectivi, trăind în afara evoluției normale a paleoliticului superior din Banat, nu își însușiseră încă în chip suficient o tehnică avansată și continuau să folosească una tradițională, relativ rudimentară. Inventarul uneltelor tipice cuprinde 3 vîrfuri musteroide și 3 racloare, piese care amintesc de musterianul cuarțitic al peșterilor Carpaților noștri. Alături de aceste unelte primitive au fost descoperite și cîteva care aparțin paleoliticului superior; prezența lor înlătură orice fel de îndoială asupra datării acestui strat, care și așa — datorită poziției sale stratigrafice — nu putea fi atribuit decît acestei perioade. Este vorba de descoperirea unui nucleu prismatic și două gratoare. Nucleul este tipic paleoliticului superior, prezentînd de jur împrejur negativele unor așchii lamelare desprinse cu multă atenție. Unul din capetele acestui nucleu păstrează cortexul, iar celălalt a fost pregătit prin detașarea crustei bulgărelui pentru a fi folosit ca plan de lovire. Gratoarele au fost făurite pe așchii care au un capăt retușat. Retușele sînt destul de regulate, abrupte, caracteristice gratoarelor din paleoliticul superior. Unul din exemplare are partea activă convexă larg deschisă, iar celălalt o are dreaptă și puțin înălțată.

În urma sondajelor executate în afara așezării paleolitice propriu-zise de la Românești-Dumbrăvița, în marginea de nord-est a terasei, au fost descoperite mai multe ateliere de prelucrare a silexului din care au fost recoltate sute și chiar mii de așchii și spărturi de cremene, dar și suficiente piese tipice, unele din ele foarte interesante.

Într-un sondaj de 6 m², au fost găsite, între 0,45 și 0,55 m adîncime, în depunere intermediară roșcată cu pete brune și gălbui-albicioase, cîteva piese din cuarțit. Inventarul numără doar 7 exemplare dintre care numai două tipice, lucrate dintr-un cuarțit alb, curat, translucid, lipsit de impurități. Tipologic aceste două piese reprezintă, în chip strălucitor, forme ce aparțin — cu toată poziția lor stratigrafică tîrzie — unui musterian timpuriu. Este vorba în primul rînd de un vîrf musterian voluminos, cu plan de lovire drept și larg acoperit de cortex și cu un bulb de percuție proeminent. Piesa se înscrie într-o formă aproape triunghiulară, avînd doar o latură, cea dreaptă, care strică cadrul triunghiului din pricina unei prelungiri. În afara unor așchieri mărunte marginale, vîrful nu prezintă pe nici una din fețe urme de retușe, el fiind folosit ca atare în forma în care a fost desprins din nucleu. A doua piesă reprezintă un raclor lucrat pe o așchie cu un plan de lovire de asemenea foarte larg, acoperit de cortex și cu bulbul de percuție proeminent.

[1] Florea Mogoșanu, *Descoperirile paleolitice ale Muzeului din Lugoj*, în „Revista Muzeelor", 6, 1967, p. 555—559.

[2] Victor Papiu, „Petrografia rocilor sedimentare", Ed. științifică, București, 1960, p. 352.

[3] C. S. Nicoläescu-Plopșor și colaboratorii, *Santierul arheologic Basa de Fier*, în „Materiale", III, 1957, p. 29—40; C. S. Nicoläescu-Plopșor și colaboratorii, *Santierul arheologic Nandru*, în „Materiale", III, 1957, p. 29—40; C. S. Nicoläescu-Plopșor și colaboratorii, *Santierul arheologic Ohaba-Ponor* în „Materiale", III, 1957, p. 41—49.

https://biblioteca-digitala.ro

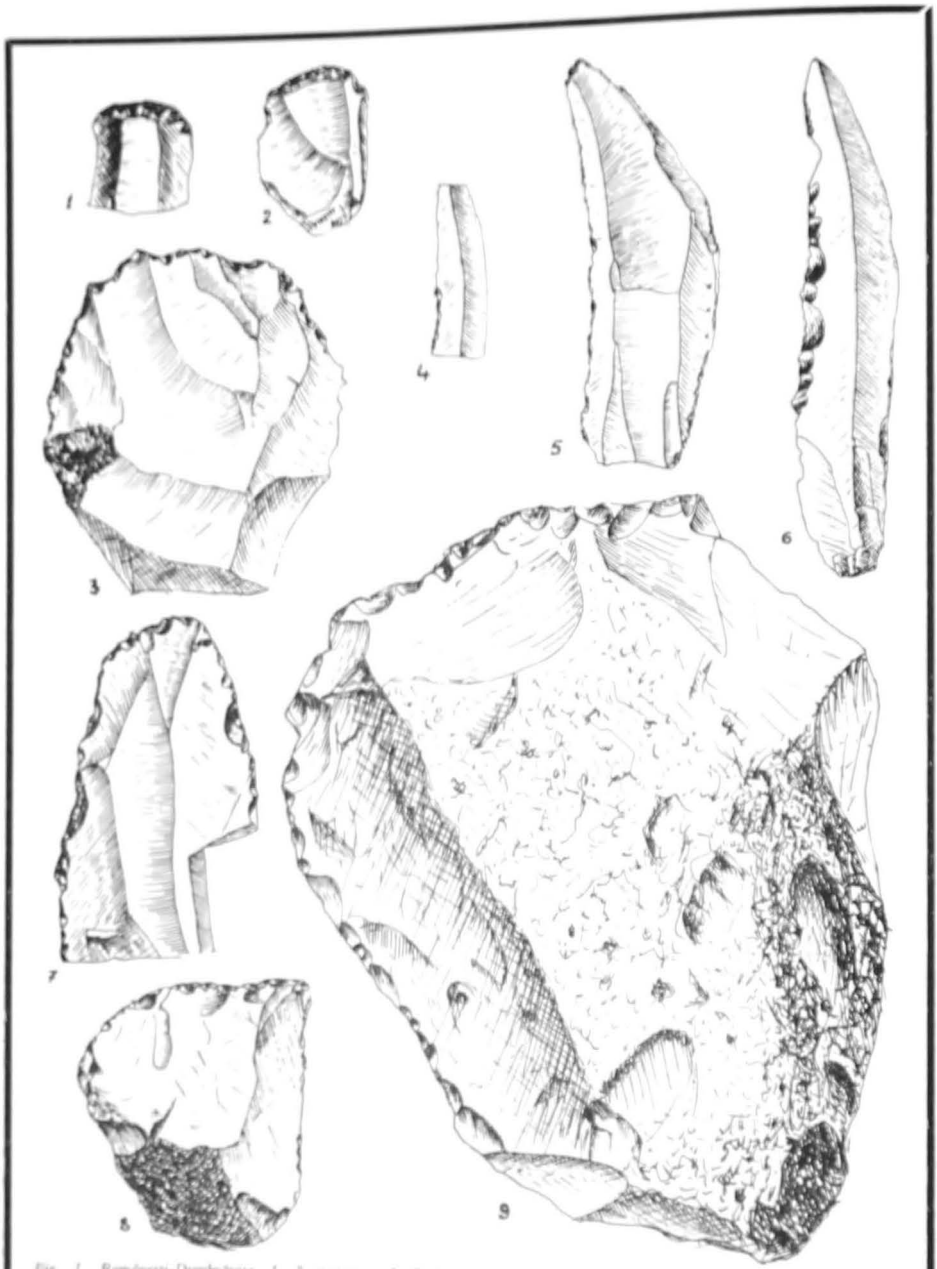

Fig. 1. Românești-Dumbrăvița. 1 – 3, grataare ; 4 – 6, lame retușate (stratul V – superior) ; 7 – 9, grataare (stratul IV–atelier).

https://biblioteca-digitala.ro

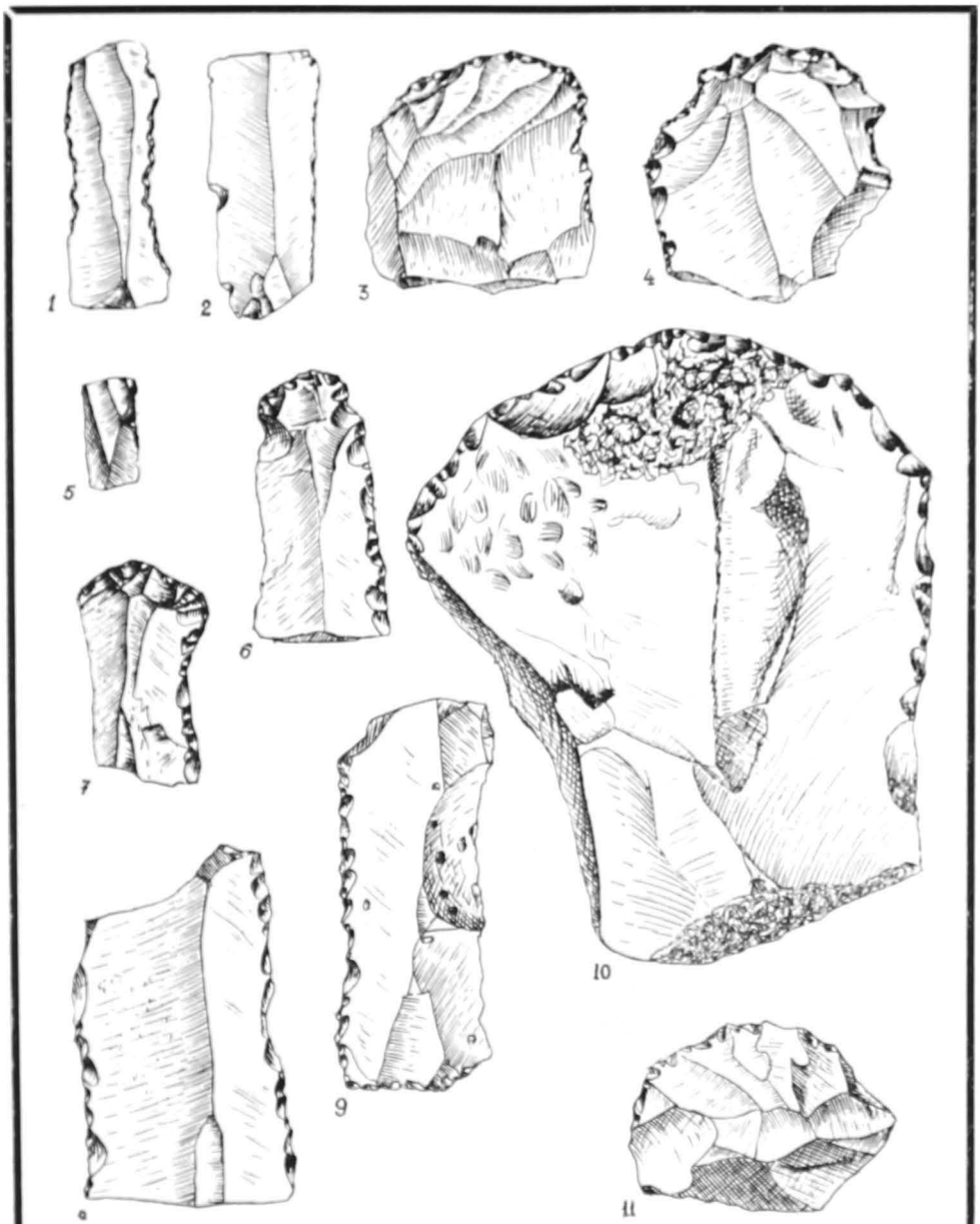

Fig. 2. Romînești-Dumbrăvița, 1 — 2, lame retușate ; 3, 4, gratoare înalte (stratul II-b) ; Coșava II, 5, lamă microlitică ; 6, gratoar pe lamă (stratul III-superior) ; 7, gratoar pe lamă ; 8, 9, lame mari retușate (stratul II-b) ; 10, 11, gratoare (stratul II-a).

https://biblioteca-digitala.ro

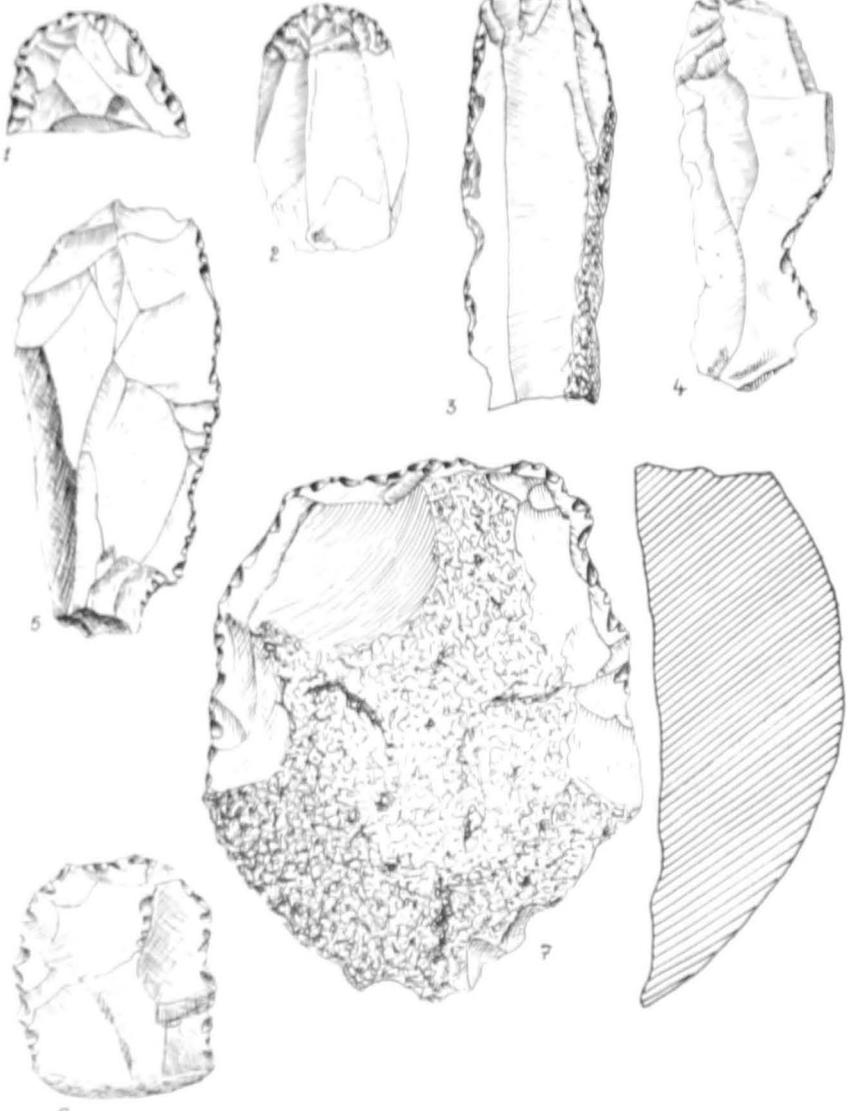

Fig. 3. Cașarca II, 1, 2, grataare (stratul II-a); 3—5, lame retușate; 6, 7, grataare pe așchii (stratul I-inferior).

https://biblioteca-digitala.ro

Una din laturi, cea stîngă, a fost retușată pe partea ventrală prin retușe în trepte tipice musterianului.

Dintr-un alt sondaj a fost scos la iveală un mic atelier cu foarte multe așchii și lame mărunte, iar ca material tipic mai multe lame de tip Dufour. Atelierul a fost descoperit între adîncimile de 0,30—0,45 m, adică în partea inferioară a depunerilor gălbui-albicioase. Pe baza observațiilor de teren, am atribuit aceste depuneri fine, eoliene — păstrînd toate rezervele — ultimului stadiu Wurmian și anume perioadei de vîrf a acestei oscilații climatice, deoarece am socotit că numai într-o asemenea perioadă putea fi acumulată și fixată în această parte a țării pătura subțire de loess a ultimului stadiu. Avînd în vedere numărul mare de lame și lipsa aproape totală a altor unelte, acest mic atelier pare să fi fost „specializat" în făurirea lamelor, singurele elemente tipice, lucrate aici cu grija cuvenită. Au fost scoase la iveală 25 de lame, din care 13 Dufour; un număr destul de mare dacă ținem seama de suprafața ocupată de acest atelier și de numărul total al pieselor descoperite. Spre deosebire de cele scoase la iveală la Tincova[5], lamele de la Românești-Dumbrăvița sînt puțin mai mici și s-ar putea spune chiar mai tipice, adică mai aproape de tipul așa-zis Dufour. Întregi sau fragmentare, nu depășesc 3 cm lungime, unele din ele au profilul longitudinal arcuit și majoritatea sînt retușate pe ambele laturi, pe una direct (retușe dorso-ventrale) și pe cealaltă invers (retușe ventro-dorsale).

În sfîrșit, celelalte sondaje executate spre botul terasei au scos la lumină mai multe ateliere cu un material de silex grosier, în care abundă așchiile și spărturile atipice, majoritatea acoperite de cortex, între care au fost identificate și cîteva piese tipice lucrate și acestea destul de neîngrijit, rudimentar. Este interesant de menționat că aceste ateliere se leagă atît prin poziția lor stratigrafică, cît și prin tehnica prelucrării silexului, de micile ateliere izolate descoperite în centrul așezării[6]. Aceleași așchii de mari dimensiuni și aceiași bulgări cioplți la întîmplare la un capăt au fost scoși la iveală din ambele puncte. Dintre uneltele de silex descoperite aici menționăm gratoarele lucrate pe așchii masive acoperite pe partea dorsală de cortex precum și lamele și așchiile retușate sumar și folosite la răzuitoare. Întîlnim în aceste ateliere același fenomen ca în marele atelier de la Lapoș[7] unde constatăm aceeași lipsă de grijă în făurirea uneltelor, punîndu-se accentul pe valoarea lor funcțională urgentă și nu pe realizarea unor forme îngrijite.

Tot în toamna anului 1967 au fost reluate — după o întrerupere de 2 ani — și săpăturile de la Coșava. Ca și la Românești -Dumbrăvița, au fost executate mai multe sondaje cu scopul de a delimita întinsa dar sporadica așezare paleolitică de aici. Săpăturile au început, ca de obicei, pe culmea dealului (Coșava I), locul unde au fost depistate primele dovezi paleolitice, printr-o secțiune de 13 m² adîncită pînă la 1,20 m. Straturile geologice din acest punct sînt mult mai subțiri deoarece locul fiind complet descoperit, cu o vegetație foarte săracă, a fost supus în permanență acțiunii vîntului și apelor de șiroire, astfel că echilibrul dintre depunere și eroziune a fost în favoarea ultimului lui proces. De fapt și în ceea ce privește materialul arheologic trebuie să menționăm același fenomen în sensul că o bună parte din piesele de silex au fost antrenate de apele de șiroire, și depuse în stratele geologice respective, pe pantele domoale ale dealului unde acestea apar de obicei într-un număr mult mai mare. Amintim că acest deal, situat în marginea de nord-est a satului Coșava, are o suprafață ondulată dominată de cele două înălțimi (Cuca Mare și Cuca Mică), cu pante uneori abrupte, alteori domoale; parțial însă se prezintă sub forma unor suprafețe plane (platforme), ușor înclinate, accesibile unor așezări paleolitice. Pe un asemenea loc au fost efectuate cîteva sondaje urmate mai apoi de cîteva secțiuni mai largi care au dus la descoperirea unui nou punct al așezării paleolitice de aici pe care l-am numit Coșava II. Depunerile geologice de pe această parte a dealului sînt mult mai consistente, în comparație cu cele de pe culme, ele deosebindu-se atît în ceea ce privește textura cît și configurația lor.

1. La suprafață o pătură subțire de humus vegetal care acoperă un strat cenușiu-gălbui nisipos; 2. un strat galben-albicios, tot nisipos cu pete rare de feromangan (acest strat pătrunde în cel inferior sub forma unor pene, rezultatul probabil al unor fenomene criogenetice petrecute în W3); 3. un strat roșcat cu pete brune și cu multe concrețiuni feromanganice mai ales către bază unde apar și multe pietre rulate; 4. după o zonă intermediară urmează un strat roșu aprins cu infiltrații fine cenușiu-albăstrui;

[5] Florea Mogoșanu, *Prezența lamelor Dufour în așezările acropaleolitice din Banat*, în „SCIV", 18, 1967, 1.
[6] Florea Mogoșanu și Ion Stratan, op. cit., p. 340.
[7] Florea Mogoșanu, *Șantierul de la Lapoș*, în „Materiale", VIII, p. 5—12.

https://biblioteca-digitala.ro

5. la bază un strat constituit dintr-un nisip extrem de fin de culoare gălbuie. O caracteristică generală a întregului profil o constituie faptul că toate depunerile — indiferent de vîrstă și culoare — au o structură fină, nisipoasă și numai concrețiunile de feromangan întăresc (sedimentează) unele porțiuni.

Materialul arheologic descoperit în anul 1967 confirmă în mare măsură stratigrafia stabilită în anii trecuți cu singura deosebire că într-una din secțiuni din punctul Coșava II au fost descoperite cîteva lame tipice retușate oblic obținute dintr-o rocă deosebită de cea care a constituit materia primă pentru făurirea uneltelor din celelalte strate. Aceste lame, care alcătuiesc un nou strat de cultură, au fost descoperite între 0,45—0,55 m, în partea superioară a depunerilor roșcate cu pete brune. În rest, au fost scoase la iveală mai multe piese tipice aparținînd stratului inferior care fac încă o dată dovada asupra prezenței aurignacianului tipic la Coșava și în sfîrșit, pentru straturile II și III (superior) au fost descoperite de asemenea cîteva piese specifice etapelor de dezvoltare ale paleoliticului superior bănățean. De menționat, că în stratul superior au apărut cîteva lamele Dufour și gratoare microlitice alături de un gratoar carenat lucrat cu multă atenție.

*

Din noianul acestor descoperiri arheologice socotim necesar să reținem pe cele care reprezintă elementele noi în cunoașterea paleoliticului bănățean.

Ne vom opri în primul rînd asupra celor două straturi de cultură ale căror unelte au fost făurite numai din cuarțit.

Încă din 1968, cu prilejul săpăturilor de la Tincova, ne-a atras atenția descoperirea mai multor piese din cuarțit scoase la iveală dintr-un sondaj restrins executat la circa 200 m de așezarea paleolitică propriu-zisă. La această descoperire s-au adăugat în anul 1967 cele două straturi cuarțitice de la Românești-Dumbrăvița fiind astfel obligați să admitem, în această parte a Banatului, existența mai multor etape de dezvoltare a unei culturi cuarțitice aparținînd paleoliticului superior*, cu un inventar sărac și — cu unele excepții — rudimentar, izolată — atît în timp cît și în spațiu — de descoperirile paleolitice în care materia primă a constituit-o silexul.

Este lesne de înțeles că dacă aceste cuarțite ar fi fost descoperite într-o regiune lipsită complet de binecunoscutele culturi ale paleoliticului superior, problema ar fi fost puțin mai simplă; ar fi trebuit să admitem că sîntem într-o regiune izolată în care au persistat sau evoluat foarte lent culturi paleolitice străvechi. Dar lucrurile se complică foarte mult dacă ținem seama că ne găsim într-o zonă în care au fost descoperite mai multe așezări paleolitice, cu inventare de unelte de silex foarte bogate și foarte variate. În cazul acesta trebuie să admitem că paleoliticul superior din Banat a cunoscut două linii de dezvoltare, una cu un potențial evolutiv mai puternic și alta care a evoluat lent, independent, rămînînd pînă tîrziu la un stadiu destul de primitiv. Dacă pentru culturile paleolitice cu unelte de silex am reușit să stabilim că ele, dată fiind poziția geografică a Banatului, au intrat în circuitul evolutiv al culturilor paleoliticului din centrul Europei, pentru „industria" cuarțitică socotim că ar putea să reprezinte supraviețuirea culturilor musteriene adăpostite în peșterile Carpaților Meridionali în care, de asemenea, cuarțitul a ocupat un loc foarte important.

O altă problemă ne-a fost pusă de acel mic atelier cu lamele Dufour. Prezența acestui atelier explică în mare măsură existența sporadică a lamelor Dufour în stratele superioare tîrzii de la Românești-Dumbrăvița și Coșava. Dar lucrul cel mai important rezultă din faptul că pînă în stadiul actual al cercetărilor nu cunoaștem nicăieri în Europa un asemenea atelier, o asemenea concentrare de lame Dufour, care să aparțină unei perioade așa de tîrzii. Sîntem acum într-o vreme în care gravettianul cu lamele și vîrfurile sale mult mai eficace decît cele tip Dufour, domină întreg spațiul central european, înlocuind și probabil asimilînd în mare măsură culturile mai vechi aurignaciene. Trebuie așadar să constatăm în Banat supraviețuirea în forme de multe ori identice pînă în pragul holocenului a unor culturi aurignaciene a căror existență este atestată mult mai timpuriu în centrul Europei.

În sfîrșit descoperirea acelor ateliere, într-un număr atît de mare, atestă în această vreme o activitate intensă de exploatare a silexului, necesitată, probabil, de cerințele din ce în ce mai mari de unelte de silex, unelte care — așa cum am arătat mai sus — trebuiau să fie simple dar eficiente, cu o valoare funcțională ridicată, aceasta în ciuda unor forme uneori destul de rudimentare.

* Florea Mogoșanu, *Paleoliticul superior cuarțitic din Banat*, în „SCIV", 19, 1968, 2, p. 308.

https://biblioteca-digitala.ro

FILE DE ISTORIE HUNEDOREANĂ

(Expoziția documentară „50 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România")

În sala mare a Muzeului județean din Deva, la 21 noiembrie 1968, sub egida Muzeului județean Hunedoara și a Arhivelor statului din Deva, s-a deschis o interesantă expoziție documentară privind participarea maselor populare hunedorene la evenimentele ce au precedat Marea adunare națională de la Alba Iulia și contribuția lor la înfăptuirea unității de stat a României. Ideea de unitate statală a poporului nostru este urmărită,în această expoziție, începînd din secolul al XV-lea pînă la marele act al Unirii Transilvaniei cu România, de la 1 decembrie 1918.

Primul document expus datează din 1445 și se referă la o scrisoare a lui Vlad Dracul, domnul Țării Românești, adresată brașovenilor, în care se spune: „...vă rugăm să ne ajutați cu arcuri și cu săgeți și cu puști și să ne dați silitră să facem praf și să-l punem în cetate la (Giurgiu) căci este tăria și a voastră și a noastră și a toți creștinii". Fotocopii după actele emise de cancelariile domnești, sau după operele cărturarilor români, materiale care se referă la acțiuni ce relevă unitatea poporului român de pe ambele versante ale Carpaților, hrisoave, fotografii, stampe, expuse în mod cronologic, vin să ateste continuitatea statornică a acestei idei. Sînt marcate momentele cele mai semnificative, ca intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania, răscoala de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, activitatea iluminiștilor transilvăneni, desfășurarea revoluției de la 1848 în cele trei țări române, unirea de la 1859 a celor două principate române, Moldova și Țara Românească, războiul de independență din 1877, acțiunile mișcării muncitorești și socialiste de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Accentul cade pe expunerea materialelor referitoare la lupta maselor populare pentru realizarea actului de la 1 decembrie 1918, care a consfințit unirea Transilvaniei cu România. Multe documente inedite, locale, ca memorandul hunedorean, credincionalele, fotocopiile ziarelor „Libertatea", „Unirea", „Românul", texte, fotografii, ilustrează în mod strălucit amploarea acțiunilor din această parte a Transilvaniei. Portretul bătrînului Nicolae Herlea din Vinerea, luptător memorandist, scrisorile originale sosite la Deva din partea țăranilor, hotărîrile lor de a participa în gărzile naționale, credincionalul țăranilor din Bințint semnat de Dumitru Vlaicu, tatăl marelui inventator și constructor de avioane Aurel Vlaicu, adeziunea minerilor din Lupeni la cauza unirii, credincionalul promulgat de către Adunarea electorală a Partidului Social-Democrat din Deva, raportul Consiliului național român din Orăștie, sînt numai cîteva din documentele ce atestă lupta maselor populare, indiferent de naționalitate, pentru libertate socială și națională, pentru drepturi democratice. În apelul Consiliului

Hotărîrea noastră.

Obștea poporului român din comuna ... din îndemn propriu și fără nici o silă sau ademenire din vre-o parte, dă la ivoală dorința fierbinte, ce însuflețește inima fiecărui Român, și declară, că voința sa nestrămutată este:

Voim să fim alăturați, împreună cu teritoriile românești din Ardeal, Bănat, Ungaria și Maramureș, la Regatul României, sub stăpînirea Majestății Sale, Regelui Ferdinand I.

În această hotărîre a noastră așternem tot ce au dorit strămoșii noștri, tot ce ne însuflețește pe noi, cei de față, și tot, ce va însăila pururea pe fii și nepoții noștri.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Bințint la 1/27. Noemvrie 1918

Credincionalul țăranilor din Bințint, unde se remarcă semnăturile lui Dumitru și Ion Vlaicu.

https://biblioteca-digitala.ro

național român din Orăștie, se arăta că: „... datori sîntem a ne îngriji ca și prin numărul participanților să dovedim lumii întregi că poporul românesc une este și că toți împreună prețuindem sus și tare înfăptuirea statului național român unitar și puternic".

Solidaritatea în luptă a tuturor păturilor sociale este prezentă și în apelul „Frați Români!" al secției Hunedoara a Consiliului național român, în care se spunea: „Păziți pacea și străjuiți în liniște poruncile sfatului național! Păziți frăția și pacea cu toate neamurile din Ardeal! Astfel apoi izbînda libertății nici iadul n-o mai poate opri!".

De o importanță deosebită sînt materialele care vorbesc despre formarea consiliilor și gărzilor naționale, alegerea delegaților pentru Adunarea de la Alba Iulia și cele din care reies concluzii grăitoare că unirea a fost opera maselor largi populare, înfăptuită prin dorința unanimă a lor, prin participarea masivă la toate acțiunile care au asigurat succesul de la 1 decembrie 1918. Dintr-un document publicat într-un ziar local, aflăm că la Deva au fost aleși delegați pentru Adunarea de la Alba Iulia, Francisc Hossu Longhin, Valer Petcu, Dr. Petru Groza, Octavian Munteanu și Nicolae Bombea și că: „După alegerea deputaților publicul s-a deplasat în fața primăriei unde Dr. Aurel Vlad și Dr. Petru Groza au ținut cuvîntări poporului, apreciind importanța evenimentelor".

Secția română a P.S.D. din Deva alege pe Dionisie Pîrvu și Petre Selecu ca delegați fiind autorizați „... a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română în numele tuturor românilor social-democrați din acest tract electoral ..."

Prezența hunedorenilor la Alba Iulia este marcată prin mai multe documente. Dar și cei rămași acasă susțin actul unirii cu toată forța lor. Sfaturile naționale române din Petrila și Petroșeni trimit telegrame la Alba Iulia. În comuna Dobra „... în ziua mărețului a Unirii, Crizmicul au zvonit singurul clopot și au bătut toacele de la orele 10 la 12 la amiază, încît s-simțit toată suflarea din Dobra însemnătatea acestei zile cu epocalul eveniment".

Cu toate eforturile meritorii ale organizatorilor, de a oferi vizitatorilor o imagine inedită, completă și cu multe materiale locale, asupra evenimentelor anului 1918, legate de Unirea Transilvaniei cu România, nu putem să nu semnalăm ca o lipsă serioasă faptul că au pornit la susținerea ideii de unitate statală a poporului nostru numai de la jumătatea secolului al XV-lea, deoarece un simplu text introductiv nu poate suplini lipsa din expoziție a unei perioade de 15 secole, în care intră puterea și întinderea statului dac, romanizarea Daciei, procesul formării limbii și poporului român, stăpînirea documentară a primelor cnezate și voievodate românești, formarea statelor feudale de sine stătătoare Țara Românească, Moldova și Transilvania, începuturile luptelor antiotomane etc., cu atît mai mult cu cît Muzeul județean din Deva dispune de o valoroasă colecție dacică și română, de numeroase materiale ilustrative.

GELCU MAKSUTOVICI

SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ OMAGIALĂ

Sub auspiciile Comitetului pentru Cultură și Artă al județului Maramureș și ale Muzeului județean, în ziua de 22.XI.1968, la Baia Mare s-au desfășurat lucrările unei sesiuni științifice închinate sărbătoririi semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România.

Au fost prezentate comunicări legate de participarea maramureșenilor la marele act al unirii de la 1 decembrie 1918.

Lucrările sesiunii au fost deschise de tovarășul Gheorghe Pop prim-vicepreședinte al Comitetului executiv al Consiliului popular județean provizoriu, după care au fost prezentate comunicările: „Cadrul social-politic al perioadei premergătoare desăvîrșirii unității de stat a României; 1 decembrie 1918 — piatră de temelie în istoria patriei noastre", o amplă expunere, în care s-au marcat principalele etape ale mișcării de eliberare națională din Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, susținută de prof. Cornel Borlea, după care conf. univ. dr. Trofin Hăgan a expus lucrarea „Frămîntări social-politice în orașele și satele maramureșene în preajma Unirii, Maramureșul și adunarea de la Alba Iulia", în care, pe baza unor materiale din arhivele din Sighet, Baia Mare și Alba-Iulia, a adus numeroase fapte inedite referitoare la manifestările minerilor din Baia Mare, ale muncitorilor din Sighet și de la ocnele Sugatag, ale mișcărilor țărănești din Valea Iza, Mara, Someș, Vișeu, Valea Chioarului și ale intelectualilor maramureșeni dintre care s-au remarcat în mod deosebit Gheorghe Pop de Băsești și Vasile Lucaciu. Prof. Aurel Socolan, directorul muzeului județean Maramureș, a susținut o interesantă comunicare privitoare la „Luptele comune ale populației românești și maghiare în preajma evenimentului Unirii", bogat ilustrată cu exemple edificatoare din viața politică de la începutul secolului nostru, iar cercetătorul Gelcu Maksutovici în studiul său „Vasile Lucaciu, luptător de frunte pentru realizarea statului național român unitar", a arătat cîteva momente semnificative din activitatea acestuia și prestigiul de care s-a bucurat în opinia contemporanilor.

În continuarea lucrărilor, lectorul universitar Tănase Filip a vorbit despre „Unele probleme economice ale Unirii în literatura și folclorul de pe teritoriul Maramureșului", citind fragmente de mare prospețime și sensibilitate. În încheierea lucrărilor, Moise Fetea, șeful secției de propagandă a Comitetului județean Maramureș al P.C.R. a făcut un amplu și interesant expozeu intitulat: „România socialistă, încununare a aspirațiilor sociale și naționale ale poporului român", arătîndu-se realizările obținute de oamenii muncii maramureșeni, înfăptuirea idealurilor pentru care au luptat cei mai buni fii ai poporului nostru.

Au participat la sesiune activiști de partid și de stat, cercetători și specialiști din domeniul istoriei patriei, veterani maramureșeni care au participat la înfăptuirea actului Unirii Transilvaniei cu România, cadre didactice, muzeografi, ingineri, medici, elevi, un numeros public.

G. M.

SESIUNE DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE A MUZEELOR DIN JUD. PRAHOVA

În ziua de 18.XI.1968, Palatul Culturii din Ploiești a găzduit prima sesiune de comunicări științifice a muzeelor din jud. Prahova, organizată de Comitetul județean pentru cultură și artă.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de prof. Mihail Vulpescu, președintele Comitetului județean pentru cultură și artă.

Cele 22 de comunicări prezentate au îmbrățișat o tematică variată, abordînd probleme de: arheologie („Săpăturile arheologice în jud. Prahova" — prof. N. Simache, „Cultura Ipotești-Cîndești și rolul său în elucidarea problemei formării poporului român" — prof. V. Teodorescu); istorie „Pătrunderea slavilor pe teritoriul României în lumina izvoarelor scrise bizantine" — de prof. V. Teodorescu, „Manifestul „Război războiului" și urmările sale ploieștene" — prof. M. Apostol, „Date noi privind industria petrolieră în jurul anului 1900 în jud. Prahova" — prof. M. Rachieru, „Rolul Soc. Wifo în jefuirea petrolului românesc de către imperialismul german în timpul celui de-al doilea război mondial" — prof. M. Apostol); istorie literară („Pruncul român" — scurtă prezentare monografică"

https://biblioteca-digitala.ro

— prof. M. Vulpescu, „Hașdeu inedit" — prof. Ana Iordache, „Învățătorii lui I. L. Caragiale" — prof. C. Manolache); etnografie („Ștergarul prahovean" — prof. N. Simache, „Tehnica populară în metoda de aprindere a focului și folosirea substanțelor de aprindere și iluminat" — D. Nedelea și V. Adam); folclor („Contribuție la cunoașterea cîntecului popular din județele Prahova, Buzău și Dîmbovița" — L. Vasilescu-Brezeau); științele naturii („Flora ornamentală urbană din Ploiești" — prof. M. Moșneaga, „Plante folosite în obținerea culorilor pe Valea Teleajenului" — prof. Z. Stoicescu și V. Adam); geografie („Județul Prahova, caracterizare geografică" — prof. G. Stoian); conservarea patrimoniului muzeal („Probleme ridicate de păstrarea fluturilor exotici din colecția științifică a muzeului" — prof. M. Aftene, „Moluște exotice din colecția muzeului — valoarea științifică, expozițională, probleme de păstrare" — prof. Z. Stoicescu); artă („Prezența zugravului Pîrvu Mutu în jud. Prahova" — prof. M. Rădulescu, „Alexandru Zagoriț" — prof. P. D. Popescu, „George Enescu și legăturile sale cu jud. Prahova" — prof. Al. Bădulescu); învățămînt („Contribuții privitoare la legăturile lui Spiru Haret cu jud. Prahova" — prof. I. Jercan).

Unele comunicări au fost însoțite de ilustrații audio-vizuale.

I. GRIGORESCU

CONSFĂTUIRE A RESTAURATORILOR

În zilele de 20—21 septembrie 1968, la București, în cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului, s-a organizat Consfătuirea restauratorilor pentru a dezbate probleme actuale referitoare la restaurarea și conservarea patrimoniului cultural-științific al țării noastre, precum și perspectivele dezvoltării acestei activități.

Au participat specialiști din cadrul Academiei Republicii Socialiste România, Institutului de biologie „Traian Săvulescu", Institutului de arheologie, Institutului de cercetări și proiectări electrotehnice — Secția biologie, Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România, Muzeului Militar Central, Muzeului satului, Direcției Monumentelor istorice, Bibliotecii Academiei, Bibliotecii Centrale de Stat, Bibliotecii Academiei R.S.R. — filiala Cluj, Bibliotecii Centrale Universitare Cluj, Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Arhivei Naționale de Filme, Studioului cinematografic București, Arhivei Ministerului de Externe, ICECHIM, Arhivelor Statului.

Lucrările Consfătuirii au fost prezidate de către academician Alice Săvulescu, directorul Institutului de biologie „Traian Săvulescu" al Academiei R. S. România.

Directorul general al Arhivelor Statului, în cuvîntul de deschidere, a prezentat situația actuală a depozitării, păstrării și conservării materialelor documentare. Cu acest prilej s-a arătat că un rol important în această privință l-au jucat dotările tehnice și lucrările de cercetare și restaurare realizate în cadrul laboratoarelor în scopul salvării de la distrugere a unor documente importante și darea lor în circuitul cultural-științific. S-a menționat, cu acest prilej, necesitatea coordonării acțiunilor de cercetare în scopul obținerii unor rezultate cu mare eficiență economică și cu o rapidă dezvoltare în cadrul instituțiilor interesate. Din această necesitate a fost organizată și această consfătuire la care experiența acumulată să permită o colaborare activă a tuturor restauratorilor.

Activitatea desfășurată în instituțiile de cercetare și muzeale, contactele și schimburile de experiență creează cadrul ca, în viitor, restauratorii să realizeze pe plan național o asociație care să faciliteze schimbul de referate, documentare, vizite în țară și străinătate, să ofere teren de aplicare a soluțiilor originale sau a asimilării experienței unor instituții de specialitate cu bogată activitate.

În continuarea lucrărilor au fost prezentate referatele:

„Probleme legate de asigurarea conservării materialelor documentare"; „Probleme legate de conservarea materialelor documentare degradate în urma păstrării necorespunzătoare", susținute, primul de ing. Drăghici Natalia, al doilea de ing. Platon Margareta din cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului; „Metode de încercare a fungicidelor volatile", prezentat de profesorul Georgescu Ramiro de la Biblioteca Centrală de Stat; „Aspecte privind condițiile de păstrare și restaurare a materialelor documentare în Franța", informare făcută de către Constantin I. Turcu de la Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, care a participat la un curs de specialitate arhivistică la Paris.

La discuții, participanții au relevat valoarea informațiilor ce se desprind din referate, împărtășindu-și apoi unele rezultate din experiența proprie. S-a ridicat și problema necesității constituirii unei asociații profesionale a restauratorilor care să-și aducă aportul prin mijloace și metode variate la sprijinirea muncii de restaurare.

În încheierea lucrărilor, acad. Alice Săvulescu, apreciind această inițiativă a Direcției generale a Arhivelor Statului a prezentat o serie de valoroase propuneri referitoare la activitatea de viitor a restauratorilor, punînd un accent deosebit pe necesitatea centralizării documentării și a popularizării mijloacelor de informare, a specializării și cooperării între instituțiile deținătoare de laboratoare de cercetare, a lărgirii contactelor cu instituțiile similare din alte țări.

În continuare, participanților le-au fost prezentate dotările laboratoarelor de cercetare și restaurare ale Direcției generale a Arhivelor Statului.

VIRGILIU TEODORESCU

„STUDII ȘI COMUNICĂRI" (PARTEA I). MUZEUL JUDEȚEAN BACĂU, SECȚIA DE ȘTIINȚELE NATURII. 1968

După apariția unei serii de publicații a muzeelor de istorie din țară față de care rarele publicații de științele naturii constituie notabile excepții, iată că Muzeul județean Bacău, muzeu mixt, cu o tradiție limitată la 10 ani de activitate, publică o primă culegere de „Studii și comunicări" a secției sale de științele naturii.

Pornind de la un singur muzeu în 1934, după înființarea Muzeului regiunii Bacău în 1957, muzeele din această zonă s-au înmulțit rapid, ajungînd la 16 unități în 1968. Tinerii și entuziaștii muzeografi, care s-au specializat „din mers" în aceste muzee, au îmbinat cercetarea cu muzeografia, lucrul pe șantier și în laborator cu susținerea de conferințe (peste 2 000 la număr, în 10 ani); acum ei dau o dovadă în plus de maturitate, trecînd la valorificarea științifică a colecțiilor și cercetărilor lor. Publicația de față o atestă.

Această înmănunchere de lucrări, prefațată de dr. doc. Mihai Băcescu, președintele Comitetului național român pentru ICOM, se caracterizează în primul rînd prin echilibrul său. În numai 12 lucrări sînt tratate: probleme de istorie a muzeografiei din ținutul Bacăului, o temă de memorialistică (expoziția „Prof. I. Borcea" de la Racova), probleme de tehnică muzeală, rezultate ale cercetărilor efectuate de muzee (entomologie,

https://biblioteca-digitala.ro

herpetologie, ornitologie, botanică, paleontologie), precum și o temă de ocrotire a naturii locale. Culegerea înglobează astfel lucrări care acoperă întregul orizont de preocupări al naturaliștilor din muzee.

Lucrările științifice publicate se bazează pe cercetări serioase, perseverente, efectuate timp de mai mulți ani, în care s-au acumulat numeroase date. Iar direcțiile de cercetare și interpretarea rezultatelor sînt, în mai multe cazuri, moderne: studiul biostatic al unor populații de Bombina variegata, urmărirea migrației păsărilor dintr-o zonă ce se modifică sub influența omului, studiul asociațiilor de plante din împrejurimile Bacăului, evoluția naturală și consecințele denaturărilor provocate de om la Lacul Roșu, propus spre ocrotire etc. De asemenea, problemele de tehnică muzeală abordate (plante artificiale, incluziuni în mase plastice) sînt de actualitate pentru toate muzeele de științe naturale care au expuneree în curs de organizare. Este îmbucurător și faptul că marea majoritate a lucrărilor au fost elaborate de specialiștii tineri din muzeele băcăoane, uneori în colaborare cu specialiști de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași.

Deși eforturile pentru o bună prezentare grafică a acestui prim volum au avut rezultate vizibile, se remarcă pe alocuri calitatea slabă a unor imagini, care nu-și mai pot atinge astfel rolul de document științific, precum și numeroase greșeli de tipar. Aceste deficiențe de formă nu scad cu nimic meritele colectivului de muzeografi din zona Bacăului, care au elaborat aceste lucrări.

MATEI TĂLPEANU

DOUĂ PUBLICAȚII NUMISMATICE ALE MUZEULUI DE ISTORIE DIN ORADEA

Muzeul de istorie din Oradea a început să tipărească mici monografii ale cercetărilor și descoperirilor sale, lucru care se practică și de către alte muzee din țara noastră.

S-a început cu două interesante broșuri numismatice: Tezaurul le monede dacice de la Feniș, publicat de E. Chirilă, I. Ordentlich și N. Chidioșan și Tezaurul rudal de la Gurba, secolele IV—XVII, semnat de E. Chirilă i D. Ignat.

Tezaurul de la Feniș, din vestul Transilvaniei, descoperit în anul 1966, este compus din 127 monede dacice de argint, dintre care 122 scyphate și 5 plate. După o încadrare generală a tezaurului în grupa a III-a a tipului numit Pink „cu pastilă mare" — autorii, luînd ca indicii reversul monedelor, trec la prezentarea exhaustivă a pieselor, repartizate în 10 grupe, unele cu 2—4 variante. Studiul se încheie cu o substanțială discuție asupra problemelor pe care le ridică acest tezaur: influența tetradrahmelor emise de Macedonia Prima și de insula Thassos, trecerea de la piesele scyphate la cele plate, în jurul anilor 130—120 î.e.n., specificul monedelor dacice din secolul al II-lea î.e.n., emisiunile monetare dacice din vestul Transilvaniei.

Tezaurul de la Gurba, descoperit în anul 1936, cuprinde 719 monede de argint, emise în Transilvania, Polonia, Ungaria, Alsacia, Prusia, Tirol, Würtzburg, Schaffhausen, Lituania, Brandemburg, Brabant, Danzig, Elbing, Riga, Swidnice, Hameln, Salzburg, Nürnberg, Tournai, Daventer, Campen și de către Mănăstirea din Thoren și încadrate între anii 1399—1414 și 1684. Monedele din Transilvania reprezintă 0,31% din tezaur. Autorii discută prețurile diferitelor mărfuri din anul 1685 în Transilvania, stabilind că valoarea totală a tezaurului era de 5532,5 denari. Se pare că îngroparea acestui tezaur poate fi pusă în legătură cu asediul Vienei de la 1683, cînd armatele turcești au trecut prin această regiune, satul Gurba fiind în apropiere de Ineu, unde se găsea o fortăreață puternică. Fiecare studiu cuprinde, pe lîngă note bibliografice suficiente, și un material ilustrativ bogat — planșe, fotografii, hărți.

Muzeul din Oradea, luîndu-și în domeniul numismatic un mentor competent, pe cercetătorul Eugen Chirilă, de la Institutul de arheologie și istorie din Cluj, a reușit să deschidă un drum în valorificarea cercetărilor sale, prin propriile sale mijloace. Aceste scurte monografii, deși nu epuizează subiectul tratat, constituie o prezentare admirabilă a descoperirilor arheologice, care, în acest mod, pot circula și pot fi folosite, mai cu seamă că ele au și cîte un rezumat clar, într-o limbă internațională, germană sau engleză.

Ar fi de dorit ca aceste monografii să aibă indicat locul și anul apariției, precum și o mai bună calitate a reproducerilor.

ION BERCIU

SISTEM DE DISPECERAT-LOCAȚIE INSTANTANEU PRIN RADIO

Firma americană Round Hill a realizat un echipament special format din emițător și receptoare, prin intermediul cărora este posibilă locarea și comunicarea cu persoane importante din sistemul de pază sau alte persoane importante ale unui muzeu cu suprafață foarte mare, unde sînt expuse valori deosebite. Emițătorul lucrează pe 6 canale pe frecvențe de 27 Mhz cu modulație în amplitudine, puterea de emisie 5 W, dimensiunea — 400 × 100 × 90 mm, greutatea 10 kg. Receptorul, de dimensiunea 25 × 25 × 75 mm, cu o greutate de circa 120 g, permite recepția instantanee a mesajului respectiv. Sistemul completează sistemele cu celule fotoelectrice și senzoare inductive și capacitive pentru protecție suplimentară contra furturilor.

SISTEM DE EXPUNERE PRIN RADIO

Aceeași firmă a realizat un sistem de expunere numit „Tour Guide Round T.G. 100". Acest sistem este folosit în multe muzee americane, dintre care cel mai important este „Muzeul Omului din San Diego, California". Sistemul permite ca ghidul să explice exponatele unui număr mare de persoane fără ca să vorbească tare (acest număr poate atinge 50—80 persoane) și, totodată, persoanele respective să poată auzi explicațiile în bune condiții, chiar în cazul unui nivel al zgomotului destul de mare — de exemplu 50—60 db. În esență, sistemul este format dintr-un emițător tip T.G. 100 portativ care este purtat de ghid și dotat cu un microfon directiv și sensibil. Emițătorul are circuitele de tipul integrat și oscilatorul pe cuarț pe frecvența de 27 Mhz cu o suprafață de acțiune de circa 1 000 m² cu baterii de 9 V și cu dimensiunea de 250 × 75 × 75 mm și greutatea de 1,5 kg cu antenă, baterii și microfon. Fiecare vizitator primește un receptor tranzistorizat de tipul PM 10 T de dimensiunea unui pachet de țigări. Ascultarea se face într-o cască baston de înaltă calitate. Circuitele sînt integrate de tipul superheterodină cu cuarț, frecvența de lucru fiind de 27 Mhz, puterea de ieșire audio 4 ohmi, 300 mW în cască. Baterie de 9 V, iar dimensiunea este de 25 × 50 × 75 mm, greutatea fiind 120 g.

ING. MARCU MIHAI

https://biblioteca-digitala.ro

CERCETĂRI ȘI ACHIZIȚII ÎN MUZEE

• În noiembrie 1968, s-au încheiat campaniile de cercetări și achiziții efectuate în patru etape de către colectivul Muzeului satului în județele Mehedinți, Vîlcea și Gorj. S-au studiat arhitectura populară, ocupațiile și meșteșugurile populare, portul și țesăturile de interior, obiceiurile. Patrimoniul muzeului a crescut cu 435 obiecte (piese de port și textile de interior, ceramică, mobilier).

• În trimestrele III și IV ale anului 1968, Muzeul de artă populară din București a făcut cercetări în zona Porților de Fier (Clisura), în județele Vîlcea, Olt și Alba, ca și în zona Tîrnavelor și a Văii Gurghiului. S-au achiziționat în același timp și 1 958 de obiecte valoroase, ilustrînd domeniile studiate.

EXPOZIȚII

• În ultimul trimestru al anului 1968, muzeele de artă au organizat cîteva expoziții retrospective ale pictorilor Petre Abrudan — la Cluj, Stavru Tarasov (1883—1961) — la Constanța, Ion Zaicu — la Timișoara, Ștefan Popescu (1872—1948) — la Ploiești.

• La București, Muzeul de Artă al R. S. România a organizat expoziția « Pagini de artă închinate Transilvaniei », cu ocazia aniversării unirii Transilvaniei cu România, iar în cadrul « Centenarului Luchian » — manifestare de un înalt prestigiu — expoziția « Peisajul și compoziția de plein-air în opera lui Ștefan Luchian ». Cu același prilej, la Muzeul Simu s-a deschis expoziția « Luchian înnoitorul ».

• În octombrie 1968 s-a deschis la Tr. Severin prima expoziție de artă mehedințeană, reprezentativă pentru toate zonele etnografice ale județului și cu un material deosebit de valoros.

• La Făgăraș într-una din sălile muzeului a fost prezentată publicului o parte din colecția de icoane pe sticlă.

• La Sinești, Casa regională de creație a jud. Ilfov a organizat împreună cu Muzeul satului o expoziție de artă populară a județului Ilfov. Remarcîndu-se valoarea exponatelor, Comitetul județean a luat hotărîrea de a se înființa în anul 1969 la Giurgiu o secție de etnografie pe lîngă Muzeul de istorie.

• Și în Moldova s-au organizat două expoziții de artă populară, prima la Bacău, — cuprinzînd colecția Heisu din comuna Răcăciuni, cu costume și țesături de interior de pe Valea Trotușului, și a doua la Piatra Neamț — cu obiecte specifice zonei.

V.B.

O NOUĂ SECȚIE DE ȘTIINȚE NATURALE LA MUZEUL DIN RÎMNICU—SĂRAT

În ziua de 29 decembrie 1968, s-a deschis secția de științele naturale a Muzeului din Rîmnicu-Sărat.

Această secție prezintă aspecte din flora și fauna de pe valea Rîmnicului Sărat. La intrare, o hartă a județului Buzău și o fotografie a văii respective prezintă vizitatorului peisajul general.

Cele două săli cuprind un număr de șase diorame care înfățișează cele mai caracteristice biotipuri din lungul văii (cîmpul, balta, pădurile — vara și iarna — zona de deal și munte). Întrucît spațiul din diorame n-a permis expunerea unui număr prea mare de animale, în cadrul peretelui opus s-au montat și cîteva vitrine cu animale caracteristice zonelor respective, în concordanță cu biotipurile din diorame.

Pe coridorul de ieșire din expoziție s-au prezentat (prin fotografii și exponate originale sau mulaje) cîteva aspecte din bogățiile văii Rîmnicului Sărat (silvicultura, pomicultura și viticultura, cereale etc.), încheindu-se cu o hartă a acestei văi, care străbate toate cele trei forme de relief: muntele, dealurile și cîmpia.

Este o expoziție muzeală cu un aspect plăcut și cu un conținut științific destul de bogat.

Trebuie relevat faptul că noua secție de științe naturale este rodul unei exemplare colaborări dintre muzeografii din Ploiești, Focșani și Rîmnicu-Sărat.

M.M.

ERATĂ
la Revista Muzeelor nr. 6/1968

La pag.	rîndul	În loc de	se va citi
519	21	1965	1958
519	8 de jos	În ambiția lui	În ambianța lui
526	legendă foto	Cernota	Arnota
548	titlul schemei	Minastirea Catului	Mănăstirea Cătălui

„Revista Muzeelor" mulțumește tuturor cititorilor și colaboratorilor pentru bunele urări transmise cu prilejul Anului nou.

https://biblioteca-digitala.ro

Мирча МУШАТ и В. ПЮКА — Деятельность Румынской национальной партии Трансильвании накануне и в первые годы после завершения создания румынского национального государства (5) • Михай ГРАМАТОПОЛ — Монетная иконография даков (23) • Петре ОПРЯ — История художественного бронзового литейного дела в Бухаресте (33) • Д-р Петру БУНТА и Джордже ПРОТОПОПЕСКУ — Музеи Трансильвании в период окончательного создания румынского национального государства (39) • Елизабета ИОНИЦЭ — Роль исторических музеев в работе школ (43) • Дорана КОШОВЯНУ-МИРЧЯ — Фонотека Музея искусств Социалистической Республики Румынии (45) • Ольга БЫЗУ • О реставрации и переделке некоторых исторических памятников крепости Алба Юлия (49) • Стелиан ПОПЕСКУ • «Музей Объединения» в Алба Юлия (46) • И. ЛУПЕСКУ — Выставка о славном событии национальной истории (55) • Милкана ПАУНЧЕВ, Ядвига ФОРМАДЖИУ и Г. БАЙЛЯНУ — Дом искусств «Когэлничану» — История одного национального памятника (61) • Мирча ДЬЯК — Пикассо (64) • Петре РОМАН — Уточнения некоторых проблем неолитического периода Трансильвании (70) • Д-р Дарду НИКОЛАЕСКУ-ПЛОПШОР, д-р Кантемир РИШКУЦИЯ — Антропологическая и морфобиологическая характеристика скелетов из погребений в Орле (II—I вв. до н.э.) (71) • Мирча ДРАГОШ — Новый метод экспонирования материала по фауне (77) • Мирча ПОПЕСКУ — Европейская овсянка (Emberiza Cirlus L.) в Олтении (78) • Николае СЕМЕН — Южная большая ласточка (Apus Melba, melba L.) гнездится в истоках реки Олтеца (79) • Штефан КОЛ — Орнитологические данные из Кенде Турзий (80) • Виорика ПЕРИАН — Скитские находки в уезде Ботошань (86) • Флорея МОГОШАНУ и ИОН СТРАТАН — Результаты последних археологических раскопок относительно палеолита на севере Баната (87) • ХРОНИКА, ИНФОРМАЦИИ, РЕЦЕНЗИИ (91).

M. MUȘAT et V. PIUCĂ — L'activité du Parti national roumain de Transylvanie auprès et pendant les premières années qui suivirent l'accomplissement de l'unité de l'Etat national roumain (5) • Mihai GRAMATOPOL — L'iconographie monétaire dace autochtone (23) • Petre OPREA — L'historique des fonderies artistiques du bronze, de Bucarest (33) • Dr. Petru BUNTA et George PROTOPOPESCU — Les musées de Transylvanie pendant la période de l'accomplissement de l'Etat national roumain (39) • Elisabeta IONIȚĂ — Le rôle des musées d'histoire dans l'activité scolaire (43) • Dorana COȘOVEANU-MIRCEA—La phonothèque du Musée d'art de la R. S. de Roumanie (45) • Stelian POPESCU — Le musée de l'Union à Alba Iulia (46) • I. LUPESCU — Témoignages d'un glorieux événement de l'histoire nationale (55) • Milcana PAUNCEV, Hedviga FORMAGIU et Gh. NISTOROAIA — L'exposition « L'art populaire en Roumanie » à Alba Iulia (58) • Gheorghe BĂILEANU — La maison Kogălniceanu. L'historique d'un monument national (61) • Mircea DEAC — Picasso (64) • Olga BÎZU — Données sur la restauration et la transformation de quelques monuments dans l'enceinte de la cité d'Alba Iulia (68) • Petre ROMAN — Quelques précisions sur certains problèmes du néolithique transilvain (64) • Dr. Dardu NICOLĂESCU PLOPȘOR et dr. Cantemir RIȘCUȚIA — La caractérisation anthropologique et morpho-biologique des squelettes du complexe funéraire d'Orlea (le II-I siècle av. n.è. (71) • Mircea DRAGOȘ — Une nouvelle méthode d'exposition du matériau faunistique (77) • Mircea POPESCU — Emberiza Cirlus L. de Banat, en Olténie (78) • Nicolae SEMEN — Le grand martinet alpin méridional (Apus melba L.) niche dans les gorges de l'Oltet (79) • Ștefan KOHL — Des données ornithologiques provenant des gorges de Turzii (80) • Viorica PERIAN — Découvertes scythiques dans le district de Botoșani (86) • Florea MOGOȘANU et Ion STRATAN — Les résultats des dernières fouilles archéologiques concernant le paléolithique du nord du Banat (87) • CHRONIQUE, INFORMATIONS, COMPTES-RENDUS (91) •

M. MUȘAT and V. PIUCĂ — The activity of the National Romanian Party from Transylvania on the eve and in the first years after the achievement of the national Romanian state (5) • Mihai GRAMATOPOL — The monetary Dace autochtone iconography (23) • Petre OPREA — The history of the artistical bronze foundries in Bucarest (33) • Dr. Petru BUNTA și George PROTOPOPESCU — The museums from Transylvania during the period of the achievement of the national Romanian state (39) • Elisabeta IONIȚĂ — The role of the history museums in the school activity (43) • Dorana COȘOVEANU-MIRCEA — The library of recording-tapes at the Art Museum of the R.S.R. (45) • Stelian POPESCU — The Museum of the Union at Alba Iulia (46) • I. LUPESCU — Testimonies on a glorious event of the national history (55) • Milcana PAUNCEV, Hedviga FORMAGIU, Gh. NISTOROAIA —The exhibition "Folk art in Romania "at Alba Iulia (58) • Gheorghe BĂILEANU — The Kogălniceanu house. The history of a national monument (61) • Mircea DEAC — Picasso (64) • Olga BÎZU — Data on the restoration and transformation of some monuments in the precincts of the citadel of Alba Iulia (68) • Petre ROMAN — Specifications on some problems of the new stone age in Transylvania (64) • dr. Dardu NICOLAESCU-PLOPȘOR and dr. Cantemir RIȘCUȚIA — The anthropobiological and morphological characterization of the skeletons of the funeral complex from Orlea (II—I cent) (71) • Mircea DRAGOȘ — A new method of exhib ⁄ ion of the fauna material (77) • Mircea POPESCU — The bunting of Banat (Emberiza cirlus L) in Oltenia (78) • Ni colae SEMEN — The big southern martin (Apus melba L.) nestles in the Oltet gorges (79) • Ștefan KOHL — Ornit hological data from the Turzii gorges (80) • Viorica PERIAN — Scythian discoveries in the Botoșani district (86) • Florea MOGOȘANU and Ion STRATAN — The results of the last archaeological excavations concerning the palae olithic age in the north of Banat (87) • Chronics, informations reviews, (91) •

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

150

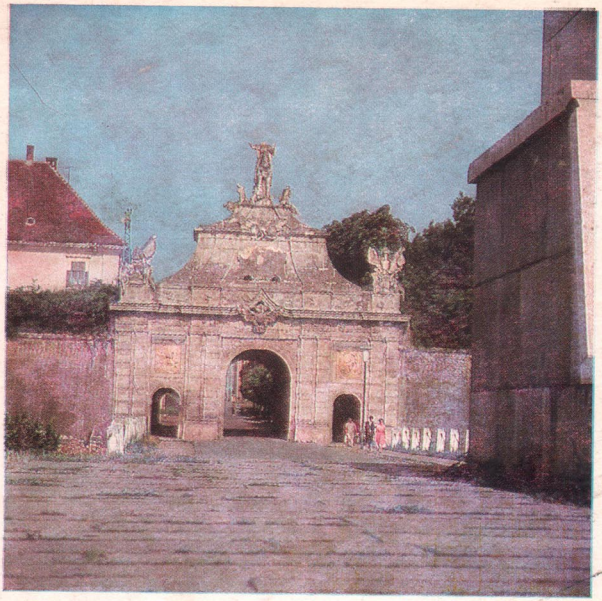

M. MUȘAT și V. PIUCĂ — Activitatea Partidului Național Român din Transilvania în preajma și în primii ani după desăvîrșirea făuririi statului național român (5)
Mihai GRAMATOPOL — Iconografia monetară dacică autohtonă (23)
Petre OPREA — Istoricul turnătoriilor artistice în bronz din București (33)
Dr. Petru BUNTA și George PROTOPOPESCU — Muzeele din Transilvania în perioada desăvîrșirii statului național român (39)
Elisabeta IONIȚĂ — Rolul muzeelor de istorie în activitatea școlară (43)
Dorana COȘOVEANU-MIRCEA — Fonoteca Muzeului de Artă al R. S. România (45)
Stelian POPESCU — Muzeul Unirii din Alba Iulia (46)
Ioan LUPESCU — Mărturii despre un glorios eveniment al istoriei naționale (54)
Milcana PAUNCEV, Hedviga FORMAGIU, Gh. NISTOROAIA — Expoziția „Arta populară din România", de la Alba Iulia (56)
Gheorghe BĂILEANU — Casa Kogălniceanu. Istoricul unui monument național (59)
Mircea DEAC — Picasso (62)
Olga BÂZU — Date asupra restaurării și transformării unor monumente din incinta cetății Alba Iulia (66)
Petre ROMAN — Precizări asupra unor probleme ale neoliticului transilvănean (68)
Dr. Dardu NICOLAESCU-PLOPȘOR și dr. Cantemir RIȘCUȚIA — Caracterizarea antropologică și morfobiologică a scheletelor din complexul funerar de la Orlea (sec. II—I î.e.n.) (69)
Mircea DRAGOȘ — O metodă nouă de expunere a materialului faunistic (74)
Mircea POPESCU — Presura bănățeană (Emberiza cirlus L) în Oltenia (75)
Nicolae SEMEN — Lăstunul mare sudic (Apus melba L) cuibărește în Cheile Oltețului (76)
Ștefan KOHL — Date ornitologice din Cheile Turzii (77)
Viorica PERIAN — Descoperiri scitice în jud. Botoșani (83)
Florea MOGOȘANU și Ion STRATAN — Rezultatele ultimelor săpături arheologice, privind paleoliticul din nordul Banatului (84)
CRONICĂ, INFORMAȚII, RECENZII (91)

43 474

Lei 7

https://biblioteca-digitala.ro